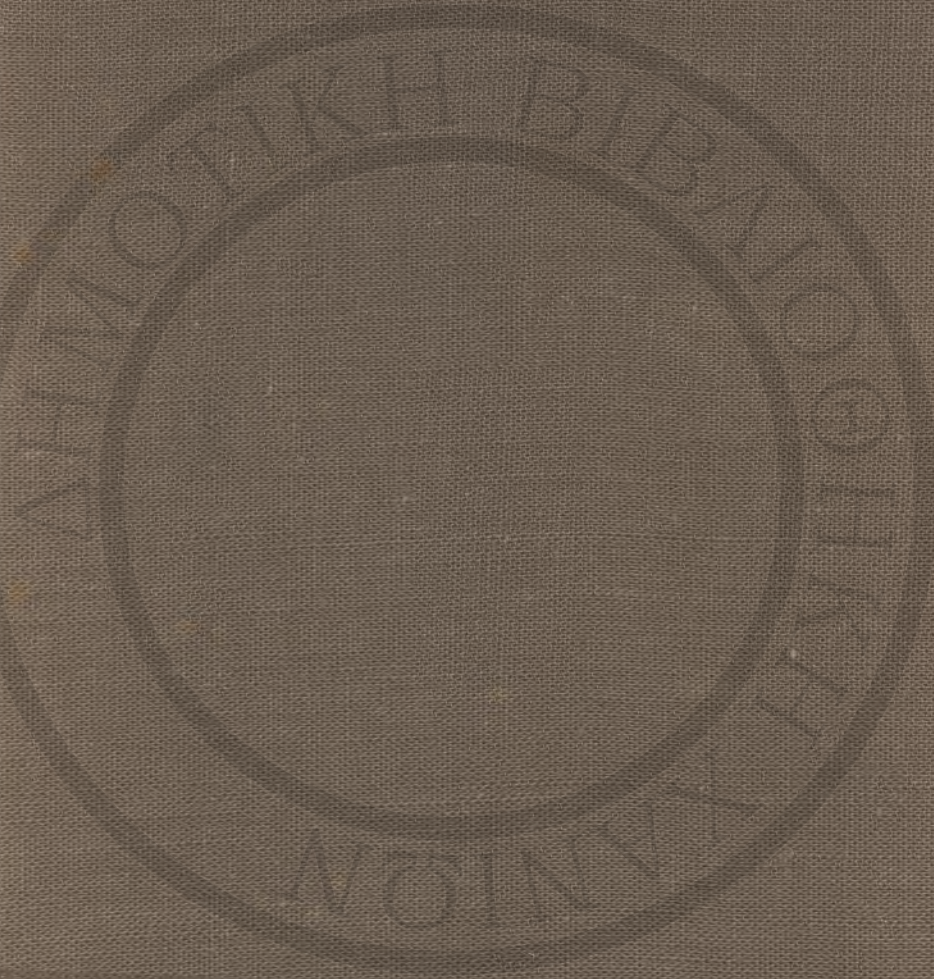
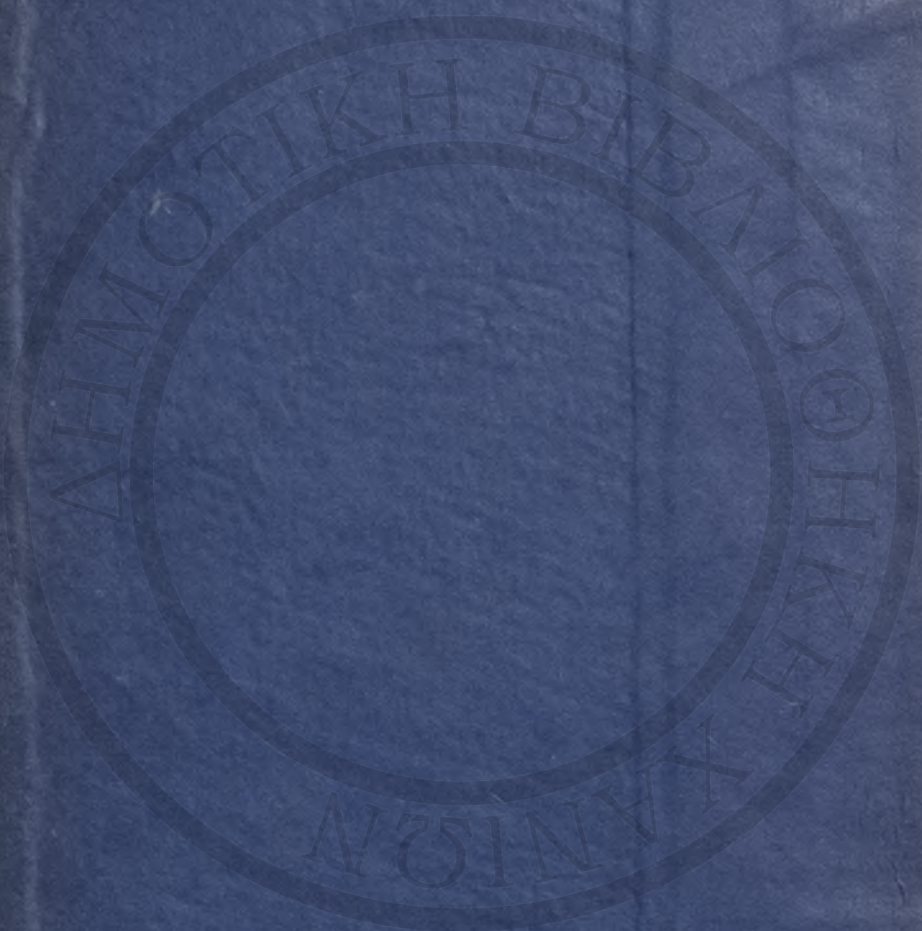

Small red label on the left edge of the book cover.

Small white label on the left edge of the book cover.

ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Δ. ΚΟΚΟΤΣΗΣ

ΕΙΡΗΝΗ ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ

ΚΡΗΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

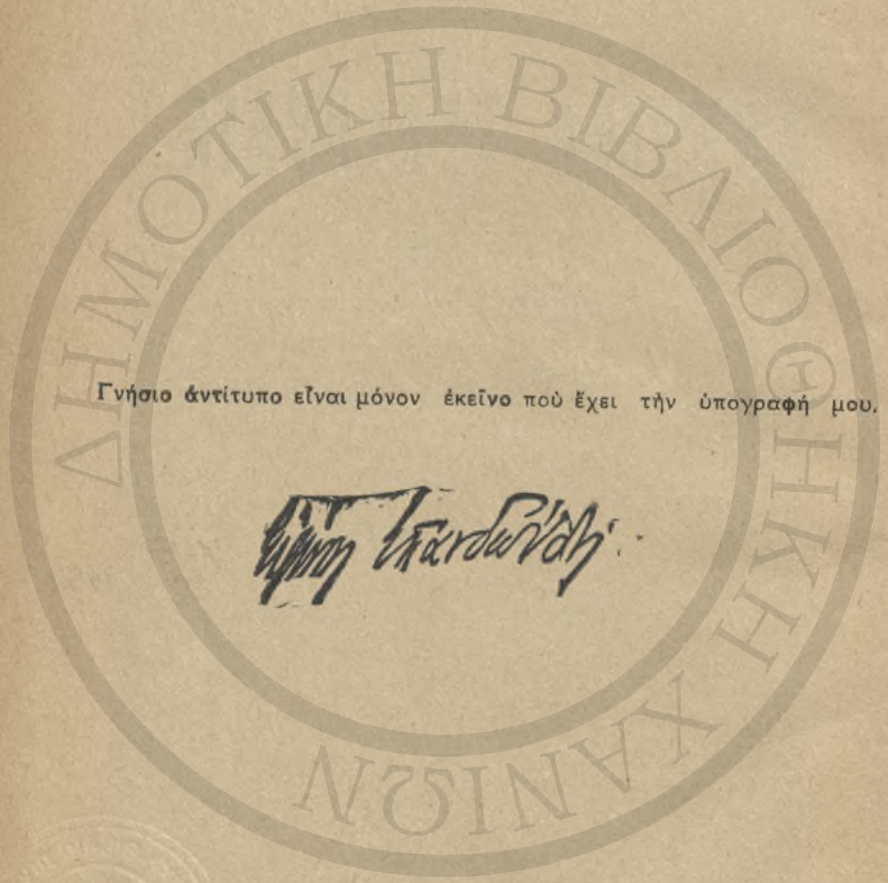
ΣΦΑΚΙΑΝΑ
ΡΙΖΙΤΙΚΑ

«Άντρες τὰ ῥιζούν τὰ Σφακιά.»

ΓΚΟΒΟΣΤΗΣ

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
4680
20.3.1953
398 B / SPA

5588
SPA

Γνήσιο αντίτυπο είναι μόνον εκείνο που έχει την υπογραφή μου.

Αντώνης Καραδανιήλ

ΤΟ ΣΦΑΚΙΑΝΟ .

Τρία βουνά μαλώνουσι κι' είνιαι νά σκοτωθοῦσι·
Τὸ Κέντρος καὶ τὸ Σφακιανὸ κι' αὐτὸς ὁ Ψηλορίτης.
Μὰ γύρισε τὸ Σφακιανὸ κι' εἶπε τοῦ Ψηλορίτη :
«—Σταθῆτε σεῖς τὰ δυὸ βουνά, μὰ ὡσάν ἐμὲ δὲν εἶστε,
Μὰ ὡσάν ἐμένα τὸ βουνὸ ἄλλο βουνὸ δὲν ἔναι».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὰ περισσότερα ἀπ' τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς αὐτῆς μαζεύτηκαν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1929 στὰ Σφακιά, καὶ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1930 στὰ Χανιά καὶ τὰ περίχωρα. Ἐνα μικρότερο μέρος τὸ 1916-1920 στὸ στρατὸ ἀπὸ στρατιῶτες Κρητικούς (προπάντων τῆς Μεραρχίας Χανίων), καὶ μερικὰ πάλι τὸ 1930 στὴν Ἀθήνα, κυρίως ἀπὸ Σφακιανούς, ποὺ εἶχαμε φέρεи νὰ τραγουδήσουν γιὰ τοὺς φωνογραφικούς δίσκους, ποὺ ἔπαιρνε τότε ὁ καθηγητὴς κ. Ρερνὸτ

Ὁ ἀρχικός μου σκοπὸς ἦταν, νὰ μαζέψω τὸ ὕλικὸ γιὰ μιὰ πλήρη συλλογὴ κρητικῶν τραγουδιῶν μὲ ἐκτενῆ σχόλια καὶ λεξιλόγιο. Ὡς τόσο ὅμως, ὄχι μόνον γιὰ σοβαροὺς λόγους (κυρίως ὑγείας) δὲν μπόρεσα νὰ γυρίσω στὴν Κρήτη γιὰ νὰ συμπληρώσω τὴν ἐργασία μου, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὰ τραγούδια ποὺ εἶχα πειὰ συλλέξει δημοσιεύτηκαν στὸ μεταξὺ ἀρκετὰ, ἰδίως στὸ ὠραῖο Χανιώτικο περιοδικὸ «Κρητικά». Μιὰ λοιπὸν ποὺ ἔμεινε ἔτσι ἀρκετὰ ἐλαττωμένο τὸ κείμενο, περιέκοψα ἀναγκαστικὰ τὰ σχόλια καὶ τὸ λεξιλόγιο, γιατί θὰ ὑπερέβαιναν τὸ στενὸ πλαίσιο καὶ θὰ χαλνοῦσαν τὴν ἰσορροπία τοῦ μικροῦ πειὰ βιβλίου.

Ἄν μοῦ θέσουν ἴσως τὴν ἐρώτηση, γιατί δὲν προτίμησα τότε νὰ περιμένω, καὶ νὰ παρουσιάσω κάτι πιὸ ἄριστο καὶ πιὸ πλούσιο, θὰ ἀπαντήσω, πὼς βέβαια τοῦτο σὲ μένα θᾶφερνε μὲν ἀπὸ κάθε ἀποψη μεγάλη ἱκανοποίηση, πέρα ὅμως ἀπ' αὐτὴ τὴν προσωπικὴ ἱκανοποίηση ἔχω τὴ γνώμη ὅτι ὑπάρχει ἡ ὑποχρέωση τοῦ συλλέκτη νὰ παραδίνει ὅσο μπορεῖ γρηγορώτερα στὴ δημοσιότητα τὸ λαογραφικὸ ὕλικὸ ποὺ ἔλαχε νὰ πέσει στὰ χέρια του, καὶ ποὺ κινδυνεύει ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ νὰ βυθιστεῖ ἀγύριστα στὴν ἀνέσωστη ἄβυσσος τοῦ χρόνου. «Ὁ καλύτερος τόπος : ἐδῶ ! ὁ καλύτερος χρόνος : τώρα !»

Καί, μετὰ τοῦτο, θὰ ἤθελα νὰ πῶ λίγα λόγια γιὰ τὸν τρόπο ποὺ

ἀκολούθησα στήν ἐργασία μου. Ἡ συλλογή μου περιέχει μόνο κρητικά, ἢ μᾶλλον, καθὼς εἶδαμε, σφακιανά καὶ ριζίτικα τραγούδια. Καὶ ἀλήθεια, μοῦ φαίνεται γιὰ πολλοὺς λόγους, πὼς ἱκανοποιητικὲς μποροῦν νὰ εἶναι μόνον οἱ τοπικὲς συλλογές. Ὅσο πῶς τοπικὲς, τόσο τὸ καλύτερο—ὑπάρχουν στήν ἴδια ἐπαρχία ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ τόσες διαφορές!

Ἄς συνεννοηθοῦμε ὁμῶς. Ἄν θέλουμε νὰ εἶμαστε ἀκριβεῖς, δὲν θὰ ποῦμε «κρητικά» ἢ «ρουμελιώτικα» κ.λ.π. τραγούδια, ἀλλὰ «τραγούδια ποῦ ἀκούσαμε στήν Κρήτη», ἢ «ἀπὸ Κρητικούς» ἢ «σὲ κρητικὴ διάλεκτο». Γιὰτὶ ἐλάχιστα, στήν Ἀθήναια, εἶναι (βλ. σχόλια στὶς μαντινάδες) τὰ καθαρὰ τοπικὰ τραγούδια. Σχεδὸν ὅλα τὰ τραγούδια, ἂν καὶ πολλὲς φορὲς πλάστηκαν ἀπὸ ἓνα ὠρισμένο ἄτομο σὲ ὠρισμένο τόπο καὶ συχνὰ γιὰ ὠρισμένα γεγονότα (πόσα καὶ πόσα δὲν εἰπώθησαν γιὰ τὴ γέννηση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, καὶ πόσοι δὲ δοκίμασαν εἰς μάτην νὰ πιάσουν τὸ ἄπιστο!) ἔκαναν φτερά, χίλια φτερά καὶ «πῆγαν καὶ κιλάϊδησαν σὲ ξένο περιβόλι». Ἀπὸ ἄκρο σὲ ἄκρο τῆς Ἑλλάδας συναντοῦμε τὰ ἴδια μοτίβα, τίς ἴδιες ἀφηγήσεις, τὰ ἴδια μοιρολόγια, γιορτερὰ, σατυρικὰ κ.λ.π., κ.λ.π. τραγούδια. Βέβαια κυριαρχεῖ στὸν κάθε τόπο τὸ εἶδος ποῦ ταιριάζει τὸ περισσότερο μὲ τὸν ὅλο χαρακτήρα του—στὴ Ρούμελη π.χ. τὰ κλέφτικα καὶ τὰ ποιμενικά, στὰ νησιὰ τὰ ἐρωτικὰ καὶ τὰ διηγηματικά, στήν Ἠπειρὸ τὰ τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς κ.λ.π.—καὶ βέβαια πάλι ὁ κάθε τόπος μετασχηματίζει καὶ διασκευάζει τὸ τραγούδι κατὰ τὸν δικό του τρόπο, ἔτσι ποῦ νὰ προσαρμύζονται στὰ γούστα καὶ στὶς κολλιτεχνικὲς ἀπαιτήσεις του (προπάντων ἀφομοιώνει τὴν διάλεκτο πρὸς τὴν δική του, πρᾶμα ὁμῶς, ποῦ δὲν κατορθώνει πάντα), ἀλλὰ ἐλάχιστα, ἐπαναλαμβάνω, εἶναι τὰ καθαρὰ τοπικὰ σὲ ὑπόθεση, σὲ ψυχολογία, σὲ χρῶμα τραγούδια. Στὸ βιβλίο μας, π.χ., κάθε μάτι λίγο ἢ πολὺ ἐξοσκηνμένο θὰ δεῖ, ὅτι μερικὰ τραγούδια δὲν εἶναι καθαρὰ κρητικά, ἐνῶ ἄλλα πάλι μόνο στήν Κρήτη, κι' ἄλλα μόνο στὰ Σφακιά μποροῦσε νὰ εἶχαν βγεῖ. Ἀντίστροφα ἄκουσα στήν καρδιά τοῦ Πορνασοῦ ἓνα τραγούδι γιὰ τὴν «Ἐνωση» τῆς Κρήτης, (τὸ βατόρι τοῦ 1866).

Ὅσο γιὰ τὸ δρόμο πάλι, ποῦ ἀκολούθησα στὸ μάζεμα τῶν τραγουδιῶν, ἔχω νὰ πῶ, ὅτι κυρίως μὲ ὀδήγησαν ἢ πείρα ποῦ μπόρεσα ν' ἀποκτήσω ἀπ' τὴ μελέτη τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τὸ ἔνστικτο. Ἀλλὰ σὲ γενικὸ κανόνα τὰ πῆρα κατὰ προτίμηση ἀπὸ γέρους ἀγράμ-

ματους, βοσκούς και χωρικούς, ανθρώπους που βρίσκονται ακόμη κοντά στην προφορική παράδοση, ζούν μακριά απ' τόν κόσμο, ή που είναι μερακλήδες και καλλιτέχνες από φύση. 'Απέφυγα με κάθε τρόπο τούς τόσο επικινδύνους «δασκάλους και γραμματισμένους» του χωριού, που πολλές φορές, βέβαια, και πολλά ξέρουν και γεμάτοι ζήλο είναι, μα και πολλές σέ κάνουν άθελά τους νά παραστρατήσεις.

"Όσες φορές πάλι μου στάθηκε δυνατό, δέν άρκέστηκα νά άκούσω ένα τραγούδι μιá φορά και νά τó γράψω." Έβαλα ως πέντε, δέκα, είκοσι άτομα, νά μου τó πουν και ξαναπούν, ή χώρα ή αντίμα (όπόταν συνερίζοντανε), και ύστερα ξεδιάλεξα ή συμπλήρωσα, βασώντας μόνο τές καλύτερες παραλλαγές. Τά τελευταία όμως αυτά έγειναν με τή μεγαλύτερη προσοχή, και μόνον όταν κείνοι που μου έλεγαν τά τραγούδια ήσαν οι ίδιοι εύχαριστημένοι με τή διόρθωσή μου, ή συμφωνούσαν ανάμετάξυ τους. "Αμα ό συλλέκτης γίνεται συρραφέας, ύπάρχει μεγάλος φόβος τó τραγούδι νά βγει νοθευμένο ή τραγελαφικό, κίνδυνος που έτσι κι' έτσι δέν άποφεύγεται όλότελα σέ μιá λαογραφική έργασία. Μάλιστα πολλές φορές προτίμησα νά αφήσω καταφανείς έλλείψεις, λάθη και νεωτερισμούς και στό όλο ποίημα, και στις έκφράσεις ή λέξεις, για νά σεβαστώ άπόλυτα τήν είλικρίνεια.

Οί άνθρωποι που μου είπαν τά τραγούδια ήσαν, καθώς είπαμε, προπάντων καθαροί Σφακιανοί από τού 'Ασούφου, τήν Νίμπρο, Κομιτάδες, Χώρα Σφακιώ, 'Ανώπολη, Μουρί, "Αϊ-Γιάννη, 'Ασφέντου, Ροδάκιο. "Άλλοι πάλιν ήσαν Χανιώτες, μερικοί Τουρκοκρήτες από τή Σμύρνη, Μερικά πάλιν άκουσα από μορφωμένους, και μάλιστα πολú μορφωμένους Κρητικούς, που έζησαν όμως χρόνια ή συμπολέμησαν με τόν λαό.

Και για νά έξακολουθήσουμε : μιá που μαζεύτηκαν τά τραγούδια κατά τόν παραπάνω τρόπο, τά παρέβαλα ύστερα με τά τραγούδια σχεδόν όλων τών συλλογών, για νά άποφύγω τίς τόσο όχληρές και άποκαρδιωτικές, επαναλήψεις, και κράτησα μόνον όσα θεώρησα ένδιαφέροντα από τήν μιá ή τήν άλλη άποψη. Πόσο επίπονη έργασία, και τί μικρό άποτέλεσμα! Μολονότι ή λέξη «άνέκδοτα» είναι ύπερεπικίνδυνη και στομφώδης, νομίζω αλήθεια ότι μιá καλή σαρανταριά απ' τά τραγούδια μου και κάμποσες μαντινάδες δέν έχουν ακόμη καθόλου δημοσι-

ευτεϊ. Καμμιά είκοσαριά πάλι είναι άγνωστες μορφές πολύ ή λίγο γνωστών τραγουδιών, και μόνον είκοσι με τριάντα πλέον είναι άπλες παραλλαγές από γνωστά και πασίγνωστα τραγούδια. Τά έβαλα ένουνειδητα και με όλες τές παραπομπές, κάθε φορά πού μου φάνηκε για τή μιá ή τήν άλλη αίτία, ότι αυτό έπρεπε νά γίνει. βλ. π. χ. άριθμούς 9, 12, 19, 21, 56, 67, 71, 72, 78 και λίγα άλλα.

Όσο για τήν ταξινόμηση τών τραγουδιών κατά είδη, φρόντισα νά γίνει αύτή κατά τόν πιό έπιμελημένο τρόπο. Γιατί άν νομίζω ότι μόνο οι τοπικές συλλογές, και μάλιστα οι τοπικώτατες, μπορούν νά εύχαριστήσουν, έχω ακόμη μεγαλύτερη πεποίθηση, ότι μιá συλλογή τότε μόνο έκπληρεί τέλεια τό σκοπό της, όταν τά τραγούδια της έχουν καταχωριστεί κατά όμοιογένειες. Άπ' έναντίας, οι συλλογές πού έχουν τά τραγούδια τους άσχημα ή καθόλου ταξινομημένα κουράζουν, άπογοητεύουν τόν άναγνώστη, συγχίζουν τίς ιδέες του και τόν κάνουν νά άδημονεί.

Στήν ταξινόμηση άκολούθησα, λίγο πολύ, τή σειρά πού κρατεί ό Πολίτης στό «Τραγούδια» του, και πού όλοι μας τήν συνειθήσαμε πειά. Δέν ύπάρχει άλλωστε λόγος νά προηγηθούν τά τάδε τραγούδια από τά δεϊνα.

Όσο για τά σχόλια, αυτά, για λόγους πού έξήγησα στην άρχή, παρουσιάζουν άρκετή άνισοροπία. Μερικά, και πρό πάντων τά Ιστορικά, είναι έκτενη, άλλα πολύ σύντομα, και άλλα λείπουν. Φρόντισα μόνο, όσο τουλάχιστο ήτανε στό χέρι μου, αυτά πού έβαλα νά είναι σωστά.

Τό λεξιλόγιο τό έπιμελήθηκα όσο μπόρεσα περισσότερο. Άπέφυγα όμως κάθε έτυμολογική ή όρθογραφική παρατήρηση.

Τελειώνω τή μικρή αύτή είσαγωγή με ένα έγκάρδιο εύχαριστώ στους τόσους πού με βοήθησαν στό μάζεμα τών τραγουδιών και στό έλνω ένα χαιρετισμό όγάπης και εύγνωμοσύνης στην Κρήτη και στό Σφακιά.

Άθήναι, 28 Ιουνίου 1935

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΦΟΡΑ

Έχοντας τὴ γνώμη, πὼς στὴ λιτὴ γλῶσσα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ταιριάζει καὶ ἡ πιὸ σκέττη ὀρθογραφία, προτίμησα γιὰ τὸ βιβλίο μας τὴν ὀρθογραφία τῆς δημοτικῆς. Ὡς τόσο, θὰ φοβόμουνα νὰ πάρω αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, ἂν πρώτη ἐγὼ καινοτομοῦσα, καὶ ἂν, κοντὰ στὰ ἄλλα, ὑπῆρχε γιὰ τὴν κρητικὴ διάλεκτο ἓνα καθιερωμένον ὀρθογραφικὸ πρότυπο. Τὸ πρότυπο ὁμῶς αὐτὸ λείπει, γιὰτὶ ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς συγγραφεῖς ἔχει τὶς δικές του πεποιθήσεις καὶ τὸ δικὸ του σύστημα, καὶ ἀκόμα σὲ πολλὰς λέξεις δικὴ τοῦ ὀρθογραφία : τὰ καὶ τὰ, ἔντα καὶ εἴντα, ψῆγω καὶ ψήγω, γρικῶ καὶ γροικῶ, κοπέλι καὶ κοπέλλι, ζυγῶνω καὶ ζιγῶνω, κεντῶ καὶ καιντῶ, ἐφίλιε καὶ ἐφίλειε, καὶ τόσα ἄλλα.

Ἄν γιὰ τὴν ὀρθογραφία παρουσιάζονται τόσες δυσκολίες, τὸ ζήτημα τῆς μετάδοσης τῆς κρητικῆς προφορᾶς καταντὰ σωστὸς σκόπελος. Ἄλλωστε καὶ ἐδῶ πάλι δὲ συμφωνοῦν καθόλου ἀναμεταξύ τους οἱ κυριώτεροι ἀρμόδιοι.

Πρῶτα—πρᾶγμα ποῦ πουθενὰ δὲν τονίστηκε ἀρκετὰ—ἡ κρητικὴ προφορὰ ἀπὸ ἐπαρχία σὲ ἐπαρχία, ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό, καὶ ἀκόμη σχεδὸν ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο διαφέρει. (Καὶ βέβαια ἡ προφορὰ ἐνὸς ἡμιγρίου βοσκοῦ τῆς μαδάρας δὲν εἶναι ἡ ἴδια μ' αὐτὴ τοῦ κατοικοῦ τοῦ χωριοῦ ἢ τῆς πόλης). Ἄφου λοιπόν, καθὼς εἶπαμε, τὰ τραγούδια μας πᾶρθησαν σὲ πολὺ διάφορα μέρη καὶ ἀπὸ λογιῶν λογιῶν ἀνθρώπους, θὰ ἔπρεπε, πρᾶγμα ἀδύνατο νὰ γραφεῖ τὸ κάθε ἓνα μὲ τὴν προφορὰ ποῦ ἀκούστηκε. Ἄν, ἐπὶ τέλους, θέλαμε νὰ τὸ παραβλέψουμε κι' αὐτό, μένει πάλι, ὅτι ἀπ' τὴ μεταγραφὴ μιᾶς συμβατικῆς ἀκόμη προφορᾶς μόνον νόθευση καὶ ἀλλοίωση θὰ ἐβγαίνει. Λόγου χάρη, τὸ κρητικὸ, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὸ σφακιανὸ *a, e, o* εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὰ ἀπ' τὰ δικά μας. Εἶναι βαρυὰ, βαθυὰ, μακρόσυρτα, προφέρονται πίσω στὸν οὐρανίσκο, δίδουν δὲ στὴν ὅλη διάλεκτο τὸν τόσο ξεχωριστὸ χαρακτηριστῆρα τῆς. Ὑπάρχει ἐπίσης τὸ περίφημο σφακιανὸ «*λ*», ποῦ δῆθεν προφέρεται συχνὰ «*ρ*» (*καρὸς* ἀντὶ *καλός*, *εῤῥος* ἀντὶ *λόγος*) καὶ ποῦ εἶναι στὴν ἀλήθεια ἓνα παράξενο βαθὺ οὐρανισκόφωνο *λ*, κάτι μεταξὺ *ρ* καὶ *λ*. Πῶς λοιπόν θὰ μπορούσε νὰ μεταδοθοῦν αὐτά ;

Πολλὰ εἶπαν καὶ γιὰ τὸ κρητικὸ *μπ=b, ντ=d, γκ* καὶ *γγ=g* καὶ γιὰ τὸ *j*, καὶ οἱ περισσότεροι νέοι Κρητικοὶ λόγιοι μ' αὐτὰ τὰ ξένα στοιχεῖα

τά γράφουν. Ἐγὼ δὲ θέλησα ν' ἀκολουθήσω αὐτὸ τὸ δρόμο, γιατί πρώτα φοβόμουνα, πὼς πολλοὶ θὰ ὀπισθοχωροῦσαν ἔντρομοι, ἅμα λάβαιναν στὰ χέρια τους ἕνα βιβλίον με τέτοια ποικιλοπάρδαλα στοιχεῖα, δεύτερα, γιατί πάλι ἡμίμετρο μένουσιν αὐτά, ἀφοῦ ἀποδίδουσιν μόνον ἕνα μέρος τῆς ἀληθινῆς προφορᾶς (καὶ αὐτὸ ὄχι πάντοτε τέλεια), καὶ τρίτον, γιατί ἐπὶ τέλους μιὰ δημοτικὴ συλλογὴ δὲν εἶναι μιὰ πραγματεία φωνητικῆς. Ἄν θέλαμε νὰ μιλήσουμε μόνον γὰ πρόφορά, θὰ μπορούσαμε νὰ προτείνουμε τὴ φωνητικὴ γραφὴ, ποῦ μόνη θὰ ἔφερνε ἀπόλυτη ἱκανοποίησιν, ἂν καὶ ἐδῶ θὰ ὑπῆρχον δυσκολίες διότι δὲν ἐπῆλθε ἀκόμη σύμπτωση γνῶμων πάνω στὰ διεθνή φωνητικὰ στοιχεῖα.

Μιὰ ποῦ εἶναι ἔτσι τὰ πράματα, προτίμησα καὶ ἐδῶ τὸν ἀπλούτερον τρόπο γραφῆς, οὔτε καὶ ἔβαλα κατὰ τὸν κλασσικὸν τρόπο: «*κιανείς, κλάημα τὸν—κύρι, τὰ μάτια—δεντέ, ἄν—το, θὲ νά 'ν'—προνοχὰ τοῦ γάμου, ἦ—δλπίδα, κ' ἔντά 'ν' ἢ μπαλωθιαίς, ποῦ 'νι' οἱ γι ἀντριωμένοι*», καὶ τόσα ἄλλα, ποῦ ἀλήθεια βαραίνουν τὸ κείμενον, καὶ κουράζουσιν τὸν ἀναγνώστη, τὴν τέρψην τοῦ ὁποίου δὲν πρέπει νὰ περιφρονοῦμε.

Γιὰ λόγους προφορᾶς, ἀλλὰ καὶ μερικῆς φορῆς γιὰ εὐκολία τοῦ ἀναγνώστη, ἀπέφυγα, ὅπου μπορούσε αὐτὸ νὰ γίνῃ, τὴ συνίζησιν. Ἐπίσης τὸ *τοὶ* καὶ *τῆ*, καθὼς καὶ τὸ *κι'* γράφτηκαν παντοῦ μετὰ τὸ «ι» τους, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν ἀκούεται πάντα καθαρὰ καὶ παχυά, λόγου χάριν στὰ: *κι' ἤλεγε, κι' ἔγραφε, τοὶ ἀγάλης, τοὶ ἀθρώπους, σιὰ ἐννιά, διάλε τοὶ ἀπολεμάρους σου!* κτλ. Προτίμησα νὰ τὸ κρατήσω, ἀκολουθώντας ἔτσι μερικῶς ἀπ' τοὺς νέους κρητικὸς λογίους, γιατί ἂν καὶ μόνον ἔλαφρά, πάντως ὁμοῦ ἀκούεται, ἀλλὰ πάλι μόνον τόσον, ποῦ νὰ μὴ ψεγαδιάζει καὶ τὸ μέτρο.

Ἐπίσης γιὰ λόγους προφορᾶς προτίμησα τὴν κράση ἀπ' τὴν ἀφαίρεσιν. Ἐν τούτοις δὲν τὴν ἔβαλα ἐκεῖ ποῦ δὲν ἀκούεται καθαρὰ (πολλὰς φορῆς ὡς ἐκ τοῦ μέτρου): *ἀποὺ 'χει νοῦ καὶ λοῖσμός*, ἀλλὰ: *ἀποῦχω καὶ φουμάρω*, καὶ ἐκεῖ πάλιν ποῦ μπορούσε νὰ φέρῃ σύγχυσιν στὸν ἀναγνώστη: *μονό 'ναι, εἰντά κανες* κλπ.

Στὸ τέλος κάνω προσεκτικὸν τὸν ἀναγνώστη, ὅτι, καθὼς τὸ λέγω καὶ στὸ πρόλογον, ἄφησα ἐν πλήρει γνώσει πολλοὺς νεωτερισμοὺς στὰ τραγούδια μου, τὰ ὁποῖα ἔγραψα καθὼς ἀκούονται σήμερον, χωρὶς νὰ λάβω τὸ δικαίωμα νὰ μετατρέψω τίποτε.

Δυστυχῶς, καὶ παρ' ὅλες τὶς προσπάθειάς μας, παρενέπεσαν ὅτὸ τύπωμα πολλὰ λάθη. Παρακαλῶ νὰ κυτταχτοῦν μετὰ προσοχὴν τὰ παροράματα καὶ τὸ λεξιλόγιον.

Ι
ΙΣΤΟΡΙΚΑ
ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ

(1770)

1. Μ' ἀποὺ τὸ Μπατσιανὸ κινοῦ μιὰ δεκαρὲ ἀντρωμένοι
—Μιὰ δεκαρὲ, δωδεκαρὲ, σωστοί 'σα δεκαπέντε—
Νὰ βγοῦνε στὴν Ἀνώπολη, νὰ βροῦν τσί καπετάνιους.
Νὰ βροῦν τὸν Δασκαλογιαννιὸ καὶ τὸν Ζαμπετογιώργη,*
5. Νὰ βροῦν καὶ τὸν Πρωτόπαππα ...
Καὶ τὸν Μιχελιουδόπαππα ἀποὺ τὸν "Αἶ - Γιάννη,
Νὰ βροῦν καὶ τὸν Καραμουσσᾶ ἀπ' τὴν Ἁγιά Ρουμέλη.

* Ζαμπετογιάννη

(1771)

1. —«Ἄχι ! καὶμένη Ἀνώπολη, ποῦνιαι οἱ καπετάνιοι,
Καὶ ποῦνιαι οἱ γι ἀντρωμένοι σου κι' οἱ συμβουλάτοροί σου;».
—«Μὰ μένα οἱ γι ἀντρωμένοι μου κι' οἱ συμβουλάτοροί μου,
Ἡ μαύρη γῆς τσί ρέμπεται, κι' ὁ τόπος μου τσί ἀρνᾶται!»—

ΤΟΥ ΑΡΙΦ ΑΓΑ

(1814)

1. Πολὺν καιρὸ εἶχε ὁ Βασιλιάς, νὰ μπέψει ἕναν ζαμπίτη,
Κι' ἔμπεφε τὸν Ὁσμάν - Πασσᾶ, κι' ἐμέρωσε τὴν Κρήτη.
Νᾶχε βουλῆσει νὰ χαθεῖ τοῖ Σούδας τὸ λιμάνι,
"Ὅντεν ἐξεμπαρκάρησε, γιατί δὲν εἶχε λιμάνι.
5. "Ενας παππᾶς Μπισκοπιανὸς τοῦδ' ἄν' ἄρντζουχάλι,
Νᾶ πιάσουν τὸν Ἄριφ - Ἄγᾶ, τὸ ὄμορφο παλληκᾶρι.
—«Παππᾶ ! ἂν τὸ λείεις ψόματα, ἐσένα θὰ κρεμάσω,
Πάλε κι' ἂν εἶναι ἀληθινά, ἐγὼ θὰ τότε πιάσω.»—
—«Μὰ τοῦ θεοῦ τὰ γράμματα, μὰ τοῖ χρουσῆς ἡμέρες ! *
10. Καὶ δὲν ὀρίζω, ἀφέντη μου, τοῖ τρεῖς μου θυγατέρες,
Μὰ τὰ χρουσά μου τὰ χαρθιά, καὶ μὰ τὴ κοινωνιά μου !
Δὲν τὴν ὀρίζω, ἀφέντη μου, μουδὲ τὴν παππαδιά μου !
Μούτε τὸ γιό μου ὀρίζω μπλιό, μούτε τὸν ἀπατό μου !
Μὲ τὸ σπαθίν του μοῦ κολλᾶ, καὶ μνώγω τὸ σταυρό μου.»—
15. —«Σᾶν εἶν' αὐτὸ καλὸ ἄντρι κι' ὄμορφο παλληκᾶρι,
"Ἄς πᾶ νὰ τότε πιάσουνε τρακόσοι γιαννιτσάροι.»—
Πᾶνε καὶ τριγυρίζουνε τὸ ἔρμιο περιβόλι.
Ἄράπης, ὥστε νὰ τοῖ δεῖ, τῶνε πετᾶ ἄνα βόλι.
Λέει : —«Δός μου, ἄγᾶ μου, θέλημα, ἴσως ξεμιστευτοῦμε,
20. Στὸ Κάστρο καὶ στὴ Μεσαρᾶ καλὰ νὰ παينهθοῦμε !»—
—«Δρίκα τὸν τρισκατάραιο, λόγια ποῦ μοῦ τὰ λέει !
Τὴν ἄλυσίδα στὸ λαιμὸ γυρεύγει νὰ μοῦ φέρει.»—
Κι' αὐτὸν τὸ λόγὸ νὰ τὸν πεῖ ἄράπης ὁ καῦμένος,
Εἶχαν καὶ τὸν Ἄριφ-ἄγᾶ σφιχτά, καλὰ πιασμένο.
25. Κι' ὅταν τοῦ τήνε πήρσανε τὴν ἔρημη μπιστόλα :
—«Δὲν μὲ λυπᾶστε, βρὲ παιδιά, ποῦμαι καρνάδα βιόλα ;»—

* "Ὅχι, μὰ τὰ οὐράνια, μὰ τοῖ ἅγιες ἡμέρες !

- «Αἴντε νὰ πᾶμε στοῦ πασσᾶ, ποῦ κάνει δίκη κρίση
Μπέλικι καὶ σὲ λυπηθεῖ, καὶ δὲ σὲ καταλύσει.»—
“Ὀντα τὸν ἐπερνούσανε στὴ χώρα σι’ ἀργαστήρια,
30. Οἱ πέτρες ἐραΐζονται καὶ σκίζονται τὰ ξύλα.
“Ὀντα τὸν ἐπερνούσανε ἀπὸ τὸ σαντριβάνι
Λίγο νερὸν ἐζήτηξε νὰ πιεῖ, νὰ μὴν ποθάνει.
“Ὀντα τὸν ἀνεβάζανε εἰς τοῦ πασσᾶ τὴ σκάλα,
Τηρᾶ δεξιὰ, τηρᾶ ζερβά, καὶ φώνιαξε μεγάλα :
35. —“Ἀχι! καὶ ποῦνιαι οἱ φίλοι μου, καὶ ποῦνιαι οἱ γι ἐδι-
κοί μου,
Καὶ εἰς τὴ σκάλα τοῦ πασσᾶ τὴν παίρνουν τὴν ψυχὴ
μου!»—
Καὶ ἡ νενέ του, ὡς τ’ ἄκουσε, πολλὰ τοῖ βαρυοφάνη.
Βάνει τοῖ λίρες στὸν ντορμπά γιὰ τοῦ πασσᾶ ντιβάνι.
—«Πασσᾶ μου καὶ βεζιρη μου, νὰ μοῦ τόνε χαρίσεις.
40. Κι’ ἄθες φλουριά τοῦ βάρους . του, νὰ μοῦ τὸν καμπα-
νίσεις.»—
—«Πῶς μοῦ τὸ λές, Χατζῆ-Τετέ, νὰ σοῦ τόνε χαρίσω ;
Σκοτώνει Τούρκους καὶ Ρωμηοὺς καὶ τὸν καταλύσω!»—
—«Βάλε, νενέ, τὸν φερετζέ, μὴ σὲ θωροῦν οἱ Τοῦρκοι,
Μὰ μένα θὰ μὲ βάλουνε νεκρὸ μέσ’ στοῦ νταμποῦτι.
45. Κι’ ἀφίνω σου παραγγελιὰ στὸ μαῦρο μου μουλάρι,
“Ἄν’ ε καὶ τὸ πουλήσετε, Ρωμιὸς νὰ μὴν τὸ πάρει.
Κι’ ἀφίνω σου παραγγελιὰ τοῖ τρεῖς παππαδοπούλες
Νὰ μὴ μοῦ τοῖ μαλώνετε, τοῖ τρεῖς νερατζοπούλες!
50. Κι’ ἀφίνω σου παραγγελιὰ καὶ εἰς τὸ χανουμάκι
Νὰ μὴ μοῦ τὸ μαλώνετε, τ’ ἄσπρο μου γιασεμάκι!
Τὸ παρεθύρι ποῦ ἐβγαίνα, καὶ θώρουνα τὴν ἄμμο,
Βάλε νὰ σοῦ τὸ χτίσουνε, γιὰτι δὲν εἶχες ἄλλο.
Τὸ παρεθύρι ποῦ ἐβγαίνα, καὶ ἐπαιζα τὴ λύρα,
Βάλε νὰ σοῦ τὸ χτίσουνε, γιὰτ’ ἦσου κακομοῖρα !
55. Θωρεῖς τα τὰ δαχτύλια μου, τὰ κοντυλοσερμένα ;
Ἐτοῦτα τὴν ἐπαιζανε τὴ λύρα χαϊδεμένα.
Θωρεῖς το τὸ μουστάκι μου τὸ καίλοβαμμένο ;
Εἰς τῶν γκοπέλλω τὰ βυζιὰ τῶχω ἀναθρεμμένο !»—

4

A

(1827)

1. "Αρχοντες ἔχου στή φλακή σὰ χίλιους πεντακόσους.
"Ἐχουν τὸ Ρούσσιο τῶ Σφακιῶ καὶ τὸν Πωλογιωργάκη,
Τὸν Γιώργακα ἴπου τὸν Μπρασέ, τὸ Δράκο ἀπὸ τοῦ
Λάκκου, ἔχου καὶ τὸν Πρωτόπαππα ἀπὸ τὸ Πανωχώρι.
5. Μᾶσπασ' ὁ Ρούσσιος τὴ φλακή...

B

1. Ἀρχόντους βάζουν στή φλακή—ἄς εἶχαν βάλουν κι' ἄλλους!
Βάζουν τὸν ...
Καὶ τὸν Μιχεληδόπαππα ἀπὸ τὸν "Αἴ - Γιάννη.

Κριάρης σελ. 245.

«Κρητικά» Α, σελ. 249.

Τ' ΑΡΚΑΛΟΧΩΡΙΤΗ

1. Δευτέρα μέρα ξεκινᾷ δεύτερο μπαΐράκι,
Νὰ πᾶ νὰ πιάσουν τὸν Κωστή, τ' Ἀρκαλοχωριτάκι.
Κι' Ἀμέντ' - Ἀγᾶς τῶν ἔλεγε : «Μὰ μοναχὸς θὰ πχηαίνω,
Νὰ τότε πιάσω σὰν τραϊ, τὴν κεφαλὴ νὰ παίρνω.»—
5. —«Σώπαιν', Ἀμέντη, σώπαινε, Ἀμέντη μὴν καυκάσαι,
Πρῶτα νὰ πᾶς νὰ τότε ἴδεις, κι' ἔπειτα νὰ παινασαι !»
Καβαλλικεὺγ' Ἀμέντ' - Ἀγᾶς μὲ τόσο νοῦ καὶ νάζι,
Κι' ἀπὸ μακρὺν ἀρχίηξεν, τοῦ Κωσταντῆ φωνιάζει :
—«Κατέβα, καπετὰν Κωστή, νὰ κάμωμεν τσιγάρο,
10. Ἀπὸ τὸ Καστρινὸ καπνὸ, ἀποῦχω καὶ φουμάρω.»—
—«Δὲν κατεβαίνω, Ἀμέντ' - Ἀγᾶ, γιὰτ' εἶσαι καβαλλάρης,
Γιὰτὶ φοβοῦμαι καὶ δηλιῶ, τ' ἄρματα μὴ μοῦ πάρεις.»—
—«Κατέβα, καπετὰν Κωστή, νὰ κάμωμεν τσιγάρο,
Μὰ γὼ δὲν καταδέχομαι τ' ἄρματα νὰ σοῦ πάρω !»—
15. Καὶ κατεβαίν' ὁ Κωσταντῆς νὰ κάμουνε τσιγάρο,
Κι' ἀρχίηξεν Ἀμέντ' - Ἀγᾶς καὶ τοῦλεγ' ἓνα κι' ἄλλο :
—«Νὰ σὲ ρωτήξω, Κωσταντῆ, μὰ νὰ μοῦ πεις ἀλήθεια,
Εἰς τὸν προχθεσινὸ καβγᾶ σὰν πόσοι σκοτωθῆκα ;»—
—«Μὰ δὲ κατέω, Ἀμέντ' - Ἀγᾶ, γιὰ νὰ σοῦ πῶ ἀλήθεια,
20. Μὰ Μεσαρῖτες ἦσανε, καὶ φεύγανε τὴν νύχτα !»—
—«Νὰ σὲ ρωτήξω, Κωσταντῆ, γιὰ ἄλλην μιὰν ἀλήθεια,
τ' ἄρματα τὰ χρισιανικὰ ἂν εἶναι παραμύθια ;»—
—«Μὰ δὲ κατέω, Ἀμέντ' - Ἀγᾶ, γράμματα μὲ τὴν πέννα.
Τ' ἄρματα τὰ χρισιανικὰ παντοῦ ἴναι ξακουσμένα !»—

5. «Κρητικά» Α', σελ. 238.

25. —«Δό μου, Κωστή, τὸ σεσοπό, νὰ τὸ βαστῶ λιγάκι,
Νὰ πᾶ νὰ σοῦ τὸν ἐπαινῶ σ' οὔλο τὸ μπαῖράκι.»—
—«Δὲ δούδω γὰ τὸ σεσοπό, δὲ δούδω τ' ἄρματά μου,
Κι' ἐκεῖά 'χω τὴν ὀρπίδα μου καὶ τὴν παλληκαριά μου!»—
—«Δό μου, Κωστή, τὴ χέρα σου νὰ σ' ἀποχαιρετήσω,
30. Στὸ Κάστρος πάει τὸ στρατός, φοβοῦμαι μὴν ἀργήσω.»—
Δούδ' ὁ Κωστής τὴ χέρα του νὰ τότε χαιρετήσῃ,
Τοῦ σεσοποῦ δούδει φωθιά ὀγιά νὰ τὸν κεντήσῃ.
Στοὶ νόμους του τὸ γύρισε, τὸ ντρομερὸ ντουφέκι.
Τοῦ Ἀμέντ -'Αγᾶ τὸ κέντησε, 'πρὸ τὸ μπεγίρι πέφτει.
35. Καβαλλικεύ' ὁ Κωσταντῆς τ' Ἀμέντη τὸ μπεγίρι,
Κι' ὅσοι τότε γνωρίζανε : «γεία σου Ἀρκαλοχωρίτη!»—

ΤΟΥ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΛΗ

(1886)

1. Κάθε πρωΐ, μὲ τῆ δροσιά, π' ἀνοίγει τὸ ζιμπούλι,
 Ἄφρουκαστεῖτε νὰ σὰς πῶ πολεμικὸ τραγοῦδι.
 Ἄποῦ ἔχει νοῦ καὶ λοῖσμό καὶ γνώση στὸ κεφάλι,
 Ἄς κάτσει νὰ συλλογιασθεῖ γιὰ τὸ Χατζῆ - Μιχάλη.
5. Χατζημιχάλης, ἀρχηγὸς ἀπὸ τὴν Κυδωνία,
 Τὸν ἄρχισε τὸν πόλεμο σ' αὐτὴν τὴν ἐπαρχία.
 Τὴν ἴδια μέρα τοῦπασι μὲ τσ' Ἀποκορωνιώτες,
 Καὶ φοφερίσαν τὸν ὄθρο μὲ τοῖ πληγὲς τοῖ πρώτες.
 Στ' Ἄλικιανοῦ στὸν ποταμὸ στέκου καὶ πολεμοῦνε
10. Ὅλημερνῆς κι' ὄλονυχτῆς τὰ ὅπλα ντως βαστοῦνε.
 Στὰ μιτιρίζια στέκανε, παίζαν ἔπου τὰ σμαγδάλια,
 Καὶ τὸ φαῖν τῶν ἤτονε νερὸ καὶ πορτακάλια.
 Γιατὶ δὲν παύει ὁ πόλεμος οὔτε καὶ μίαν ὥρα,
 Μὲ τοῖ ἀραμπάδες κουβαλοῦν τοῖ ἀγάδες εἰς τὴ χώρα.
15. Θέ μου ! πῶς ἐβαστάξασι αὐτοὶ οἱ γι' ἀντρειωμένοι,
 Ὅγροί, γδυμνοί, ξυπόλυτοι καὶ ξετραχηλισμένοι ...

Ο ΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΛΙΑΠΗ

(1894)

1. Πουλιά, μὴν κιλαΐδῆσετε, δάφνες μου, μαραθεΐτε !
Κι' ἄντρες, γυναῖκες Κρητικοὶ στὰ μαῦρα βουτηχθεΐτε !
Γιατὶ τότε σκοτώσανε, τὸν παινεμένο Λιάπη.
Μέρα δὲν ξημερῶν' ὁ Θιός, νὰ μὴ χυθοῦνε δάκρυ.
5. Τὰ δάκρυ ἀπὸ χυθήκανε, νάθεν μονομεριάσου,
Καράβι τριοκάταρτο ἤθελε νὰ βουλιάσου.
Στὰ ἐνενήντα τέσσερα ἀποῦτον ἡσυχία,
Ἦτο κι' ὁ Λιάπης ἡσυχος καὶ κράθιεν ἐργασία.
Εἰς τὸν Μπειραία κάθεντο, κι' εἶχεν καβὲ ἀνημμένο
10. Καὶ πχαΐναν οὔλοι γι οἱ ἄρχοντες γιὰτ' ἦτον ἀντρειωμένος.
Μᾶπιασ' ἀνεμοστρόφυλλο μιὰν παρασκὴν-ἡμέρα,
Καὶ τὸ λιμάνι ἐσεΐστηνε, καὶ ὄλος ὁ Μπειραίας.
Ἵγια τὸν Κρήτη ἦτονε πλοῖον νὰ ταξειδέψει,
Καὶ πῆγε ὁ Λιάπης νὰ τὸ ἰδεῖ, καὶ γράμματα νὰ μπέψει.
15. Ἐπῆγε ὁ Λιάπης νὰ τὸ ἰδεῖ, καὶ γράμματα νὰ στείλει,
Καὶ ἐκεῖα τὸν περιμένανε κατζίκιδες δυὸ φίλοι.
Ἐκεῖνοι ἀπὸ δὲ θέλουνε κιανέναν ἀντρειωμένο,
Στὴν Κρήτη γιὰ νὰ βρίσεται ἄξιος καὶ τιμημένος.
Σιμώνου χαιρετοῦν τονε καὶ τὸν ἀναρωτοῦνε,
20. Πράμματα πατρογονικά ἤθελα νὰ ντοῦ ποῦνε.
Μὰ ὁ Λιάπης, ἀπὸ τὸ ἤξερεν, δὲ τὸ βαστᾶ ἡ καρδιάν του,
Νὰ συντυχαίνου νὰ ρωτοῦν γιὰ πατρογονικά ντοῦ.
Γυρίζει, λέει : —«Νικολῆ Καλοῖδᾶ σὲ λένε,
Στὴν Κρήτη ἀκόμα κι' ἐπαδὰ καλὰ σᾶσε κατένε.

25. Πράγματα πατρογονικά δὲ θέλω νὰ ξετάσεις.
 "Ὅση ὥρα βλέπεις κι' εἶμαι ἐπά, οὐλα νὰ τὰ σκολάσεις! —
 Ἐσώπασεν ὁ πῖβουλος, στέκει καὶ συλλογᾶται,
 Νὰ τ' ἀφαιρέσει τὴ ζωὴ, μὰ τρέμει καὶ φοβᾶται.
 Κι' ἀφῆκεν κι' ἐκατέβηκε στοῦ παποριοῦ τὴ σκάλα,
30. Στὴ θάλασσα, πού δὲν μπορεῖ ἄντρας νὰ πάρει ζάλα.
 Κι' ἐτότες ὁ ἀφιλότιμος, ὁ σκύλος, ὁ προδότης,
 Ἐγύρισε καὶ παίζει ντου εἰς τὴν καρδιά τὴν πρώτη.
 Καὶ σὰν δὲν ἐσταμάτησεν, τοῦ ξαναδευτερώνει,
 Τὴν τρίτην καὶ τὴν τέταρτη, καὶ τότε τελειώνει.
35. Πέντε φωθιὲς τοῦ κέντησεν, δυὸ φαι στὴν κοιλία ντου,
 Τοὶ τρεῖς, τοὶ θανατώτερες, τοὶ ἔφαγε στὴν καρδιά ντου.
 Σὲ τρία, τέσσερα λεφτὰ ἀθρῶποι ἐμαζοχτήκα,
 Καὶ ἔγγιζαν καὶ μιλοῦσαν του, μὰ κείνος δὲν ἐγρίκα.
 Καὶ πιάνου καὶ σηκώνουν τον οὐλ' οἱ καλλιὰ ἀντρειωμένοι,
40. Καὶ πᾶσιν το τοὶ μάννας του, τοὶ πολυοπικραμένης.
 Κι' ἐκείνη, ὥστε νὰ τὸν δεῖ, ἔδερνε τὸ κορμὶν τσι,
 Σὰν εἶδε, πὼς ἀνέγνωρο τοὶ πῆγαν τὸ παιδί τσι,
 — «ὦφου! νύγιέ μου, Σήφη μου, κι' εἰντᾶ' ναι πού σοῦ κάμα,
 Ποιοὶ σκύλοι σέ σκοτώσανε, γιέ μου, καὶ σ' ἀποθᾶνα;
45. ὦφου! νύγιέ μου, Σήφη μου, ὑγιέ μου παλληκᾶρι,
 Σ' ἐσένα ἔχα τοὶ ἐλπίδες μου καὶ ὄλα μου τὰ θάρρη.
 Σήφη μου, δὲ σοῦ τὸλεγα, νᾶχεις πάντα τὸ νοῦ σου,
 Νὰ μὴ θαρρεύγῃσαι ποτὲ φίλους σου μὴδ' ὄθρους σου;
 Κι' ἀπὸ τοὶ Τσιριντάνιδες ἂν εἶχα σοῦ βαροῦνε,
50. Δὲν ἦτανε παράπονο, γιατί κι' αὐτοὶ πονοῦνε.
 Σήφη μου, ποῦχεις τὴν ἀντρεία, τὴν παλληκαρῶσύνη,
 Καὶ πού τὴν εἶχες ἀφητὴ τὴν ὀγληγορῶσύνη;
 Κι' ἀφήκες καὶ σέ σκότωσεν ἕνας γαμαρισμένος,
 Ἐνας προδότης πῖβουλος καὶ ξεγιβεντισμένος;

55. Καλοῖδάδες ἄτιμοι, ποῦ κάθεστε οἱ Ἄμαρι,
 Κατζικίδες καὶ φθονεροί, ἔχειτ' αὐτὴν τὴ χάρη!
 Καλοῖδάδες ἄτιμοι καὶ ξεγιβεντισμένοι,
 Ἔσεῖς τονε σκοτώσετε, τὸ Μέγα-Διογένη!
 ὦ, Κρήτες, πατριώτες μου! λέω το, δὲν τὸ χάνω,
60. Καλοῖδάδες ὅπου δοῦ, πρέπει νὰ τσι σκοτώνου!
 Ἐξ ἄντρες εἶχα ἥρωες ὁμορφους καμωμένους.
 Καὶ τσι ἔξε μοῦ τσι φέρανε σὶ σπῖτι σκοτωμένους! —
 Αὐτὰ ἤλεγεν κὶ ἔβγανεν μαῦρον καπνὸ ἀπ' τὰ χεῖλη.
 Σὲ κάθε λόγο ἢ φτωχὴ ἔσκυβεν καὶ τὸν φίλει.
65. Μὰ ὅσα κὶ ἄν ἤλεγ' ἢ φτωχὴ, οὔλα θὰ ντὰ σκολάσει,
 Ἦλθεν ἢ γι ὦρα κὶ ὁ καιρός, νὰ πᾶ νὰ τόνε θάψει.
 Τῶν Ἀθηνῶν οἱ γι ὑπουργοὶ ὅλοι ἐμαζωχτήκα,
 Κὶ ἀπὸ τὰ νύχια ὡς τὴν κορφή στὰ μαῦρα ἐβουτηχθῆκα.
 Κὶ ὁ βασιλιᾶς μὲ τὸ στρατὸς ἐκεῖ τὸν ἀκλουθοῦσα,
70. Ταὶ σάλπιγγες οὐγκιές-οὐγκιές κλαίγοντας ἐχτυποῦσα.
 Κὶ ἢ Ὀλιγα ἢ Βασίλισσα ἦτα κατεβασμένη,
 Μ' ἄλλες πολλὲς τοῦ παλατιοῦ, στὰ μαῦρα βουτημένη.
 Καὶ τοῦ διαβάζα τὴ θαμμὴ ἐξήντα ἱεράδες,
 Ταὶ Ἀθήνας καὶ τοῦ Μπειραιῶς δώδεκα δεσποτάδες.
75. Πῆγα καὶ τόνε θάψανε στὸν Ἅγιο Κωσταντῖνο,
 Κὶ οὔλος ὁ κόσμος ἔκλαιγεν τὸν ἀντρειωμένον κεῖνο.

1. Στὴν πέρα μπάντα τῷ Χανιώ, στὴν ἄκρα τοῦ Ρεθέμνου,
Σέρνει ἓνας Τοῦρκος μιὰ Ρωμιά, καὶ πάει νὰ τὴν τουρκέψει
Μὰ ὄντεν ἐπερνούσανε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ κάστρο,
'Εστάθην ἀνατολικά, καὶ κάνει τὸ σταυρό τσι:
5. —«Χριστέ, καὶ νὰ προβαίρνανε ἐξήντα δυὸ Ρωμαῖοι,
Νᾶναι γι' ἐξήντα μὲ σπαθιά καὶ δυὸ μὲ τὰ ντουφέκια!»—
Κι' ὄντε τὸ λόγο ἀπόλεγε, νὰ τσι καὶ ξεπροβαῖρνα.
Κι' ἀρχίζει ὁ Τοῦρκος κι' ἠκλαιγιεν κι' ἡ σκλάβα κι' ἐτρά-
γούδιε.
- «Βγάλε, σκυλί, τὰ ροῦχα σου, καὶ θέσε τὰ ἄρματά σου
10. Κάμε τὰ χέρια σου σταυρό!»—

1. —«Προβάλετε, φωνιάξετε σσι Λάκκους καὶ στ' Ὁρθοῦνι,*
Νάρθουν τοῦ Λαπαρθένη οἱ γιοὶ καὶ τοῦ Μπιμποσταμάτη.
Καὶ σὰ λαγὸν ἐτόπωσα στοῦ Κάτω Δρυ τὸν πόρο.
Καὶ μὴ θαρροῦν, πῶς εἶν' λαγὸς νὰ πρεμαζῶνου σκύλους,
5. Μὰ 'ναι θεριὸ τρικέφαλο κι' ἓνα νταμποῦρι Τοῦρκοί.
Κι' ἀποῦχει ἄρματα, ἄς βαστᾶ, κι' ἀπὸ δὲν ἔχει, ἄς
βρίσται.»—**

* ... τοῦ Γιάνναρη οἱ γιοὶ ἦ: τοῦ Λάπαθεν οἱ γιοὶ ἦ: Δαμπαθένη

** ... ἄς τρέχει

Τραγ. 9. Κριάρης σελ. 315. || Γιάνναρης 197. || Ψάχου «50 δη-
μῶδη ἄσματα Πελοπονν. καὶ Κρήτης» σελ. 84. Ψιλάκης Σ. 265.

1. —«Χριστέ, καὶ νᾶσπουν' τῆ φλακῆ, νᾶφευγ' ἀποὺ τὸ
Κάστρο,
Νὰ πάρω δίπλα τσί κορφές, νὰ βγῶ στὸν Ψηλορείτη,
Νὰ μοὺ βγορίσουν τὰ Σφακιά, τ' ἄρμι τοῦ Καλλικράτη,
Νὰκούσω ἀρμάτων ταραχή...»—

11

1. 'Αϊδάρετέ με, φίλοι μου, καὶ σεῖς οἱ γι ἐδικοί μου,*
Νὰ τὸ συγκλίνω τὸ δεντρώ, ν' ἀνέβω στὴν κορφὴν του,
Ν' ἀκούσω γερακιοῦ φωνή, καὶ φάλκο νὰ λαλήσει...»—

* Αδιάρετε.

12

1. —«'Αγρίμια κι' ἀγριμάκια μου, λάφια μου μερωμένα !
Πέστε μου, ποῦν' οἱ ντόποι σας, καὶ ποῦν' τὰ χειμαδιά
σας ;»—
—«Μαδάρες εἶν' οἱ ντόποι μας, λέσκες τὰ χειμαδιά μας,*
Τὰ σπηλιάρια τῶ γκρεμνῶ τὰ πατρογονικά μας.»—**

* Γκρεμνά' ναι μας οἱ ντόποι μας.

** Τὰ σπηλιάρια τῶ λεσκῶ εἶναι γιὰ τὰ παιδιά μας, ἦ:
ἢ φύλαξή μας οὔλη, ἦ: εἶναι τὰ γονικά μας

Τραγ. 10. «Κρητικά» Α', σελ. 243.

Τραγ. 11. Λαογραφία Θ', σελ. 213.

Τραγ. 12. Γιάνναρης 187 || Κριάρης σελ. 319. || Νεοελληνικά
'Ανάλεκτα σελ. 79.

**ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ**

1. Τοῦ Σερβογιάννη ὁ γιὸς ζητᾷ τοῦ Διγενῆ τὴν κόρη.
Δὲν τοῦ τὴ δούδει ὁ Διγενῆς, πολλὰ προυκιά γυρεύγει.
Γυρεύγει μύλους δώδεκα, καὶ μὲ τοὶ μυλωνάδες,
Γυρεύγει ἀμπέλια ἀτρύγητα καί, μὲ τοὶ τρυγητάδες,
5. Γυρεύγει καὶ τὴ θάλασσα μ' οὔλα τζι τὰ καράβια,
Ζητᾷ ντου καὶ τὸν κύρ' Βορριά, νὰ τὰ καλαρμενίζει.
Μὰ ἡ μάννα τζι τὴν ρώτηξε, τὴν κόρη, ἂν τότε θέλει.
— «Χριστέ μου! Καὶ νὰ μ' ἔπαιρνε ὁ γιὸς τοῦ Σερβογιάννη!
Τάξε του, μάννα, τάξε του, προυκιά, καὶ μὴν τοῦ δώσεις.*
10. Τάξε του τ' ἄστρι πρόβατα, τὸν οὐρανὸ σεντόνια,
Τὸν Ἰορδάνην ποταμὸ σταλίστρα τῶν ὀζῶν του...»**

* ...τάξε του, καὶ μὴ δώσεις.

** ...ποτίστρα τῶν ὀζῶν του.*

Κ. ΓΙ, 1873-74, σ. 503.

Ζ. Α., Α', σ. 68 καὶ σ. 163.

Ἄραβαντινός 202 καὶ 320.

Πανδώρα XIII σ. 308, ἀριθ. 1 καὶ XX σ. 114.

Νουᾶρος, σ. 153, σ. 154, σ. 155.

Λαογρ. Α', σ. 616, Δ', σ. 101. Θ' σ. 156, Ι'. σ. 84.

Πολίτης 136 καὶ «Πηγαί» σ. 329, καὶ σ. 287.

Χασιώτης σ. 33, ἀρ. 12.

Σακελάριος σ. 16.

Κοντὸς σ. 8.

Νεοελλ. Ἀνάλεκτα σ. 107.

Ἑπειρ. Χρονικά 1927, σ. 197 α', καὶ β'.

1. Εἰς τοῖ ἐβδομήνταδυὸ ἑκκλησιῆς, στοῖ ἑκατοπέντε βρύσες,
Μὰ ἑκεία πεζεύγου οἱ γι ἄρχοντες,κι' ἐκεῖα ξεχαλινώνουν.
Τοῦ Σερβογιάννη ὁ γιὸς περνᾶ, δὲν θέλει νὰ πεζέψει. *
- «Πέζεψ', ἀφέντη, πέζεψε, πέζεψε καβαλλάρη!
5. Μὰ ἐπὰ πεζεύγου οἱ γι ἄρχοντες,κι' ἐπὰ ξεχαλινώνου,
Κι' ἐπὰ πίνου γλυκυὸ κρασί...»

* Περνᾶ καὶ δὲν πεζεύγει.

1. Τρίτη σήμερο, τρίτη τριάντα μέρες,
Λεῖπει ὁ Γιάννος μας, λείπει ὁ καλλιὰ ἀντρειωμένος.*
Γῆ σκοτώσαν το, γῆ τὰ θεργιὰ τὸν φάγα,
Γῆ κι' ὁ μαῦρος του ἐτσουρογρέμισέν τον...**

* ὁ καλὸς μας ἄντρας

** ἀλαργοξόρισέ τον ἢ: ποθὲς ἐγκρέμισέν τον.

Τραγ. 15. Νοῦᾶρος Ι σ. 200.

Z. A. A', σ. 62.

«Κρητικά» σ. 250.

1. Γεῖς κυνηγός ἀνάτειλε, ὄξ' ἀπού τσί ὄξω χῶρες,
Χανιώτικές μου βιόλες!
Ἐκατοδυὸ σκουδιά 'σέρνε, κί οὔλα μανιακωμένα,
Τά ἐρημοκαῦμένα!
5. Τά ἐκατό 'σα κουργιαλά, καί τ' ἄλλα δυὸ 'σαν ἄσπρα,
Γαρεφαλιά στήν γάστρα!
'Ἐπῆρε τὸν ἄρμὸ ἄρμὸ, πάνω τῆ ρίνα ρίνα,
Χρουσή μου Κατερίνα!
Πάνω σὲ πλάκα ἀνέβηκε ὁ νιός, νά τά μετρήσει,
10. καί νά τ' ἀποτσακίσει.
Μά ἦταν ἡ πλάκα ἀπὸ βροχή, κί ἦτανε ὀβριασμένη,
'Ἡ ἐρημοπαντέρμη!
Καί παραπάτησεν ὁ νιός, καί μπῆκε μέσ' στὸν ντᾶφκο,
Γαρέφαλό μ' ἀκράτο!
15. Σαράντα μέρες ἔκανε ὁ νιός μέσα στὸν ντᾶφκο,
Κί' ἀπάνω στοῖ σαρανταδυὸ σταίνει τὸ μοιρολόϊ:
Ψυχὴ μου ροστολόει
—«Παιδιά! Δὲν εἶν' ἐπά βοσκοί, δὲν εἶν' ἀγριμολόγοι,
Νά πάρουν τὸ ντουφέκι μου, πριχοῦ σκουριάν' ἢ πιάστρα;»—
20. Ξαθιά καί μαυρομάτα!

Κριάρης σ. 307.

Γιάνναρης 94.

Βλαστός σ. 107.

Νουᾶρος σ. 193. καί σ. 274.

«Κρητικά» σ. 246.

1. Στοῦ Ψηλορείτη τὴν κορφή, ποῦνε ψηλὴ καὶ μέγα,
Μήτε πουλὶ ἀνέβηκε, μήτε καὶ χελιδόνι.
Μουδὲ τοῦ δράκου ἢ σαΐττια*, μουδὲ τοῦ λιόντα ἢ πέτρα,
Ρηγόπουλον ἀνέβηκε, κι' ἔκατσε στὴν κορφήν του.
5. Πιάνει μελάνη καὶ χαρτί, μπέννα καὶ καλαμάρι,
Κι' ἔκατσε καὶ λογάριαζε...

* Κονταριά.

1. Μὰ διάταξέ μου* ὁ βασιλιάς, τοὶ βίγλες νὰ βιγλίσω,
Κι' οὔλες τοὶ βίγλες βίγλησα, κι' οὔλες λαγώνεψά τοι.
Κι' οὔλες τοὶ βρήκα ξυπνητές, κι' οὔλες τοὶ παραβλέπα.
Τὴ βίγλα τοῦ Σαρακηνοῦ ἤβρηκα κι' ἐκοιμᾶτο:
5. —«Ξύπνα, λουβὲ Σαρακηνέ, ξύπνα παληομουσοῦρο!»—

* Μὰ ἀπόστειλέ με..

III

ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

1. Χαίρετ' ὁ πεῦκος στὰ βουνά, κι' ὁ ἔλατος στὰ χιόνια,
 Χαίρεται κι' ἓνας νιὸς καλὸς σὲ μιᾶς ξαθῆς ἀγκάλῃ.
 Σέρνει, σφιχταγγαλιάζει τὴν, καὶ τὰ βυζιά τει πιάνει,
 Τὰ δύο τει μάγουλα φιλεῖ, φιλεῖν τα ὁ νιός, φιλεῖ ντα.

1. — «Μιά κόρη, μιὰ φορτέντζα...
 Ξανθὴ καὶ μαυρομμάτα
 Καὶ γαΐτανόφρουδη,
 Τριὰ λόγια μου συντρέχε,
 5. Ὅγιὰ νὰ σοῦ τὰ εἰπῶ,
 Ἄποῦ νὰ σὲ κερδέσω,
 Κι' ἄποῦ νὰ σὲ χαρῶ!»—

Ἔραγ. 19. Κριάρης σ. 259, καὶ σ. 318.
 Γιάνναρης, 156
 Λαογραφία Ε', σ. 106, καὶ σ. 117, Γ', σ. 72.
 Λελέκου, Ἐπιδόρπιον Γ', σ. 117
 Λελέκου Ἀνθ. 1852, σ. 21.

1. — «Γιὰ ἰδὲς νεράντζι κόκκινο, τὸ παίξει ἢ μαυρομμάτα.
Παίξει το μιά, παίξει το δυό, συχνομυρίζεται το.*
Χριστέ! νὰ μύριζα κι' ἐγὼ νεράντζι σὰ κι' ἐσένα,
Νάχα τσι νοστιμάδες σου, νάχα τσι ὁμορφιές σου!»—

* Παίξει το, συχοπαίξει το.

1. — «'Αφέντηστό περβόλι σου* κι' ἄ βάλεις περβολάρη,
Βάλε μ' ἐμέν' τὴ λυγερή, νὰ ῥίζω τὸ περβόλι,
Νὰ βάνω μέλι σσι μηλιές, ζάχαρη στὰ κυδώνια,
Γιὰ νὰ περνοῦν οἱ γι ἄρχοντες μὲ τσι βασιλιοπούλες
5. Νὰ λένε: — «Ποιὸς τὰ μέλωνε;»—

* Περβόλι μας

Τραγ. 21. Κριάρης σ. 269.

1. —«Κόρη μου γλυκομίλητη, σά σ' ἔτυχα στη στράτα,
Πουλᾶς μου τ' ἀχειλάκη σου, τὰ γλυκοζαχαράτα;»—
—«Δὲν τὰ πουλῶ τ' ἀχειλή μου, μόνο θὰ τὰ χαρίσω,
Μαζί μὲ τ' ἄλλα μου προυκιά, στὸν νιὸ ποὺ θ' ἀγαπήσω!»—
5. —«Περιβολάρης εἶμαι ἄγῳ, κι' ἔχω μπαξὲ μὲ κρίνα.
Τὰ κρίνα ποῦχει ἢ γι ὄψη σου, δὲν μοιάζουνε μὲ κεῖνα.»—
—«Τὰ κάλλη τοῦ προσώπου μου, κι' αὐτὰ θὰ τὰ χαρίσω,
Μαζί μὲ τ' ἄλλα μου προυκιά, στὸν νιὸ ποὺ θ' ἀγαπήσω!»—
—«Εἶμαι στὴ χώρα μεταξῆς, ξαθούλα μου, καὶ στάσου,
10. Καὶ πὲς μου, πόσο τὰ πουλᾶς, μικρὴ μου, τὰ μαλλιά σου,
Ποῦναι χυτὰ στὴ ράχη σου, πλεμμένα μὲ τὴν τάξη,
Τρίχα μὲ τρίχα γίνεται μαχαῖρι νὰ μὲ σφάξει!»—
—«Καὶ τὰ ξαθὰ μου τὰ μαλλιά, κι' αὐτὰ θὰ τὰ χαρίσω,
Μαζί μὲ τ' ἄλλα μου προυκιά, στὸ νιὸ ποὺ θὰ ἀγαπήσω!
15. —«Εἶμαι μεγάλος χρυσοχός*, κι' ἔρχομαι γιὰ διαμάνθια,
Κόρη μου, πόσο τὰ πουλᾶς αὐτὰ τὰ μαῦρα μάθια,
Ποῦναι ζευγάρι ὀλόφωτα, ποῦναι ζευγάρι ἴδια,
Γιὰ νὰ τὰ κάμω καὶ τὰ δυο ζευγάρι δαχτυλίδια;»—
—«Οὔτε τὰ μάθια μου πουλῶ, μόνο θὰ τὰ χαρίσω,
20. Μαζί μὲ τ' ἄλλα μου προυκιά, στὸν νιὸ ποὺ θ' ἀγαπήσω!»—
—«Κόρη, δὲν εἶμαι χρυσοχός*, μῆτε καὶ περβολάρης,
Μονὸ ἔμαι ὁ νιὸς ὁποῦ ἀγαπᾶς, κι' ὁ νιὸς ὁποῦ θὰ πάρεις.
Ποῦ τραγουδῶ δληνυκτῆς στὴν πόρτα σου ἀποκάτω,
Καὶ κάθουμαι καὶ ἀγρυπνῶ καὶ ὁ θεὸς βασιτᾶ το!»—
25. —«Σὰν εἶσαι ἐσὺ ἀπὸ ἀγαπῶ, τίποτε δὲν γνωρίζω.
Σ' ὄλους τοὺς ἄλλους δὲν πουλῶ, σὲ σένα τὰ χαρίζω!»—

* Χρυσσοφός

1. —« Ἀρρώστησα στὴ ξενιθειᾶ, μάννα μου, κι' εἰς τὰ ξένα.
 Κι' εἰς τὸ κλινάρι ἐκοίτου μου τρεῖς χρόνους κι' ἔξε μῆνες,
 Κι' ἤρχεντο κόρη ἔμορφη, κι' ἤπλυνε κι' ἔρραφτέ μου.
 Μᾶτον ἢ κόρη ὄρφανὴ 'πὸ μάννα κι' ἀπὸ κύρη,
5. Καὶ τοι ἦταξ' ἓνα τάσιμο, μάννα, καὶ θέλησέ ντο,
 Καὶ πέ το καὶ τοῦ κύρη μου! —

1. Μιὰ λυγερὴ κατέβαινε στὴ βρύση, νὰ γεμίσει·
 Στὸ δρόμο δράκος κάθεντο, τὴν κόρη νὰ φιλήσει.
 Μὰ ἡ κόρη, ὡς ἦτο φρόνιμη, φρόνιμα ἀπιλοήθη:
 —« Δράκοι! Κι' ἂν τὸ βουλήθηκες, ἐμένα νὰ φιλήσεις,
5. Φιλήσεις με, τσιμπήσεις με, νὰ τὸ πλερώσει θέλεις*.
 Γιατ' ἔχω δώδεκ' ἀδερφούς, καὶ δεκοχτῶ ξαδέρφους,
 Κι' ἔχω καὶ κύρη δῆμαρχο! — **

* Πλερώσεις θέλεις ἢ: πλερώσεις θέλει.

** Γιατ' εἶν' ἀντράς μ' ὁ Διγενῆς.

1. —« Ἄστρι μου κι' ἀστρίτσι μου,
Κι' ἔσπερινέ κι' αὐγερινέ,
Καὶ χρουσοπράσινέ μου ἀητέ!
Ἦρθε τὸ ξημέρωμα,
5. Τὸ καλὸ ξημέρωμα,
Κ' ἤϊρε με 'κειᾶ, κι' ἠϊρε με' πᾶ,
Στὴ γειτονιά, στὴν ἐρωθιά.
Λέσι μου οἱ γειτόνισσες,
Οἱ καλὲς γειτόνισσες,
10. Κι' οἱ κερακοκκόνισσες:
—«Εἶντα γυρεύεις, μωρ', ἐπᾶ,
Στὴ γειτονιά, στὴν ἐρωθιά;»—
—«Ἐγὼ μιὰν γκόρην ἀγαπῶ,
Κι' ἦρθα νὰ ἰδῶ, κι' ἂν τὴνε ἰδῶ,
15. Κι' ἂν τὴνε ἰδῶ, νὰ τοῖ τὸ πῶ,
Τοῖ γκόρης πῶς τὴν ἀγαπῶ.»—
—«Γιὰ πές μας τὰ σουσσούμια ται,
Μπορέτως τὴν κατέχουμε,
Γῆ καὶ τὴν ἀπαντήξαμε.»—
20. —«Κόκκινο εἶν' τ' ἀχείλι ται,
Κι' ἄσπρο τὸ πετραχείλι ται,
Κι' ὁ κρουσταλλένιος ται λαιμὸς
Τ' ἀθρώπου εἶν' κουζουλαμός!»—

Γιάνναρης 172.
Κριάρης σ. 259.
Ζ'. Α', Α', σ. 74.

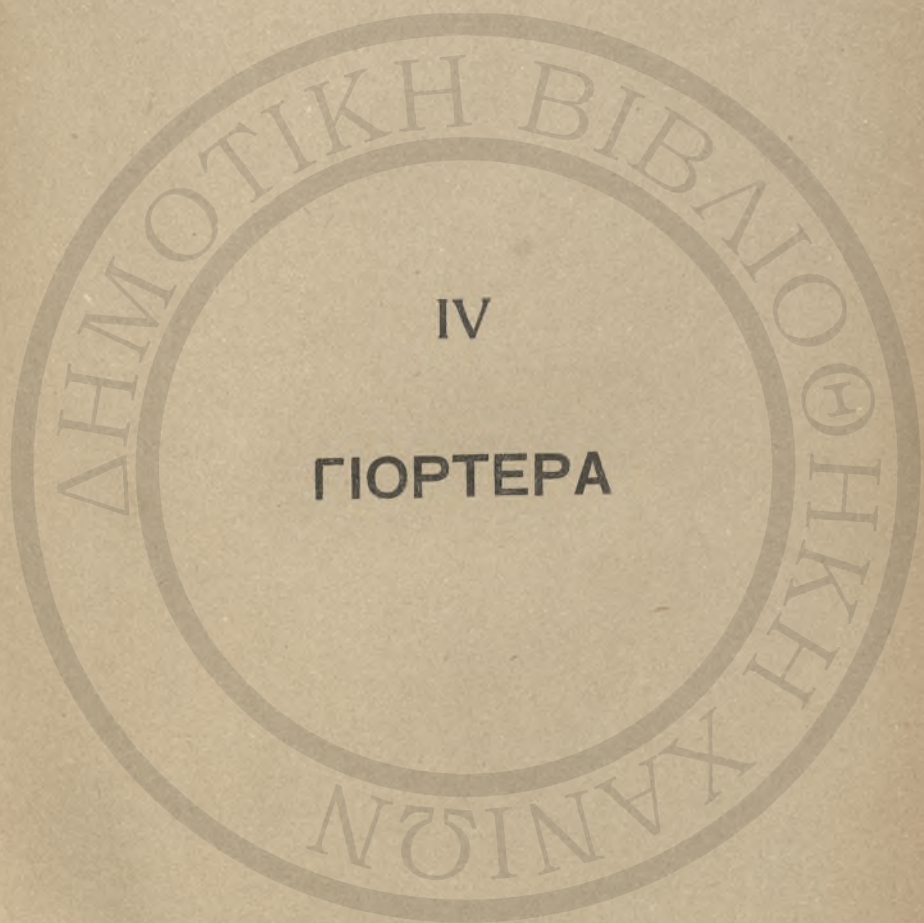
1. — «Ἀκούσατέ μου νά σᾶς πῶ γιά τοῦ σεβντᾶ τὸν πόνο,
Ἄποῦ τὸν πέρασα κι' ἐγὼ τό, περασμένο χρόνο...»
— «Ἀγάπη δὲν ἐκάτεχα, γλυκιὰ ἴναι γιά πρικιά ἴναι,
Ἐδὰ τὴν ἐκατάλαβα, φουρφούρα καὶ φωθιά ἴναι...»
5. — «...Δέκα βενέτικα φλουριά, σαράντα δυὸ (εἰ) κοσάρια,
Δίνω νά φέρου τὸ γιατρό πέντ' ἔξε παλληκάρια.
Ἐφτὺς καρβαλλικεύγουνε, κι' ὡσάν πουλιά πετοῦσι,
Μὰ δὲν ἤξεύρουν τὸ γιατρό, ποῦ θὲ νά τότε βροῦσι.
Στοὶ δέκα ὥρες τοὶ νυκτὸς εἰς τοῦ γιατροῦ ἴποσῶσα,
10. Κι' ἓνα χαρτί φαρμακιερὸ ἀμέσως ξεδιπλώσα.
Πέρν' ὁ γιατρός τὴ συνταγή, μπαίνει στὴ σπετσαρία,
Καὶ ἂν τὴν εὔρει ζωντανή, τοὶ βρίσκει θεραπεία.
Ξανακαρβαλλικεύγουνε, κι' ὡσάν πουλιά πετοῦσι,
Καὶ εἰς τὸ σπίτι τσ' ἄρρωστης μὲ τὸ γιατρό γυρνοῦσι,
15. Μπαίν' ὁ γιατρός στὴν κάμαρη, καὶ πιάνει τὸν σφυγμὸ τοῖ
Κι' ἀμέσως ἐκατάλαβε ὁ σκύλος τὸν καῦμό τοῖ:
— «Νᾶταν ὀφέτεινος σεβντᾶς, μποροῦσα νά τὸν γιάνω,
Μ' αὐτὸς εἶναι δέκα χρονῶ, κι' εἵντα μπορῶ νά κάνω;»—

Λιουδάκη σ. 35
Νουᾶρος σ. 172.

IV

ΓΙΟΡΤΕΡΑ

ΟΤΑΝ ΞΕΚΙΝΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΓΑΜΠΡΟΥ

1. —«Δόσε μας, μάννα, τήν εὐκή, νά ξεκινήσει ὁ γάμος!»—
—«Ἡ γι εὐκή μου ὀμπρὸς κι' ὀπίσω σας, δεξιὰ σας
[καὶ ζερβά σας,
Νὰ πᾶτε νὰ μοῦ φέρετε ἕναν καλὸ κορίτσι,
Καὶ νᾶναι ἀπὸ καλὴ σειρὰ κι' ἀπὸ καθάριο αἷμα.»—

ΟΤΑΝ ΠΗΓΑΙΝΟΥΝ ΣΤΗΣ ΝΥΦΗΣ

Α.

1. Πουλάκιν βάστα ή λυγερή, κι' έμόνα του καλού ται:
—«Σά θα με πάρεις, άγγουρε, καλλιιά καιρό δέ βρίστεις,
Σά τ' όψιμοκαλόκαιρο, σά του Σταυροϋ τό μήνα,
'Απού'νιαι οί ποταμοί στεγνοί κι' οί στρατες σουρωμένες.»—

Β.

1. —«Μηνᾶς μου, κόρη, κι' έρχομαι, κι' είντα νά βάνω νάρθω;»—
—«'Α βρέχει, βάνε τσόχινα, κι' άνε χιονίζεις, γούνες.*
Κι' άν είνιαι εύγιά και ξαστεριά, βάνε τά βελουδένια.
Και νά διαλέξεις τον καιρό, άγγουρε, όντε θε νόρθεις.
5. Νάρθεις όψιμοκαλόκαιρο και του Σταυροϋ τό μήνα,
'Απού'νιαι οί ποταμοί στεγνοί, κι' οί στρατες παστρεμένες.»

* "Αν βρέχει, βάνε τσόχινα, κι' άν είν εύγιά, βάν' τ' άσπρα,
Πάλε, κι' άν είνιαι συννεφιά, βάνε τά βελουδένια.

Κριάρης σ, 366.

Γιάνναρης 279.

Νουᾶρος, σ. 61, και σ. 62.

'Αραβαντινός 292, 319, 440.

Πανδώρα XX σ. 114, και σ. 115.

Z. A. A', σ. 7.

K. Π. 1874 75, σ. 337 και 1884-85 σ. 220.

'Ηπειρ. Χρονικά 1927, σ. 193.

Χασιώτης, σ. 143.

Λαογραφία Ε', σ. 229

Κοντός σ. 15.

ΟΤΑΝ ΦΘΑΝΟΥΝ ΣΤΗΣ ΝΥΦΗΣ

1. —«Γιὰ παρασύρετε τοὶ αὐλές, κι' ἀδειάσετε τοὶ ροῦγες,
Κι' ὁ νιὸς γαμπρὸς σας ἔρχεται, νὰ τὸν ἀποδεχτεῖτε,
Ροδόνερο στὰ χέρια σας, νὰ τὸνε λαντουρεῖτε!»—

31

ΟΤΑΝ ΠΕΡΝΟΥΝ ΤΗ ΝΥΦΗ

1. —«Ἀποχαιρέτα, νύφη μου, ὄλους τοὺς συγγενεῖς σου,
Μὰ πρῶτα τοὶ γονεοὺς σου, τὰ μπιστικά σου ἀδέρφια.
Κι' ἀπῆς τοὶ φιλενάδες σου, καὶ τοὶ καλοὺς γειτόνους!»—

32

ΟΤΑΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΣΤΕΦΑΝΩΜΑ
ΓΥΡΙΖΟΥΝ ΜΕ ΤΗ ΝΥΦΗ ΣΤΟΥ ΓΑΜΠΡΟΥ

1. —«Πρόβαλε, μάννα τοῦ γαμπροῦ καὶ πεθερά τοὶ νύφης,
Νὰ ἴδεις τὸν ἀργυρὸ σου γιὸ καὶ τὴ χρουσή σου νύφη*!»—

* Ν' ἀποδεχτεῖς τὴ νύφη σου, τοῦ γιοῦ σου τὴ γυναῖκα.

33

ΤΗΣ ΤΖΟΓΙΑΣ

1. —«Ἐχει ὀζά ντου, ἔχει ὀζά ντου
Καὶ λιανά ντου καὶ χοντρά ντου!»—

34

ΤΟΥ ΧΟΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΓΑΜΟ

(Πρὸς τὸν πατέρα)

1. —«Εἰς τὴν ὀμπρὸς μεριά κρατεῖ ὁ πεῦκος μὲ τοὶ κλώνους,
Θέ μου, καὶ χάρισέ τους του, καὶ γράψε του καὶ χρόνους!»—

Τραγ. 30. «Κρητικά», Α', σ. 249. || Κ. Π. 1874-75, σ. 363.

Τραγ. 32. Λαογρ. Β' σ. 57.

Τραγ. 34. Κρητικά Α', σ. 230 || Κ. Π. 1887-89, σ. 348.

1. —«Φιλιότισσο μου! Στο γάμο σου και στη ξεφάντωσή σου,
Τὰ χιόνια ἀλεύρια νὰ γενοῦ, καὶ τὰ βουνά κριγιάρια,
Κι' ἡ θάλασσα γλυκυὸ κρασί, καὶ τὰ καράβια κοῦπες,
Νὰ πιοῦν οἱ καλεσμένοι μας!»—*

* σου

1. Ἐποβαφτίστην τὸ παιδί, νὰ ποῦμεν τὸ τραγοῦδι:
—«Νὰ τὸ χαροῦ οἱ γονεοὶ του, καὶ νὰ τὸ μεγαλώσουν,
Καὶ νὰ τὸ μπέμπουν στὸ σκολεῖο, γράμματα νὰ τοῦ μάθου.
Νὰ τὸ χαρίνει κι' ὁ νονός, καὶ νὰ τὸ στεφανώσῃ.
5. Νὰ τοῦ βαφτίσῃ καὶ παιδί.

Τραγ. 35. Κριάρης, σ. 323.

Πασσαγιάννης 234.

Λελέκου, Ἐπιδόρπιον 1', 175.

«Κρητικά» Α', σ. 225, ἀρ. 40.

Λαογραφία Β', σ. 463.

«Πανδώρα» XII, σ. 239.

«Παρνασσός», Θ' σ. 376 ἀριθ. 30.

ΤΟΥ ΓΛΕΝΤΙΟΥ

37

1. —«Χίλιως καλῶς τὸ βρήκαμεν, τοῦ φίλου μας τὸ σπίτι,
Τοῦ φίλου, τοῦ συντέκνου* μας, τοῦ πλιά καλλιὰ μας φίλου!
Καὶ τοῦ καιροῦ νᾶναι καλὰ, τ' ἀντίκαιρου καὶ πάντα.
Νᾶρχον' οἱ καλεσμένοι του!»—

* κουμπάρου

38

1. —«Χίλιως καλῶς τὸ βρήκαμεν, τοῦ φίλου μας τὸ σπίτι,
'Αποῦ 'χει τὸν αὐγερινὸ καὶ τὸν ἀποσπερίτη!»—

39

1. —«Σὲ τούτονε τ' ἄρχονικὸ ἐρέχθηκα κι' ἐμπῆκα,
'Οπού 'ναι τὰ δοκάρια του μηλιῆς καὶ κυπαρίσσια!»—

40

1. —«Χίλιως καλῶς ὠρίσανε οἱ φίλοι οἱ γι' ἐδικοὶ μας,
Κι' ἄ δὲ χωροῦν στὸ σπίτι μας, πάνω στὴ κεφαλὴ μας!»—

41

1. —«Χίλιως καλῶς ἐσμίξαμε, χίλιως πέντε χιλιάδες,
Καὶ τοῦ καιροῦ νᾶμαστ' καλὰ, τ' ἀντίκαιρου καὶ πάντα,
Πάλε νὰ ξανασμίξουμε!»—

Τραγ. 37. «Κρητικά» Α', σ. 250.

Τραγ. 40. «Λαογραφία» Δ', σ. 141.

V

ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΔΗ

1. Ὅψές ἀργάς ἐπαίρνονα στοῦ Χάροντα τὴν πόρτα,
 Κι' ἀγροίκουν τὴ Χαρόντισσα, ποῦ μάλωνε τὸ Χάρο:
 —«Χάροντα! Δὲν σοῦ τῶλεγά, Χάροντα, δὲ σοῦ τῶπα;*
 Ὅπου ἴναι πέντε, πάρε δυό, κι' ὀπού ἴναι τρεῖς, τὸν ἕνα,**
 5. Κι' ὀπού ἴναι δυό καὶ μοναχοί, μὴν τσι ξεζευγαρώνεις.
 Ἐτσά κι' ὁ νιὸς ὀπού ἴναι ἐπᾶ, πάντα πάραπονᾶται.
 Κι' ἄ μαγειρέψω, δὲ δειπνᾶ, κι' ἄ στρώσω, δὲν κοιμᾶται
 Γιατ' ἦτα συνωρόγαμπρος.»—

*«Φοβήσου χάρε τὸ θεό, μὴ κάνεις πρικαμένους». ἦ:
 «Χάρε! Μὴ κάνεις ἄδικα, μὴ παίρνεις πρικαμένους».

** «Ὁπου εὔρεις πέντε...»

1. Πέτραν ἐτσουροβόλησεν στοὶ Ἀγκαθοπῆς τὴν μπάντα,
 —«Παιδιά! λαγός τὴν τσούρησε, γῆ κηρυγός διαβαίνει;»—
 —«Μουδὲ λαγός τὴν τσούρησε, μουδὲ καὶ κυνηγάρης,
 Μόνο διαβαίν' ὁ Χάροντας μὲ τσι ἀποθαμμένους...»

*Ἡπειρ. Χρονικά 1929, σ. 174 || «Κρητικά», Α', σ. 250 || Πανδώρα
 XXI σ. 523 καὶ σ. 523. || Kind: Anthologie 1861, σ. 76. || Ἰατρί-
 δου, σ.72. || Schmidt σ. 160, ἀρ. 19, σ. 166, ἀριθ. 27, σ. 168 ἀρ.
 28, σ. 172 ἀρ. 30, σ. 210, ἀρ. 66. || Σακελαρίου, σ.47. || Τομμα-
 τεο σ.293 || Ἅγιος Θέρος, σ.75. || Γνευτός σ. 117. || Τζιάτζιου, 19
 || Λαογρ. Ε', σ.127, -', σ. 187, ΣΤ' σ.393,394, 395, 397,398, 398. 409,
 Η'. σ. 63, Ι' σ. 25. || ΔΙΕ. Β', σ. 145,17. || Legrand 1874, σ. 190 ||
 Eiris Melaina σ. 29 || Μανοῦσος, σ.80. || Οἰκονομίδης, σ. 112 ||
 Πασσαγιάννης 59. || Ζ. Α.Α' σ.75,σ.93,σ.183. || Λελέκου Ἐπιδόρ-
 πιον σ. 196. || Κ. Π, 1884—85, σ. 198, || Dieterich σ. 339, ἀρ. 4. ||
 Καπετανάκου, σ. 84.

1. Νοικοκερὰ συντάσσειται, νὰ κατεβεῖ στὸν Ἄδη·
 Ἄνασκυράει τὴ ρόκκα τσι, καὶ χώνει τὴ φωθιά τσι,
 Διατάσσει τὰ παιδάκια τσι, πῶς νὰ τραβοῦν ὀρφάνια,
 Νὰ κλαῖν τὸ βράδου ἀγαλινά, καὶ τὴν αὐγὴ μεγάλα.

1. —«Κλάψε με, μάννα, κλάψε με, ὅσο μ' ἔχεις μπροστά σου,
 Πριχοῦ βαρέσει ὁ θυμιατὸς καὶ ψάλλουν οἱ παππάδες.
 Ἐγὼ πίσω δὲν ἔρχομαι, κι' ὀπίσω δὲ γυρίζω.
 Πηγαίνω στὴν ἀλημονιᾶ, ποὺ ἀλησμονιέται ὁ κόσμος·»
 5. Ξεχνάει ἡ μάννα τὸ παιδί, κι' ὁ ἀδερφὸς τ' ἀδέρφια,
 Γυναῖκες τῶν καλῶν ἀντρῶν ἀλησμονοῦν τοὺς ἀντρες.»—

Τραγ. 44. Ἄγις Θέρος σ. 72. || Ἀραβαντινὸς 429. || Schmidt.
 σ. 158, ἀρ. 16. || Μανοῦσος σ. 21. || Εὐλάμπιος: Εἰσαγωγή.

Τραγ. 45. Ἄγις Θέρος, σ. 76. || Schmidt σ. 158 ἀρ. 15. || Πανδῶ-
 ρα. ΧΧ. σ. 115.

1. Χριστέ, καί νά κατέβαινε βρύση ἀπού τῆ μαδάρα,
 Νά κατεβεῖ κλιτὰ κλιτὰ στ' Ἀσκίφου τὸ Λειβάδι,*
 Νά βρεῖ τσί γοῦρνες ἀδειανές, νά μπεῖ νά τσί γεμίσει,
 Νά πλύνουν οἱ ἀνίπλυτες, νά πλύνουν κι' οἱ πλυμένες,
 5. Νά πλύνει κι' ἡ Κανάκαινα τὰ αἱματωμένα ροῦχα.**

* Νᾶρχουντα νά κολύμπιαζε στοῦ Λάμπρονα τὸ λάκκο ἤ:
 Νᾶρχουντο νά κολύμπιαζε στοῦ Σέμπρονα τσί λάκκου.

**Νά πλύνει κι' ἡ Βαρδήναινα τὰ αἱματωμένα ροῦχα ἤ:
 Νά πλύνει κι' ἡ Μπομπόκαλη τὰ αἱματωμένα ροῦχα.

1. Χριστέ, καί νά κατέβαινε βρύσ' ἀπού τῆ-μαδάρα,
 Νά κατεβεῖ κλιτὰ κλιτὰ στοῦ Σέμπρονα στοῖ λάκκου.
 Νά βρεῖ τσί γοῦρνες ἀδειανές, νά μπεῖ νά τσί γεμίσει,*
 Νά πιοῦν κουράδια ἀλάλητα, κουράδια διψασμένα...

* Νά πλύνουν κι' οἱ κακόπλυτες κι' οἱ κακοπαντρεμένες.

Κιάρης σ. 335. || Καπετανάκου, σ. 82. || Λελέκου, Ἐπιδόρπιον
 Ι', σ. 185. || Νουᾶρος, σ. 251. || Ἀραβαντινός, 428, καὶ 439. ||
 Γιάνναρης, 226. || Kind, Anthologie σ. 136. || Marcellus, II' σ.
 54. ἀρ. IX. || Εὐλάμπιος, εἰσαγωγή. || Ἅγιος Θέρος, σ. 72, σ. 79. ||
 Δ. Ι. Ε. Β', σ. 144. 15. || Γνευτός, σ. 117, II καὶ III. || Πασσα-
 γιάννης, 55, 86. || Ζ. Α., Α' σ. 121. || Λαογρ. Ε', σ. 576. ||
 Πανδώρα, XX, σ. 115 || Θέσσαλικά Χρονικά, II, σ. 42. || Die-
 terich, σ. 339 ἀρ. 1. || Κ. Π. 1887-89, σ. 346. ἀρ. 225.

Α'

1. Σά θές ν' ἀκούσεις κλάυματα κι' ὄμορφα μοιρολόγια,
 Πρόβαλε στοῦ Ξυλόδεμα, νά σοῦ βγορίσ' ὁ Λάκκος.
 Ν' ἀκούσεις τῆ Κανάκαινα, πῶς ἤκλαιγε τσί γιούς τσι:
 —«Περήφανέ μου Θεοδωρή, Γιάννη μου παινεμένε,*
5. Καί σὺ ἀντρειωμένε Σιντερῆ!»—

*—«Ὦφου νύγιέ μου Κωνσταντῆ κι' ὄφου νύγιέ μου Γιάννη!»—ἦ:
 Γιερώνυμε μέ τό ψηφί, καί Γιάννη μέ τό διῶμα,
 Καί σὺ καϋμένε Κωνσταντῆ, σὰς ἔφαιε τό χῶμα!»—ἦ:
 —«Γιερώνυμε μέ τό ψηφί, Πωλιό μου μέ τό στέμμα.
 Καί σὺ καϋμένε Σταυριανέ!»—

Β'

- 1 Σά θές ν' ἀκούσεις κλάυματα κι' ὄμορφα μοιρολόγια,
 Πρόβαλε εἰς τὰ Τσαλιανά, κάτω στοῦ Βασιλάκι.*
- Ν' ἀκούσεις τῆ Βαρδῆναινα, πῶς ἤκλαιγε τσί γιούς τσι.
 Ποῦ τό μικρό βάνεν ἀρχή, κι' ἐπιαίνεν στό μεγάλο:
- 5.—«Πωλιό μου σγουρομάλλικο, Σήφη μου τσελεμπῆ μου**
 Γιάννη μου, καπετάνιο μου καί κοσμογυρευτῆ μου!
 Γιάννη μου, δέ σοῦ τόλεγα, Γιάννη μου, δέ σοῦ τόπα,
 Πῶς εἶνι' οἱ μπάλλες δανεικές, δέν εἶναι πιά σά πρώτα...»

* Πρόβαλε εἰς τὰ Τσαλιανά, νάνιαι τσ' Ἁγιός Βαρβάρας.
 ** «Πωλιό μου, κανακάρικο Βαρδῆ μου μέ τό διῶμα...»

Γ'

1. Σά θές ν' ἀκούσεις κλάυματα κι' ὄμορφα μοιρολόγια,
 Πρόβαλε στοῦν Ἄσφενταμᾶ, στ' ἀρμί τοῦ Ροδακίνου,
 Ν' ἀκούσεις τῆ Γαλάναινα, πῶς ἤκλαιγεν τόν γιό τσι:
 —«Ὦφου, νυγιέ μου Νικολιό, κι' ἐσὺ ἀδερφέ μου Λιάπη
5. Κι' ἐσὺ, ἀνηψιέ μου Τσάκαλε! ...»

Κριάρης σ. 333. || Παπαδοπετράκη σ. 156.

1. —«Προβάλετε ! Φωνιάξετε τοῦ Γιώργη τοῦ Τσουράκη,
 Νά πάει στ' ἄρνομάντριν του, στὸ ρημοκούραδον του,
 Κι' ὄλ' ὄρνικὰ γυρίζουνε στὸι ἔρημες μαδάρες.
 Σάββατο εἶναι σήμερο, σήμερο δεκαπέντε,
5. 'Αποὺ σκοτώσα τὸ βοσκὸ τοῖ 'Αγκαθοπῆς τῆ μπάντα.

1. 'Ο Γιώργης μὲ τὸν ἄρχοντα ἐβγήκα στὸ κυνηγι.
 Καὶ παίρν' ὁ Γιώργης τὸν τσιφτέ, κι' ἄρχοντας παίρνει
 σκύλους.
 Τ' ἄρχοντα οἱ σκύλοι ἤρθασι, μ' ἄρχοντας δὲν ἐφάνηε.
 Μπαινόβγαιν' ἡ γι ἀρχόντισσα, τὸν Γιώργη κι' ἀναρώτα :
5. —«Γιὰ πές μου, Γιώργη Πάτερε ! Γιώργη Πατερογιώργη,
 Εἶντα 'καμες τὸν ἄντρα μου, τὸν κύρη τῶ παιδιῶ μου;
 Κι' ἄν εἶναι ὀμπρός, νὰ γδέχομαι, κι' ὀπίσω, ν' ἀνιμένω
 Πάλι, κι' ἄ τότε σκότωσες, νὰ τότε μνημονεύω.»—
 —«Δὲν εἶναι ὀμπρός, νὰ γδέχεσαι, κι' ὀπίσω ν' ἀνιμένεις
- 10, Μόνου σου τὸν ἐσκότωσα, καὶ νὰ τὸν μνημονεύεις !»—*

* «Μουδὲ δὲ σου τὸν σκότωσα, νὰ τότε μνημονεύεις.
 Τὴν πέμτη ἦτον στὰ Χανιά, τὴν παρασκῆ στὸ Νίμπρος,
 Σάββατο εἰς τὸ Μπρόνερο, εἰς τοῖ συντέκνισσᾶς ντου.
 Γλυκυὸ κρασι τότε κερνᾶ...»

Τραγ. 48. Κριάρης σ. 12, 24.
 Γιάνναρης 11, καὶ 197.
 Delville σ. 51.

Τραγ. 49. Κριάρης, σ. 284. — Γιάνναρης, 70.

1. —«'Αφήστε τσι, τσι άθιβολές και τὰ ροζοναρίκια,
Και μην τὰ ροζονάρετε, μην τὰ μεταδιγάστε.
Μά έμένα ητο κι' ό φονιάς, έμέν κι' ό σκοτωμένος,
Κι' άντρας μου τόν έσκότωσεν έμέν' τόν άδερφό μου.
5. Τίνος νά κάνω τόν νταβά ;»—

1. 'Ομορφονιός ψυχομαχει σσι πικρολιάς τη ρίζα.
Θεργιά τόν τριγουρίζανε, * νά φάνε τó κορμίν του.
Και με τὰ χέργια τάδιωχνε, και με τó στώμα έμίληεν :
—«Μέτε θεργιά στόν ντόπο σας...»

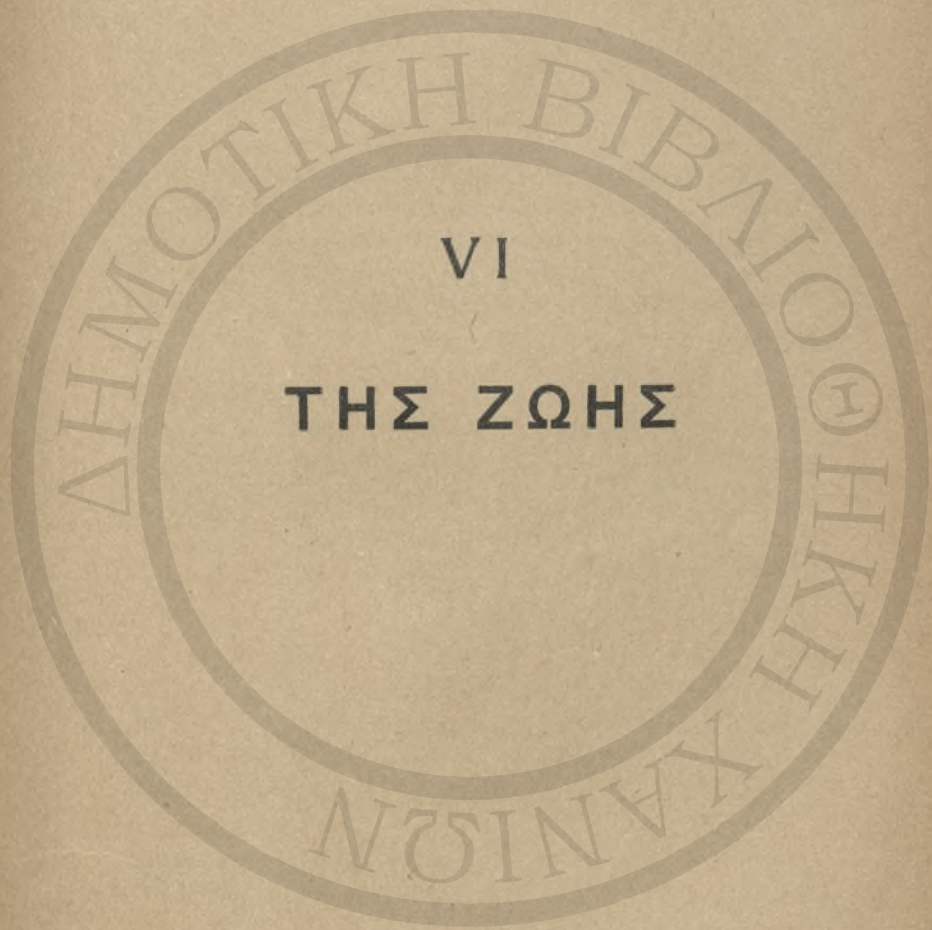
* τριγουρίζανε

1. Τά μάθια μου αναντράνηξα κάτω σσι άνύδρους γκάμπους.
Θωρω 'ναν μποταμό θολό, θολό και βουρκωμένο.
Κι' ανάμεσα στόν μποταμό θωρω 'ναν καβαλλάρη.
"Ασπρος ό νιός, άσπρα φορεϊ, μαυρο 'χει καβαλλάρει.
5. Χώνετ'ό μαυρος ως τ' αύθχιά,κι' ό νιός ως τó λουρίν του...

1. Παιδιά, χορεύγου στα Χανιά γή τραγουδοϋν σσι Λάκκους,
Μά κλαϊνε στήν 'Ανώπολι, στό μέγα 'Αϊ—Γιώργη,
Γιά ένα νιο, πού πνίγηκε στοϋ Πλατανιά τó ροϋμα.
Κλαϊν τόν οί μπάντες, κλαϊσι τον, κλαϊσι τον στήν Εύρώπη.
- 5 Μά σάν τόν κλαϊνε τὰ Σφακιά, άλλοϋ δέν τότε κλαϊνε.
Δάσκαλε Γιώργη, Δάσκαλε, Γιώργη Δασκαλογιώργη!
Μά όρφάνεψές τα, τὰ Σφακιά!

VI

ΤΗΣ ΖΩΗΣ

1. Σιγά σιγά βρέχειν ὁ θεός, καὶ σιγανὰ χιονίζει,
 Κι' ἔχει τὸ κρύγιος τὰ βουνά, τὸ χιόνι τοῖ μαδάρες.
 Κι' ἀπού 'χει σπίθια ροδωτά καὶ σπίθια ροδωμένα,*
 Κι' ἔχει καὶ στάρι καὶ κρασί, καὶ ξύλα στὴν αὐλήν του,
5. Κι' ἔχει καὶ κόρην ἔμορφη, καὶ στὴ φωτιά καθίζει...
 Κι' ἃ δὲ βαρυέται ὁ θεός, ἄς βρέχει κι' ἄς χιονίζει.

* Κι' ἀπού 'χει σπίθια ροδωτά, καὶ σπίθια ροδωμένα,
 Κι' ἔχει καρπούς στ' ἀμπάρια του, καὶ λάδι στὰ πυθάργια.
 Καὶ στὰ βαρέλια του κρασί, καὶ ξύλα στὴν αὐλήν του,
 Κι' ἔχει καὶ κόρη καὶ φιλεῖ, καὶ στὴ φωτιά καθίζει,
 Δέν τόνε νοιάζει, ὁ βοριάς ἂν βρέχει, ἃ χιονίζει.

1. —«Μὰ γὼ θὰ φάω καὶ θὰ πιῶ, καὶ θὰ χαροκοπήσω,
 Κι' ἀπού του ἄρέσει, ἄρέσει του, κι' ἃ' δὲ τοῦ ἄρέσει, ἄς φύγει,
 Νὰ πάει σ' ἄλλη γειτονιά, νὰ πάει σ' ἄλλην ροῦγα,
 Ἄπού δὲν ἔχουνε ψωμί!»—

Τραγ. 54. «Κρητικά» Α' σ. 245.

Τραγ. 55. Γιάνναρης, 194.

- 1.—«Παιδιά! Μὴν κλαῖτε τὰ ὄρφανά, μὴν κλαῖτε τὶς χηράδες.
Μὰ τὰ ὄρφονά ἀναθρέφονται, κι' οἱ χῆρες παίρνουν ἄντρες.
Μόν' κλαῖτε τὶς χαϊράμενες, τὶς κακοπαντρεμμένες,
'Απού'χουν τὶς ἄντρες τὶς κακοὺς καὶ τὶς λογαριαστάδες,
5. Πὺ λογαριάζουν τὸ ψωμί, πὺ δίδου τῶν παιδιῶ ντω.»—

1. —«Μὰ τὸ θεό, λυποῦμαι τὶς, τὶς κακοπαντρεμμένες,
'Απού'χουν τὶς ἄντρες τὶς κακοὺς καὶ τὶς λογαριαστάδες,
Πὺ λογαριάζουν τὸ ψωμί, κι' ὀκά ὀκά τ' ἄλεθρι.*»—

* Πὺ λογαριάζουν τὸ ψωμί, καὶ τὴ σταλιά τὸ λάδι—ἦ :
Πὺ λογαριάζουν τὸ νερό, ἀπὸ ζυμῶνει τὸ ψωμί.

Κριάρης σ. 329.

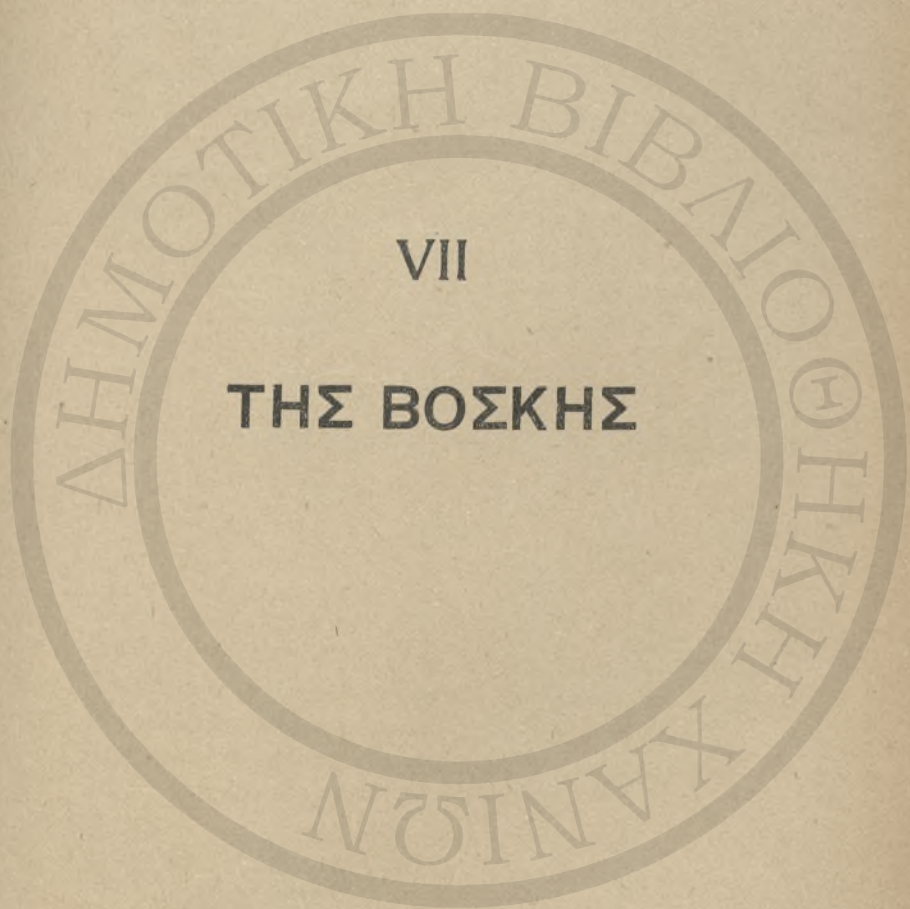
Θεσσαλικά Χρονικά II, σ. 47.

Βλαστός σ. 60.

VII

ΤΗΣ ΒΟΣΚΗΣ

1. Στά ὄρη χιονιστήκανε Πατσιδιανὰ κουράδια,
 Πατσιδιανὰ καὶ Γεργιανὰ κι' ἀπὸ τὸ Γερακάρι.*
 Γυρεύουνέν τα οἱ βοσκοί, κλαῖν τα οἱ τυροκόμοι,**
 Μὰ σάν τὰ κλαίει ὁ νιὸς βοσκός, κινένας δέν τὰ
 κλαίει.
5. —«Σεῖσε, κουρνέ, τὸ γένη σου, νὰ παίξει τὸ κουδοθινι,
 Γιὰ νὰ τ' ἀκούσουν οἱ κριγιοί, νὰ παίξουν τὰ σκλαβέρια,
 Νὰ τὸ γρικῆξουν τὰ σφαχτά, νὰ παίξουν οἱ γεργερέδες,
 Νὰ τὸ γρικῆξουν καὶ τ' ἄρνια, νὰ παίξουν τὰ λεράκια,
 Γιὰ νὰ τ' ἀκούσουν οἱ βοσκοί, νὰ πᾶσι νὰ τὰ βροῦσι.»—

* Κι' ἀπὸ τοῖ Ἀπάνω Λάκκες.

** Κλαῖν τα οἱ βοσκοί ντω, κλαῖσι τα, κλαῖν τα οἱ νοικοκυροί ντω,
 Μὰ σάν τὰ κλαίει ἕνας βοσκός, ἄλλος δέν τὰ λυπάται.

1. —«Πιάστε με δυὸ νὰ σηκωθῶ, καὶ τέσσερις νὰ κάτσω,
 Νὰ παραγγείνω τῶ βοσκῶ, νὰ πῶ τῶν τυροκόμω,
 Νὰ κατεβάσουν τὰ σφαχτά στὶς Νερατζές τὸ Λάκκο.
 Νὰ κάνου σιντερόκουρτα, νὰ τὰ ξετσαφάρῶσου,
 5. Τὸν τράο τὸν κεφάλωπο μὴν τὸ ξετσαφάρῶσου,
 Γιατ' εἶν' τὸ λέρι του σκληρό.»—

Τραγ. 37. Κριάρης, σ. 330.

Γιάνναρης 99.

Τραγ. 38. Κριάρης, σ. 206.

1. Μ' άποϋ τον Μπατσιανό κινοϋ μιά δεκαρέ νομάτοι
—Μιά δεκαρέ, δωδεκαρέ, σωστοί 'σα δεκαπέντε—
Νά πán στη Χώρα τώ Σφακιώ, νά σιάξουν τ' άρματά ντω.
Κι' άπήτης και τά σιάξανε, τά πήραν και γιαγέρνου.
5. Στη στράτα τά άπαντήξανε τοϋ Σήφη τά κουράδια.*
Ξιοξιολαλοτσί ντράους ντου, διακόβγου τσί κριγιούς ντου.**
Στην τάβλα τοϋ τó πήγανε, τοϋ Σήφη, τó μαντάτο.
Μούδ' έτρωγε, μούδ' έπινε, μουδέ καλά τραγούδιγε.
Μόνο συχνομπαινόβγαينه...

* Στο δρόμο των άπάντηξεν τοϋ Σήφη τó κουράδι.

** Έξωλαλοτσί ντράους του, και παίρνουν τσί κριγιούς ντου.

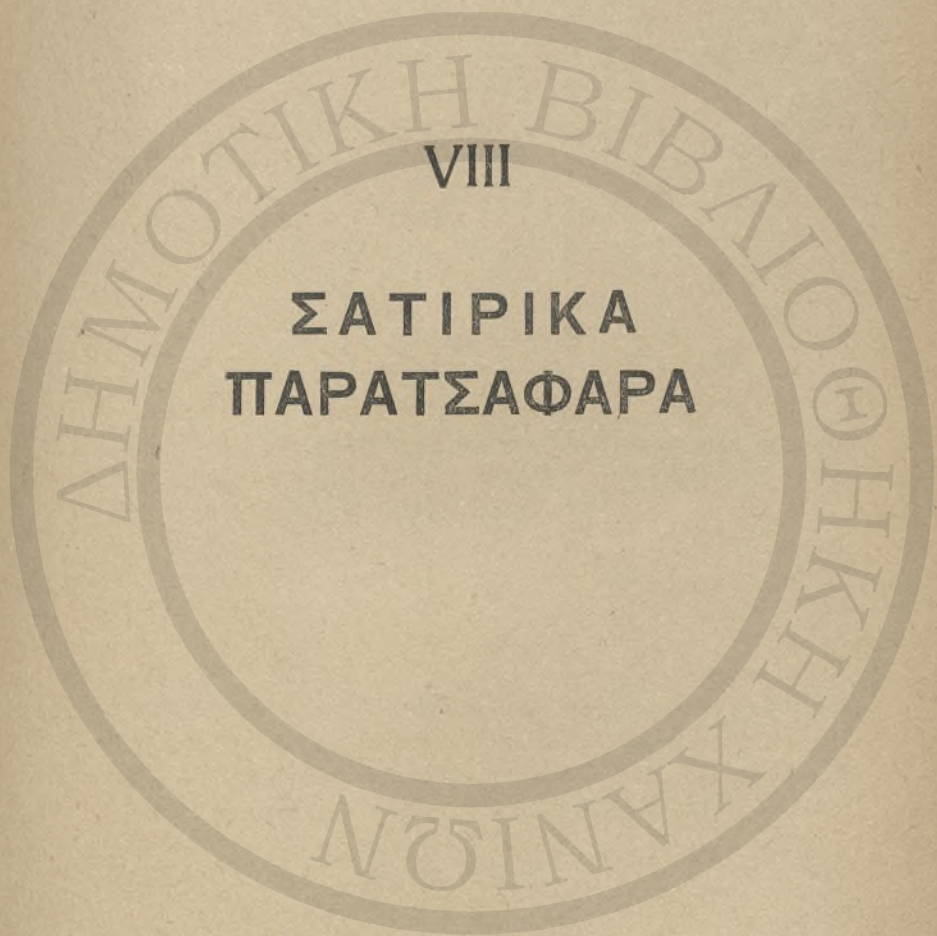
η: ξυλλογοϋν (:)

1. —«Σύντεκνε! και δέν ήβρηκες άλλοϋ σφαχτά νά κλέψεις,
Μονό 'βρηκες κι' άπόβρηκες, σύντεκνε, τά δικά μου,
Κι' έπήρες τοϋ φιλιότσου σου τó πρώτο ντου άμπολιάρη;»—
—«Σύντεκνε! σκοτεινά 'ντανε και τή σαμά δέν είδα,
5. Μ' άπήτης είδα τή σαμά, έχεροδιάλεξά ντα.»—*

* Μά άπης τήν είδα τή σαμά, έχεροδιάλεγά ντα, ή:
'Έφιλοδιάλεξά ντα.

VIII

ΣΑΤΙΡΙΚΑ
ΠΑΡΑΤΣΑΦΑΡΑ

1. "Εμαθ' ὁ λαγός και μπαίνει και στοί καλογράς τ'ἀμπέλι.
Και φορεῖ ποδήματα. Και τσί χαλᾶ τὰ κλήματα.
Και ποῦ τσαμπὶ και ποῦ τσαμπί...

1. Μιάν κοπελλιά ποῦ τὸν Κισσὸ κι' ἄλλη μιὰ 'ποῦ τὸ Βάτο,
Καλλιὰ 'χενε τὸ φίλημα, παρὰ ἄλλο πράμμα νᾶτο.
Κι' ἂν εἶν' και πᾶς στὰ Κεραμέ, ἀπού 'ναι ἡ Πλακοπούλα,
"Αμε, χαιρέτα μού τηνε, τὴ Σταυρολιδοπούλα !

Τραγ. 61. Λελέκου Ἄνθ. 1868, σελ. 214.

1. Μὲ τὴ θειά μου τὴ Θεodώρα
 Ἐπηγαίναμε στὴ χώρα.
 Ἦλεγέ μου, κι' ἤλεγά τζι,
 Κι' ἤκαμέ μου, κι' ἤκαμά τζι.
5. Καὶ στοῦ Μπάμπαλη τὸ δέτη
 Παίζω τσι ἀμπωστὲ καὶ πέφτει.
 —«Ἔδε τόπος καὶ λειβάδι,
 Ἄχισ, θειά μου, νάσσουν ἄλλη!»—
 —«Κάμε, γιέ μου, τὴ δουλειά σου,
10. Καὶ ταχειά ἔμαι πάλε θειά σου!»—
 Νά κι' ὁ μπάρμπας μου ἀπὸ πέρα,
 Μὲ μιὰ δίστομη μαχαίρα.
 —«Εἶντα κάνεις, βρέ, τσι θειάς σου,
 Κι' εἶν' τὰ πόδια τσι στ' αὐθιά σου;»—
15. —«Ἄφαλόπονος τὴν πιάνει,
 Καὶ ζουλιζω τη, νά γιάνει!»—
 —«Ζούλιζέ τηνε, παιδί μου,
 Ἄποῦ νάχεις τὴν εὐκή μου!»—

Χασιώτης, σ. 64.

Οἰκονομίδης, σ. 104.

Ζ. Α., Α'. σ. 70.

Πανδώρα, XIII σ. 341 ἀρ. 22.

Νουᾶρος, Λαογρ. Συμμ. σ. 24.

1. Μὰ μπέψασί μου προξενειὰ μιὰν κοπελλιὰ νὰ πάρω,
Καὶ λώμπης ἦτανε καλλιὰ, νὰ βλοηθῶ τὸ Χάρο.
Μὰ ἄγ' ἴδω τὴν λιγοψύχουνα, νὰ τήνε ἰδῶ πχοιὰ εἶναι,
Νὰ τήνε ἰδοῦν τὰ μάθια μου, καλή ἔναι, γῆ κακή ἔναι.
5. Μᾶρθαν οἱ μῆνες κι' οἱ καιροί, κι' ἡ βουλισμένη μέρα,
Ποῦθελε νὰ στεφανωθῶ τὴν ἄσπρην περιστέρα.
Μουδὲ καὶ βράκα δὲ φορεῖ, μουδὲ κεδιὰ τσεμπέρι,
Καὶ στρέφουμαι καὶ τὴ θωρῶ, μιὰ μούρη καμινάδα.
Πιάνει με μιὰ ψιλὴ σφαῆ καὶ μιὰ ψιλὴ τρομάρα...
10. Ἄν πεῖς καὶ γιὰ τ' ἄρθούνια τζι, ἦτονε σὰ θυρίδες,
Καὶ σὰν τζι ζουριδότηρες, ποὺ διάγουν οἱ ζουρίδες.
Ἄν πεῖς καὶ γιὰ τ' ἀμάθια τσι, ἐπχηάιναν ἴσα κάτω,
Καὶ σὰν τζι κοτσυφοφωλιές ἐκάναν ἓνα λάκκο.
Ἦτο καὶ μιὰ οὐλιά στραβή, δὲν ἔφεγγε ψιχάλι,
15. Κι' ἦτρωγε καὶ τὸ φαγητό, σὰν εἶχε βρεῖ κουτάλι.
Ἄγάπα τὸ μαγέρεμα, περὶττου νᾶτα κρέας.
Στὸν γκάρδα τσι κατέβαινε, πῆγαινε σὰν ἀέρας.
Στὸν οὐρανίσκο τσι ἦτανε καὶ ψεῖρες καθισμένες,
Μὰ ἦτανε καὶ ζωντανές, κι' ἦταν καὶ ψοφισμένες,
20. Μὰ ἄκείνη μὲ σιργούλευγε νὰ θέτωμεν ὀμάδι.
Κι' ἐγὼ τήνε φοβούμουνε, τὴ νύχτα μὴ μὲ φάει !
Μαζι-μαζι πλαγιάσαμε, τὰ δυὸ σ' ἓνα σεντόνι,
Κι' ἐκείνη τὰ κατούρησε, κι' ἐμένα τὰ φορτώνει.
Καὶ καθ' ἄργα στὴ κλίνη τζι ἔπαιρνε καὶ λαῖνι,
25. Πέντ', ἕξ, ἑφτά σταμνιὰ νερὸ καὶ στάλα δὲν ἀφίνει.
Δὲ θὰ σὲ κάμω χωρατὰ : ὄντ' ἦθελε τσιρήσει
Ἐβρόντα τὸ τσιρίτσι τζι σὰν τὸ νερὸ στὴ βρύση.

1. Μὰ μπροξενειὰ μοῦ φέρασι, μιὰν κοπελλιὰ νὰ πάρω,
Καλλιὰ μοῦϊταν, μὰ τὸ θεό, νὰ βλοηθῶ τὸ χάρο !
Κι' αὐτός, ποὺ μὲ προξένευε, ἦτανε χωριανός μου,
Κι' ἐγὼ τὸν ἐμπιστεύτηκα, γιὰτ' ἦταν καὶ δικός μου.
5. Ἐπαῖνα μου τὴν κοπελλιὰ, πὼς ἦτανε κοκκῶνα,
Κι' ἐκείνη ἦτα μιὰ λουβή, δὲν βγάνει τὸν χειμῶνα.
Ἄς το, πὼς ἦτανε λουβή, κι' ἄς το, πὼς ἦταν χήρα,
Μὰ εἶχε καὶ στὴν κεφαλὴ τὴν ἔρημη κασσίδα.
Τὰ χνότα τσι μυρίζανε σὰν τοῦ κοργιοῦ τὸ αἷμα,
10. Χαρά τσι, θέ μου στοῖ γονιούς, ποὺ κάνου τέθιοια γένηνα !
Σὰ τσι μεσάτους ἀραγούς ἦτανε τὰ βυζιά τσι,
Σὰ τσι ἀδραχιλιδοῖτες ἦταν χοντρά τ' ἀτζιά τσι...

1. "Ὅσ' κι' ἂν ἤμουν ἀργιομοίρης,
 Ἦμουν σκιᾶς καὶ καλομοίρης.
 Μὲ παντρεύαν οἱ γονιοὶ μου,
 Χώρις νάχουν τὴ βουλή μου.
5. Πέρνασί μου μιὰ γυναίκα,
 Νὰ τὴν ἔχω μέρες δέκα
 Πῆρα προῖκα ἔν' ἀμπέλι...
 Ἔχει μιὰν ἐλιά στὴ μέση,
 Ποῦ συγκλίνεται νὰ πέσει...
10. ... Ἔχω ζάλη, ἔχω ντράλη,
 Νὰ βρῶ τόπο, νὰ τὰ βάνω...

Πανδώρα XII, σ. 239, XIII, σ. 456, 6, XVIII, σ. 223, 1 || Φραντζε-
 σκάκης, σ. 56 καὶ σ. 79. || Κριάρης, σ. 361, 362, 364. || Γιάννα-
 ρης, 225, 256, 257. || «Κρητικά», Α. σ. 264. || Νουᾶρος, σ. 182,
 σ. 205, σ. 233. || Νουᾶρος, Λαογρ. Σειμ., σ. 23. || Μερλιέ, σ. 93. || Ἄ-
 ραβαντινός, 353. || Λελέκος, Ἐπιδόρπιον I, σ. 221 καὶ σ. 222.
 Ποδαλεῖριος, σ. 31. || Μανοῦσος σ. 63. || Λελέκος, Ἀνθολογία, 1868.
 σ. 116, καὶ σ. 116, σ. 117. || Χασιώτης, σ. 50, ἄρ. 37, σ. 50, ἄρ. 38, σ. 198,
 σ. 199. || Βλαστός, σ. 57, καὶ σ. 58. || Ζ. Α. Α' σ. 67, σ. 69, σ.
 145, || Κ. Π. 1884-85, σ. 232 καὶ σ. 233. || «Θρακικά», Β., σ. 414. ||
 Λιουδάκη, σ. 112. || Γνευτός, σ. 77 καὶ σ. 77. || Λαογραφία, Δ., σ.
 133, σ. 134, σ. 135 ζ', σ. 237, σ. 241 καὶ σ. 241, σ. 532.

1. Βάρκα Σπιναλογγίτισσα στὸν Ἄρμυρό ψαρεύγει—
 —«Μὰ σένα ἢ γι ἀγάπη σου ποῦναι, καὶ δὲ προβαίρ-
 νει;»—
 —«Μὰ μένα ἢ γι ἀγάπη μου εἶναι στὸ Γκαψοδάσο,
 Καὶ βόσκει χοίρους καὶ σφαχτά,φορᾶ γαμπᾶ καὶ ράσο...»—

1. Ὁ γέρος ἐκατέβαινε—ὁ γέρος,ὁ γέρος—ἀπὸ ψιλὴ μαδάρα.
 —Γιὰ ιδέες, καλέ, τὸ γέρο!—
 Βαστᾶ λαγούς καὶ πέρδικες—ὁ γέρος, ὁ γέρος—κι' ἀγρί-
 μα στὸ λουρὶν του.
 —Γιὰ ιδέες, καλέ, τὸ γέρο!—
5. Στὸ δρόμο τοῦ συναπαντᾶ—τοῦ γέρου, τοῦ γέρου—ἄμορ-
 φη κορασίδα.
 —Γιὰ ιδέες, καλέ, τὸ γέρο!—
 Βούλετ' ὁ γέρος, βούλεται, τὴν κόρη νὰ φιλήσει,
 —Γιὰ ιδέες, καλέ, τὸ γέρο!—
 Μὰ ἡ κόρη, ὡς ἦτο φρόνιμη, φρόνιμ' ἀπιλοήθη:
 —Γιὰ ιδέες, καλέ, τὴν κόρη!—
 —«Πήγαινε, γέρο, πήγαινε, πήγαινε στὴ δουλειά σου,
 Μὴ σπάσουν τὰ πλευρά σου!
 Γιατ' ἔχω δώδεκ' ἀδερφοὺς καὶ δεκοχτῶ ξαδέρφους,
 Ἡ κόρη, ἡ κόρη!—
15. Καὶ θὲ νὰ μπήξω μιὰ φωνή...»

1. Γεῖς γέρος ὄνειρεύτηκε, κι' εἶδε το στ' ὄνειρόν του,
Γιδόλερο τσαρχάλισεν εἰς τὸ προσκέφαλόν του.
Καὶ πάλιν ξαναξύπνησε, ξαναγκικᾶ τὸ λέρι.
— «Παιδιά ! καὶ ποῦ ν' ἀργολαλεῖ αὐτὸ τὸ καμπανέλι ;
5. Σὰν μεῖδανε πῶς ἔθεκα, θαρροῦν πῶς θὰ ποθάνω,
Κι' ἐφέραν τὰ κουράδια ντω στὴν κεφαλὴ μου ἀπάνω.
Μὰ τὸ θεό, κι' ἄ σηκωθῶ τῆ γῆς κι' ἄν τὴν πατήσω,*
“Ὅσα κι' ἄ μ' ἀπαντήξουνε, ἦθε νὰ τὰ λαλήσω !» —
Σηκῶνετ', ἀρματώνεται, καὶ βάνει τὰ κουμπούρια,
10. Στὴ στράτα του ἀπαντήχουνε τράοι μὲ τὰ κουδούνια.
Καὶ θέτει τῶνε μιὰ σφυρέ, καὶ τὰ μονομεριάζει,
Καὶ θέτει τῶνε κι' ἄλλη μιὰ, στὴ κούρτα καὶ τὰ βάζει.
Καὶ μιὰ σφυρέ ντων ἔπαιξε, στὴ κούρτα τὰ μαχώνει,**
Καὶ σφιχταναμπουκῶνετὰ καὶ τὰ ξετσαφαρώνει.

* Τὴ κόρδα νὰ πατήσω.

** Τὰ πλακῶνει ἢ: τὰ πετρώνει.

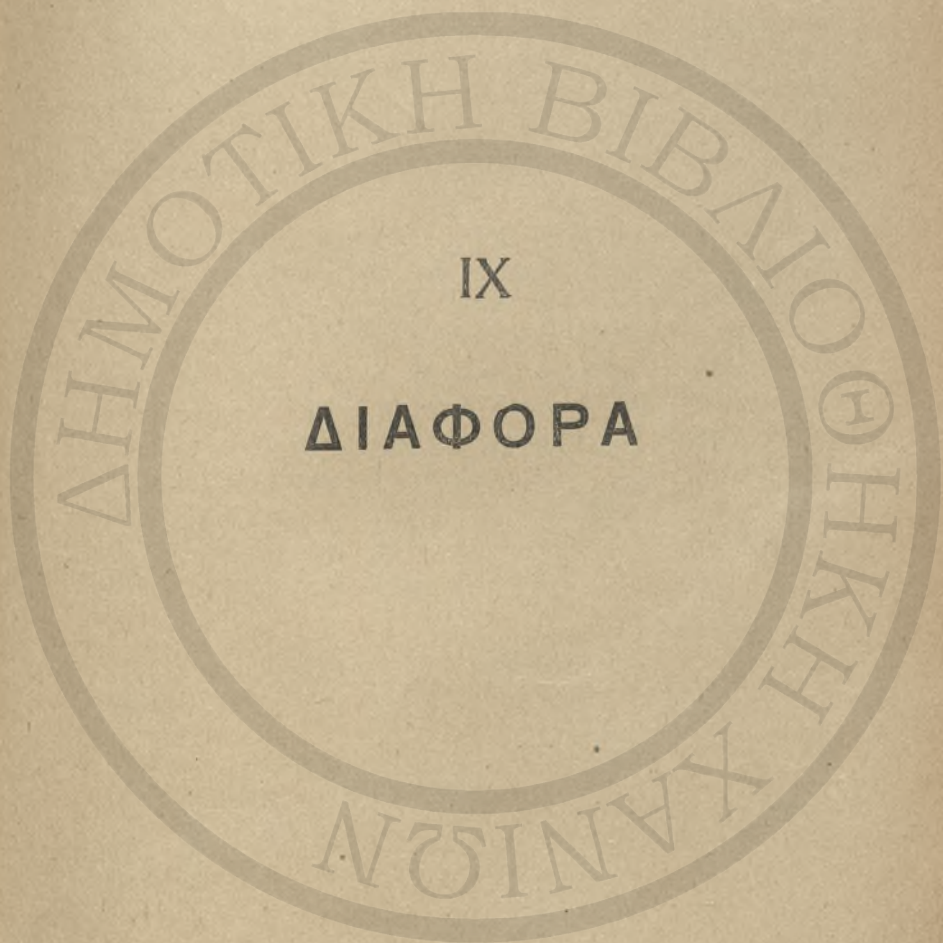
15. Δέκα καυκιά ξεδιάλεξεν, κι' ἤβαλέν τα ὀμπρός του,
Στὸ σπίτι ντου τὰ πηγαινεν, νὰ φάει ὁ ἀπατός του.
Κι' ἡ γρὲ ντου ἡ κακορρίζικη ἦτονε μὲ τὴν ἔγνοια.
Σὰν ἄκουσε τὸν τσάρχαλο, ἔτριβγε τὰ μαχαίρια.
—«Γέρο μου κακορρίζικε ! κι' ἤχασες τὴ στραθιά σου,
20. Μουδὲ πετοῖ πλερώθηκες, μουδὲ τὴν ὄγρασιά σου !»—
—«Σώπαινε, γρᾶ κακόρρικη, νὰ μὴ τ' ἀκούσουν οὔλοι,
Μὰ ὡς καὶ τὰ παληοστίβανα βαστῶ ντα στὸ σακκοῦλι...»—
—«Νᾶθελεν εἶσαι ὀγλήγορος, ὥστε νὰ μαγερέψω,
Τὸ βούι τοῦ συντέκνου μας ἦθε νὰ μακελέψεις !»—
25. —«Σὰν πάω στοῦ συντέκνου μας, δὲν χάνω 'γὼ τὰ ζάλα,
Μὰ θὰ τὰ πάρω καὶ τὰ δυό, κι' ἄς ἀγοράσειν ἄλλα.»—
—«Σὰν πάρεις τοῦ συντέκνου μας, πάρε καὶ τ' ἀδερφοῦ
μου.
Μὰ τῶνα μόνο ἀγόρασε, τ' ἄλλο 'τον τοῦ κυροῦ μου.
Εἰκοσιεννῆ νταμπακαριά εἶχενε μοναχός του.
30. Δὲν ἐμπροκάννα τὰ παιδιὰ, κι' ἔγναφε κι' ἀπατός του.
—«Μὰ μεῖς θὰ φύγωμ' ἀπ' ἐπᾶ, νὰ πᾶμε σ' ἄλλα μέρη,
Νὰ τ' ἀρφανεῖσω τὰ λαγγά, νὰ μὴ γρικᾶται λέρι !»

Κριάρης, σ. 208.

Λαογραφία, Α' σ. 340.

IX

ΔΙΑΦΟΡΑ

1. Στὶ δεκαφτὰ τοῦ γεναργιοῦ, τ' Ἀγιαντωνιοῦ ἀποσπέρας,
Φωνὴν καὶ κλάυμαν ἄκουσα στὶ φυλακῆς τὴν πόρτα.
Παιδιά, πχοιᾶ μάννα νάτονε, πχοιᾶς μάννας θυχατέρα;
Τοῦ Κωσταντῆ ἢ μάννά 'τονε, κι' ἤκλαιγε τὸν ὑγιό τζι.
5. —«᾽Ωφου ἰ νόγιέ μου Κωσταντῆ, καὶ ποῦ λαμπροπασκά-
ζεις,
Καὶ ποῦ καλεῖς τοῖ φίλους σου καὶ τοῖ ἐντραπεζά(ρ)εις;»—
—«Μὰ πά, μάννα, λαμπριάζω' γώ, κι' ἐπά λαμπροπασκάζω,
Κι' ἐπά καλιῶ τοῖ φίλους μου, καὶ τοῖ ἐντραπεζά(ρ)ω.»—
—«Θαμάζομαί σε, Κωσταντῆ, ὡς εἶσαι ἀντρειωμένοι,
10. Πῶς δὲν τοῖ σπᾶς τοῖ φυλακές, νά βγοῦν οἱ φλακισμένοι,
Νά βγοῦνε κι' γι οἱ ἀδικαστοὶ κι' οἱ βαροδικασμένοι;»—
—«Θαρρεῖς, μαννά μου, κι' ἢ φλακῆ πῶς εἶναι περιβόλι, *
Πῶς εἶναι δέντρα καὶ κλαδιά, μηλιές καὶ κυπαρίσσια ;
Μονό 'ναι μαρμαρόχτιστη καὶ σιντεροζωσμένη,
15. Κι' ὄντε θ' ἀκούσω τὰ κλειδιά ν' ἀνεβοκατεβαίνου,
Μέσα ἢ καρδιά μ' κουρφοβροντᾶ.»—

* «Θαρρεῖς, μάννα, κι' οἱ φυλακές, πῶς εἶναι μαγατζέδες.
Νά σπάσω μπότσες καὶ γυαλιά, κανάτες καὶ φλιντζάνια ;
Σίντερα εἶναι, μάννα μου, καὶ σιντερένιες μπόρτες...

Κριάρης σ. 315. || Γιάνναρης, 138. || «Θρακικά» III σ. 254. ||
Φραντζεσκάκης, σ. 51. || Νουᾶρες, σ. 108, σ. 168, σ. 273. || Βλα-
στός, σ. 106 καὶ σ. 106. || Παρνασσός Α' 390. || Λαογραφία Η'
σ. 48. || «Φωνὴ βιβλίου» 1932, σ. 432. || Κανελλάκης, 54. || «Κρη-
τικά», σ. 247, || «Βύρων», Β' σ. 191.

1. Οὔλοι γλεντίζου τσί ἑορτές, κι' οὔλοι διασκεδάζου,
Μά μιὰ ξαθή στό σπίτι τζι κάθεται μοναχή τζι,
Κάθεται καί περικαλεῖ Χριστό καί Παναγία :
—«Χριστέ ! νά σποῦσαν οἱ φλακές, νά βγοῦν οἱ φλακια-
σμένοι,
5. Νά βγοῦνε κι' γι οἱ ἀδίκαστοι κι' οἱ βαροδικασμένοι'
Νά βγεῖ κι' ἔμένα ὁ ἄντρας μου !»—

1. Κόρη ! σιμώνου οἱ γι Ἄποκριές, σιμώνει καί τό Πάσκα.
Κι' ἄμε νά βρεῖς τήν Παναγιά, νά τήν περικαλέσεις,
Νά σιγανέψουν οἱ καιροί, νά ταξειδέψουν πλοῖα,
Νάρθοῦν ἀπού τή ξενιθειά οὔλοι οἱ ξενιτεμμένοι,
5. Νάρθει κι' ἔσένα ὁ ἄντρας σου.

1. Τὸν Μλάζιο μαγκλαβίζουε εἰς τῷ Χανιῷ τὴν πόρτα,
Δέρνου καὶ μαγκλαβίζουε τον, κι' ἀδικοτυραννοῦν το.
—«Μπλάζιο, καὶ ποῦναι ὁ Καρκανιάς, καὶ ποῦναι ὁ
Μπαλωμένος ;»—
—«Ἄφες, ἀφέντη, τοὶ δαρμούς, κι' ἄσπάφουε τὰ μαγκλάβια,
5. Νά κάτω ν' ἀναστορηθῶ, σ' εἶντα χωριό τοῖ εἶδα.
Κατέχετε στό Μαδαρό τοῦ Φουστανᾶ τὸ σπίτι,
Ἐκειά ἴνας γάμος γίνεται, καὶ τοὶ ἔχουε καλεσμένους.
Τὸν Μπαλωμένο σύντεκνο, τὸν Καρκανιά κουμπάρο...»—
* Δυὸ γάμους κάνει ὁ Φουστανᾶς, καὶ δυὸ παιδιὰ βαφτίζει ἡ :
Κάλεσμα κάνει ὁ Φουστανᾶς, κι' ἓνα παιδί βαφτίζει.

72

Α.

1. Κοπέλλια Ξεροστερνιανά, κι' ἀποῦ τὸ Ξεροστέρني,
Εἰντᾶτο τ' ἀνακαίρωμα ὀψὲς τὸ μεσημέρι;
Κάλεσμα κάνει ὁ Σηφαλιός, τσί δυό ντου γιούς παντρεύει.
Κι' ἦσαν κι' οἱ καλεσμένοι ντου πολλῶ λογιῶ ἀθρώποι.
5. Κι' ἦσανε κι' ἀποῦ τὰ Σφακιά, κι' ἦσαν κι' ἀποῦ τσί Ριζες,
Κι' ἦσανε κι' ἀποῦ τσί Βλαστούς.

Β.

1. —«Παιδιά, εἰντᾶνε οἱ μπαλωθιές στοὶ Σφακιανές μαδάρες;
Παιδιά, λαγούς ζυγώνουε, γῆ ἀγρίμια κυνηγοῦνε;»—
—«Μουδὲ λαγούς ζυγώνουε, μουδὲ καὶ κυνηγοῦνε,
Μόν' κάνου γάμο στὰ Σφακιά καὶ περιξεφαντώνουε.»—

Τραγ. 71. Κριάρης, σ. 41 καὶ 322. || Γιάνναρης 25.

Τραγ. 72. Κριάρης, σ. 281. || Γιάνναρης, 214. || Σιγάλας, σ. 292.

1. Προβαίρω στό Θυμαρωπό, σι' Ἀνίμπαλι ἀπού πέρα.
Θωρώ καί πρεμαζώνονται ξαθιές καί μαυρομμάτες.
Ξαθιές καί γαΐτονόφρουδες κι' ἀλυσιδοπλεμμένες.
Δέν εἶναι αὐτές Θερισιανές, μουδὲ κι' ἀπού τσι Λάκκους.
5. Μονό ἴναι ἀπού τοῦ Γαλατᾶ οἱ τρεῖς Θεωροπούλες,
Γῆ τοῦ Σιαμάτη οἱ κοπελλιές, ἀπού τὸ Κυρτομᾶδο.

1. Τοῦ φεγγαριοῦ θὲ ν' ἀκλουθῶ, νὰ πᾶ νὰ βασιλέψω,
Νὰ πάω νὰ βρῶ τὴ μάννα ντου, νὰ τὴν ἀναρωτήξω,
Ποῦ κάνει ὁ ἥλιος κολατσό, ποῦ κάνει μεσημέρι ;
Στὸ νότος κάνει κολατσό, στὴ δύση μεσημέρι...

1. Μιά μποντικίνα πρόβανε ἀπού τή δοκαρίνα,
Κι' ἐφώνιαξεν τῷ δεκατριῷ τζι παιδιῷ :
—«Σελιχάνη ! Μελιχάνη καὶ Φροσύνη !
Σαλτονιά ! Βερτονιά !
5. Σαῖττα, Πίττα καὶ Κριθοῦ !
Πίττα, Καβαλουρωτή !
Σάβλα, Τάβλα καὶ Κουντοῦρα !
'Ελάστε, νὰ δειπνήσωμεν τὸ μεσοκοῦκι τσί φακῆς !»—
—«Δείπνησε, μάννα, δείπνησε ! κι' ἐμεῖς δειπνήσαμ'
οὔλοι !»—
10. —«Κι' εἶντα δειπνήσατε, μωρὲ κοπέλλια ;»—
—«'Ελιές μὲ δάφνη, κάππαρη, καρύδια μὲ τὸ μέλι,
Χλωρὰ κουκκιά μὲ τὸ τυρί, καὶ πίττα μὲ τὸ μέλι.»—

Λαογραφία, Θ' σ. 114 καὶ σ. 114.

1. Μάννα ! Καράβι ἀρμένιζε, σ' ἀνάμεσα πελάου. *
 Βαρυὰ φουρτίνα ντό λαλει, ματστρος, τραμουντάνα.
 —«Παναγία, κι' ὁ Χριστός,
 Κι' ἄγγελος ζουγραφιστός,
5. Ἄγγελος, τρισάγγελος,
 Κι' ὁ Μιχαήλ Ἀρχάγγελος !
 Ἄγιος Γιώργης, κι' ἄγι' Ἡλιᾶς,
 Κι' ἡ γι ἁγία Πελαγιάς !
 Κι' ἡ γι ἁγιάς Μαγδαληνή !
10. Κι' ἡ γι ἁγία Φωτεινή !
 Κι' ἄϊ Νικόλα, Νικόλα !
 Βούηθηξε τοῦ γκόσμου ὄλου,
 Καὶ βουήθα μας κι' ἐμᾶς !»—

* Καράβιν ἐκιντύνευε στὸν κόρφο τοῖ Ἀττάλιας.
 Μουδέ πολλὰ μικρό 'τονε μουδέ πολλὰ μεγάλο.
 Ἐκατοδυὸ μπανκῶ 'τανε κι' εἶχε καὶ χίλιους μέσα.

1. Νᾶμουν πουλί τσι Γένουβας, νᾶμουμε χελιδόνι,
 Νᾶμουν σγουρός βασιλικός σ' ἀρχοντικό πελάτι,
 Νᾶρχουνται, οἱ γι ἀρχόντισσες με τσι βασιλιοποῦλες
 Νὰ κόβγουν, νὰ μυρίζουνται.

Τραγ. 76. Κριάρης, σ. 227.
 Γιάνναρης 112.

1. Σὰ δροσινιάσουν τὰ λαγκά, καὶ βασιλέψ' ὁ ἥλιος,
 Βόσκειστ' ἀγρίμια, βόσκειστέ, λαγοὶ δροσολογαῖστε !
 Μὰ πόθανεν ὁ κυνηγός, ἀπὸ σᾶς ἐκυνηγά,
 Κι' ἄφηκε καὶ παραγγελιά τῶν ἄλλω κυνηγάρω :
5. — «Μωρέ, κι' ἂν πᾶτε σισὶ λαγούς, κι' ἂν πᾶτε καὶ σι' ἀγρίμια,
 Περάστε ἀπὸ τὸ μνημῆμά μου, διπλοσφυρίζετέ με, *
 Νὰ σᾶς ἐδείχνω τσι τοπές. **

* Καὶ πάρετε κι' ἐμένα.

** Νὰ σᾶς ἐδείξω τσι ζαλές ἢ : πατές.

1. Καὶ μὲ τσι ἀγγέλους ἔκαμα, καὶ μὲ τσι ἀρχαγγέλους,
 Καὶ μὲ τὸν Ἄγιοστράτηγο εἶχα φιλιὰ μεγάλη.
 Κι' ἐχάρισέ μου ὁ Ἄστράτηγος ἕνα μεγάλο δῶρος, *
 Τοῦ Παραδείσου τὰ κλειδιά...

* Καὶ χάρισέ μου χάρισμα.

Τραγ. 78. Κριάρης. σ. 225. || Γιάνναρης, 82. || Βλαστός, σ. 108.
Τραγ. 79. Καμπούρογλου. Ἰστ. Ἀθ. 1. σ. 237. || Ἰατρίδου, σ. 14.
 Λελέκου Ἀνθ. 1868 σ. 17. || Legrand, 1874, σ. 206. Νικολάου,
 σ. 316. || Λελέκου Ἐπιθ. II. σ. 18. || Παχτικός, σ. 23. || Ἀρα-
 βαντινός 160 καὶ 161. || «Θρακικά» Β', σ. 147 καὶ σ. 423. Γ',
 σ. 239 καὶ σ. 283. || Λαογραφία, Α', σ. 646, Δ', σ. 178, Ε', σ. 123
 καὶ σ. 123, Η', σ. 65, Θ', 236. || Πανδώρα, XIII, σ. 366, ἀρ. 59. ||
 Ἀρχεῖον Πόντου II, σ. 221. || Τζάτζιου, σ. 239.

1. Ἐμήνυσές μου, σύντεκνε, νάρθῶ νά σοῦ βαφτίσω.*
Μά ἐμήνυσά ντού το κι' ἐγώ μέ τόν ἀμπασιαδόρο:
—«Δέν τό κατέεις, σύντεκνε, πῶς σέ χωριό δέν μπαίνω,
Μουδέ σέ χώρα, σέ χωριό, μουδέ σέ μοναστήρι; **»
5. Μά φέρε μού το, τὸ παιδί, κάτω στὸν Ἄϊ Γιώργη, ***
Ἄποῦναι τὰ χωριὰ μακριὰ, κι' ἀλάργο καί τὸ κάστρο,
Γιατί φοβοῦμαι τὴν Τουρκιά...»—

* Ἐμήνυσέ μου ὁ σύντεκνος, παιδί νά τοῦ βαφτίσω

** ...Μουδέ σέ μοναστήρι,

μέ τ' ἀγριμάκια βόσκομαι, μέ τσι λαγούς ὀρχισοῦμαι...

*** Μά πάλι, φερέτέ μου το πέρα στὸν Ἄϊ Γιάννη,
νά τό βαφτίσω τὸ παιδί, νά γίνει χρισθιανάκι...

1. Στοῦ Ψηλορείτη τὴν κορφή, κάθονται ἔνα γεράκι,
Καί βάστανε στά πόδια ντου παλληκαριοῦ κεφάλι.
Ἐτοίμπα ντο κι' ἐχτύπα ντο καί ροζονάριζεν του:
—«Παιδιά, μὴν ἤσουνε φονιάς, παιδιά, μὴν ἤσουν κλέφτης;»—
5. —«Δέν ἤμουνε μουδέ φονιάς, δέν ἤμουν μουδέ κλέφτης,
Μονό ἔμουν ἀγροφύλακας, κι' ἤμουν καί στιμαδόρος,
Κι' ἀδίκιζά τζι, τσι φτωχοῦς, καί πλέρωνα τσι πλούσιους
Κι' ἄ δέ βαρυέσαι, βρόντα μου!—»

Τραγ. 80. Γιάνναρης, 66.

Τραγ. 81. Πολίτης 23 καί 24 καί «Πηγαί» σ. 307.

X

ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ

Μὰ ἔστειλε μιὰν κοπελλιὰ ὁ ἀδερφός τσι, νὰ πηγαίνει
 στὸ πηγάδι, νὰ σείρει νερό. Ἐκειὰ ἀπού 'σερνε, θωρεῖ
 καὶ περνᾶ γεῖς καβαλλάρης. Σοντηρᾶ τονε ἡ γκόρη, καὶ
 λέει μοναχὴ τζι: «Γιὰ ἰδές, χαρῶ σε, ὄμορφος ἀποῦναι ὁ
 κοπελλιάρης! Χριστέ μου, καὶ νὰ τὸν ἔπαιρνα ἄντρα! Ἄχις,
 καὶ νὰ ἔκανα παιδιὰ μαζὶ ντου! Ὠφου, κι' ἄ μου τόνε
 σκοτώνανε!» Κι' ἀρχίνηξε ἡ γκόρη κι' ἔκλαιγε καὶ μοιρο-
 λόγα:

1. — «Τὸ χρυσοζωναρᾶτο μου, τὸ ἀσπρομαντυλᾶτο μου!
 "Ἄτσεμπις, ἄντρα θὰ τὸν πάρω;
 "Ἄτσεμπις, παιδιὰ θὰ κάμω;
 "Ἄτσεμπις, χήρα θὰ πομείνω;
5. "Ὠφου, τὰ κακορρίζικα!
 Κι' εἶντα θὰ τὰ κάμω τὰ κοπέλλια μου;»—

ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Κάποτε, λένε, σάν γεννήθηκε μιὰ βασιλοπούλα, ὁ βασιλιᾶς διάταξε, νὰ καλέσουν τὶς μοῖρες, νὰ τὴ μοιρώσουν. Κι' ἦλθαν οἱ μοῖρες καὶ ἔγραψαν, πὼς θὰ ἀγαπήσει ἕναν ἀράπη. Τότε ὁ βασιλιᾶς, ἀπὸ τὸ φόβο του νὰ μὴ ἀληθέψει τὸ γραφτό, πιάνει καὶ τὴν κλείνει μέσα σὲ ἕνα πύργο, μαζί μὲ μιὰ βᾶγια μοναχά.

Περάσανε χρόνια. Μεγάλωσε ἡ βασιλοπούλα, καὶ νὰ, μιὰ μέρα, ἀπ' τὸ παραθύρι, βλέπει νὰ περνᾷ ἕνας ἀράπης. Τόσο ἦτανε καὶ τὸν ἀγάπησε. Καλεῖ τὴ βᾶγια, τὴν παρακαλεῖ, ρίχνουν ἕνα σκοινὶ κάτω, καὶ ἀνεβάζουν τὸν ἀράπη. Στούς ἐννιά μῆνες ἡ βασιλοπούλα γέννησε ἕνα ἀραπάκι. Πὼς νὰ κάνουν τώρα, νὰ μὴ τὸ μάθει ὁ βασιλιᾶς; Ἀποφασίζουν μὲ τὴ βᾶγια, τὸ ψήνουν τὸ μωρὸ καὶ κάθονται νὰ τὸ φᾶνε. Μὰ ὅταν φτάσανε στὴ καρδιά, βόγγιξε ἡ μάννα: «Δὲν μπορῶ!» Καὶ γιὰ χατῆρι τῆς ἔφαγε ἡ βᾶγια τὴν καρδιά.

Πέρασε καιρὸς, καὶ παντρέψανε τὴν βασιλοπούλα μὲ ἕνα ρῆγα. Κι' αὐτὴ, γιὰ νὰ μὴ καταλάβει αὐτός, πὼς δὲν ἦτανε κόρη, ἔστειλε τὴν πρώτη νύχτα τὴ βᾶγια, νὰ κοιμηθεῖ μαζί του. Καὶ ἔτσι ὅλα σκεπαστήκανε.

Ἄλλὰ ἡ βασιλοπούλα, βάλει ἀπὸ ζήλεια, βάλει ἀπὸ φόβο, βρίσκει μιὰν ἀφορμὴν, καὶ κλείνει τὴν βάρδια τῆς στὴ φυλακὴν. Μιὰ μέρα ὅμως περνώντας ὁ ρήγας ἀπὸ κεῖ ἀκούει τὴν βάρδια νὰ τραγουδάει καὶ κοντοστέκεται. Καὶ ἔλεγεν ἡ βάρδια, σὰ νὰ μιλοῦσε μὲ κάποιον, ἀναγυριστικὰ (=μὲ λόγια ἀλληγορικὰ) τὴν ἱστορίαν τῆς :

1. — «Θυμᾶσαι, ὄντεν ἐπαίζαμε τ' ἀτρύπητα σφεντύλια,
Κι' ἔβαζα ἄγ' ἄτρυπητα, κι' ἐσὺ τὰ τρυπημένα ;
— Θυμᾶσαι ὄντεν ἀγάπησες τὸ μαῦρο τὸ σταφύλι,
Κι' ἐγὼ κι' ἐσὺ τὸ σύραμεν ἀπὸ τὸ παραθύρι ;
5. — Θυμᾶσαι ὄντεν ἐτρώγαμε τὸ δροσερὸ μαρούλι,
Νὰ μὴν τὸ ἴδῃ ἄλλος κανεὶς, καὶ νὰ τὸ μάθουν οὐλοὶ
Καὶ στὴν καρδίαν τοῦ μαρουλιοῦ ἐπόνεσ' ἡ ψυχὴ σου,
Κι' ἐγὼ, χαρῶ σε, τῷ φαγα γι' ἀγάπην τὴν δικὴν σου !»

Τοῦ ρήγα τοῦ φάνηκε παράξενο αὐτὸ τὸ τραγοῦδι. Καλεῖ τὴν βάρδια καὶ τὴν ἀναρωτᾷ. Ὑστερα ἀπὸ πολλὰ ἔμαθε ὅλη τὴν ἀλήθειαν. Ἐπίασε ἔσφαξε τὴν βασιλοπούλαν, καὶ ἔκανε τὴν βάρδια γυναῖκα του καὶ ρήγισσαν.

ΚΑΛΟΓΕΡΙΚΕΣ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ

1. Νυστάζεις, άββά, και τον ύπνον αγαπᾶς, κρασοπατέρα !
 Εἰς τὸν ὄρθρον πάντων ὕστερος κατέρχεσαι, καὶ εἰς τὴν
 τράπεζαν πάντων πρῶτος.
 Καὶ λέγεις : «Κέρασον ! Καὶ πάλιν ξανακέρασον !»

ΟΤΑΝ ΠΙΝΟΥΝ ΟΙ ΚΑΛΟΓΕΡΟΙ

Α.

—«Πίνει ὁ μπέης, πίνει ὁ ἀγᾶς, πίνει τὸ μπεγόπουλο !
 Πίνει ὁ μπέης, πίνει ὁ ἀγᾶς, πίνει τὸ μπεγόπουλο !»—

Β.

«Ξαναγύρι-γύρι-ζέ ντο, βάλε, Εὐθύμει, (Γεράσιμει, Πα-
 φούμει κ.λ.π.) καὶ πιέ το !»—

ΓΗΘΕΙΑ

(ΞΟΡΚΙΣΜΟΣ ΚΡΙΘΑΡΙΟΥ)

1. Σήμερα κίτος και σίτος,
Αὔριο μήτε κίτος, μήτε σίτος!
Νά πᾶς στὸ βάθος τοῦ γιαλοῦ,
Ἐκειὰ νά φᾶς, ἐκειὰ νά πιεῖς
Κι' ἐκειὰ νά κατοικήσεις!

Λέγεται ἡ γηθειὰ μόνο Πέμπτη καὶ χασσοφεγγαριά.

ΟΡΚΟΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΗΤΩΝ

1. Καὶ μὰ τὸ γιαραμπή!
Καὶ μὰ τὴ λαχτάρᾳ ἀποῦχω, νά ἰδῶ τὰ ἱμπρέτια μου,
Κι' ἄ σοῦ λέω ψόματα!
Καὶ μακαρία ἡ ψυχὴ τοῦ κυροῦ μου!
5. Κι' ἄ δὲ μὲ πιστεύεις, ἔλα νά σοῦ τὰ κουδουνίσω!

«'Απόχει χάνει». *

* «'Απέει χάνει» ἢ : «ἀπέει χάνει».

Τὸ κακὸ τὸ παιδί τὸ πρᾶμα 'ντὰ τὸ θέλει ;
Καὶ τὸ καλὸ τὸ παιδί τὸ πρᾶμα 'ντὰ τὸ θέλει ;

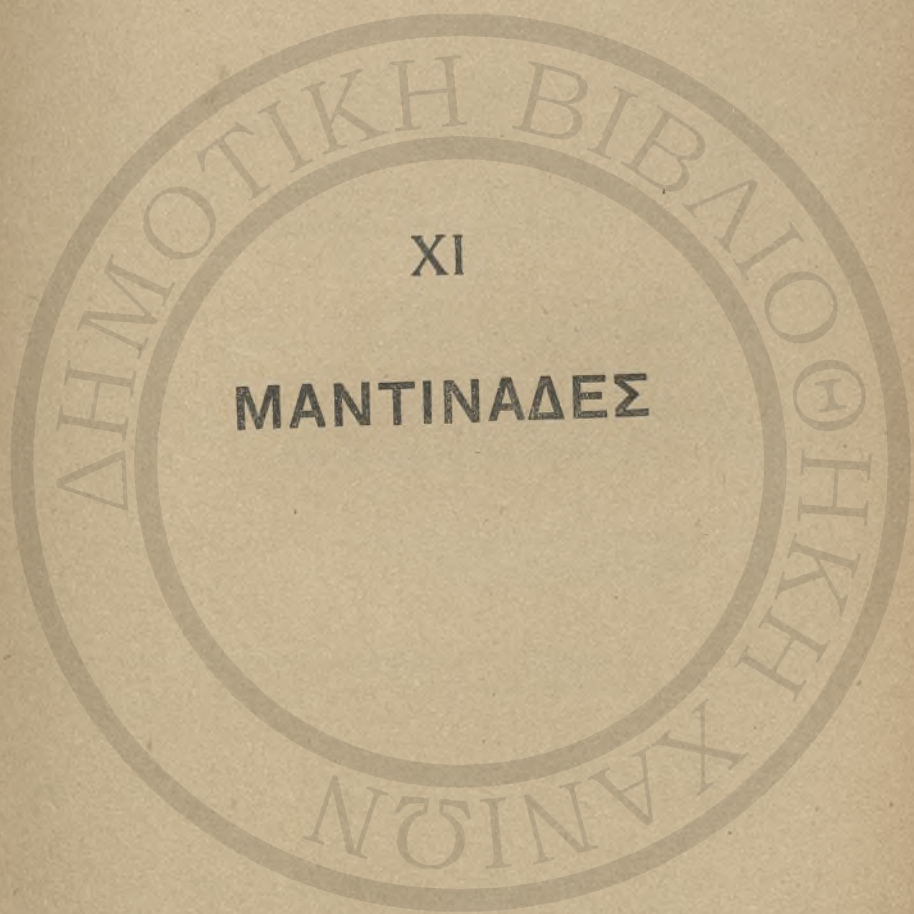
Τὸν ἄρκαλο, ὄντε τὸν χτυποῦν στὸ σῶμα, λέει :
«'Ἄκου χτύπους στὰ χωριά !»
Κι' ὄντε τὸν χτυποῦν στὴν κεφαλή, λέει :
«'Ἄκου τοὺς κι' ἐπὰ κοντά !»

Ὁ μαριόλος τοῦ μαργιόλου φουσκοτάντερα τοῦ πούλιε
«Φούσκωνέ τα σύ, κουμπάρε, μόν' ἐγὼ τὰ καμπανίζω»
ἢ καὶ μόνο :
«Φούσκωνέ τα σύ, μὰ 'γὼ τὰ καμπανίζω !»

Στὸ Φραγκοκάστελλο, στὴν παχιά ἄμμο, ἕνας καταχανᾶς
βγαίνει τὴν ἄμμο εἰς τὸν γκάμπο μὲ μιὰν γκαρυδόκουπα, καὶ
ὕστερα τοῦ τὴν μπαίρνει ὁ ἀέρας, καὶ τοῦ τὴν κατεβάζει πάλε
ἐκεῖ ἀπότανε:

XI

MANTINAΔΕΣ

- ✓ 1. Ἄγγελος ἀπὸ τοῖ ὀρανοῦς ἐβγῆκεν καὶ φωνιάζει :
—«Τοὶ κοπελλιῆς τοὶ ἀνύπαντρες κιανεὶς μὴν τοὶ πει-
ράζει !»—
Κι' ἄλλος τ' ἀπιλοήθηκε, ἴπο μέσα ἀπὸ τὸ πνήμα :
—«Ἀποῦ τοὶ βρεῖ κι' ἀφίσει τοὶ ἔχει διπλὸ τὸ κρῖμα !»—
2. Ἄλάργο εἶσαι καὶ μακρυά, κι' εἶναι βαρὰ ἡ καρδιά μου,
Κι' ἔχω τὸν πόνο συντροφιά, τὸ ἄχ πάρηγοριά μου.
3. Ἄνάμεσα στὰ φρύδια σου θὰ γράψω τὸ ὄνομά μου,
Ἄπου κι' ἄν πάεις καὶ σταθεῖς, νὰ φέρνεις τὸ σεβντὰ μου.
- ✓ 4. Ἄνάμεσα στὰ φρύδια σου βλέπω τὸ σκοτωμό μου,
Ἄντε γυρίσω καὶ σὲ δῶ, ψηλομελαχρινό μου.
5. Ἄνοιξε μπόρτα τῶ Χανιῶ μὲ τὸ χρουσό κερκέλι,
Νὰ μπαινοβγαίνει τὸ πουλί, πού θὰ γενοῦμε ταῖρι.
- ✓ 6. Ἄπο κοντά μου ὄντε περνᾶς, τὸ ἔδαφος κυττάζεις,
Τὴν πονεμένη μου καρδιά ὄαν τὸ μαχαῖρι σφάζεις.
- ✓ 7. Ἄπ' οὔλα τὰ περίεργα ποῦχω κι' ἐγὼ περάσει,
Εἶναι τὸ μεγαλύτερο τοῦ ἔρωντα ἡ σκάση(ν).

8. Ἐπόψε σ' ὄνειρεύουμου πῶς σ' εἶχα ἀγγαλιασμένη,
Ἄνάθεμά του γιά ὄνειρο, γιάειντα δὲν ξεδηλγιάειναι !

✓ 9. Ἀσικιαρὲ θὰ σ' ἀγαπῶ, κι' ἀποῦχει βήχα, ἄς βήξει,
Κι' ἀποῦχει ἀντροῦ* παλληκαρές, ἐπά 'μαι κι' ἄς τὸ δείξει.

* Ἄντριου (;)

✓ 10. Ἀσπαλαθάκι θὰ γινῶ, καὶ τσίτα νὰ ταιτώνω,
Κι' ὄπου θωρῶ τσί κοπελλιές, θὰ πᾶ νὰ ξεφυτρῶνω.

11. Ἄσπρη δὲν εἶσαι νὰ σὲ πῶ, παχιά, νὰ σὲ παινέσω,
Μελαχρινὴ καὶ νόστιμη, κι' ἐγὼ θὰ σὲ κερδέσω.

12. Ἄσπρη μου διαμαντόπετρα μὲ μάλαμα δεμένη,
Περικαλῶ σε νὰ μοῦ πεῖς, τὸ τέλος πῶς θὰ γένει;

✓ 13. Ἄφοῦ σκληρὰ μ' ἀρνήθηκες, μὲ δάκρυα νὰ ζήσεις,
Νερὸ νὰ μὴ βρεθεῖ νὰ πιεῖς, ὄντε θὰ ξεψυχήσεις.

14. Ἄχι γιά τὸ θεό !

Θέ μου καὶ πέρνα τὸν καιρό—Θέ μου καὶ πέρνα τὸν
καιρό—νὰ πάω στὸ χωριό μου,
Νὰ δῶ ποιὸς παίζει καὶ δειπνᾷ μὲ τ' ἀμπολιάρικό μου.

✓ 15. Ἄχισ, καὶ γιάντα σ' ἀγαπῶ; καὶ γιάειντα σοῦ θυμοῦμαι,
Καὶ γιάειντα σ' ὄνειρεύομαι τὴ νύχτα ὄντε κοιμοῦμαι ;

Μ. 8. Κριάρης, σ. 479.

Μ. 10. Νεοελληνικά Ἄνάλεκτα, σ. 303, 611. || Παρνασὸς Θ' σ. 380, 19.

Μ. 11. Νεοελληνικά Ἄνάλεκτα σ. 264, 98. || Legrand 1874. σ. 340.

Μ. 14. Λιουδάκη, σ. 74.

- ✓ 16. "Αχι! και να σ' ἀγγάλιαζα, νᾶπιανα τὰ βυζιά σου,
Κι' ἄς ἤθελεν μὲ κάμουμε κομμάρια στὴν ποδιά σου.
- ✓ 17. "Αχις, και νᾶμουμε πουλι κι' ἄϊτοῦ φτερά να ἐφόρου,
Τὴν ἐβδομάδα δυὸ και τρεῖς νᾶρχουμου να σὲ θώρου.
18. "Αχις, και ποιὸς τήνε βαστᾶ τὴν ἀποχώρησή σου,
Ποὺ δὲν ἀκούω ἐμιλιά, να μοιάζει τσι ἐδικῆς σου.
19. "Αχις! και τί σοῦ ἔκαμα και ξαλησμόνησές μου,
Τὰ λόγια ποὺ σοῦ μίλησα, ἂν τὰ θυμᾶσαι πὲς μου.
- ✓ 20. "Αχις! Και να σὲ φίλουνα κοντὰ εἰς τὸ πιγοῦνι,
Ἐτσά πῶς παίζει και χτυπᾶ τοῦ τράου τὸ κουδοῦνι.*
- * Ἐκειά ποὺ παίζει κτλ.
- ✓ 21. "Αχις κρυγιότη, πῶς ἐργῶ! νᾶχα πῶς σοῦ σιμῶσω,
Νὰ μῦω στὸ φουστανάκι σου, πρίχου ξετουρτουρώσω! f
22. "Αχις να λιγοστεύγανε οἱ πρίκες ποὺ μὲ καῖνε,
Ν' ἀρνέψουνε τὰ μάθια μου, ποὺ μέρα νύχτα κλαῖνε.
23. Βάλε στὸ νοῦ σου να σκεφτεῖς, τὰ μοῦχεις καμωμένα (νε):
Τὰ σκώθια και τὰ σωθικά μου τᾶχεις ματωμένα.

Μ. 20 Ζ. Α. Β', σ. 40, ἀρ. 66. | Νοῦᾶρος σ. 288, ἀρ. 35 και 36.

24. Βαρέθηκα νὰ κάθουμαι, κι' ἔσένα ν' ἀνιμένω,
Κι' ἄ δὲ σὲ ἰδῶ καὶ σήμερο, δίχως νοῦ ἀπομένω.*

* Κι' ἄ δὲ σὲ δῶ, πουλάκι μου...

25. Βάρει, μικρὸ πουλάκι μου, μὲ δίστομο μαχαῖρι,
Μὰ 'γὼ θὰ πᾶ νὰ σκοτωθῶ, ἄ δὲ σὲ κάμω ταῖρι.

26. Βραδιάζει καὶ δὲν ἤμπορῶ τὰ μάθια μου νὰ κλείσω,
Νὰ πάω γιὰ νὰ κοιμηθῶ, κι' ἔσένα νὰ σ' ἀφίσω.

27. Γαροφαλιά μου βυσινιά μὲ τσι χρυσοὺς κοντζάδες,
'Απ' οὐλές τσι γειτόνισσες ἐσὺ 'χεις τσι ὁμορφάδες.

28. Γιὰ τὸ θεό! κατακλυσμοὶ ποὺ γίνονται γιὰ μένα,
Πῶς ἀγαπῶ μιὰν κοπελλιὰ, καὶ μ' ἀγαπᾶ κι' ἐμένα.

29. Γλυκὺ τὸ μέλι λέσινε, δὲν ἔφαγα ποτέ μου,
Κι' ἀπὸ τσι ἀγάπης τὸν καῦμὸ ξεμίστευγέ με, θέ μου.

30. Δέντρο ποὺ δὲ σοῦ μέλλεται νὰ φάεις τὸν καρπὸν του,
Μὴν κοιμηθεῖς στὸν ἴσκιον του, νὰ πάρεις τὸν καῦμόν του.

Μ. 28. «Κρητικά» σ. 197. || Legrand 1874, σ. 352.

Μ. 30. Καμπούρογλου, 'Ιστ. 'Αθ. III σ. λζ' || Πολίτης, σ. 187, ις. ||
Λελέκου 'Ανθ. 1868, σ. 164. || 'Ελπίς Μέλαινα I, 45. || Νεοελλ.
'Αναλ. σ. 301, 589. || Λαογραφία Η', σ. 542.

✓ 31. Δὲν ἔχει ὁ σεβντᾶς ντροπή, σὰν εἶναι μὲ τὸν τρόπο,
Γιατὶ ὁ Θεὸς τὸ πρόδειξε στὸν κόσμον τῶν ἀνθρώπων.

✓ 32. Διάλε τσί ἀπολεμάρους σου, κι' ἄ δὲ καταχανέψω,
Νὰ μῶ 'πού τὸν ἀνηφορὰ μιὰ νύχτα, νὰ σὲ κλέψω.

✓ 33. Δίχως ἀέρα τὸ πουλί, χωρὶς νερὸ τὸ ψάρι,
Δίχως σεβντᾶ δὲ γίνεται κιανένα παλληκάρι.

✓ 34. Δώδεκα χήρες ἀγαπῶ, καὶ δέκα παντρεμένες,
Καὶ δέκα πέντε γκοπελλιές, καὶ δυὸ ἀρραβωνιασμένες.

✓ 35. 'Εγὼ κι' ἂν παίζω καὶ γελῶ, μὲ δυὸ καρδιές γυρίζω,
'Ἡ μιὰ μὲ κάνει καὶ γελῶ, ἢ γι' ἄλλη καὶ μανίζω.

✓ 36. "Ἐδωσ' ὁ νοῦς μου ἀπάνω σου σὰν τὸ λαγὸ, ὄντε δώσει
Στὰ πόδια τῆ λαγοναρέ, καὶ δὲ θὰ τοῦ γλυτώσει.*

* Στὰ πόδια τσί λαγοναρές, καὶ δὲ θὰ τσί γλυτώσει.

✓ 37. Εἰντᾶναι κι' ὄντε κι' ἄ σὲ δῶ ῥάσο καὶ τήνε βάνω
Τῆ χέρα μου στὸ στήθος σου, καὶ τὰ βυζιά σου πιάνω ;

M. 33. Πολίτης, σ. 190, μῆ'.

M. 35. «Θρακικά», Β', σ. 189. || Λιουδάκη, σ. 24. || Tommaseo, II,
σ. 227. || 'Αραβαντινός, σ. 325, ἀρ. 368. || Σιγάλας, σ. 165.

M. 36. Νουᾶρος, σ. 289, 55 καὶ σ. 90, 64.

M. 37. Λιουδάκη, σ. 37.

✓ 38. Εἶπα το 'γῶ τσι' μάννας μου κι' εἶπα το καὶ τοῦ γέρο,
Μὲ τὸ καλὸ, μὲ τὸ κακὸ, μιὰν κοπελλιὰ θὰ φέρω.

39. Ἐμένα μ' ἀγαποῦνε δυό, κι' ἐγὼ ἀγαπῶ τὸν ἕνα,
Ἐναν κοντὸ μελαχρινὸ μὲ μάθια ζαχαρένια.

✓ 40. Ἐνα καντάρι σίντερο πόσες βελόνες βγάνει,
Κι' ὁ γέρος μὲ τὴν κοπελλια εἶντα χαῖρι κάνει;

41. — «Ἐνα σγουρὸ βασιλικὸ σοῦχα μελετημένο,
Μὰ 'πέρνα καὶ τὸν ἔκοψεν ἕνας ξενιτεμένος.»—
— «Μὴν βλαστημᾶς, μὴν ἀτιμᾶς γιὰ τὸ βασιλικὸ σου, *
Μὰ ἐγὼ 'μαι ποὺ τὸν ἔκοψα, κι' εἶμαι ἀγαπητικός σου.»—
— «Σὰν εἶσαι ἐσὺ ἀγαπητικός, καὶ μ' ἀγαπᾶς ἐμένα,
Γιάειντα δὲν μὲ χαιρέτιξες τὸ κολατσὸ ποὺ πέρνας;»—

* Μὴ ντουσουντίζεις, μὴ χτικιᾶς...

✓ 42. Ἐφίλουνα κι' ἐτσιμπουνα κι' ἤλεγεν κι' ἤλεγά τσι,
Ἐλεγα δὲ σὲ χόρταινα, μὰ ἐγοργοχόρτασά σε.

✓ 43. Ἐφίλησα καὶ ἐτσιμπησα τὸ φυλλομάγουλό τζι,
Τὸ σάλιο μου τσι τάιζα κι' ἐκείνη τὸ δικό τζι.

M. 38. Sanders, σ. 150. || Λιουδάκη, σ. 116. || «Κρητικά», Α', σ. 53.

M. 41. Λαογραφία, Θ', σ. 165.

M. 43. «Κρητικά», σ. 220.

44. Ἐφτά ἔν οἱ δίπλες τ' ὄρανοῦ, μὰ ὁ Θεὸς εἶν' ἕνας,
Ποῦ σοῦμπεφε τὴν ὀμορφιά, μὰ ἔχει καὶ γιὰ μένα.

45. Ἦθελα καὶ νὰ κάτεχα, ὄντε ξεμολογᾶσαι,
Εἶντα θὰ λείεις τοῦ παπᾶ, κι' εἶντα θὰ τοῦ δηγᾶσαι.

46. Ἦθελα νᾶσου θάλασσα, κι' ἐγὼ νᾶμαι βαπόρι,
Μὰ σοῦ ξεσκίζω τὴν καρδιά μὲ πρύμνη καὶ μὲ πλώρη.

47. Ἦ μάννα σου κι' ἡ μάννα μου στ' ἄλώνια * κουβεδιάζα,
Ἄχι, καὶ νᾶλεγα γιὰ μᾶς, νὰ μᾶς ἀρραβωνιάζα.

* στὸ φράχτη.

48. Ἦμουνε κράχτης πετεινός, κι' ἐδὰ στὰ γεραθιά μου,
Νὰ μὲ τσιμποῦν οἱ γι ὄρνιθες, δὲν τὸ βαστᾶ ἡ καρδιά μου.

49. Ἦ σκούρα τρώει τὸ σίντερο, κι' ὁ σάρακας τὸ ξύλο,
Τρώει κι' ἔμεν τὰ νιάτα μου ὁ μπιστικὸς μου φίλος.

50. Θάνατο νὰ μοῦ δώσουνε, νεκρὸς νὰ πέσω χάμαι,
Τὸ αἷμα μου νὰ χύσουνε, πάλε γιὰ σένα θᾶμαι.

Μ. 44. Λιουδάκη, σ. 36.

51. —«Καινούργια ἀγάπη καὶ παλιά,στάσου καινούργια πίσω,
Γιατί μ' ἀπάντηξε ἡ παλιά, καὶ θὰ τὴν χαιρετήσω!»—
—«Φά το τὸ πρικαμύδαλο, νὰ πρικαθεῖς περίσσια,
Μὰ μένα μὲ παρακαλοῦν μηλιές καὶ κυπαρίσσια!»—

✓ 52. Καὶ ὅσ' ἔσαι αἰτία κι' ἀφορμὴ καὶ δὲ μεταλαβαίνω,
Κι' ἀπὸ τὴ χέρα τοῦ παπῶ ἀντίτερο δὲ παίρνω.

53. Καλὰ τὸ λέν οἱ πρωτινοί, τὸ ὕστερον δὲ βγαίνει,
Κι' ἐνιοὺς παλληκαριοῦ καρδιά, σὰ βαριστεῖ, δὲ γαίνει.

✓ 54. Καλλιὰ τὴ σκίζω τὴν καρδιά, φελιά φελιά τὴν κάνω,
Παρὰ γιὰ νὰ τὸ βουληθῶ, ἄλλη φιλιὰ νὰ κάνω.

55. ὦχι! Κάμε τὸ χροῦσο χαίμαλί, εἰς τὸ λαιμὸ το δέσε,*
Ἄχι! Μὰ σὰ τὸ ρόδο θὰ χαθεῖ,κι' ὅσο μπορεῖς το βλέπε.

*... στὸ μπράτσο σου το θέσε.

✓ 56. Κάνω νὰ σοῦ καταραστῶ, μὰ ἡ γλώσσα μου μπερδεύγει,
Μόνε σ' ἀφίνω στὸ Θεό, πού ξαίρει καὶ παιδεύγει.

57. Καπνὸ καὶ τσιγαρόχαρτο μὲ κάνεις καὶ μὲ πίνεις,
Καὶ μὲ βαστᾶς στ' ἀχείλη σου, κι' ἐδὰ μὲ καταπίνεις.

Μ. 51. «Κρητικά», σ. 205. || Λιουδάκη, σ. 16. || Πολίτης, σ. 186, Θ' ||
DIETERICH, σ. 339.

Μ. 53. Λαογραφία, Α', σ. 288.

Μ. 57. «Κρητικά», σ. 207.

58. Καρδιά μου, ἀναπετάριξε, πάρε λιγάκι ἀέρα ;
Καί μὴν ἐκουλουμούντρισες ἐτούτη τὴν ἡμέρα ;
59. Κι' ἂ δὲ σὲ κάμω νὰ διαβεῖς τσί Σφακιανὲς μαδάρες,
Νὰ σὲ γυρεύγ' ἡ μάννα σου τέσσερις ἐβδομάδες.
60. Κι' (ὁ) ἀέρας ὁ Ρεθεμνιανός, κι' αὐτὸς ἔγειν' ὄθρός μου
Σηκῶνει τσί πασπάλους του καὶ λαντουρᾶ τὸ φῶς μου.
61. Κι' ὄντε πεθάνω καὶ ταφῶ στίς μαύρη γῆς τὸ χῶμα,
Θὰ μείνουνε τὰ κόκκαλα, νὰ σοῦ θυμοῦνται ἀκόμα.
Κι' ἂ λυώσουν καὶ τὰ κόκκαλα, καὶ γίνου κι' αὐτὰ χῶμα,
Θὰ μένει πάλε ἡ ψυχὴ, νὰ σοῦ θυμᾶται αἰών(ι)α.
- ✓ 62. Κλαίω, δὲν χύνω δάκρυα, ἀνάβω μὰ δὲν καίω,
Βλέπεις πῶς ἐκατάντησα, κι' ἀθρώπου δὲν τὸ λέω.
63. Κι' οἱ πέτρες οἱ ἀμίλητες ὅταν περνῶ μιλοῦνε,
Λένε : « Ἐκεῖνο τὸ κορμί, γιὰ δὲς θλιμμένο ποῦναι ! »
- ✓ 64. Λώμπης θαρρεῖς καὶ σ' ἀγαπῶ, καὶ χαίρετ' ἡ καρδιά σου;
Εἶχα δουλειὰ κι' ἐπέρασα ἀπὸ τὴ γειτονιά σου.

M. 59. Κριάρης, σ. 463. || Γιάνναρης 149. || Φραντζεσκάκης, σ.28.

M. 60. Νουᾶρος, σ. 311, 9.

M. 61. Λιουδάκη, σ. 43.

M. 64. «Κρητικά», Α', σ. 52.

65. Μὰ τ' ἀτζιτζίκου τὸ φτερό, καὶ τοῦ τραγιοῦ τὰ πόδγαια
 Θὲ νὰ σὲ πάρω θέλω γώ, μὰ θὰ σὲ θέτω χώργια !
 Θὲ νὰ σὲ πάρω θέλω 'γώ, μὰ θὰ σὲ τυραγνήσω,
 'Ὡς μὲ τυράγνησες κι' ἐσύ, κι' ἀπόκειας θὰ σ' ἀφίσω!
66. Μὰ γιὰ τάξε τσι, φίλε μου, πὼς θέλεις νὰ τὴν πάρεις,
 Στὸν μύριο χίλιο διάολο, σὰ θέλεις, θὰ τὴν πάρεις.
67. Μὰ 'γώ ἤλεγα, πὼς θὰ γενεῖς ἓνα βαθὺ πηγάδι,
 Νὰ πίνω μόνος μου νερό, κι' ὄχι νὰ πίνου κι' ἄλλοι.
 Μὰ δὰ θωρῶ πὼς πίνουνε ὅλα τὰ διψασμένα :
 " Ἄμε μικρὴ μου, στὸ καλὸ, δὲν εἶσαι μπλιὸ γιὰ μένα.
68. Μαῦρα θὰ βάψω νὰ φορῶ, τρεῖς φορεσιῆς θὰ κάνω,
 Τσι δυὸ θὰ βάνω ὥστε νὰ ζῶ, τὴν ἄλλη σὰ ποθάνω.
69. Μαῦρο 'ναι τὸ γαρέφαλο καὶ μπλάβος (εἶν') ὁ ἀθός του
 Κι' ἀπ' ἀγαπᾶ καὶ δὲ φιλεῖ πολὺς εἶν' ὁ καῦμός του.
70. Μέσα σὲ δάση, σὲ βουνά, ἐκεῖα νὰ βγεῖ ἡ ψυχὴ σου,
 Καὶ ἄθρωπος νὰ μὴν βρεθεῖ, νὰ θάψει τὸ κορμὶ σου.

Μ. 67. Λιουδάκη, σ. 98. || Νεοελλην. 'Ανάλ. σ. 292, 499. || Πολίτης, σ. 191, νΣ'. || Sanders, σ. 164. || Κριάρης, σ. 454, σ. 478. || «Κρητικά», Α. σ. 207. || Θεοσ. Χρον. II, 49. || Legrand, 1874, σ.346. || Οἰκονομίδης, σ. 143, καὶ σ. 154.

Μ. 69. Λιουδάκη, σ. 103.

71. Μέσα στοῦ μόνου τὰ κλαδιά, στοῦ μενεξέ τὰ φύλλα
Ἐχώνουσου, πουλάκι μου, σήμερα καὶ δέ σ' εἶδα.

✓ 72. Μέσ' τὴν καρδιά μου σ' εἶχα ἴγώ, μᾶθελες κι' ἔβγαλά σε,
Καὶ δέ σέ ξαναβάζω μπλιό, ὅσο κι' ἄ τυραγνάσαι.

73. Μὴ ντουσουντίζεις, μὴ χτικιάς, πὼς ἄλλαξεν ἡ γνώμη,
Ἔφου! Μὰ σένα ἢ γι ἀγάπη σου ὅπου γραφεῖ δέ λυώνει.*

* Ἔφου μὰ ἢ γι ἀγάπη σου ἐποῦρι αὐτὴ δέ λυώνει.

✓ 74. Μιά τέχνη ξέρω : ν' ἀγαπῶ, κι' ἄ θέλεις τὸ καλὸ σου,
Σὺ ποῦ δέ ξέρεις ν' ἀγαπᾶς, πάρε με δόσκαλό σου,

75. Μπέρδε—καὶ μπέρδε—καὶ μπερδέ—καὶ μπερδεμένο μῆχεις,
Καὶ στὰ σγουρά σου τὰ μαλλιά περιπλεγμένο μῆχεις.

76. Μπουμπάρδες νὰ μοῦ παίξουνε καὶ βόλια πυριτσένια,
Δὲν τὴν ἀρνιοῦμαι τὴ φιλιὰ, ἀποῦχω μετὰ σένα.

Μ. 73. Ἄραβαντινός, σ. 335, καὶ σ. 529. || Λιουδάκη, σ. 39 καὶ σ.
60. || Παρνασός, Θ', σ. 387, 156. || Σιγάλας, σ. 321. || Λαο-
γραφία, Γ', σ. 463, 85.

Μ. 74. «Κρητικά», σ. 199.

77. "Αχι ! γιά τὸ θεό !

—«Νᾶχενε τὸ χαρτί φτερά, νὰ πήγαινε καὶ νᾶρθει,
Νὰ μὴν κατέει, ὄξω ὁ Ραμπῆς κι' ἐμεῖς οἱ δυό, τὶ γράφει.»—

—«Ὅντε τὰ μάθια δὲ θωροῦ—μὰ ὄντε τὰ μάθια δὲ θω-
ροῦ—τ' αὐθιὰ σὰ δὲ γρικοῦσι,
Τὸ γράμμα κι' ἢ παραγγελιά, εἶντα μποροῦν νὰ ποῦσι;»—

✓ 78. Ντουσουντισμένο σὲ θωρῶ, κάνω νὰ σὲ ρωτήσω,
Εἰντᾶν' τὸ κασαβέτι σου, νὰ σὲ παρηγορήσω ;

79. "Ὅλα τὰ ξαλησμόνησες, μὰ μιὰν αὐγὴ θυμήσου,
"Ὅπου μὲ φίλειες κι' ἤλεγες: «νύκτα 'ναι καὶ κοιμήσου.»

80. "Ὅμορφος εἶσαι, σκύλας γιέ, μᾶσαι κοπελλολόγος,
"Ὅντε τὴ δεις τὴν κοπελλιὰ, τήνε κεντᾶς ντελόγως.

✓ 81. "Ὅντε τὰ ὠραῖα μάθια σου γυρίσουν καὶ μὲ ἴδονε,
Μοῦ φαίνεται κι' ὁ ὄρανός καὶ τ' ἄστρη μοῦ γελοῦνε. *

Χαντῶ πὼς εἶν' ἀπάνω μου φωθιές καὶ μὲ κεντοῦνε.

82. "Ὅξω θὰ βγαίνω νὰ δειπνῶ, νὰ μοῦ χτυπᾶ τ' ἀέρι,
Κι' ὁ χωρισμός σου, μάθια μου, θάνατό θὰ μοῦ φέρει.

Μ. 77. «Κρητικά», Α', σ. 210.

Μ. 79. Ἀραβαντινός, σ. 319, 258 || «Κρητικά», σ. 194 α' καὶ β'
σ. 212.

83. "Οποιος ἀγάπην ἀγαπᾷ κι' ὕστερα τὴν ἀρνᾶται,
Ὅντε θεὸς νὰ ψυχομαχεῖ, καλὰ νὰ τυραγνᾶται.

84. "Οποιος ἀγάπην ἀγαπᾷ εἰσὲ καιρὸ κιανένα,
Ἐμένα ν'ἀρθεῖ νὰ ρωτᾷ, εἰντᾶχῳ παθωμένα.
Κι' ὅποιος στὸν κόσμῳ γεννηθεῖ, κι' ἀγάπη νὰ μὴν κάνει,
Μουσκάριν ἐγεννήθηκε, καὶ βού'ι θὰ ποθάνει.

85. 'Οσ(ὸ) εἶν' τὸ ρόδο στὴ ροδιά, τὸ βάτσινο στὸ βᾶτο,
Ἄχις, θᾶχεις τὸ ταῖρι σου στὸ μπράτσο σου ἀπὸ κάτω.*

* Θᾶχεις καὶ τὸ ταιράκι σου...

86. Πάντα μου σὰ θωρῶ γυαλί, βάνω νερὸ καὶ πίνω,
Σὰ βάλει ἄλλος γιὰ νὰ πιεῖ, μισεύῳ καὶ τ' ἀφίνω,

87. Πάντα στὴ γυροποταμιὰ φυτρώνει ἡ πρασινάδα,
Ἄγάπη δίχως πείσματα δὲν ἔχει νοστιμάδα.

88. Παππάδες καὶ πνεματικοὶ τὸ βρήκανε γραμμένο,
Ἄποῦ ἀγαπήσει κι' ἀρνηθεῖ, δὲν εἶν' συγχωρεμένος.

M. 84. Λαογραφία, Γ', σ. 37. || Κ. Π., 1884-85, σ. 236.

M. 87. Λιουδάκη, σ. 10, σ. 89. || Abbott, Songs, σ. 234. || Νεοελλ.
'Ανάλ. σ. 300, 574, || Οἰκονομίδης, σ. 148. || «Κρητικά», Α', σ.
215. || Σακελάρης, σ. 110. || Κ. Π., 1884-85 σ. 236. || «Θρακικά»,
Β', σ. 194. || Λαογραφία, Γ' σ. 180, Γ' σ. 269. || Πανδώρα, XV,
σ. 418 ἀρ. 2. || Ἀραβαντινός, σ. 324, 347 καὶ σ. 344, 686.

89. Πλιά εύκολο μου φαίνεται τή θάλασσα ν' άδειάσω,
Νά τή φυτέψω άμυγδαλιές, παρὰ νά σοῦ ξεχάσω.
90. Ποιὸς ἄλλος εἶναι σὰν κι' ἐμέ, τοῦ γερακιοῦ νά μοιάζει,
Νά φέρνει βόλτα τὰ πουλιά, καί νά μὴν τὰ πειράζει,
91. Πουλί μου, μαυροπούλι μου, πουλί μου, μαυροπούλι!
'Εμάθαν το πὼς σ' ἀγαπῶ στὴ γειτονιά μας οὔλοι.
92. Πρᾶμμα δὲ συλλογίζομαι, σὰ σὲ θωρῶ, πουλί μου,
Σὰν τὸ ζγουρὸ βασιλικὸ δροσίζω τὸ κορμί μου.
93. Πύργο θά χτίσω μὲ γυαλιά, τσαρσί μὲ τ' ἀργαστήρια,
Σὰν τὰ ἑλληνικὰ σπαθιά εἶναι τὰ δυὸ σου φρύδια.
94. Πὼς ρέγομαι νά πορπατεῖς κι' ἐγὼ νά σοῦ ξανοίγω,
Γιατ' εἶν' τὸ νάζι σου πολὺ, καί τὸ κορμί σου λίγο.
95. Γιὰ τὸ Θεό!
Σὰ δώσω 'γὼ τὸ λόγο μου, σιντερινὴ θελιά 'ναι.
Σὰ θές ἐσὺ νά μ' ἀγαπᾶς παντοτινὴ φιλιά 'ναι.
96. Σὰ θές νά παίζεις μαχαιριές, καλὰ νά τίς ξαμώνεις,
Νά τίς σκοτώνεις τσί καρδιές, κι' ὄχι νά τσί πληγώνεις.

M. 94. Legrand, 1874, σ. 366. || Λιουδάκη, σ. 14.

97. Σάν ἀποθάνω ἴγῳ ξεγνοιῶ, καὶ σὺ ὄρφανὸ ἴπομένεις,
Μήτε κι' ἐγὼ παγτέχω μπλιό, μήτε καὶ σὺ ἴπομένεις.

98. Σάν ἐκκλησιὰ στὴν ἔρημο, ποὺ δὲν τὴ λουτροῦνε,
Ἔτσά ἴναι ὁ νιὸς ἀποῦ ἀγαπᾶ, καὶ δὲν τὸν ἀγαποῦνε.

ἦ :

Σὰ ρημοκκλησι τοῦ βουνοῦ, ποὺ δὲν τὸ λουτροῦνε,
Μοιάζει κ' ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾶ, καὶ δὲν τὸν ἀγαποῦνε.

99. Σάν πάρει ὁ διάολος τὴ γρά, καὶ πάρει καὶ τὸ γέρο,
Παίρνω κι' ἐγὼ τὴν κοπελλιὰ, καὶ πάω ὅπου θέλω.

✓ 100. Σαράντα ζάλα στὸ χορό, κάνεις τα, δὲ τὰ κάνεις,
ἴΑγγελος νᾶναι ὁ ἄθρωπος, θά τονε κουζουλάνεις.

✓ 101. Σάν τὰ γερακοκούδουνα ποὺ βάνουνε στὴ λύρα,
Ἔτσά θά μπαίνω ἴγῳ ἀπ' ὀμπρός, νὰ μὴ γνωρίσεις μοῖρα.

102. Σάν τὰ γερακοκούδουνα, ποὺ βάνουν στὸ δοξάρι,
Ἔτσά θά μπαίνω ἴγῳ ἀπ' ὀμπρός, ἄλλος νὰ μὴ σὲ πάρει.

103. Σάν τὰ γερακοκούδουνα καταχτυπᾶ ἡ καρδιά μου,
Μὴ μπᾶς σ' ἄρραβωνιάσουνε χωστὰ χωστὰ, κυρά μου. *

* Κυρφὰ κυρφὰ κυρά μου ἦ : μιὰ νύχτα κοπελλιὰ μου.

Μ. 98. Λιουδάκη, σ. 103.

Μ. 100. Λαογραφία, Α', σ. 291.

Μ. 101. Λιουδάκη, σ. 98.

- ✓ 104. Σπίθα μικρή κι' ἀψήφιστη, κρυμμένη στήν ἀθάλη,
Ποιός τ' ἔρπιζε, πώς θά γενεῖ τέθιοια φωθιά μεγάλη.
- ✓ 105. Στάλα με στάλα τὸ νερό, τὸ μάρμαρο τρυπιέται,
'Αγάπη πού δὲν παίρνεται, δὲν πρέπει ν' ἀγαπιέται.
- ✓ 106. Στὴ γέμωση τοῦ φεγγαριοῦ ποτέ δεντρί δὲν πιάνει,
Παρά τσι ἀγάπης τὸ δεντρί, πού πάντα ρίζες κάνει.
107. Στὴ στράτα πού περπάτουνα μ' ἀπάντηξ' ἕνας ὄφισ,
Καί λώμπης με βιστίρηξε, καί λέν 'το κι' οἱ γι ἀθρώποι.
108. Στὸ γάλα πάλε τάβανες τὰ πόδια σου, κυρά μου,
Κι' ἐβγῆκες ἀξεκάλτσωτη, κι' ἦκαφες τὴν καρδιά μου.
109. Στὸ Νάδη θὲ νὰ κατεβῶ, μὰ οἱ νεκροὶ φωνιάζουν :
« Ἐμεῖς δὲ θέλομεν ἐπᾶ καρδιές π' ἀναστενάζουν ! »
110. Στὸν οὐρανὸ 'ναι γι "Αρτεμη, στὴ γῆ 'ναι ἡ Περσεφώνη
'Ο Ποσειδῶνας στὸ γιαλό, κι' ἐσὺ στὸν κόσμον μόνη.
- ✓ 111. "Αχι ! Τὰ μάθια σου εἶναι δικαστές, τὰ φρύδια σου εἶναι
κρίση.
Καὶ θάλθω ὀμπρός σ' νὰ δικαστῶ, μόνο μὴ μ' ἀδικήσεις !

Μ. 105. Ψάχος : Γορτυνίας, σ. 157. || Ἑλπίς Μέλαινα Γ', σ. 41. ||
Βλαστός, σ. 24.

Μ. 109. Φραντζεσκάκης, σ. 332.

- ✓ 112. Τὰ μάθια σου ἴναι δικαστές, κριτάδες τὰ μαλλιά σου,
Καί με καταδικάσανε νὰ σέρνω τὸ σεβντὰ σου.
- ✓ 113. Τὰ μαῦρα μάθια ρέγομαι, καὶ μαῦρα θ' ἀγαπήσω,
Κι' ἂν εἶν' τοῖ ἀγάπης μου ξαθιά, θὰ τοῖ τὰ μπογιατίσω.
- ✓ 114. Τὰ πόδια νὰ μοῦ κόψουνε, ὡς καὶ τὴν κεφαλὴ μου,
Σὰ τὴν καρποῦζα θὰ τσουρῶ, γιὰ νὰ σὲ βρῶ, πουλί μου,
115. Γ' ἀχείλι μου αἷμα ἔσταξεν, κι' ἐγὼ τὸ καταπίνω,
Μὰ δὲν κατέω, ὁ δύστυχης, στὸ τέλος τί θὰ γίνω.
116. Γ' ἀχείλι σου ἔχει γράμματα μὲ κόκκινο μελάνη,
Κι' ὅποιος μοῦ πεῖ νὰ σ' ἄρνηθῶ, μόνο τὸν κόπο χάνει.
117. Τέσσερα ζάλα πάω ὀμπρός, καὶ δυὸ γιαγέρνω πίσω,
Ἢ γι ἀγαπῶ μ' ἀπάντηξε, καὶ θὰ τὴ χαιρετήσω.
118. Τέσσερα μάθια, δυὸ καρδιές, καὶ δυὸ ψυχές ὀμάδι,
Ἢν τῶνε μέλλει χωρισμός, καλλιὰ νὰ μποῦν στὸν Νάδη.
- ✓ 119. Τοῖ χήρας εἶναι τὸ πρεπός, νὰ χαμηλοπλανᾶται,
Ἢ παντρεμένη ντρέπεται, κι' ἢ κοπελλιὰ φοβᾶται.
120. Τὸ ἄχι μου νὰ σοῦ γενεῖ χαλίκι νὰ σκοντάψεις,
Κι' ἐτότες νὰ μοῦ θυμηθεῖς, νὰ βαρυοαναστενάζεις.

11. 113. Λιουδάκη, σ. 17.

121. Τοῦ γελεκιοῦ μου τὰ κουμπιὰ θὰ βγάνω νὰ πουλήσω,
Παρ' ὅτι θὰν τὸ βουληθῶ, τὸ νὰ σὲ παρατήσω.
122. Τοῦ φεγγαριοῦ τὰ βάσανα νὰ σύρει ἀπ' ἀγαπήσει
Κοντούλα καὶ μελαχρινή, καὶ τήνε παραιτήσει.
123. Τσιλβελῆ κι' ἀγγελομάτη,
"Ἐβγα στὸ πυργέλ' κομμάτι !
125. Τυχαίνει βρίσκεται καμμιά, κι' εἶναι καλλιὰ ἀποῦ 'μένα,
Καὶ πᾶς καὶ κουζουλαίνεσαι, καὶ μοῦ ξεχνᾷς ἐμένα.
125. —«Τῶν ἀμαθιῶ σου τὸ νερὸ νὰ πιῶ, νὰ μεταλάβω!»—
Σὰν δὲν μοῦ πεις πῶς μ' ἀγαπᾷς, πῶς θὰν τὸ καταλάβω;
226. Χάνομαι στὴν ἀγάπη σου, δὲν ἀποδείχνω ὀμπρὸς σου,
Καὶ κινδυνεύω κι' ἄρρωστῶ, καὶ τρώει με ὁ καῦμός σου.
127. Ὡς ξεχωρίζει τὸ νερὸ ἀποῦ τοὶ ἐλιᾶς τὸ λάδι,
'Ἐξεχωρίσαμεν κι' ἐμεῖς, κι' ὁ νοῦς μου δὲν τὸ βάνει.
128. Ὡς τρέμει τὸ πευκόφυλλο ποῦ τὸ φυσᾷ τ' ἀέρι,
Τρέμει καὶ ἐμέ ἡ καρδούλα μου, μὴν κάμεις ἄλλο ταῖρι.
129. Ὡφου, ὕστερνέ μου λοῖσμέ, καὶ πῶς νὰ σ' εἶχα πρῶτα,
Νὰ κάμω στὴν καρδούλα μου μιὰ σιντερένια πόρτα.

M. 128. Legrand 1874, σ. 48 ἀρ. 19.

M. 129. Λαογραφία Δ' σ. 285, 35. || Οἰκονομίδης, σ. 154.

1. —«'Αγάπες δεκατέσσερις ἤκαμα στὸν καιρό μου,
Μὰ τούτηνα ἢ γι ὑστερνή, θάν' εἶν' ὁ θάνατός μου!»—
✓ —«Παρηγορήσετέ τονε, αὐτὸν τὸν κοπελλιάρη,
Διάλε τοὶ ἀγάπες τοὶ εἶχε αὐτός, μονό' ναι καυκησάρης!»—
- ✓ 2. Δὲν εἶναι γιὰ τὴ ράχη σου τὸ πλουμιστὸ σακκοῦλι,
Οὔτε καὶ γιὰ τὴ μέση σου τὸ νυφικὸ κουλλοῦρι!
- ✓ 3. —«Εἶντα περνᾶς καὶ τριγυρνᾶς καὶ ρίχνεις τὴ μαθιά σου,
Δὲν τοὶ γελᾶς τοὶ κοπελλιές, μὲ τὴ παλιόβρακά σου!»—
—«Πῶς εἶν' παλιά ἢ βράκα μου, ξέρει το ἢ γι ἀφεδιά σου,
Μὰ μέσα 'κεῖδα κρέμουνται, τὰ πεθυμᾶ ἢ καρδιά σου!»—
4. Κι' ἀπάνω ἐκεῖ, καὶ κάτω ἐκεῖ, καὶ πέρα 'κεῖ κι' ἀπό' ἴδε,*
Τὸ πρᾶμμα ἀπόειδα σήμερα, ἄλλος κιανεῖς δὲν τότειδε.**
* ἀπ' ὠδε
** τὸ 'δε
5. Ξανοίξετε τὸ μπό' ἴν του, 'δέτε καὶ τὴ θωριά ντου,
Καὶ θέλει καὶ ἀγαπητικιά, διάλε τὴν ἀναθρωπιάν του!*

* ... διάλε τὰ πάσπαλά ντου.

Μ. 1. Ζ. Α. Β', σ. 38. || Γιάνναρης Α. 1. || Κριάρης, σ. 449. ||
Λιουδάκη, σ. 34. καὶ σ. 34. || «Κρητικά», σ. 228. || Κ. Π.
1873-74, σ. 422. || Νουᾶρος, σ. 290, 63.

Μ. 5. Λιουδάκη, σ. 115.

6. Όλα σου είναι Φαραώ, ως κι' ή πορπατηξιά σου,
Μά έχεις ένα ελάττωμα, ποῦναι στραβά τ' άτζιά σου!
7. Σάν τὸ γερακοκούδουνο μοιάζει τοῦ γέρου ὁ κῶλος,
Χωρίς μπαροῦτι καὶ φωθιά, καὶ βγάζει τόσο βρόντος.
8. Σάν χελιδόνι πορπατεῖς, καὶ σὰ τρίγωνα στέκεις,
Κρίμα στὴν ὀμορφάδα σου, καὶ νοῦ γιὰ νὰ μὴν ἔχεις.
9. Τὸ σπῖτι μου ἔτελείωσα, δὲν ἔχω μπλιό ἄντα κάνω,
Μόνο τσί τοίχους λείπεται, καὶ τὴν σκεπὴ ἀπάνω.

Μ. 7. Παρνασός, Θ' σ. 385 ἀρ. 103. || Abott, Maced. Folklore, σ. 340.
Μ. 9. Λιουδάκη, σ. 116.

ΤΟΥ ΠΑΡΑΠΟΝΟΥ

1. Ἐμέν' τὸ θέλει ἡ τύχη μου, στὰ ξένα νὰ γυρίζω,
Νὰ κάμω φίλους καὶ γνωστούς, ἀπὸ δὲν τσί γνωρίζω.
2. Ἡ μάγνα μου, ὄντε μ' ἐγέννησεν, γιάντα δὲν μοῦ τὸ εἶπεν,
Πῶς ἔχει ὁ κόσμος βάσανα, πῶς ἔχει ὁ κόσμος πρίκες ;
3. Μιὰν ὥρα πρίχου γεννηθῶ, εἶχενε μαζωμένα
Ἡ τύχη μου τὰ βάσανα, καὶ τᾶδωκεν ἐμένα.
Κι' ἀπήτης ἐγεννήθηκα, ἤλθα καὶ μὲ μοιράσα
Ἡ τύχη καὶ τὸ ριζικὸ καὶ μὲ καταδικάσα.
4. Νᾶχεν ὁ Νάδης γυρισμὸ, ἤθελεν νὰ ποθάνω,
Νὰ δῶ ποιὸς θὰ μὲ λυπηθεῖ στὸν κόσμον τὸν ἀπάνω.
5. Τὰ βάσανά μου χαίρομαι, τσί πρίκες μου γλεντίζω,
Καὶ τσί χαρές μου θλίβομαι, γιὰτὶ δὲν τσί γνωρίζω.
6. Τὴν τύχη μου θὰ πᾶ νὰ βρῶ, στὰ ὄρη ἀπὸ γυρίζει,
Νὰ τὴν ρωτήξω, νὰ μοῦ πεῖ, γιάντα μὲ βασανίζει !

Μ. 4. Tommaseo, II, σ. 357. || Ἀραβαντινός, σ. 329, 433. || Sanders, σ. 114. || Κ. Π., 1884-1885. σ. 234. || Σιγάλας, σ. 336. || Marcellus, II, σ. 398, 9. || Λαογραφία, Ε', 586, 24 καὶ σ. 588, 48. || «Θρακικά», Β', σ. 402. || Λιουδάκη.

ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

1. Δέν ἔχω φίλους, ἄραγες, κι' ἀδέρφια νά ρωτοῦνε,
Νᾶρχουνται εἰς τὴ φυλακὴ, νά μὲ παρηγοροῦνε ;
 2. Κάθε πρωτὶ ποῦ σηκωθῶ, στὴν κλίνη μου καθίζω,
Βαργιά - βαργιά τὴν τύχη μου τὴν ἀναθεματίζω.
 3. Κανεῖς γιὰ μένα δέν πονεῖ, κανεῖς δέν συλλογᾶται,
Κανεῖς δὲ χύνει δάκρυα, κανεῖς δέν μὲ λυπᾶται.
 4. Ξυπνῶ καὶ βλέπω σίντερα, πόρτες περατωμένες,
Βλέπω καρδιῆς περίλυπες καὶ παραπονεμένες.
 5. Ὁ θάνατος, λέν, εἶν' πικριός, γιατί κορμιὰ νεκρώνει,
Μὰ ἐμένα φαίνεται γλυκός, γιατί μὲ λευθερώνει.
 6. Ὅλοι τὸν Χάρο μάχονται, κι' ἐγὼ τὸν ἔχω φίλο,
Γιατί ἔμαι μέσα στὴ φλακὴ, σὰν τὸ ψηγμένο μῆλο.*
- * σὰ ψηγμένο μῆλο.
7. Ὅλοι τὸν Χάρο μάχονται, δὲ θέλουν νά τὸν δοῦνε,
Μὰ ἐμένα τὰ ματάκια μου τότε παρακαλοῦνε.

8. Ὅποιος κι' ἂν ἔλθει νὰ μὲ δεῖ, φίλος ἢ συγγενής μου,
θὰ τότε γράψω, νὰ μὴν βγεῖ σὲ ὄλη τὴν ζωὴ μου.
9. Τόσο καιρὸ στὴ φυλακὴ, δὲν ἤδρες νὰ μοῦ μπέψεις
Ἕνα κλαδί βασιλικό, τὰ μάθια μου νὰ ἀρνέψεις ;
10. Χάρε ! Ρουφιάνε κερατᾶ ! Χάρε, ρουφιάνε Χάρε !
✓ Πέρασε ἀπὸ τὴ φλακὴ, καὶ τὴν ψυχὴ μου πάρε !

ΔΙΑΦΟΡΕΣ

1. Ἐμάζωνα κι' ἐμάζωνα ἓνα καλάθι σῦκα,
Εἰς τῶν ὀθρῶ μας τσί κοιλιές οὔλοι οἱ διαόλοι ἐμπήκαν.
2. Κάνω τσί τύχης μου νταβά, κι' ἐκείνη πάλι ἐμένα,
Βουήθα, Παναγία μου, νά βγῶ στὰ κερδεμένα.
3. Πάντα μὲ σκέψη περπατῶ, χάμαι στή γῆς κυττάζω,
Στὸν κόσμο ἐγεννήθηκα, καρδιές νά δοκιμάζω.*
* ἐξετάζω
4. Ἄχι!
Τοῦτος ὁ χρόνος εἶν' φτωχός, μ' ἄλλος θά εἶναι πλοῦσος
Καὶ μὲ τὸ καῖρέτιν του περνοῦμεν τον κι' ἐτοῦτο.
5. Χαίρεστε, νέοι, χαίρεστε, χαίρεστε παλληκάρια,
Μὰ βάλουμε τὸ Χάροντα, καὶ κουβαλεῖ δοκάρια.

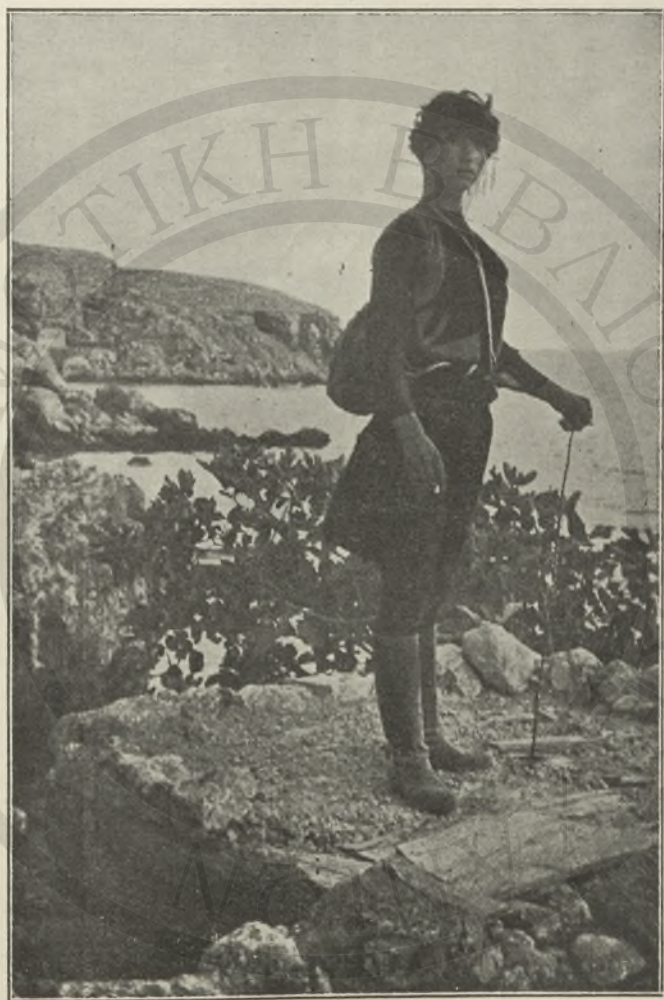
Μ. δ. Ἀραβαντινός, 354, 861. || Ψάχος, Σκύρου, σ. 13. || Λιουδάκη, σ. 106. || Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, I. σ. 114.

- ✓ 1. Ἀποῦχε τὰ πολλά, κλαίγε, κι' ἀποῦχε καὶ τὰ λίγα,
Κι' ἀποῦ δὲν εἶχε σκιαουλιάς, ἔκατσε κι' ἔτραγοῦδα.
- ✓ 2. Ἀποῦχει τὴν ἀπομονή, στὸ δύχι ψάρι πιάνει,
Γιατὶ μὲ τὴ λιγοψυχιά κι' ὅ,τι κρατεῖ, τὸ χάνει.
3. Ἡ γλῶσσα δίνει τὴν τιμὴ, κι' ὁ νοῦς τότε πρεπίζει,
✓ Κι' ἡ γλῶσσα του τὸν ἄθροπο τότε καληνωρίζει.
- ✓ 4. Ἡ θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ βγάνουε τὸν ἀέρα,
Κι' ἡ γι ὄρεξη στὸν ἄθροπο δὲν εἶναι κάθε ἡμέρα.
5. Μὴν κάμεις, μὴ σοῦ κάμουε, μὴ μπεῖς, νὰ μὴ σοῦ ποῦνε,
Μὴν πόρτα ἀλλουνοῦ χτυπᾶς, στὴν ἐδική σ' χτυποῦνε.
6. Ὅσο καιρό 'κανε τ' αὐγὸ ἡ γαλανή μας ὄρθα,
Ἡρχουσου καὶ τὴν ἡῦρισκες τσι μάννας μου τὴν πόρτα.
- ✓ 7. Πλοῦτη καὶ κάλη φθείρουνται, καὶ νιότη μπαταλεύγει,
Μόνο μιὰ δόξα καὶ τιμὴ στὸν κόσμον βασιλεύγει.

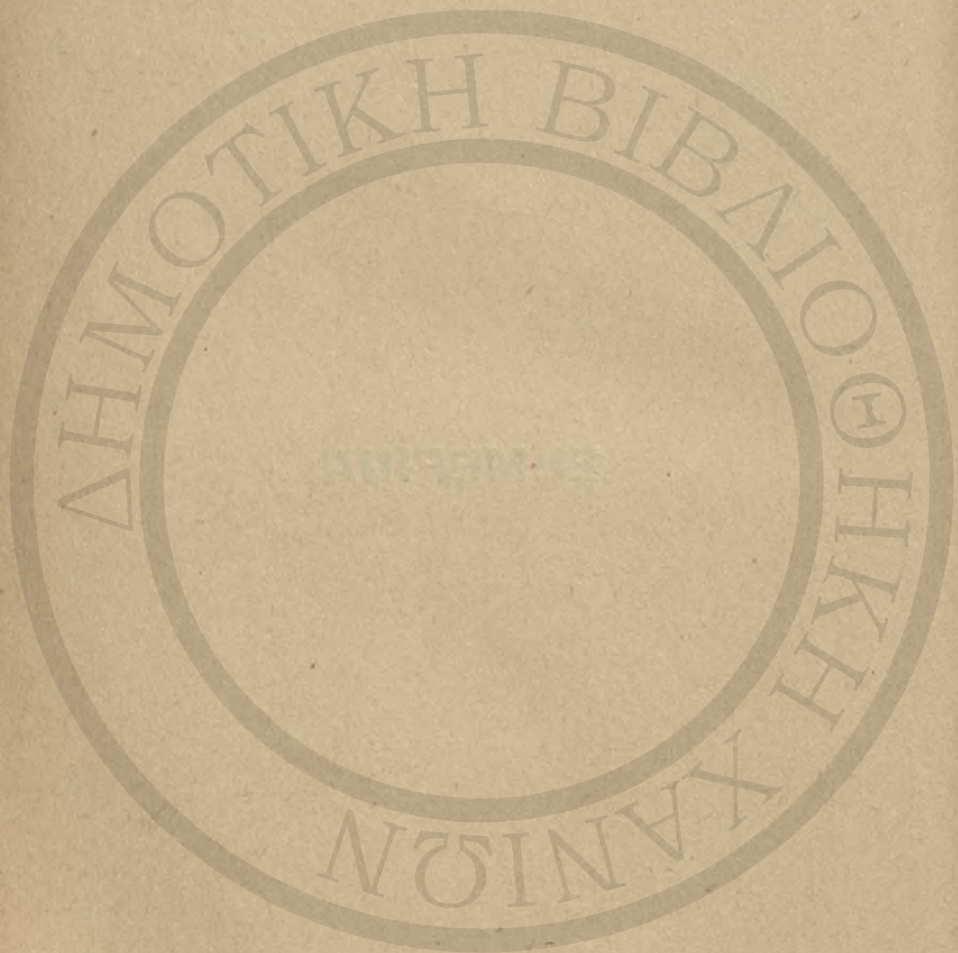
Μ. 1. Ἀραβαντινός, παροιμίαι.

Μ. Β. Ζ. Α., Β' σ. 50.

- ✓ 8. Ποτέ σου μὴν πικραίνεσαι, ὄντε θὰ χάσεις πράμμα,
Γιατὶ ποτέ τὰ πράγματα ἄθρωπο δὲν ἐκάμα.
9. Ποτέ σου τὸν παλιό σου ὄθρὸ μὴν τότε κάνεις φίλο,
Γιατὶ σὲ διμουρεύεται σὰν τὸ λυσσάρη σκύλο.
10. Τὸ στάρι κάνει πρόσφορα καὶ τὸ κριθάρι πίττα,
Ἄναγυριστικά μιλῶ, κι' ἂν ἔχεις γνώση γρῖκα!
11. Τοῦτον τὸν κόσμον εὐτυχῆ κιανεὶς δὲν τότε βγάνει,
Κι' ἀποῦ τὰ ὕστερνὰ μετρᾶ, κερδίζει καὶ δὲ χάνει.

ΣΗΜΕΡΙΝΑ

ΤΑ ΒΑΣΑΝΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

1. Ἀρχίζω μ' ἀναστεναγμούς, μὲ μαραμένο ἄχειλι,
 Νὰ σᾶσε πῶ τὰ πάθη μου, ἀγαπητοί μου φίλοι.
 Δεξί μου χέρι ἀρχίνησε νὰ γράψεις μὲ τὴν μπέννα,
 Νὰ μάθουνε κι' οἱ φίλοι μου, πῶς τὰ περνῶ στὰ ξένα.
5. Κι' ἀφ' ὅτου θὰ τὰ μάθουνε, καὶ δὲ μὲ λυπηθοῦνε,
 Δὲν πρέπει μὲ κανένανε νὰ ξανταμωθοῦμε.
 ✓ Ὅταν ἐκατατάκτηκα ἦτο σαββάτο βράδυ,
 Χωρὶς νὰ ξέρω ὁ δύστυχος, πῶς θὰ μ' ὀρίζουν ἄλλοι.
 Ὅποιος δὲ ξέρει ἀπὸ στρατός, δὲν ἔχει δοκιμάσει,
 Ἄς πάρει τοῦτο τὸ χαρτί, νὰ πιάσει νὰ διαβάσει.
10. Νὰ τὸ διαβάσει μιά καὶ δυό, ὡς ὅτου νὰ τὸ μάθει,
 Νὰ καταλάβει καὶ νὰ δεῖ, τί εἶν' τοῦ στρατοῦ τὰ πάθη.
 Μὲ ὄλη μου τὴν ὄρεξιν ἐβάδιζα στὸ δρόμο,
 Μὰ ἡ καρδιά μου ἤξερε τὸν ἐδικό τζι πόνο.
15. Εἰς τὰ Χανιά ἠποσώσαμε γιὰ νὰ κατατακτοῦμε,
 Ἐποῦ τὴν ἐλεύθερη ζωὴν εἰς τὴν σκλαβιά νὰ μποῦμε.
 Κι' ὅταν ἐκατατάκτητα εἶχα χαρὰ μεγάλη,
 Δίχως νὰ ξέρω ὁ δύστυχος, πῶς θὰ μ' ὀρίζουν ἄλλοι.
 Κι' ἀφότου μᾶς ἐντύσανε μ' φωνάζουν στὸ γραφεῖο,
20. Καὶ διατάσσει ὁ λοχαγός, νὰ πάω στὸ κουρεῖο.
 Κι' ἀνάθεμά τὴν τὴ στιγμή, ποῦ κόψαν τὰ μαλλιά μου,
 ✓ Καὶ μοῦ φορέσαν τὸ χακί, κι' ἤκαψαν τὴν καρδιά μου.
 Κι' ἐφόρεσά το τὸ χακί, κι' ἄλλαξεν ἡ στολή μου,
 Κι' εἰσὲ μεγάλα βάσανα ἔβαλα τὸ κορμί μου.
25. Τώρα θ' ἀρχίσω νὰ σᾶς πῶ, τί κάνει ὁ στρατιώτης,
 Καὶ πῶς μεταχειρίζεται τὴν ἀκριβὴν του νιότης,
 Ἐποῦ τὴν κατάπρωτη φορὰ τοῦ δίνουν караβάνα,
 Τοῦ δίνουν καὶ σακκίδιο, νὰ βάζει κουραμίνα.
 Καὶ δευτέρη τους ἡ δουλειά, εἰς τὴν γραμμὴ νὰ πάεις,
 Τὴν караβάνα νὰ κρατεῖς, συσσίτιο νὰ πάρεις.
30. Μιὰν ὥρα στέκεις στὴ γραμμὴ, συσσίτιο νὰ πάρεις,
 Τὴν караβάνα καὶ βαστάς, ὡσὰν ὁ διακονιάρης.
 Κρέας μᾶς ψήνουν τρεῖς φορές ὄλην τὴν ἐβδομάδα,
 Καὶ εἶναι κι' ἑκατὸ χρονῶν, ἀπὸ παλιοσαγελάδα.

35. Ἄς τὰ ἀφίσωμεν κι' αὐτά, νὰ πᾶμεν πάρα πέρα,
 Νὰ σᾶσε πῶ, βρέ φίλοι μου, τ' ἄλλα τὰ πιὸ ὠραῖα.
 Μιὰ μέρα στὰ γυμνάσια, ἐπέρνα ἓνα κορίτσι,
 Κι' ἐγύρισα κι' ἐκύτταξα, καὶ ἔχασα τὴν κλίση.
 Καὶ μὲ θωρεῖ ὁ λοχαγός, καὶ λείπει τοῦ λοχία:
40. —«Τέσσερις μέρες κράτηση, καὶ πέντε ἀγγαρεία!
 Τέσσερις μέρες κράτηση, κι' ἔξω νὰ μὴν πορῆσει,
 Καὶ τὸ καζάνι ὀχτῶ φορές νὰ πᾶ' νὰ καθαρίσει!»—
 Κι' ἀφοῦ στὸ λόχο ἐπήγαμε, μ' φωνάζει στὸ γραφεῖο,
 Καὶ διατάσσει τὸ εὐτύς, νὰ πᾶω πειθαρχεῖο.
 Στὸ πειθαρχεῖο μ' εἶχανε, κάθε πρωτὶ μὲ βγάξα,
 Τὴ σκούπα μου προσφέρνανε, καὶ σκούπιζα ἀράδα.
 Ἐσκούπιζα προαύλια, ἐσκούπιζα θαλάμους,
 Σάματ' ἐδιασκέδαζα καὶ ἤμουμε σὲ γάμους.
 Στὸ πειθαρχεῖο καθ' ἀργά, καὶ τὸ πρωτὶ ἀγγαρεία,
50. Κι' ἐσκότωνά ντα τὰ θεργιά, κι' ἤσανε εἰκοστρία.
 Φίλοι μου, γεγονότα, φίλοι μου γεγονότης,
 Ἐτοῦτα δὰ τὰ βάσανα ἔχειν ὁ στραθιώτης.
 Δὲν τῶριζα, βρέ φίλοι μου, νᾶλθω σὲ τέθιοι χάλη,
 Νὰν τὸ φορέσω τὸ χακί, καὶ νὰ μ' ὀρίζουν ἄλλοι.
55. Ἄκοῦστε κι' ἄλλα βάσανα ποῦ τᾶχει ὁ στραθιώτης,
 Καὶ πῶς τοῦ βασανίζουε τὴν ἀκριβὴν τοῦ νιότης.
 Πρῶτα τόνε μαθαίνουε μεταβολὴ νὰ κάνει,
 Καὶ χάνεται σὰν τὸ κερί, ἀλλὰ καὶ τί νὰ κάνει,
 Ἐμάθαμε «μεταβολή!» καὶ κάνομεν «τροχάδη!»
60. Κι' ἦταν καλλιὰ, μὰ τὸ θεό, νὰ ἡμέστανε στὸν Νάδη.
 Ὅντε θὰ εἰποῦνε «προσοχή», ὅποιος δὲν τὴν προσέξει,
 Στὸ πειθαρχεῖο στέλνουε τον, χάμω στὴ γῆς καὶ θέτει.
 Εἶναι κι' αὐτὸ παράπονο στὸν κάθε στρατιώτη,
 Γιατὶ τοῦ βασανίζουε τὴν ἀκριβὴν τοῦ νιότη.
65. Πρῶτα «ἐπ' ὧμου!» ἐμάθαμε, κι' ὕστερα «παρὰ πόδα!»
 Ἀνάπαψη δὲν ἔχομε δέκα λεπτά τὴν ὥρα,
 «Μεταβολή!» ἐμάθαμε, κι' «ἄλματα» ἀρχινοῦμε,
 Κι' εἶναι τὸ περισσότερο, γιὰ νὰ μᾶς τυραγνοῦνε.
 «Γονυπετῶς!» καὶ «πρηνηδόν!» μὲ βάζουε νὰ κάνω,
70. Καὶ θὰ μὲ κάμου ν' ἀρνηθῶ τὸν κόσμο τὸν ἀπάνω.

70. 'Ετοῦτα δὰ τὰ βάσανα, φίλοι μου, ἐμεῖς τραβοῦμε,
Καί με τὸ ἄχ, καί με τὸ βᾶχ τοὶ ἡμέρες μας περνοῦμε.
Δὲν πᾶμεν πλιά στὴν ἐκκλησιά, γιὰ νὰ λουτρουηθοῦμε,
Κι' εἶναι κι' αὐτὸ παράπονον, ἀλλὰ καὶ τὶ νὰ εἶποῦμε,
75. Μὰ τὸ στρατὸ 'χει βάσανα, ἔχει πολὺ σικλέτι,
Γιατρεῖα δὲν ἔχει ἄλληνη, μόνο τὸ καίρετι.
Μὰ τὸ στρατὸς θέλει καρδιά ἀπὸ γερὸ μαντέμι,
Γιατὶ δὲν ὑποφέρουνται οἱ πόνοι οἱ παντέρμοι.
Κοιμοῦμαι, κι' ὄνειρεύομαι πὼς εἶμαι ἀπελυμένος,
80. Καὶ τὸ πρῶτ' σηκώνομαι εἰς τὸ χακὶ ντυμένος.
Ποῖος θὰ τ' ἀνάψει τὸ κερί, καὶ χάμω δὲ θὰ στάξει,
Ποῖος θὰ τὸ βάλει τὸ χακί, καὶ δὲ θ' ἀναστενάξει ;
"Αχις ! καὶ ποῦ τὸ ἤξερα, λιγνὸ μου κυπαρίσσι,
Πὼς τὸ ἑλληνικὸ στρατὸς, θὰ μᾶσε ξεχωρίσει !
85. "Αν 'αι καὶ κάμω στὸ στρατὸς πάνω 'πὸ ἕνα χρόνον.
Μάθετε πὼς ἐχάθηκα 'ποῦ τὸν ἀπάνω κόσμον.
Τὸ χρόνο τὸν ἐφετινὸ φονιά θὰ τότε γράψω,
Γιὰ δὲν ἐπέρασε στιγμὴ, νὰ μὴν ἀναστενάξω.
Καλλιὰ νὰ σκοτωθεῖ κανεὶς με μπάλλα μαλιχέρι,
90. Παρὰ νάλθει νὰ σκλαβωθεῖ εἰς τοῦ στρατοῦ τὸ χέρι.
Στρατῶνες, νὰ ρημάξετε, σκοπιᾶς νὰ γκρεμιστεῖτε,
Ποῦχετε τὸ κορμάκιν μου καὶ μοῦ τὸ τυραγνεῖτε !
Τὶ ἔκαμα τοῦ λοχαγοῦ καὶ τοῦ ἐπιλοχία,
Κι' ὅταν ζητήξω ἄδεια, με βάζει 'πηρεσία;
95. Πότες στὴν πύλη πυλωρός, πότες φρουρὰ στρατῶνος,
Πότες θαλαμοφύλακας, κι' ἔτσι περνᾶ ὁ χρόνος.
Τὴ σάλπιγγα ἐβάρεθηκα, τοῦ λόχου τὴ σφυρίκτα,
Καὶ τὸν θαλαμοφύλακα, νὰ με ξυπνάει τὴ νύκτα.
Σκοπὸς φυλάω ὁ δύστυχης νύκτα καὶ τὴν ἡμέρα,
100. Κι' ἔχω τὸ ὄπλο μ' ἀδερφό, καὶ τὴ σκοπιὰ μητέρα...
'Ακόμα ὀλίγα ἤθελα διὰ νὰ σᾶσε γράψω,
Μόνε με βάλανε σκοπὸ, στὴν πύλη νὰ φυλάξω.

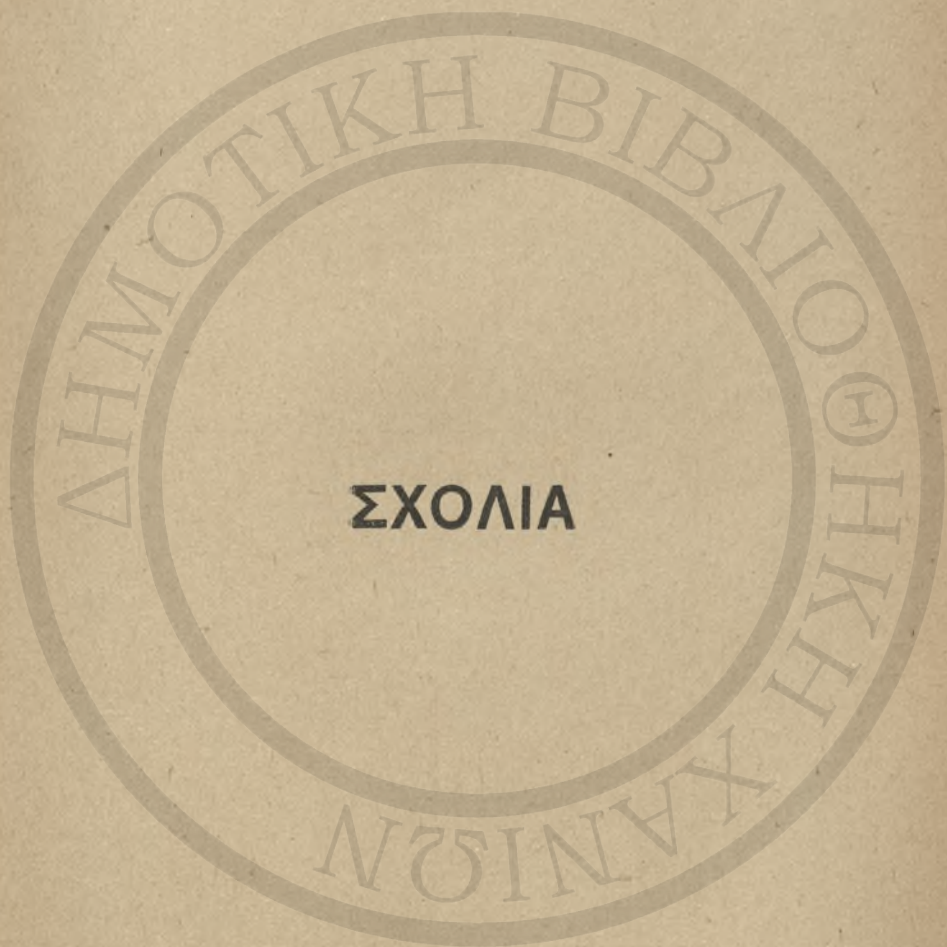
ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

1. Σταυρέ μαλαματένιε μου, βαγί τῷ Χριστουγεννῶ,
 Ἐπόψε τῶσα τ' ὄνειρον, ὅτι πῶς δὲ σέ παίρνω.
 Κι' ἀπήτης τῶσα τὸ ὄνειρο, γυρίζω καὶ καθίζω,
 Παίρνει με τὸ παράπονο, τὰ δάκρυα μου σκουπίζω.
5. Τὰ δάκρυά μου ἐτρέχανε σάν τὰ χονδρά ροβίθια,
 Ἐνάθεμά το, τ' ὄνειρο, παρά πῶς εἶν' ἀλήθεια.
 Γυρίζω νὰ ποκοιμηθῶ, καὶ κοιμισμὸ δὲν εἶχα,
 Κι' ἐξαμηνιά μου φάνηκεν ἡ μαυρισμένη νύχτα.
 Κι' ἐξαμηνιά μου φάνηκεν, ὥστε νὰ ξημερώσει,
10. Καὶ μεσημέρι ἐγένηκεν, ὁ νοῦς μου νὰ μερώσει.
 Τὸ μεσημέρι ἐπέρσσε, καὶ ἦλθεν καὶ ἡμερὲν τα,
 Καὶ δὲν ἐθώρου τὸ πουλί, τὴν ἄσπρη περιστερά.
 Τότε τὸ λόγιασα κι' ἐγώ, καὶ τῶβαλα στὸ νοῦ μου:
 Ἐρνήθη με ἡ γι ἀγάπη μου, κι' ἄς πάω στοῦ κυροῦ μου.
15. Βάνω τὰ μάθια χαμιλά, στὸ σπίτι μας καὶ πάω,
 Καὶ φέρνει μου ἡ μάννα μου τὸ δειπνο, γιὰ νὰ φάω.
 —«Δὲν θέλω, μάννα, ἐγὼ φαί, δὲν θέλω μῆτε δειπνο,
 Μὰ θέλω νὰ μοῦ στρώσετε, νὰ πάρω ἕναν ὕπνο,
 Μό' θέλω νὰ μοῦ στρώσετε τὴν κλίνην μου νεκρίκια,
20. Καὶ φέρετέ μου καὶ κοντὰ τὰ ροῦχα τὰ γαμπρίκια.
 Ἐπόψε θὰ γινῶ γαμπρός, νὰ βλοηθῶ τὸ Χάρο,
 Γιὰ δὲ μὲ θέλει ἡ γι ἀγαπῶ, γυναῖκα νὰ τὴν πάρω.»—
 Καὶ λέει μου ἡ μάννα μου : «Στάσου νὰ σοῦ μιλήσω,
 Δυὸ λόγια μόνο νὰ σοῦ πῶ, νὰ σέ παρηγορήσω.
25. Κρίμας τὸ καῖρέτι σου, καὶ γνώμη νὰ μὴ βάνεις,
 Πῶς σ' ἀπαρνήθει ἡ γι' ἀγαπῶ, ξανοίγεις νὰ ποθάνεις!»
 Καὶ στρώνει μου ἀνατολικά, νὰ κοιμηθῶ λιγάκι,
 Νὰ μοῦ περάσει ὁ λογισμὸς, τοῖ ἀγάπης τὸ μεράκι.
 Κι' ἀπήτης ἐκοιμήθηκα, ὁ ἔρωντας κοπιάζει,
30. Καὶ μὲ γλυκύτατη φωνή: «Ἐύπνησε», μοῦ φωνιάζει.
 Καὶ μὲ γλυκύτατη φωνὴν εἰς τ' ὄνειρό μου λέγει:
 —«Σῶπασε, μὴν πικρίνεσαι, μὴν κάθεσαι νὰ κλαίεις.
 Μὰ ἡ γι ἀγαπῶ σὲ ἀγαπᾶ, ποτέ της δὲ σ' ἀρνᾶται,
 Τὸ κάνει γιὰ τὴ μάννα τζι, γιὰτι τὴνε φοβᾶται.»—

35. "Ωστε ν' ἀκούσω νά μοῦ πεί ὁ ἔρωντας χαμπέρι,
 Ἐλήθεια σκοτεινά ἔτονε, μά ἔγινε μεσημέρι.
 Ἐλήθεια, σκοτεινά ἔτονε, μά ἐφάνηκέ μου μέρα,
 Γιατί ἔμπεψε τὸν ἔρωντα ἢ γι ἄσπρη περισσότερα.
 Γιατί ἔμπεψε τὸν ἔρωντα, νά μὲ παρηγορήσει,
40. Νά κιλαϊδήσουν τὰ πουλιά, νά ξημερώσει ἡ δύση.
 Ἀπῆτης ἐξημέρωσεν, ὁ γι ἥλιος ψηλώνει,
 Ἐπρόβαλεν καὶ τὴν θωρῶ ἀπάνω στοῦ μπαλκόνι.
 Ἀπῆτης ἐξημέρωσε καὶ ἤλθενε τὸ γιόμα,
 Ἐπρόβαλεν καὶ τὴ θωρῶ στοῦ ὄνταδακιοῦ τὸ δῶμα.
45. Τὸ μεσημέρι ἐπέρασε, κι' ἤλθενε κι' ἡμαρὲν τα,
 Τότες ἐσμίξαμεν τὰ δυό, καὶ κάμαμεν κουβέντα.
 Τότες ἐσμίξαμεν τὰ δυό, τὰ πάθη μας μιλοῦμε,
 Ἐδέσαμέν την τὴν φιλιά, καὶ δέν παραπονοῦμαι.
 Ἐδέσαμέν την τὴ φιλιά, καὶ δώκαμε καὶ λόγο,
50. Ταιράκι νά γινούμενεν εἰς τὸν ἀπάνω κόσμο.
 Σάν τὴ δαχτυλιδώσουνε καὶ μπέψουνε σημάδι,
 Τότες τὴν παίρνω μιὰ βραδυά, καὶ φεύγουμεν ὀμάδι.
 Μά ἐγώ ἔμαι διαολάθρωπος, καὶ ἔτσι τὸ σκεδιάζω,
 Νά κάμω τὴν ἀπόφαση, νά μὴν ἀναστενάζω.
55. Σάν κάμω τὴν ἀπόφαση, καὶ πάρω σε, κυρά μου,
 Θά γειάνουν οἱ λαβωμαθιές, ἀπέχω στὴν καρδιά μου.
 Πονέματά ἔχα στὴν καρδιά, καὶ λάβρα στοῦ σκωτάκι,
 Ἄ δέ σέ πάρω, κοπελλιά, δέ σβύνει τὸ μεράκι.
 Ἄ δέ σέ πάρω, κοπελλιά, ἢ καίλα μου δέ σβύνει,
60. Γιατί τὰ βάνει ὁ ἔρωντας τὰ ξύλα στοῦ καμίνι.
 Γιατί τὰ βάνει ὁ ἔρωντας τὰ ξύλα καὶ κεντὰ τα...
 ...Δέν τᾶμαθες, ἀγάπη μου, τὰ χθεσινὰ μαντάτα ;
 Ὅφες ταχιὰς ἐπέρνουνα ἔπο ἔνα στενὸ σοκάκι,
 Κι' ὄλο γιὰ σένα μοῦχανε στεμένο μπוסκαδάκι.
65. Καὶ λέσι μου νά σ' ἀρνηθῶ, καὶ νά σέ παραιτήσω,
 Μά ἔπιλοίθηκα κι' ἐγώ : «Τὸ αἷμα μου θά χύσω».
 Ἐπιλοίθηκα κι' ἐγώ : «Καλλιὰ μαχαίρι βάνω,
 Μέσα στὰ φύλλα τῆς καρδιάς, νά πέσω νά ποθάνω!...
 ...Ἄμπελοβλαστοράκι μου, καὶ γιασεμί στὴ γάστρα.
- 70 "Ὅσα κι' ἄ μᾶς ἀξιῶνουνε, νταγιάντισε καὶ βάστα!

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΞΩΦΥΛΛΟ Α'. ρίζουν=δρίζουν, έξουσιάζουν, άφεντεύουν τὰ Σφακιά. 'Ακούγεται επίσης: «'Αντρες τὰ βλέπουν τὰ Σφακιά». Βλέπουν=φυλάγουν. (Βλ.λεξιλ.)

ΕΞΩΦΥΛΛΟ Β'. Κρητική μορφή τοῦ πανελληνίου μοτίβου τῆς ξριδας τῶν δυὸ βουνῶν, ιδίως τοῦ 'Ολύμπου καὶ Κισάβου. (Βλ. Πολίτη Τραγούδια άρ. 23 καὶ «Πηγαί» σ. 307).

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ: Κριάρης, σ. 339. || Γιάνναρης 104. || «Κρητικά», σ. 244. || Λαογρ. Θ' 244. || Παπαδοπετράκης, σ, 63.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 1. 'Αναφέρεται στη γνωστή επανάσταση τοῦ Δασκαλογιάννη. Τὸ 1770 ὁ Δασκαλογιάννης («Δάσκαλος» ἦταν τὸ τιμητικὸ παρωνύμιό του), ἀπ' τῆ μεγάλη οικογένεια τῶν Βλάχων τῆς 'Ανώπολης, «ξεσήκωσε» τὰ Σφακιά ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὕστερα ἀπὸ συνεννόηση με τοὺς Ρώσσοις καὶ τὸν Μοριά.

Τὰ ἀγέροχα καὶ δυσπόρθητα Σφακιά εἶχαν, ὡς τότε, μένει «ἀσούδοτα», καὶ κατ' οὐσίαν ἐλεύθερα, βρισκόνταν δὲ σὲ ἀνθρωπότη κατὰσταση. 'Η αἰτία τῆς επανάστασης ἦταν, καθὼς λέει ὁ ἴδιος Δάσκαλος στὸν πασσαῖ, ὅτι: «Τοὶ Κρήτης το' ἄλλους χριστιανούς δὲν το' ἔχετε γιὰ τίβοτοι στὸν κόσμο τὸν ἅπάνω».

'Εσήκωσαν λοιπὸν οἱ Σφακιστοὶ τὸ 1770 τῆ σημαία, ἀλλὰ οἱ μὲν Ρῶσοι δὲ θέλησαν, ὁ δὲ Μοριάς κι' ἡ ὑπόλοιπη Κρήτη δὲν μπόρεσαν νὰ δώσουν βοήθεια. 'Υστερα ἀπὸ ἡρωϊκὲς καὶ φονικὲς μάχες, ὕστερα ἀπὸ θρυλικὴ ἀμυνα, οἱ Τούρκοι προχωροῦν ὡς μέσα στὴν καρδιά τῶ Σφακιῶ, σφάζοντας, λεηλατῶντας, αἰχμαλωτίζοντας. 'Ο Δασκαλογιάννης ἀναμετρῶντας τότε τὸ ἀπεγνωσμένο μιᾶς περαιτέρω ἀντίστασης, παραδίνεται ὁ ἴδιος στὸν πασσαῖ, ποὺ τὸν καλοῦσε με χίλιες ὑποσχέσεις, ἐλπίζοντας ἔτσι νὰ «ξεμιστέψει», ὅτι μποροῦσε ἀκόμη νὰ σωθεῖ. Συναμα ἐδήλωσε τὴν ὑποταγὴ τῶ Σφακιῶ τὸν 'Οκτώβρη τοῦ 1770 (κατ' ἄλλους τὸ 1771).

'Ο πασσαῖς τὸν ἐκράτησε αἰχμάλωτο, καὶ τὸ 1771 τὸν ἔγδαρε ζωντανὸ στὸ Μεγάλο Κάστρο ('Ηράκλειο). 'Όσο γιὰ τοὺς ἄλλους Σφακιανοὺς καπετάνιους, οἱ περισσότεροὶ ἀπ' αὐτοὺς παρουσιάστηκαν μετὰ τὴν ὑπογραφή τῆς εἰρήνης ἀνύποπτοι στὸν πασσαῖ, μὰ συλλαμβάνονται προδοτικὰ καὶ ρίχνονται στὶς φρικτὲς εἰρκτὲς τοῦ 'Ηρακλείου, ἀπ' ὅπου μετὰ τρία (ἄλλοι λένε ἐπτά) χρόνια δραπετεύουν, ὅσοι ἔμειναν ἀκόμα στὴ ζωή.

‘Αλλά και άπ’ αυτούς οι περισσότεροι φονεύονται, ή πεθαίνουν άπ’ τις ταλαιπωρίες στο δρόμο τής έπιστροφής. Κι’ έτσι συμπληρώνεται ή καταστροφή.

‘Η επανάσταση αυτή του Δασκαλογιάννη κρίθηκε γενικά σαν πρόωγη και κακά μελετημένη. «Ξέβγανε» συθέμελα τά Σφακιά, ένα άπ’ τά λιγοστά φρούρια τής ‘Ελληνικής έλευθερίας, και χειροτέρευσε σημαντικά τή θέση των άλλων Κρητικών. Όμως, και τόν άπόλυτο θαυμασμό κινεί, αυτό τó γενναιόψυχο κίνημά μιας φουχιτιάς άδαμάστων έλευθερανθρώπων, και τόν καρπό του έφερε, άν και σέ μακρύτερο μέλλον. “Εδειξε για πρώτη φορά ότι είναι, όπως δήποτε, δυνατή μια άνοιχτή αντίσταση, ζύπνησε, δυνάμωσε, όργωσε τις άτονισμένες καρδιές, και έτσι έβαλε τά θεμέλια για νέους άγώνες.

“Εχει διασωθει ένα τραγούδι του Δασκαλογιάννη, πιστή έξιστόρηση των γεγονότων, που τó δημοσίευσαν ό Γιάνναρης, Κριάρης, Φαφουτάκης, Ε. Μέλαινα, Legrand, Fauriél κλπ. Τό πιό άρτιο είναι του Βαρδίδη: Κρητικά Ρίμα. “Όσο για τήν Ιστορία τής επανάστασης, παραπέμπω στα Ιστορικά έργα. (Βλ. Βιβλιογραφία).

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 2. Πρόκειται για τήν καταστροφή τής ‘Ανώπολης τώ Σφακιώ κατά τήν επανάσταση του Δασκαλογιάννη τó 1770. (Βλ. σχόλια τραγ. 1).

Τό τραγούδι αυτό, κοντά στην Ιστορική και ποιητική του άξια, είναι άξιο να προσεχθει πολύ και σαν ένα από τά καλά δείγματα, του πως εργάζεται ή λαϊκή μουσα, παίρνοντας και μετατρέποντας κατά τήν άπόλυτη βούλησή της, ό,τι τήν εύχαριστεί και τής χρειάζεται άπ’ όσα θησαύρισε μέσα στους αιώνες. Στο Γιάνναρη άρ. 208 και σχεδόν παρόμοιο στον Κριάρη σ.330,βρίσκουμε τó παρακάτω τραγούδι,που ό μέν Γιάνναρης τιτλοφορεί, έσφαλμένα νομίζω, «Τό έρημο κάστρο», ό δέ Κριάρης σύμφωνα με τή παράδοση: «“Αλωσις ‘Ηρακλείου» (συσχετίζοντάς τó δηλαδή με τήν άλωση του «Μεγάλου Κάστρου» ‘Ηράκλειου τó 1669 υπό των Τούρκων):

Κάστρο και που ‘νι οι πύργοι σου και τά καμπαναριά σου,
Και που ‘νι οι γι’ άντρωμένοι σου, τ’ όμορφα παλληκάρια;
Μά μένα οι γι’ άντρωμένοι μου, τ’ όμορφα παλληκάρια.
‘Η μαύρη γής τά χείρεται τ’ άραχιασμένο Νάδη.
Δέν έχ’ άμάχι τση Τουρκιάς μηδέ κακιά του Χάρο.
Μόν έχ’ άμάχι κι’ όρηγτα του σκύλλου του προδότη,
‘Απου μου τά κατάδουδε.....

Πάλιν ὁ Legrand 1874, σ. 73 δημοσιεύει τὸ παρακάτω ἐκ Τραπεζοῦντος, πού βρίσκουμε αὐτολεξεῖ καὶ στὸν Τριανταφυλλίδη σ. 47.

Κάστρο μ' Κάστρο μ', Παλαιόκαστρο, παλαιοθεμελιωμένον.
Σιτ' ἐς μέγας καὶ δυνατός, τὸ πῶς ἐπαρεδόθες ;
Εἶχες πορτάρην δίκλοπον, (=fourbe) ἀφέντην φοβετοσέαν,
Ἦτον κι' ὁ σκύλον ὁ Μαρθάς, τοῦ Κάστρου παραδότες.

Ἀντιπαραβάλλοντες τὰ δυὸ αὐτὰ τραγούδια μὲ τὸ δικό μας, καὶ ἂν παραδεχθούμε γιὰ ὀρθές τις ἱστορικές πληροφορίες τοῦ Legrand καὶ Κριάρη, δὲν φθάνουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ μὲν τραγούδι τοῦ Παλαιοκάστρου χρησίμευσε σὰν καλοῦπι στὸ τραγούδι τοῦ Κάστρου (καὶ ἔτσι ἐξηγεῖται γιὰτὶ ἀποδίδει αὐτὸ τὴν πῶση σὲ κάποιο σκύλο προδότη καὶ καταδότη, πρᾶγμα πού ἱστορικά κάθε ἄλλο εἶναι παρά ἐξακριβωμένο), τὸ δὲ τραγούδι τῆς Ἀνώπολης εἶναι μιὰ φανερὴ ἱπεία ἀκριβῶς 100 χρόνια μεταγενέστερη μεταπίεση τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Κάστρου : "Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι τὸ τραγούδι τοῦ Παλαιοκάστρου ἔχει μιὰ σοβαρὴ ὁμοιότητα ὡς πρὸς τὴν ὄλη ἔννοια, καὶ σὲ ἕνα στίχο καὶ ὡς πρὸς τις λέξεις, μὲ τὸ παρακάτω, πού ἀναφέρεται στὸ πάρισμο τῆς Πόλης (Πολίτης: Τραγούδια σ. 295 Β.) :

Τημ' Πόλην ὄνταν ὄριζεν ὁ Ἑλλεν Κωσταντίνον,
Εἶχε πορτάρους δίκλοπους (προδότας) ἀφέντους φοβετσιάρους...
...Ἐκεῖν' *κ (οὔκ) ἐκρίναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδιά...

Κι' ἐρωτᾶται κανένας : δὲν εἶναι τὸ τραγούδι τοῦ Legrand, ἂν τοῦτο ἐξιστορεῖ πραγματικὰ τὴν ἄλωση τοῦ Παλαιοκάστρου, καὶ ὄχι τῆς Πόλης (βλ. σχόλια Πολίτου Τραγούδια σ. 293 καὶ Πηγαί σ. 339), μιὰ μεταπίεση κάποιου παλιότερου θρήνου γιὰ τὸ πάρισμο τῆς Πόλης διὰ προδοσίας, μοτίβο, πού εἶχε ἀφίσει ἐπιβλητικὴ ἀνάμνηση στὴ λαϊκὴ ψυχὴ :

Ἐκφράζω μιὰ γνώμη καὶ θέτω μιὰν ἐρώτηση. Ἐλπίζω νὰ δοθεῖ ἢ σὲ ἄλλους ἢ σὲ μένα ἢ εὐκαιρία νὰ μελετηθεῖ τὸ ζήτημα.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 3. Ἐξιστορεῖ τὴν ἀπαγχόνιση τοῦ Κρητογιανίτσαρου Ἀρίφ-Ἄγα ἀπὸ τὸν Ὄσμάν-Πασσᾶ, στὸ Ρέθεμνος, τὸ 1814.

Ἰδίως μετὰ τὴν ἀποτυχημένη ἐπανάσταση τοῦ Δασκαλογιάννη (βλ. σχόλιο τραγ. 1) ἡ γιανιτσαριά τῆς Κρήτης, πού τὴν ἀποτελοῦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἑλληνες ἐξομῶτες, εἶχε καταντήσει ἡ μάστιγα τοῦ τόπου. Ἄνεκ-

διήγητα οι αόθαιρειοί, οι ώμότητες και τὰ κακουργήματά της ἐπί 4ο περίπου χρόνια. Οι ἴδιοι Μουσουλμάνοι δὲν ὑπόφερναν ὀλιγώτερα ἀπ' τοὺς Ἕλληνας. «Σκοτώνει Τούρκους καὶ Ρωμιούς» (στ. 42). Ἡ τούρκικη ἐξουσία ἦταν ὀλότελα ἀνίσχυρη μπροστά τους, οἱ πασσάδες διοικηταὶ παιγνίδια στὰ χέρια τους. Τέλος ἀναγκάστηκε ἡ Πύλη νὰ ἐπέμβει, καὶ ἀπέστειλε τὸ 1812 στὰ Χανιά τὸν δραστηριώτατο Χατζή—'Οσμάν-Πασσά «μὲ φερμάνια, ποὺ ἔγραφαν νὰ πνίγει καὶ νὰ δέρνει» τὴν γιανιτσαριά. Ἐπὶ δυὸ χρόνια αὐτὸς ἐξετέλεσε πιστὰ καὶ μὲ σιδερένιο χέρι τὴν ἐντολή του, προγράφοντας, κυνηγώντας, στραγγαλιζοντας, τόσο ποὺ οἱ Τούρκοι «πιγάρη» τὸν ἐπωνόμασαν, γενικὰ δὲ λεγότανε, ὅτι ἦτο κρυφὸς χριστιανός, «Δὲν ἔχει ἱμάνι» (στ. 2).

Τὸ 1814, ἀφοῦ ξεκαθάρισε τὰ Χανιά καὶ τίς γύρω ἐπαρχίες Κυδωνίας, Κυσσάμου, Σελίνου, ἔφτασε στὸ Ρέθεμνος, γιὰ νὰ δράσει καὶ ἐκεῖ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Μεταξὺ τῶν κυριωτέρων ἐνόχων ἦταν ὁ διαβόητος Ἄριφ—'Αγάς τοῦ τραγουδιοῦ μας, ἐξ Ἐπισκοπῆς ἢ Μπισκοπῆς, κατὰ τὴν Ψιλάκη ἐκ Καΐνας. Τοῦτος συνελήφθηκε διὰ δόλου, καὶ κρεμάστηκε στὸ Ρέθεμνος.

Ὁ Ὅσμάν συνέχισε τὴν πορεία του πρὸς τὸ Ἡράκλειο, ἀλλὰ σταμάτησε μπρὸς ἀπ' τὴν πόλη, γιὰτὶ οἱ ἐκεῖ Τούρκοι ἀρνήθηκαν ἔνοπλα νὰ τὸν δεχτοῦν.

Στὸ μεταξύ, ἡ γιανιτσαριά, ποὺ φοβήθηκε μὴν ἐξοντωθεῖ ὀλότελα, κατόρθωσε νὰ ἐπέμβει κοντὰ στὸ Σουλτάνο, καὶ ν' ἀνακαλεστεῖ ὁ Ὅσμάν, ὁ ὁποῖος ἐξορίστηκε στὴν Προῦσσα, ὅπου καὶ θανατώθηκε ἀργότερα. Ἡ Κρήτη, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὅσμάν, γρήγορα περιῆλθε στὴν πρώτη τῆς ἄθλιας κατάστασιν, καὶ ἔτσι ἔμεινε ὡς τὸ 1821.

Τὸ τραγούδι τοῦ Ἄριφ—'Αγὰ μοῦ τὸ εἶπε ἕνας γέρος Ἀσκιφιώτης, ὁ ὁποῖος τὸ ἄκουσε μικρὸ παιδί στὸ Ρέθυμνος ἀπὸ «γερόντους Τούρκους Μπισκοπιανούς, ποὺ τὸν ἐγνωρίσανε τὸν Ἄριφ. Καὶ ἄμα τελείωνε τὸ τραγούδι ἐλέγασιν : Ἄλλάχ ραχμέτ Ἰλλασίν (δηλαδὴ : ὁ Θεὸς νὰ τὸν συχωρέσει) καὶ κλαίγανε. Ἀκόμα φαίνονται τὰ παλάθια τοῦ Ἄριφ, κατατροχαλιασμένα». Ὅλα ὅσα δηγᾶται τὸ τραγούδι «εἶναι ἀλήθεια» : οἱ τρεῖς παππαδοπούλες, ἡ ἐπέμβασις τῆς Χατζῆ—Τετὲ ποὺ «δὲν εἶχεν ἄλλο» γιό, κλπ.—

•Βασιλιάς» στὰ δημοτικὰ τραγούδια πρέπει, παντοῦ ὅπου τὸ καλεῖ ἡ ἔννοια, νὰ ἐννοεῖται ὁ Σουλτάνος.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 4. 'Αναφέρεται στη δόλια αιχμαλώτιση τῶν Σφακιανῶν ἀρχηγῶν τὸ 1826 καὶ τὴν ἀποτυχημένη δραπετεύσῃ τους ἀπὸ τὸ φρούριον τῶν Χανιῶν, τὸ 1827. Κατὰ τὸ 1824 ὁ Χουσεῖν, στρατηγὸς τοῦ Ἰμπραήμ τῆς Αἰγύπτου, κατόρθωσε νὰ ὑποτάξει ὀλόκληρη τὴν ἐπαναστατημένη Κρήτη, καὶ γιὰ λίγο χρόνον αὐτὰ ἀκόμη τὰ Σφακιά. Μόλις τὸ 1825 ὁμάδες Κρητῶν ἀπὸ τὸν Μοριά ὁρμώμενες, καταλαμβάνουν τὰ φρούρια Γραμπούσας καὶ Κισάμου, καὶ διευθύνουν ἀπ' ἐκεῖ νέα ἀντίσταση, ποὺ περιορίζεται ὅμως σὲ κλεφτοπόλεμον.

Οἱ Σφακιανοί, ποὺ βρίσκονται σὲ σοβαρὴ διάσταση μὲ τοὺς «Γραμπούσιανούς», πολεμοῦν γιὰ λογαριασμό τους. Οἱ καπετάνιοι τους σχηματίζουν ἀνταρτικὰ σώματα, ποὺ γίνονται τὸ φόβητρο τῶν δυτικῶν καὶ ἀκόμα ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ἐνοχλῶντας καὶ αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ τότε νέος διοικητὴς τῆς νήσου μετὰ τὸν Χουσεῖν, ὁ Ἄλβανὸς Μουσταφᾶς, γνωστότατος ὕστερα ὡς Μουσταφᾶ-Πασσᾶς-Κιριτλῆς (δηλαδὴ ὁ Κρητικὸς), προσκαλεῖ τοὺς Σφακιανούς σὲ ὑποταγὴ, ἀπειλῶντας τους μὲ νέα ἐκστρατεία. Καὶ ἀλήθεια, ἀκούγοντας στὰ λόγια τοῦ μεσάζοντα προδότη Μαστροσηφᾶκη, προσέρχονται τὸ 1826 πρὸς συνεννόησιν ὁ Γιώργης, πρωτοπαππᾶς τῶ Σφακιῶ, ὁ παππᾶ-Μανοῦσος, ὁ διάσημος καπετάνιος Χατζῆ-Ρούσσιος Μπουρδουμπᾶς, ὁ Πολογιωργάκης, ὁ Πολιὸς Πρωτοπαππαδάκης, ὁ Ρουσσάκης Χουῦρδος καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Συλλαμβάνονται ὅμως, καὶ κλείνονται στὸ φρούριον Χανιῶν, ὅπου ἐπὶ ἕνα χρόνο «στὸ σίδηρον στὸ κούτσουρον» ὑποφέρουν μαρτύρια.

Τὸ 1827 ἡ μάνα τοῦ Χουῦρδου κατορθώνει νὰ μπάσει στὴ φυλακὴ μιὰ λίμα, κρυμμένη μέσα σὲ ἕνα ἄσκι κρασιοῦ. Λιμάρουν, τ' ἀλύσια τους, δένουν νύχτα ἕνα σχοινὶ σ' ἕνα στόμιον κανονιοῦ, καὶ ἀρχίζουν τὴν κατάβασιν. Γίνεται ὅμως πανικός, κρεμονοῦνται πολλοὶ μαζί στὸ σχοινί, τὸ ὁποῖον κόβεται ἀπ' τὸ μεγάλο βᾶρος καὶ πέφτουν οἱ περισσότεροὶ σκοτωμένοι ἢ τσακισμένοι. Τοὺς συλλαμβάνουν πάλι—μόνον ἐλάχιστοὶ ὅπως ὁ Πρωτοπαππᾶς Γιώργης ξεφεύγουν—καὶ μένουν πλέον στὴ φυλακὴ ὡς τὸ τέλος τῆς ἐπανάστασης.

Τόσα ὁ Παπαδοπετράκης στὴν ἱστορίαν τῶν Σφακιῶν. "Ἐνα «ἔγγονάκι τοῦ Ρούσσιου» καὶ συγγενὴς τοῦ Πολογιωργάκη, ὁ γέροντας Μανώλης Κουϊνός, μοῦ διηγήθηκε τὰ παρακάτω :

Ὁ Πολογιωργάκης, ἐκεῖ ποὺ πήδησε, «ἐσπάσανε τὸν μπόδα του» καὶ ὁ «Ριοῦσος, ἀποῦτανε μπιστικός του φίλος» ἔμεινε κοντὰ του. Τοὺς

γυρίζουν και τους δυο πίσω στη φυλακή, πομπεύοντάς τους καθισμένους ανάποδα σέ γαϊδούρια, με κοιλιές από σφαγμένα πρόβατα κρεμασμένες γύρω απ' το λαιμό. (Στό Παρνασό, όταν πιάναν ζωοκλέφτες οι παλιοι συνήθιζαν να τους περνούν για κορόιδο απ' το χωριό, με τις προβιές κρεμασμένες στο λαιμό. Θά είναι έδω κάτι τὸ ανάλογο). Και έμειναν άλλα τρία χρόνια στη φυλακή.

Και έξακολουθει ὁ Κουίνος: πὶο ὕστερα, ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε φίλος, καὶ μάλιστα σύντεκνος τοῦ Ρούσσιου, βαπτίζοντάς του μιὰ κόρη (κατόπιν τῆνε «παντρέψανε με ἕνα απ' τοὺς Λογίδες». Ὁ περίφημος Λόγιος τῆς Μεσαρᾶς σκοτώθηκε καπετάνιος τὸ 1911). Πράγμα, τοῦ κατὰ τὸν Pashley Travels I. 10 δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήξει. «Πρὶν τῆς ἐπανάστασης ἰt was far from unusual, δηλαδή ἦταν συνηθισμένο, νὰ σταθεῖ ἀνάδοχος ἕνας Τούρκος σ' ἕνα χριστιανὸ φίλο του. Φέρνω γιὰ παράδειγμα δυὸ πρόσωπα φημισμένα: Τὸν Τούρκο Ἀγγριολίδη ἀπὸ τὸ Ντιμπάκι Μεσαρᾶς καὶ τὸν χριστιανὸ Καπετᾶνο Ρούσσο, απ' τὸ Ἀσκούφου». Πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιον καὶ αὐτὸν Ρούσσο. Ὁ Ρούσσος, έξακολουθεῖ ὁ Κουίνος, πέθανε με τὴν καρδιά του σκοτεινιασμένη απ' τὰ «πολλὰ τὰ φόνα, τὰ εἶχε καμωμένα». Ἰδίως τὸν ἔτυπε ὁ φόνος τοῦ ξακουστοῦ Καπετᾶ - Ἀντώνη Μελιδόνη (στὸ 1822).

Ὅσο γιὰ τὸν Μουσταφᾶ, διορίστηκε γενικὸς διοικητῆς, ὅταν τὸ 1830 ἡ Κρήτη παραχωρήθηκε απ' τὶς Δυνάμεις στοὺς Αἰγυπτίους, παρέμεινε ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφή της ἀπὸ τὸ Μεχμέτ-Ἀλῆ στὸ Σουλτᾶνο τὸ 1841, καὶ ἔφυγε μόλις τὸ 1850, γιὰ νὰ γυρίσει ἀρχιστράτηγος τὸ 1866, καὶ νὰ ἀνακληθεῖ ἄδοξα τὸ 1867». Ἐνα τραγοῦδι (Φαφουτάκης, ἀρ. 26) ἔξιστορεῖ τὴν ἀπόπειρα διαμαρτυρίας ἐναντίον του, τὸ 1845 (:), ἀπὸ μέρους τῶν ἀγάδων διότι:

«Ἐκαμ' ὁ Μουσταφᾶ-Πασᾶς τοῖ Τούρκους ἀραγιάδες.

Συντέκνους κάνει τοῖ Ρωμιούς, καὶ τὰ παιδιὰ βαπτίζει».

Γιὰ τὴν περιεργὴ σύνταξη τοῦ τραγουδιοῦ Β: «ἄς εἶχαν βάλουν», δὲν εἶναι σπάνια στὴν Κρητικὴ διάλεκτο: Φαφουτάκης 27, στ. 22: «Μὰ νᾶχα θέλετε, μωρέ, νᾶχετε τὰ μετόχια...» = νὰ εἶχατε θελήσει. Ἄκουσα δὲ στὰ Σφακιά: «Μὰ γὼ νὰ φύγω θέλει» = Θέλω νὰ φύγω, καὶ: «Νᾶχε τη δεῖς» = νὰ τὴν εἶχες δεῖ, καὶ: «Ἐχεις τὸ γράψει» = τὸ εἶχες γράψει. «Νὰ τὸ πλερώσεις θέλει» = θὰ τὸ πληρώσεις τοῦ ἀρ. 25 τοῦ βιβλίου μας, κτλ. Τὸ ὄνομα τοῦ Ρούσσου ὀλόκληρο εἶναι: Χατζή-

Ρουσσος ή Ρούσσιος ή Ριοϋσσος Μπουρδουμπάς ή Μπουρδουμπάκης ή Βουρδουμπάς.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 5. Δέν γνωρίζω τίποτε γι' αυτό τόν Κωνσταντή από τό 'Αρκαλοχώρι τοῦ νομοῦ 'Ηρακλείου. Ὁ κύριος Σπυριδάκης στά «Κρητικά» σ. 238, δημοσίευσε τό τραγούδι μας δίχως σχόλια, σέ ἔλλειπὴ μορφή καί μέ τέλος διαφορετικό :

Κι' ἐκεῖα πού εἶν' οἱ χαρουπιές, ποῦν' ὁ μέγας δέτης,
'Εκεῖα τόν ἐκρεμάσανε τό σκύλο τό 'Αμέτη.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 6. Πρόκειται γιά τόν καπετάνιο Χατζῆ-Μιχάλη Γιάνναρη ή Γιανναράκη, ὄπλαρχηγό ἀπό τήν θρυλική οἰκογένεια τῶν Γιαννάριδων τῶν Λάκκων Κυθωνίας, οἱ ὁποῖοι «σειρά σειρά ἤ γεννέ γεννέ τό παίρνανε τό καπετανιλίκι». Πάππος του εἶναι, ὁ Γιανναροδόσκαλος, ξακουστός τουρκομαχος. Ὁ ἀδελφός του ἔπεσε ἡρωικά στήν ἐπανάσταση τοῦ 1866. Ὁ γνωστός ἐπίσης λόγιος Α. Γιανναράκης ή Γιάνναρης εἶναι ἀνεψιός του. (Βλ. σχόλιο τραγ. 9).

Εἶναι πασίγνωστος ὁ βίος τοῦ «Χατζῆ», ὅπως γενικά ὠνομαζότανε, ἰδίως δέ ἡ δράση του στήν ἐπανάσταση τοῦ 1866. Γενικά θαυμάστηκε ὄχι μόνον ἡ ἀνδρεία καί ὁ πατριωτισμός του, ἀλλά καί ἡ φρόνηση, ἀξιοπρέπεια καί πραότητα του. (Βλ. παρ. χάριν, Ballot Jules : Histoire de l' insurrection crétoise, Paris 1868).

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 7. Στά «Κρητικά» Α' σ. 256 ὁ κύριος Μαθιουδάκης δημοσιεύει, συνοδευμένα μέ λίγα σχόλια, δυό τραγούδια τοῦ Λιάπη, πού διηγοῦνται τά πολεμικά κατορθώματα τοῦ νεαροῦ αὐτοῦ Σφακιανοῦ ὄπλαρχηγοῦ, ὁ ὁποῖος μέ τά ἀνταρτικά του σώματα ἐνοχλοῦσε σοβαρά τοὺς Τούρκους γύρω στά 1890. Τό δεύτερο ἀπ' αὐτά τά τραγούδια τό εἶχα ἀκούσει σχεδόν παρόμοιο ἀπό κάποιο Ἀσκυφιώτη, καί τό ἐτοίμαζα γιά δημοσίευση, πού τώρα πειά ἔγινε περιττή. Σημειῶνω μόνον, ὅτι ὁ Λιάπης ἦταν : «Κι' ἀποῦ τῆ Νίμπρος ὄρχηγός, Λιάπης ὁ παινεμένος» στ. 43.

Τό τραγούδι μας ἐξιστορεῖ τό φόνο τοῦ Λιάπη στόν Πειραιᾶ τό 1894, φόνο πού θυμοῦνται ἀκόμη καλά πολλοί κρητικοί, ποῦταν αὐτόπτες μάρτυρες. Καθὼς μοῦ ἔλεγε ἕνας ἀπ' αὐτούς, τά «πατρογονικά πράγματα», στ. 22 καί 25, εἶναι τά πράγματα πού ἀφοροῦσαν τήν ἐπανά-

σταση πού υπόφωσκε πάντα στην Κρήτη, και τὰ «γράμματα πού ἤθελε νὰ στείλει ὁ Λιάπης», στ. 14. γι' αὐτὴν πάλι διεπραγματεύονταν. Ὁ Νικολῖος Καλοῖδᾶς (ἢ: Καλοειδᾶς;) μετάνοισε, λένε, και τέλειωσε τὴ ζωὴ του ὡς καλόγερος.

Οἱ Τσιριντάνιδες ἀπὸ τὴ Χώρα τῶ Σφακιῶ εἶχαν βεντέττα μὲ τοὺς Λιάπιδες (βλέπε σχόλιο τραγ. 47 Β) «κι' αὐτοὶ πονοῦνε» στ. 50. Ἡ οἰκογένεια τῶν Τσιριντᾶδων ἔχει τραγικὴ φήμη γιὰ τὸ «ξεσκλήρισμα» πού ἔπαθε ἀπὸ βεντέττες.

Σημειῶνω μερικὰ «καλοῦπια», πού δανεῖζεται ἀπ' τὸν Ἑρωτόκριτο τὸ σχεδὸν σύγχρονο αὐτὸ τραγοῦδι μας.

Στ. 11. «Μᾶπιασ' ἀνεμοστρόφυλλο...» = Ἑρωτ. Δ' 935: «κι' ἦκαν' ἀνεμοστρόβιλο και ταραχὴ μεγάλη...» (ὁ Ἑρωτόκριτος ἐπιπίπτοντας ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν).

Στ. 12, «και τὸ λιμάνι ἐσείστηνε...» = Ἑρωτ. Γ' 1559: «και τὸ παλάτι οείστηκε 'χ (=ἀπὸ) τὸν—πόνο πού ἐγρίκα...»

Στ. 64. «... Ἐσκυζε και τὸν φίλει» = Ἑρωτ. Β' 1736: «Κ' ἦσκυφτε και συχινὰ συχινὰ κλαίοντας τὸν ἐφίλει».

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 9. Τὸ πασίγνωστο αὐτὸ τραγοῦδι εἰσεχώρησε στὴ συλλογὴ μου μόνο γιὰ χάρη τοῦ ἀγνωστοῦ ὡς τῶρα στίχου 5.

Τὸ «Λάπαθεν οἱ γιοί» τοῦ Γιάνναρη, Κριάρη και Ψάχου (στ. 2) τὸ ἄκουσα ἐγὼ «Λαπαρθένη» και τὸ εἶδα γραμμένο σὲ χειρόγραφο «Λαμπαθὲνη ἠ γιή». Ὁ Ψιλᾶκης σ. 264-65 γράφει: «τοῦ Γιάνναροι οἱ γιοί» και ἀναφέρει τὸ ὄλο τραγοῦδι σὰν ἐξιστόρηση τοῦ φόνου τοῦ ξακουστοῦ Λακκιώτη Γιανναρονικόλα ἀπὸ ἐνεδρεῦοντες γιαννίτσαρους. Ὁ Γιανναρονικόλας εἶναι ἀδελφὸς τοῦ Γιανναροδάσκαλου (βλ. σχόλιο τρ. 5).

Ἀναφέρει δὲ ὁ Ψιλᾶκης σὰν ἐπίσης φημισμένο ἀγωνιστὴ τὸν Λακκιώτη Μπίμπο, και τὸ γιό του Μανιά, πού εἶχε ἐννιά γιοὺς και μιὰ κόρη.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀγαπᾷ ἰδιαίτερα τὴν ἀλληγορία και τὴν ὀμιλία και στὰ τραγοῦδια του. Τὸ τραγοῦδι μας εἶναι ὅπως και τὸ ὑπ' ἀριθ. 12, ἀπ' τὰ ὠραιότερα δείγματα τοῦ εἶδους.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 11. Πρόκειται γιὰ τὸν ραγιά, πού θέλει «νᾶβγει κλέφτης». Καὶ τι τὸ παρόμοιο, δηλαδὴ, μὲ τὸ πασίγνωστο τραγοῦδι «Βασίλη, κάτω φρόνημα νὰ γίνεις νοικοκύρης. (Πολίτης Τραγοῦδια ἀρ. 25) και τὴν ἀπὸ τὸν Λάμπρο μεταποίησιν του: «Μάννα, σοῦ λέω δὲν μπορῶ».

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 12. Εἶναι, ὅπως τὸ ὑπ' ἀριθ. 9, ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἀλ-

ληγορικά τραγούδια. (βλ. σχόλια άρ. 9). Πασίγνωστο και αυτό, βρήκε τη θέση του στη συλλογή αυτή, μόνο και μόνο για την όμορφιά της λέξης λέσκα, που δίδει άμέσως έντονότερο χρώμα στο όλο τραγούδι, και για τό ενδιαφέρον που παρουσιάζουν όπως δήποτε οι ελαφρές παραλλαγές του.

Τό τραγούδι αυτό μέ τη βαθείά, αλλά και τόσο γλυκιά, μελαγχολία του, μου φαίνεται σαν τό έθνικό τραγούδι της μαρτυρικής αλήθεια κατά τούς αιώνες Κρήτης, πολύ περισσότερο άπ' τό θεωρούμενο σαν τέτοιο «Σέ φιλό βουνό, σέ ριζιμιτό χαράκι κάθεταιι άητός βρεμμένος, χιονισμένος» (Κριάρης σ. 248) που είναι ρουμελιώτικο, ή μάλλον πανελληνίο. (Βλ. Πολίτης : Τραγούδια άρ. 23 στίχοι 14 και 15 και άριθ 24).

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 13 - 14. Τό μοτίβο τών «Πολλών Προικιών» είναι λαοφιλέστατο, και τό συναντούμε συχνά και σέ διάφορες και άρκετά άσυνάρτητες συνθέσεις. 'Η πιό κοινή άπ' αυτές άρχίζει μέ την «Μάρω που θέλει νά πάρει τόν πρωτοθεριστή ή τόν γιό του πρωτοθεριστή ή λιχιστή».

Τό δικό μας τραγούδι, που και όμορφιά και συνοχή έχει, (μοιάζει σαν άρχή καμμιάς μακρύτερης διήγησης) φαίνεται καθαρά νά ανήκει στον 'Ακριτικό κύκλο, όπως τό μαρτυρούν, κοντά στα άλλα, τό όνομα του 'Ιδιου Διγενή και αυτό του γιού του Σερβογιάννη, μάς δίδει δέ, νομίζω, και τό κλειδί για νά έννοήσουμε όλα τά άλλα τραγούδια τών «πολλών προικιών», που θά είναι έκφυλισμένες άναμνήσεις άπό κάποιο δημοφιλές άκριτικό τραγούδι του είδους του δικού μας.

"Ας παρατηρήσουμε ότι σέ ένα άπ' αυτά (Πολίτης : Τραγούδια άρ. 136) συναντούμε άρκετά άδικαιολόγητη και παρεισακτητήν 'Ακριτική όνομασία «της Μαρουδής τ' άλώνι». (Βλ. του περίφημου «Μαουροδή τό άλώνι» Νουάρου σ. 111 στίχ. 7, Πολίτης : Τραγούδια άρ. 114 σχόλια κλπ.) Και τό όνομα Μάρω πάλιν, άκριτικό είναι.

*Ο 'Ιορδάνης ποταμός είναι ό Γαλαξίας.

Γιά τό «γιό του Σερβογιάννη» διαπραγματεύεται και τό τραγούδι άρ. 14, που φαίνεται επίσης σαν άρχή μιάς παλιάς άκριτικής ιστορίας. Μπορεί κανένας νά συμπεράνει, ότι «δέν πεζεύγει» ό νέος, γιατί είναι βαρκαρδισμένος για την μιά ή την άλλη ατία (ίσως άπό έρωτα); παραβάλλοντας τό τραγούδι μας μέ τά ύπ' άριθμόν 2α και Β, σ. 70 και σ. 71 τών Καρπαθιακών του Νουάρου. όπου ό «γιός του Σιρβιτάνη» έμφανίζε-

ται «χολιασμένοι» και «έπεριύρνα τὰ 'ουινὰ (βουνά), σκοτώνει λάφια κι' άφιννει τα και φεύγει, περιφρονώντας να τὰ μαζέψει.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 15. «Ο Γιάννης, Γιαννης, Γιάννος, Γιαννακός, Γιαννάκης, Γιαννακής κλπ. είναι ο Διγενής.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 16. "Όπως και παραπάνω. Δύο άκριτικά τραγούδια Καρπάθου διηγούνται τον θάνατο του «Κύρ Λιώ» (Νουάρος σ. 193) και του «Κωσταντή» (Νουάρος σ. 274) υπό τις ίδιες συνθήκες. "Ας σημειωθεί ότι τὸ δικό μας τραγούδι φέρνει ίχνη διακωμωδήσεως. Δέν είναι σπάνιο να «γυρίζεται στο άστεϊο» ύστερα από μακρόχρονη χρήση ένα τραγούδι άρχικά σοβαρό ή και τραγικό.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 23. Τὸ τραγούδι αυτό, άν και τὸ άκουσα από γνήσιο Σφακιανό, κάθε άλλο παρά Κρητικό μου φαίνεται. 'Η διάλεκτός του είναι ένα είδος καθαρεύουσας, και ο τόνος του γενικά «άστικός».

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 27. Τὸ τραγούδι αυτό, ο Νουάρος τὸ δημοσίευσε στη σ. 172 τῶν «Καρπαθιακῶν» του σὲ μορφή δραματική, με τὴν ὀρθή παρατήρηση. ὅτι τοῦτο φαίνεται να είναι νεώτερης εποχής, άφοῦ έχει και ὁμοιοκαταληξία, και ὅτι τὸ ὑποθέτει κρητικό.

Οι στίχοι 1—2 τοῦ δικοῦ μας τραγουδιοῦ είναι σάν εἰσήγηση τοῦ ποιητῆ στο τραγούδι, πὸ αρχίζει κολοβωμένο μόλις από τὸ πέμπτο στίχο. Τους στίχους 3—4 τὸς συναντοῦμε σὲ μαντινάδα με παραλλαγές τοῦ δευτέρου στίχου :

..... Τώρα τὴν ἐκατάλαβα, θεοτική φωτιά 'ναι.

..... 'Εδὰ τὴν ἐδοκίμασα, θεοτική φωτιά 'ναι.

Εἶναι δὲ προσκολλημένοι στο ὄλο τραγούδι.

Οι στίχοι 7 και 13 εἶναι καλοῦπι παρμένο άπ' τὸν 'Ερωτόκριτο Β. 1789.

.....Κεντοῦσι πάλι τ' ἄλογα, κι' ὡσαν - πουλλιά πετοῦσι,
'Η λέξη φουρφοῦρα πρέπει ἴσως να διαβαστεῖ φουρφοῦλα. Βλ. λεξιλ.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 28-32. Εἶναι «τραγούδια τοῦ δρόμου ή τῆς κουλλούρας και εἶναι παρμένα σ' ένα γάμο στη Χώρα τῶ Σφακιῶ.

"Όσο γιά τὰ ἔθιμα τοῦ γάμου στη Κρήτη. παραπέμπω στο ἔξαιρετικά ἐνδιαφέρον βιβλίο τοῦ Βλαστοῦ : «Γάμος ἐν Κρήτη» με τὴν παρατήρηση, ὅτι τὰ ἔθιμα τοῦτα διαφέρουν ἄρκετά από ἐπαρχία σὲ ἐπαρχία, γιά να μὴ πῶ από χωριό σὲ χωριό. Βλ. ἐπίσης Παπαδοπετράκης σ. 58 - 59.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 42. Για τὸν «παράκαιρα πεθαμένο» ἔχουν πλαστεῖ ἀπ' τὸ λαὸ τὰ ὠραιότερα καὶ συγκινητικώτερα μοιρολόγια. Πρὸ πάντων τὸν παρουσιάζουν σὰ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ συνηθίσει στὸν κάτω κόσμον χωρὶς τὶς μικρὲς χαρὲς τοῦ ἀπάνω κόσμου. Καὶ τὸ θέμα τοῦτο τὸ δίνουν σὲ εἰδῶν εἰδῶν μορφὲς ἐνδιαφέροντος ἐξαιρετικοῦ. (Κατὰ λάθος παραλείψαμε νὰ γράψουμε στὴ σελίδα 39, ὅτι ὅλες οἱ παραλλαγὲς ἀναφέρονται στὸ τραγ. 42).

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 43. Τὸ τραγούδι αὐτὸ μὲ τὴν ἐπιβλητικὴ καὶ πρωτότυπη ἀρχὴ του, θὰ ἔχει συνέχεια τὸ γνωστὸ:

... Σέρνει τοὺς νιούς ἀπὸ μπροστά, τοὺς γέροντας κατόπιν,
Τὰ τρυφερὰ παιδόπουλα στὴ σέλλα ἀραδιασμένα...

ἢ κάτι τὸ συγγενικό.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 46. Εἶναι ἀπ' τὰ καλὰ παραδείγματα γιὰ τὸ πῶς ἀλλάζουν τὴν ἀρχικὴ μορφή τους τὰ λαϊκὰ τραγούδια, πῶς ἀπομακρύνονται ἀπ' τὴν ἀρχικὴ ἔννοιά τους, πῶς ἀλλοιώνονται πολλὲς φορὲς κατὰ τὸ χειρότερο τρόπο, καὶ πῶς παίρνονται οἱ στίχοι τους γιὰ νὰ ἐφαρμοστοῦν σὲ ἐντελῶς διαφορετικὰ θέματα, τόσο πού μὲ τὸ χρόνο νὰ γίνονται ἀγνώριστα καὶ συχνὰ ἀκατανόητα.

Ἡ βρῦση, τὸ συχνότερο «βρῦση δακρῶν», πού κατεβαίνει στὸν κάτω κόσμον, «γιὰ νὰ νιφτοῦν οἱ ἄνιφτοι, νὰ πιοῦν οἱ διψασμένοι», καὶ «νὰ πλύνουν οἱ νεκροὶ τὰ λερωμένα ἢ ματωμένα ρούχα τους» κτλ., εἶναι ἀπ' τὰ πιὸ συνηθισμένα θέματα μοιρολογιοῦ. Παραθέτω ἕνα δεῖγμα: (Πασσαγιάννης ἀρ. 55).

... Θὰ βάλω ἀπάγρια τὴ φωνή, κι' ἄγριο ἕνα μοιρολόϊ...
... Νὰ μαζωχτοῦν οἱ θλιβερὲς κι' ὅλες οἱ λυπημένες,
Νὰ σμίξουμε τὰ δάκρυά μας, νὰ κάμουμε ποτάμι,
Κι' ἀπὲ νὰ τὸ δδηγέσουμε νὰ πάει στὸν Κατουκόσμον,
Γιὰ νὰ νιφτοῦν οἱ ἄνιφτοι, νὰ πιοῦν οἱ διψασμένοι,
Νὰ βάλουν κι' οἱ γραμματικοὶ νερὸ στὸ καλάμαρι,
Νὰ πλύνουν καὶ τὰ ρούχα τους οἱ ματοχειλισμένοι.

Βλέπομε λοιπόν, ὅτι τὸ θέμα αὐτὸ, στὸ τραγ. 46 Α., τὸ δανεῖσθηκαν γιὰ νὰ τὸ ἐφαρμόσουν μὲ τρόπο ἀτεχνο καὶ ἀσυνάρτητο στὸ φόνον τῶν γιῶν τῆς Κανάκαινας, πού εἶχε κάνει, φαίνεται, βαθεῖα αἴσθηση σὲ ὅλα τὰ Σφακιά. Βλ. σχόλια τραγ. 47Α.

Όσο για την παραλλαγή «ή Βαρδήναινα» κτλ. βλέπε σχόλιο τραγ. 47B. Για την Μπομπόκαλη δεν μπόρεσα να μάθω τίποτε.

Και για να συνεχίσουμε : ακόμη πιο περίεργη και άτυχη είναι η έφαρμολογία του θέματος της βρύσης στο τραγ. 46 B, όπου πρόκειται για ξερασία στις μαδάρες και διψασμένα κουράδια. Μια παραλλαγή λέει :
...Νά κατεβούνε τὰ ὄζα, νά πιούν νά ξεδιψάσουν.

Έξω από κάθε συζήτηση είναι η παραλλαγή του τραγ. 46B, (που έξακολουθεί: «ἀποῦχουν τοὶ ἄντρες τοὶ κακοὺς καὶ τοὶ λογαριαστάδες...κτλ.») γιατί είναι καταφάνερη συρραφή με τὸ τραγούδι τῶν χαιράμενων πού είναι κακοπαντρεμένες. (Βλ. τρ. 56 A και B).

Ἀναφέρω ἀκόμα, ὅτι σέ κάποιο Σαρακατσαναίικο τραγούδι τοῦ γάμου τὸ νερὸ τῆς βρύσης χρησιμεύει γιὰ «νά λούσ' ὁ νοῦνος τὸ γαμπρό». Τζιάτζιου, ἀρ. 250 και 251.

Σημειῶνω ἀκόμα με κάθε ἐπιφύλαξη, ὅτι ἕνας βοσκὸς ὀδηγός μου, μοῦ ἔδειξε ψηλὰ ἀπάνω στὰ βουνὰ τοῦ Ἀσκύφου και πίσω ἀπ' τὴ θέση «τὸ Καταστρομένο» κάτι στέρνες, πού ἀνοιξαν, μοῦ ἔλεγε, οἱ δικοὶ μας, ὅταν στὸ 66 φεύγανε, κυνηγημένοι ἀπ' τὸ τουρκικὸ ἱππικὸ, στὶς μαδάρες, ὅπου ἔμειναν μῆνες και ὑπόφερον τὰ πάνδεινα ἀπ' τὴ δίψα.

Μοῦ ἐξήγησε δέ, ὅτι βγάλανε τότε ἕνα τραγούδι, και μοῦ ἀνέφερε τὸ 46 A μας.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 47. A. Γιὰ τοὺς Κανάκιδες ὁ Παπαδοπετράκης στὴ σελ. 156 λέει : οἱ Τοῦρκοι, λίγο μετὰ τὸ 1771 (βλ. σχόλιο τραγ. 1), ἐζήτησαν ἀπ' τοὺς Σφακιανούς, νά διαλέξουν ἀναμεταξύ τους ἕνα ἀντιπρόσωπο, γιὰ νά μεσολαβεῖ κοντὰ στὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία γιὰ τὴν εἰσπραξη τῶν φόρων, και γενικὰ γιὰ τίς ὑποθέσεις τῆς δὺστροπῆς πάντοτε ἐπαρχίας.

Αὐτοὶ διάλεξαν τὸν Ἀσκιφιώτη Κανάκη ἀπ' τὴν ἰσχυρὴ και παλιὰ οἰκογένεια τῶν Πατέρων.

Ἄλλ' αὐτός, και προπάντων οἱ τρεῖς του γιοί, ἔγειναν γρήγορα μισητοὶ σέ ὄλους, γιὰ τίς ἀύθαιρεισές και τὴν ἀυταρχικότητά τους, τόσο πού στὸ τέλος οἱ Σφακιανοὶ ἐξεγέρθηκαν, τοὺς ἔκλεισαν μέσα στὸ σπίτι τους, και τοὺς ἔκαψαν.

Κάποιος γέρος Ἀσκιφιώτης, πού ἡ γυναίκα του καταγόταν ἀπ' τοὺς Κανάκιδες, πράμα πού τὸ μολογοῦσε με στενοχώρια, μοῦ διηγήθηκε ἀκριβῶς τὰ ἴδια, προσθέτοντας, ὅτι οἱ τρεῖς γιοὶ ἦταν «παλληκάρια

ἀλλά φοβερὸι κλέφτες» καὶ ὅτι μόνον ἕνας τέταρτος, ποῦ ἦταν ἀκόμα «μιτσός» (=μικρός) στὰ χρόνια γλύτωσε ἀπ' τὴν καταστροφή.

Τὰ ὀνόματα τῶν γιῶν, ὅπως βλέπουμε, διαφέρουν στὶς παραλλαγές. Πιστεύω νὰ εἶναι, ὅπως λέει καὶ ὁ Παπαδοπετράκης, Πῶλος ἢ Πωλὶός, Σιντερῆς καὶ Γιερώνυμος.

Ὁ φόνος τῶν Κανάκιδων ἔγινε μερικὰ χρόνια μετὰ τὸ 1770 καὶ οἶγουρα πρὸ τοῦ 1821. Δὲν μπόρεσα νὰ ἐξακριβώσω τὴ χρονολογία. Τὸ Ξυλόδεμα εἶναι τὸ διάσελλο ἀπ' τὸ ὁποῖο βαδίζοντας κανένας πρὸς τὸν νοτιῶ, κατεβαίνει στὸ Λάκκο τοῦ Ἀσκύφου.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 47. Β. Ξακουστὴ εἶναι ἡ φοβερὴ σφακιανὴ βεντέττα, ποῦ «ξεσκήρισε» ὀλόκληρες «γεννές», γιὰ νὰ μὴν ποῦμε, ὀλόκληρα χωριά, κάνει καὶ σήμερα ἀκόμα νὰ πενηθοροῦν τὰ περισσότερα σπίτια, γεμίζει τίς φυλακές, ἀναγκάζει πολλοὺς νὰ ἐκπατριστοῦν. Τὴν ἐξασκοῦν ἀμείλικτα, καὶ κατὰ τοῦ τελευταίου ἀκόμα συγγενῆ. Μεταδίδεται ἀπὸ γεννεᾶ σὲ γεννεᾶ, καὶ δὲν σβύνει οὔτε μετὰ χρόνων χρόνια. Συχνὰ ἡ πρώτη ἀφορμὴ εἶναι ἕνα τιποτένιο ζήτημα τιμῆς : ἕνας λόγος, ἢ ἕνα βλέμμα περίσσιο, μιὰ μικροδιαφορὰ.

Πρέπει κανένας νὰ ἔχει ἀκούσει βραδυὲς ἀπάνω σὲ βραδυὲς τὴ σκοτεινὴ καὶ μονότονη ἀφήγηση ὄλων αὐτῶν τῶν φόνων, ποῦ τόσο ἀπελπιστικὰ μοιάζουνε ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλο, καὶ ἐπαναλαμβάνονται ὑπὸ τὴν ἴδια μορφή, μὲ διαφορὰ μόνο στὰ ὀνόματα, γιὰ νὰ αἰστανθεῖ ὅλη τὴ φρίκη καὶ τὴ δύναμή της. «Τὸν ἔγκαψε, τὸν κέντησε, τὸν φόνεψε, ξέβγανε, σκότωσε, ξέκανε, ξεπάστρεψε, ξεπάτωσε, τοῦ ἔμπαιξε μιὰ, τοῦ ἔθεκε μιὰ, τὸν μπαλοτάρησε, τοῦ ἔθεκε μιὰ μπαλοτέ, τοῦ ἔμπαιξε μιὰ μπιστολέ, τοῦ ξάμωσε μιὰ, τὸν ξάπλωσε. Νὰ τοῦ δώκομε μιὰ (φωθιά), νὰ τοῦ καπνίσουμε μιὰ, νὰ τοῦ ἀψω (ἀνάψω) μιὰ, νὰ τοῦ κολλήσω μιὰ μὲ τὸν τσιφτέ, νὰ τοῦ ρίζουμε μιὰ φωθιά, τοῦ κάπνισε μιὰ μεσόπλατα, τὸν ἦκανε καὶ δὲ γαέρνει μπλιό κτλ. κτλ.

Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι τόσο ὁ φόνος ὅσο καὶ ἡ φυλάκιση θεωροῦνται φυσικώτατο πρᾶμα καὶ ἀκόμα ὑψιστὴ τιμὴ καὶ ἔνδειξη παλληκαριᾶς.

Εἶναι κάτι τὸ ἀπόλυτα ἀνάλογο μὲ τὴν vendetta corsa καὶ τὸν «γδικιωμό» τῆς Μάνης.

Ὅσο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Βαρδῆναιας, μοῦ διηγήθηκε ὁ Ντουρουντούς, ἀπ' τὴ Χώρα τῶν Σφακιῶ, τὰ παρακάτω :

Οἱ Βαρδῆνιδες ἢ Βαρδηνογιάννιδες ἀπ' τὸν Αἰ-Γιάννη Σφακιῶ εἶχαν

«τσακωθεῖ» μέ τούς χωριανούς του Γιωργέδες καί σκότωσαν τόν Γιωργέ σ' ἓνα πανηγύρι.

Ἀναγκάστηκαν κατόπιν αὐτοῦ νά ἐκπατριστοῦν στά Τσαλιανὰ τοῦ Ὁμαλοῦ. Μά οἱ ἐκδικητές Γιωργιέδες τούς ἀκολούθησαν ἐκεῖ, καί τούς φόνεψαν ὄλους μαζί, θά εἶναι καμιά 30 χρόνια.

Γιά τή Γαλάναινα καί τήν ἱστορία της δέν μπόρεσα νά μάθω τίποτε.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 48. Καθαρά Λακκιώτικο τραγοῦδι.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 49. Τό τραγοῦδι τοῦ Πατερογιώργη, πού φόνεψε δόλια τόν ἄρχοντα, τό βρίσκουμε στό Γιάνναρη 70, καί Κριάρη σ. 284 μέ τήν παρακάτω μορφή :

Ο ΑΡΧΟΝΤΑΣ ΚΙ' Η ΣΥΝΤΕΚΝΙΣΣΑ

Τ' ἄρχον' ἡ σκύλαις ἦρθανε, κι' ἄρχοντας δέν ἐφάνη,
Μπαϊνόβγαιν' ἡ γι' ἀρχόντισσα, τό Γιώργη ἀναρώτα,
— Πάτερε Γιώργη, Πάτερε Γιώργη, Πατερογιώργη,
"Ἰντά* καμες τόν ἄντρα μου, τόν κύρη τῶν παιδιῶ μου ;

"Αν εἶν' ὄμπρός νά γδέχῳσαι κι' ὀπίσω ν' ἀνημένω,

Πάλι καί τόν ἐσκότωσες νά τότε μακαρίζω.

— Δέν εἶν' ὄμπρός νά γδέχεται κι' ὀπίσω ν' ἀνημένης,

Μηδέ δέν τόν ἐσκότωσα νά τονε μακαρίζεις·

Σ' τό Μπρόσνερο τόν ἄφηκα εἰς τῆ συντέκνισσάς του.

Γλυκόν κρασί τότε κερνά (ἡ κερασουντέκνισσα), λόγια πρικιά τοῦ λέει:

"Ὁμορφος εἶσαι, σύντεκνε, μάχεις χλωμιὰ γυναῖκα

Κ' ἐσένα στέκει, σύντεκνε, γυναῖκα σάν κ' ἐμένα,

Νάχη τοῦ ἡλίου τσ' ὀμορφαίς, τοῦ φεγγαριοῦ τῆ λάψαις,

Τοῦ μήλου τοῦ βενέτικου τῆ ῥοδοκοκκινάδες.

Ἡ γνώμη μου (πού ὑποστηρίζεται κι' ἀπ' τή δραματική φυσιογνωμία τῆς ἀρχῆς τοῦ τραγοῦδιου) εἶνε, ὅτι τό δικό μας τραγοῦδι εἶναι τό σωστό ἐνώ τά τραγοῦδια τοῦ Γιάνναρη καί Κριάρη χῶρια πού εἶναι λειψά, (τοῦς λείπει ἡ ἀρχή,) εἶναι μιὰ συρραφή τοῦ τραγοῦδιου τοῦ ἄρχοντα καί τοῦ Πατερογιώργη μέ τό γνωστό τῆς «συντέκνισσας», πού προσπάθει νά συρροῦλέψει τό σύντεκνο (βλ. π.χ. Νουάρο σελ. 219 καί σελ. 265) ἢ τόν «ἄρχο». Τῆ γνώμη μου αὐτή τῆ δυναμώνει καί τό παρακάτω, πού ἄκουσα ἀπό δυό γέροντες στά Σφακιά.

«Ἐτσι πῶς τό λές ἐσύ, ἔτσι καί γώ τό ἄκουσα τό τραγοῦδι. Ὁ ἄρχοντας ἦτανε ἀπ' τοῦ Ἀσκύφου. Στίς Κιάρές (στό Ἀσκύφου) στέκεται ἀκό-

μα στο σπίτι του, αλλά έρειπωμένο, και τὸ λένε κοί σήμερα «ἀρχοντικό». Ὁ Γιώργης εἶχε τὴ συντέκνισσά του στὸν Μπρόνερο φιλενάδα, καὶ στοὺς σπῆτι της τὸν σκοτώσανε ὕστερα».

Μήπως τοῦτο τὸ περιστατικό ἔδωκε κυρίως τὴν ἀφορμὴ νὰ μπλεχθοῦν τὰ δυὸ τραγούδια :

Ἔγώ ἄκουσα στὰ Σφακιά τὸ τραγούδι τῆς συντέκνισσας μ' αὐτὴ τὴν παραλλαγή.

«Στὸν Ἄρμυρό ν' ὁ σύντεκνος εἰς τοὶ συντέκνισσάς του κ.λ.π...»

«Ὁμορφος εἶσαι σύντεκνε, μάχεις κακιὰ γυναικὰ (κακιὰ=ἄσκημη)

Μὰ σένα στέκει, σύντεκνε, γυναικὰ σὰν κι' ἐμένα

Νὰ σοῦ τὸ δίνει τὸ φιλι γλυκὰ κανακεμένα».

Οἱ Μαυροπότεροι ἦσαν ἀπ' τὲς πιὸ ξακουστὲς καὶ παλιὲς «γεννές» στὸ Ἄσκυφου.

Ἦς σημειωθεῖ ὅτι τὰ τραγούδια ποῦ ἀναφέρουν τὰ μεγάλα ἀρχοντικά κυνήγια μὲ τοὺς πολλοὺς σκύλους (βλ. π.χ. τραγ. 16) ἀνάγονται στὴ φεουδαρχικὴ ἐποχὴ, βυζαντινὴ ἢ φράγκικη. Ὅποτε ἀρχόμαστε πάλι νὰ εἰποῦμε, ὅτι τὸ καλοῦπι τοῦ τραγουδιοῦ μας θὰ εἶνε δανεισμένο ἀπὸ κάποιο παλιότερο τραγούδι.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 50. Βλέπε σχόλιο τραγουδιοῦ 47 Β.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 54. Τὸ γλαφυρὸ αὐτὸ τραγούδι ἔχει ὅλη τὴ γραμμὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Θυμίζει ἀκόμη τίς ὁδὲς τοῦ Ὀρατίου.

Συγγένεια μ' αὐτὸ ἔχουν οἱ δυὸ παροιμίες ποῦ ἄκουσα κοντὰ στὸ Χελμὸ Καλαβρύτων : «Ὁ λαγὸς καὶ τὸ περδίκι κι' ὁ καλὸς ὁ νοικοκύρης τὸ χειμῶνα χαίρονται». Καί : «Ξύλα κι' ἄχαρα κι' ἄλευρι ἀπὸ τὸ μῆλο» (γιὰ νὰ περνᾷς καλὸ χειμῶνα).

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 57. Ὁ Γιεράνυμος Γιαλὲς ἢ Γιαλεδάκης, πολὺπειρος βοσκὸς ἀπ' τοῦ Ἄσκυφου μοῦ εἶπε, ὅτι μερικὲς φορὲς συμβαίνει πραγματικά νὰ «πετρωθοῦν» (=πλακωθοῦν) τὰ ὄζα ἀπὸ κανένα ἀναπάντεχο καὶ βαρὺ χιόνι, καὶ ὅτι τότε οἱ βοσκοὶ δυσκολεύονται νὰ τὰ βροῦν.

Γιὰ τὴ σειρὰ ποῦ βαδίζει τὸ «προβατοκούραδο» μοῦ εἶπαν : Πρῶτος πάει ὁ «μπροστάρης τράος», γιατί «τὸ γιτσικό εἶναι πάντα πιὸ ἔξυπνο». Ὁ τράος αὐτὸς ἔχει συνήθως μουνουχιστεῖ ἀπὸ μικρὸς, καὶ ἀναθραφεῖ μαζί μὲ τὰ πρόβατα «καὶ ἐτῶα δὲ φεύγει μπλιό, ἀπομένει ἐκειά». Φορεῖ δὲ «τσάφαρο».

Κατόπιν ἔρχονται οἱ «μπροσταρόκριγιοι» μὲ «σκλοβέρια», ὕστερα τὰ

«σφαχτά» (= πρόβατα) με τὰ «λέρια» καὶ τὰ ἄρνιά με τὰ «λεράκια».
«Ὁ τράος κόβγει τὰ χιόνια καὶ σποῦνε ἴσα κάτω τὰ ὄζα». «Τσιλιπουρ-
δοῦν» μέσ' τὰ χιόνια = πετοῦν, ἀναδεύονται (gigotet, zappeln).

Τὸ τραγοῦδι καθὼς φαίνεται, εἶναι τοῦ Ψηλορείτη.

Ἡ λέξη «γεργερές» δὲ συναντᾶται στὰ Σφακιά.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 64. Τὸ τραγοῦδι τοῦ κακοπαντρεμένου ἢ τῆς καλοφαγούσας,
ρημοσπιτοῦς καὶ ἀκαμάτρας, ὅπως κι' αὐτὸ τοῦ προξενιοῦ, εἶναι ἀπ' τὰ
πιὸ γνωστά, καὶ διαδομένα, συνήθως δὲ ἀνακατεύονται τὸ ἓνα με τὸ
ἄλλο (βλ. παραπομπές).

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 68. Τὸ τραγοῦδι τῆς φυλακῆς ὑπάρχει σὲ πολλὲς καὶ πολὺ
συγχυσμένες μορφές, με πλοκὲς διαφορῆς, ἀπ' τίς ὁποῖες μερικές μοιάζουν
πανάρχαιες, καὶ εἶναι καθαρὰ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου, ἄλλες πάλιν εἶναι
σχεδὸν σημερινές. Γιά τὸ τραγοῦδι αὐτὸ μιὰ ὀλόκληρη πραγματεία δὲν
θὰ περίττειε.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 75. Εἶναι πολὺ περίεργο τὸ τραγοῦδι τοῦτο, ποῦ ἴχνη του
συναντοῦμε καὶ σὲ ἓνα παιδικὸ τραγοῦδι τῆς Λαογραφίας Θ' σ. 108.
Πάλι κάποια Παρνασιώτισσα μοῦ διηγήθηκε, ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖ παραμῦθι,
στό ὁποῖον ὁ ἥρωας, ποῦ τὸν κυνηγᾷ μιὰ στρίγγλα, φωνάζει σὲ βοήθεια
τὰ σκυλιὰ του με πολὺ ὅμοια ὀνόματα.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 79. Εἶναι ἀπ' τὰ λίγα λαϊκὰ τραγοῦδια με θρησκευτικὴ
ἔμπνευση.

Ὁ Ἰατρίδης τὸ σχολιάζει : (σ. 14) «ἄσμα παλαιότατον ἀδόμενον συνή-
θως κατὰ τὴν Κυριακὴν τῆς ἀπόκρεω ἐν τοῖς χωρίοις τοῦ Παρνασσοῦ».

Ὁ Καμπούρογλου Ἰστ. Ἀθην. Α. σ. 237 λέγει, ὅτι εἶναι τραγοῦδι ποῦ τὸ
λένε τὰ παιδιὰ Ἀθηνῶν τὴν μεγάλη Παρασκευή. Παραθέτω τὸ τραγ.
Λελέκου Ἐπίδ. Ι, 18.

Ἀπόψε φίλους φίλευα, φίλους κη ἀμπιστεμένους.

Τὴν Παναγιά καὶ τὸ Χριστό, τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους,

Καὶ τοὺς ἐπερικάλαγα, τοὺς φίληγα τὸ χέρι·

Γιὰ νὰ μοῦ δώσουν τὰ κλειδιά, κλειδιὰ τοῦ Παραδείσου,

Ν' ἀνοίξω τὸν Παράδεισο, νὰ ἴδω τοὺς πεθαμένους.

Ζερβὰ μεριά εἶν' οἱ ἄρχοντες στὴ πίσσα στὸ κατράνι.

Καὶ βάσταγαν στὰ χέρια τους σακοῦλες βουλωμένες.

Δεξιά μεριά ή φτωχολογιά στὸν ἥλιο στὸν προσηλίο.
Καί βάσταγαν στὸ χέρια τους λαμπάδες ἀναμμένες.
—«Δόστε καί μᾶς, φτωχοί, κεριά λαμπάδες ἀναμμένες.
Καί πάρτε τῆς σακοῦλες μας, σακοῦλες βουλωμένες.
—«Ἔδω σακοῦλες δὲν περνᾶν, σακοῦλες βουλωμένες,
Παρά λιβάνι καί κερὶ καί καθαρὴ ψυχούλα κτλ.

ΤΡΑΓΟΥΔΙ 81. Γιὰ τὸν περίφημο αἰτό, ποῦ κρατεῖ κεφάλι παλληκαριοῦ
ἢ προεστοῦ, βλέπε Πολίτη τραγούδια, ἀριθ. 23. σχόλιο.

ΑΡΙΘΜΟΣ 82. Εἶναι ἀρχή, καί μάλιστα χαριτωμένη ἀρχή, τοῦ παραμυ-
θιοῦ τῆς κουτῆς ἀδελφῆς ἢ κουτῆς γυναίκας, ποῦ συναντᾶται σὲ ὅλη τὴν
Εὐρώπη, καί εἶναι πασίγνωστο στὴ Γερμανία ὑπὸ τὸ τίτλο: Die dumme
Eiße Ὁ πατέρας μου ἔλεγε, ὅτι στὸ Μελένικο τῆς Μακεδονίας, τὴν
πατρίδα του, οἱ Βούλγαροι διηγόντανε τὴν ἱστορία αὐτὴ κατὰ τὸν πα-
ρακάτω τρόπο :

Παντρεύτηκε ἡ κουτὴ κόρη, καί μπαίνοντας στὴν κάμσα, ποῦ ἤθελε νὰ
ἐτοιμάσει γιὰ τὸ μωρὸ ποῦ θὰ γεννοῦσε μιὰ μέρα, βλέπει νὰ κρέμεται
ἀπ' τὸ ταβάνι ἕνας μπαλτάς, ἀκριβῶς ἀπάνω ἀπ' τὴ θέση ποῦ θὰ ἔμ-
παινε ἡ κούνια. Καί κάθησε καί μοιρολογοῦσε ἀπορηγόρητα : «πῶς θὰ
πέσει ὁ μπαλτάς νὰ σκοτώσει τὸ παιδί». (Ἐκφραση ποῦ ἔμεινε παροιμιακὴ
στὸ Μελένικο.) Ὁ ἄντρας τῆς, ποῦ τὴ βρίσκει σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση,
θυμῶναι, καί θέλει νὰ τὴ σκοτώσει γιὰ τὴν τόση βλακεία τῆς. Τότε αὐτὴ
τὸν παρακαλεῖ, νὰ πάει πρῶτα νὰ γυρίσει τὸ χωριὸ καί τὸν κόσμο, νὰ
δεῖ, μᾶς βρεῖ καί κανένα κουτότερό τῆς. Καί ἀρχίζει αὐτὸς τὴν περιο-
δεῖα, ποῦ τοῦ φέρνει πολλές ἐκπλήξεις. Συναντᾶ π.χ. ἕνα γάμο, ποῦ
βρισκεται σὲ μεγάλη ἀμηχανία μπροστὰ στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τοῦ γα-
μπροῦ. Ἡ νύφη εἶναι μεγάλη καί ἡ πόρτα χαμηλὴ. Ἡ βουλγάρικη νύφη
καμαρώνει αὐστηρά, καί δὲν τῆς ἐπιτρέπεται μὲ κανένα τρόπο νὰ σκύ-
ψει. Καί συζητοῦν ὅλοι πῶς νὰ κάνουν γιὰ νὰ περάσει τὴν πόρτα: νὰ
τῆς κόψουν τὰ πόδια ποῦ εἶναι δυὸ ἢ καλλίτερα τὸ κεφάλι ποῦ ἐπὶ τέ-
λους εἶναι μόνο ἕνα ; Ὅσο ποῦ ὁ διαβάτης μας τῆς δίνει ἀπλᾶ ἀπλᾶ
μιὰ σπρωξιὰ στὸ κεφάλι καί τὴν μπάζει μέσα.

ΑΡΙΘΜΟΣ 83. Τὸ παραμῦθι αὐτὸ δὲ γράφηκε σὲ κρητικὴ διάλεκτο.

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ 86 καί 87. Εἶναι παρμένα ἀπὸ Τουρκοκρήτες στὴ Σμύρνη.

ΑΡΙΘΜΟΣ 88. Τὸ Φραγκοκάστελλο εἶναι φρούριο Ἐνετικὸ παραθαλάσ-

σιο στην έξοδο του Φραγγιού της Νίμπρου, που έπαιξε μεγάλο ρόλο στην Ιστορία και φιλολογία των Σφακιώ.

Εκεῖ «σφαντάσσει» (έχει φαντάσματα, άγερικά), ἰδίως ἀπ' τό 1828.

Κατά τήν ἀρχή τοῦ 1828 κατέβηκε στήν Κρήτη ὁ Ἡπειρώτης Χατζή-Μιχάλης Ταλιανός μέ ἑκατό ἱππεῖς καί ἑξακόσιους πεζούς, νά βοηθήσει τόν άγωνά. Ἀρχικά εἶναι νικητής, καταλαμβάνει δέ τό Φραγκοκάστελλο, ὅπου ὀχυρώνεται.

Πολύ παλληκάρι, ἀλλά ἰσχυρογνώμονας, ἐπιμένει καί κάνει στίς 17 Μαΐου 1828 μιá έξοδο,κατά τήν ὁποῖαν καί ὁ ἴδιος καί πολλά ἀπ' τά παλληκάρια του βρῆκαν τόν θάνατο.

Ἡ μάχη τοῦ Φραγκοκάστελλου, ἡ άντρεισμός κι' ὁ πρόωρος χαμός τοῦ καβαλλάρη Χατζή-Μιχάλη, ἔκαναν βαθιά ἐντύπωση σέ ὅλους τοὺς Σφακιανούς,πού καί σήμερα ἀσάλευτα πιστεύουν,δι τὰ πρῶτα χαράματα, καί ἰδίως τήν άνοιξη, οἱ ἀλαφροσικιωτοί βλέπουν νά ἐκτυλισσεται στόν ὀρίζοντα μιá ἐνάερη μάχη. Καί ὅτι εἶναι ὁ Χατζή-Μιχάλης, μέ τοὺς καβαλλάριδές του,πού πολεμοῦν πάλι μέ τοὺς Τούρκους.Τοὺς φανταστικούς αὐτοὺς μαχητές ὁ λαός ὀνομάζει «δροσουλίτες», γιατί μόνο μέ τή δροσιά τῆς αὐγῆς ἐμφανίζονται.

Τραγούδια γιά τόν Χατζή-Μιχάλη ὑπάρχουν ἀρκετά: Γιάνναρης ἀρ. 47 καί 48, Κριάρης σ. 101 καί 104, Βλαστός σ. 124. Παραθέτω τό τέλος τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Βλαστοῦ :

Μ' ἀκόμη καί τό σῆμερο 'ς τῆ δεκαφτά τοῦ Μάη,

Οὔλο τ' άσκέρι φαίνεται μέ τό Χατζή-Μιχάλη,

Καί πολεμοῦ 'ς τὰ σύννεφα κι' ἀκούγουντ' ἡ μπουρμπάδες,

Φωναῖς, κι' ἀλογοπεταλιαῖς 'ς τοῦ καστελλιοῦ τῆ μίπαντες,

Οὔλοι οἱ γι' ἀλαφρόστρατοι θωροῦν τῆ καί τρομάζουν.

Μά 'κεῖνοι, ὁ θιός σχωρέσει των, κανένα δέν πειράζουν.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΙΣ ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ

Θά ἀρκεσθῶ νά κάνω μόνο μερικέσ παρατηρήσεις πάνω στίς μαντινάδες, γιά τίς ὁποῖες ἄλλοι ἔχουν τόσες φορές πειά μιλήσει.

Πρῶτα, ὅτι οἱ μαντινάδες δέν εἶναι καθόλου ἀποκλειστικά κρητικές, ὅπως γενικά λίγα μόνον εἶναι τὰ καθαρά τοπικά τραγούδια στήν Ἑλλάδα. Τά δίστιχα άγαποῦνται ὑπερβολικά ἀπ' τό ἕνα ὡς τό ἄλλο ἄκρο

της χώρας μας, με την διαφορά, βέβαια, πώς σε μερικά μέρη ακόμη περισσότερο παρά σε άλλα. Πραγματικά δέ, αν θελήσει κανένας να κρίνει και απ' τις συλλογές, θά βγάλει σε γενικές γραμμές τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ δίστιχα (ἢ οἱ μαντινάδες, ὅπως θέλεται) ἔχουν γιὰ ἰδιαίτερό τους θερμοκήπιο τὴν "Ἠπειρο καὶ Ἰωσος τὰ Ἐπτάνησα ἀπ' τὴ μιά μεριά, τὴν Κρήτη, Κύπρο, νησιά τοῦ Αἰγαίου, Δωδεκάνησα ἀπ' τὴν ἄλλη. Ἀπ' ἐναντίας δὲν εὐδοκιμοῦν τόσο στὴ Ρούμελη καὶ στὸ Μοριά.

Δεύτερα, ὅτι οἱ μαντινάδες εἶναι ἐξαιρετικὰ παλιές. Πόσο δὲν μπορούμε βέβαια νὰ καθορίσουμε. Ξέρουμε μόνο, ὅτι συναντοῦμε τοῦτες σὲ παλιὰ χειρόγραφα καὶ, εἰδικά, πολλές κρητικές στὸ περίφημο «χειρόγραφο τῆς Βιέννης» τοῦ 15ου καὶ 16ου αἰῶνος. (Μέρος ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐξέδωσε ὁ Legrand στὴ συλλογὴ του τοῦ 1894 καὶ πῶ ὕστερα ὁ Ριενὸτ στὸ 1931). Ἄν σκεφτοῦμε λοιπόν, ὅτι τὰ δίστιχα τοῦ χειρογράφου τῆς Βιέννης προσπάθησαν ἀναγκαστικὰ ἕνα σημαντικό χρονικὸ διάστημα, γιὰ νὰ ἐξελιχθοῦν καὶ κατασταλάξουν στὴ μορφὴ τοῦ διεσώθησαν, τρομάζουμε σχεδὸν νὰ βγάλουμε ἕνα χρονολογικὸ συμπέρασμα.

Δίνω μερικά παραδείγματα :

Χειρόγραφο Βιέννης, Legrand σ. 352.

Καὶ τί ἔχουσιν οἱ χριστιανοὶ κ' ἔχουν τα μετὰ μένα,
κι' ἀφήκασι ταῖς ἔγνωιαις τους κ' ἔβαλάν τα με μένα.

Βλ. συλλογὴ μας σ. 86, ἀρ. 28.

Χειρόγρ. Βιέννης Legrand σ. 346. Ἐγὼ ἔλεγα νὰ μ' ἀγαπᾶς, νὰ σ' ἔχω μοναχός μου,

Καὶ σὺ ἀφ' ὧν εἶσαι τῶν πολλῶν, σῦρε καὶ τὴν ὁδὸν σου.

Βλέπε συλλογὴ μας σ. 92, ἀριθ. 67.

Χειρόγρ. Βιέννης Legrand σ. 340.

"Ἄσπρη δὲν εἶσαι τὸ πολλὰ, ξανθὴ καὶ δὲν ὁμοιάζεις.
Μελαχροινὴ καὶ νόστιμη ὄλ' εἶσαι τῆς ἀγάπης.

Βλέπε συλλογὴ μας σ. 84, μαντ. 11.

Νεοελλ. Ἀνάλεκτα σ. 264, 98.

Δὲν εἶσαι ρούσα καὶ ξανθὴ σὰν πῶς θὰ σὲ παϊνεῶ ;

Μελαχροινὴ καὶ νόστιμη ἐγὼ θὰ σὲ περδέσω.

Χειρόγραφο Βιέννης Legrand, σ. 358 :

Πότ' ἐκ τὸ παραιποταμὸ δὲν λείπει πρασινάδα,

Μηδέ, κόρη ἐκ τὰ χεῖλη σου δὲν λείπει κοκκινάδα.

Σακελλάριος σ. 110.

Τὰ δέντρη μέσα στὸν γιαλὸν ἔν ἔχουν προσινάαν :

Ἄγαπη ἄ (ν) μεν ἀγκρίζεται ἔν ἔχει νοστιμάαν.

Καί ἀκόμη μιὰ παρατήρησῃ πού μπορεῖ κανένας νὰ εἰπεῖ ὅτι ταιριάζει περισσότερο γιὰ τίς μαντινάδες τῆς Κρήτης, εἶναι ὅτι τοῦτες τίς περισσότερες φερές δὲν εἶναι μιὰ ἀπλῆ φιλολογία, ἀλλὰ μιὰ πάλλουσα ἔκφραση ζωῆς. Εἶναι ὁ συνειθισμένος τρόπος γιὰ νὰ «δένονται ἢ λύνονται φιλιές», μ' αὐτὲς ἐκφράζει ὁ κοπελλιάρης ἢ ἡ κοπελλιὰ ἀπὸ μακριὰ τὰ χίλια δυὸ ἔρωτικά αἰσθήματα πού τοὺς βασανίζουν, καὶ πού μιὰ τυραννικὴ χωριάτικη κοινωνία ἀπαγορεύει νὰ τὰ ποῦν φανερά. Πόσες φορές, δὲν οἱ περιστάσεις τὸ ἀπαιτοῦν, εἶναι ὁ κρυπτογραφικὸς κώδικας, πού μόνο οἱ δυὸ «μεμυημένοι» ἔννοοῦν. Περνώντας στὸ δρόμο ἀδιάφοροι ἢ χορεύοντας τάχα μὲ κατάνυξη λένε δυὸ στιχάκια καὶ ὁ «ἔννοων ἔννοεῖ» καὶ ἀπάντᾳ συχνὰ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Συχνὰ εἶναι στίχοι εὐκαιρίας συχνὰ ἀπλᾶ λοχοπαίγνια ἢ λογομαχίες. Συχνὰ πάλιν, εἶναι προκλητικὲς καὶ προσβλητικὲς καὶ ἰσοδυναμοῦν μὲ τὸ περίφημο γάντι τοῦ ἱππότη. Ἐχουν δὲ τότε ὄχι σπάνια τραγικὰ ἀποτελέσματα. Παραθέτω μερικὲς μαντινάδες, γιὰ νὰ γίνω καλλίτερα ἀντιληπτὴ :

Τὴν μαντινάδα σ. 84, ἀριθ. 9. «Ἄσικιαρὲ θὰ σ' ἀγαπῶ» τὴν εἶπε στὸ παλιὸ καιρὸ ἕνας Ἄσικυφιώτης ἀπάνω σ' ἕνα γλέντι προκλητικὰ, ὅταν ἕνας ἀντεραστῆς θέλησε νὰ χορέψει τὴν κοπελλιὰ του.

Ἡ μαντινάδα σ. 90, ἀριθ. 51, καθὼς μοῦ διηγήθηκε ἡ κυρία Σφακιανάκη, ἔγινε ἀφορμὴ στὸ Ἡράκλειο νὰ χαλάσει ἕνας ἀρραβῶνας. Ὁ ἀρραβωνιαστικὸς, πού βλέπει σ' ἕνα γάμο τὴν πρώτη του φιληνάδα, καὶ θέλει νὰ πειράξει τὴν ἀρραβωνιαστικιά του, λέγει τὸ πρῶτο δίστιχο τῆς μαντινάδας 51. Μὰ ἐκείνη «μανισμένη» τοῦ ἀπαντᾷ μὲ τὸ δεύτερο δίστιχο, παραιτᾷ τὸ χορὸ, καὶ διαλύει τὸν ἀρραβῶνα.

Βλέπε καὶ σ. 94, ἀρ. 77 καὶ σ. 101, ἀρ. 1 καὶ 3.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΑ «ΣΗΜΕΡΙΝΑ»

Νομίζω ὅτι ἔπρεπε νὰ προστεθοῦν στὴ συλλογὴ μου καὶ τὰ δύο σύγχρονα αὐτὰ τραγούδια, γιὰτι καὶ κάποιο φιλολογικὸ, ἀλλὰ προπάντων λαογραφικὸ ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν.

Μᾶς δείχνουν καθαρὰ τίς τεχνοτροπίες, πού ἐπικρατοῦν στὸ σημερινὸ λαϊκὸ τραγούδι, καὶ μᾶς βοθοῦν πολὺ στὴ μελέτη τῆς ἐξέλιξῆς του Πραγματικά, διαβάζοντας κανένας τοῦτα, καθὼς καὶ αὐτὸ τοῦ Λιάπη, πού

Είναι νεώτερο, παρατηρεί κι' έδω πολλά φραστικά καλούπια παλιών τραγουδιών, να παίρνουν θέση στο πλάσιμο του στίχου, αλλά και αισθάνεται με άπογοήτευση την απόσταση που μάς χωρίζει απ' την αύστηρά κλασική, τη μαρμαρένια φόρμα των παλιών τραγουδιών, που με τὰ λίγα χρυσοζυγισμένα λόγια τους εκφράζουν τέλεια όχι μόνο την φυσική εικόνα, αλλά και τὸ διανόημα και τὸ συναίσθημα. Και θυμούμαστε, χωρίς να θέλουμε, τὴ νερούλη φλυαρία και άσυναρτησία τῶν ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν τῶν τελευταίων πρὸ και πρώτων μετὰ Χριστὸν αἰῶνων, που τόσο διαφέρει απ' τὴ λιτὴ και αύστηρὴ ἔκφραση τῶν ἐπιγραφῶν τῆς ἀρχαϊκῆς και κλασσικῆς ἐποχῆς. Εἶναι ὁ ἴδιος κατήφορος, ἡ ἴδια ἀπουύθηση και κλυδωνισμὸς στὴν ἔκφραση και στὴ σκέψη.

Τὸ τραγούδι 1 εἶναι τοῦ στρατοῦ, "Ἄς σημειωθεί ὅτι ὁ στρατὸς κ' ἡ φυλακὴ εἶναι σήμερα, μπορεί νὰ εἰπεῖ κανένας, τὰ δύο κυριώτερα φυτῶρια τῆς λαϊκῆς ποίησης, που νῆνει τὰ λoίσθια. Στὸ στρατὸ ὄχι μόνον τὰ παλιὰ τραγούδια λέγονται και ἀναλλάσσονται μάλιστα, ἀλλὰ και πολλὰ νῆα βγαίνουνε, που περνᾶνε γρήγορα ἀπὸ στόμα σὲ στόμα τῶν στρατιωτῶν. Εἶναι ἡ μεγάλη διασκέδασή τους στὶς ἐλεύθερες ὥρες, ἡ παρηγορία τους τὶς νύχτες, τὸ ἀντίρροπο στὶς μεγάλες νοσταλγίες τους. Τὸ ἴδιο συμβαίνει και στὴ φυλακὴ. (Βλ. δίστιχα «Φυλακῆς»).

Μάλιστα πολλοὶ στρατιῶτες και πολλοὶ φυλακισμένοι σέρνουν στὶς τσέπες τους σάν πολύτιμο φυλαχτᾶρι ἕνα χιλιομουντζουρωμένο τετραδιάκι με ὀλόκληρες χειρόγραφες συλλογές τραγουδιῶν, με αὐτοσχεδιασμένους μονόλογους, ἔμμετρα γράμματα πρὸς φανταστικὲς ἢ μὴ ἐρωμένες και φίλους, εὐχές, κατάρες, ἐπιφωνήματα, ἀποφθεύγματα, και πρὸ πάντων δίστιχα και τραγούδια κατὰ τῆς φυλακῆς και κατὰ τοῦ στρατοῦ. Συχνὰ βρῖσκει κανένας ὄλα αὐτὰ, και προπάντων τὰ τελευταῖα, γραμμένα ἀπάνω στοὺς τοίχους τῶν στρατῶνων και τῆς φυλακῆς, ἰδίως δὲ σ' αὐτοὺς τῶν «θεριῶν» δηλαδὴ τῶν W. C.

Τὸ δικὸ μας τραγούδι τοῦ στρατοῦ δὲν εἶναι ἀτόφιο, ἀλλὰ εἶναι ἕνα σῦρραμμα ἀπὸ πολλὰ δίστιχα. Ὡς τόσο τὸ γούστο και ἡ ἐπιδειξιότητα τοῦ ποιητῆ κατορθώνουν νὰ τὰ ταιριάσουν σὲ μιὰ σύνθεση σχεδὸν ὁμογενῆ. Καὶ σημειῶνω τὰ πολὺ ὁμορφα γυρίσματα που εἶναι λίγο σὰ Leitmotif «πὼς θὰ μ' ὀρίζουν ἄλλοι». Καὶ «γιατὶ τοῦ βασανίζουνε τὴν ἀκριβὴ του νιότη». ("Ἐκφραση τυπικὴ τοῦ Ἐρωτόκριτου). Ἐπίσης τὸν πετυχημένο χαριτωμένο στίχο : «Ἐσκοῦπιζα προαύλια κ.λ.π, σάν νᾶμουνε σὲ γάμους»

(στ. 47). Ἀπ' τὴς πὶε χαρούμενες προετοιμασίες τοῦ γάμου εἶναι τὸ σκούπισμα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς αὐλῆς. Βλ. τραγ. 30.

Κοντὰ στὰ τραγοῦδια τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς φυλακῆς ὑπάρχει καὶ μιὰ τρίτη διαφορετικὴ κατηγορία, ἡ ἐρωτικὴ ἔμμετρη ἀλληλογραφία καὶ τὸ ἐρωτικὸ τραγοῦδι καὶ δίστιχο. Τὸ τραγ. ἀριθ. 2 «οἱ ἀνησυχίες τοῦ ἐρωτημένου», ποῦ εἶναι αὐτῆς τῆς κατηγορίας, ἔχει μερικὰ παλιὰ στοιχία καὶ καλούπια.

Ἡ ἐμφάνιση λ.χ. τοῦ ἔρωτα θυμίζει Κρητικὸ Θέατρο. Τὸ τέλος τοῦ τραγοῦδιοῦ εἶναι ὀλότελα συγχυσμένο.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ - ΣΥΓΚΟΠΕΣ

*Ο πρώτος αριθμός=αριθμός του τραγουδιού,

*Ο δεύτερος αριθμός=αριθμός του στίχου.

ἀρ. = αριθμός.

βλ. = βλέπε.

Λεξ. *ιταλ.* = Λέξεις Ιταλική.

Λεξ. *τούρκ.* = Λέξεις τούρκικη.

παρ. = παραλλαγή.

σ. = σελίς.

στ. = στίχος.

cf. = confer.

ἄ και ἄν=ἔάν. Ὁ ἐκτεταμένος τύπος εἶναι ἀνὲ και ἀνέν. Προτίμησα τὴν ὀρθογραφία ἄν 'αι (=ἄν εἶναι).

ἀγαλινά και ἀγαλιανά=ἤρεμα, ἀγάλια, σιγανά. 44, 4.

ἀγᾶς (ὄ)=1. κύριος, ἐφήντης || 2. ὁ Τοῦρκος γενικά. *Νὰ καταλίτε ἀγάδες*= νὰ σκοτώνεται Τοῦρκους. **Αγαδάκι (το)*=ὁ Τουρκόπαις ἢ και ὁ νεαρός Τοῦρκος. 6, 14.

ἄγγουρος (ὄ)=1. ἄωρος, ἄγουρος, νεανίας | 2. ἄγγουρος, η, ο=μὴ ὠριμος.

ἀγιοστράτηγος και ἀϊστράτηγος και ἀστράτηγος (ὄ)=ὁ Μιχαήλ Ἄρχάγγελος. 79, 2 και 79, 3.

ἀγρίμι (τὸ)=ἀγριόγιδο, αἰγαγρος, Steinbock, capra aegagrus cretica, bouquetin.

ἀγριμολόγος (ὄ)=ὁ κυνηγὸς ἀγριμιῶν. cf. ὁ πολυλόγος, ὁ κοπελλόλογος. ἀγριμολογῶ=κυνηγῶ 15, 18.

ἀγρικῶ,=ἀκούω. βλ. γρικῶ, ἀγρίκουν.

ἀδικαστός, η, ο=ὄ μὴ ἀκόμη δικασθεὶς. 68, 11.

ἀδραχτιλιδοτόματα (ἦ)=ἡ τόματα (βλ. λέξη) τοῦ ἀγκαθωτοῦ θάμνου ὁ ἀδραχτιλίδωνας 64 B, 12.

ἀθάλη (ἦ)=αἰθάλη, χόβολη, ἡ πυρωμένη στάχτη. σ. 98, ἀρ. 104.

ἀθιβολῆ (ἦ), ἀθιβολῆς (οἶ)=1. ὁμιλία, συνομιλία, Gespräch, conversation || 2. μνεῖα, κουβέντα ποῦ ἀναφέρνει, mention, Erwähnung. *Εἴχαμε τὴν ἀθιβολή σου*=μιλούσαμε γιὰ σένα, εἴχαμε τὴν κουβέντα σου. **Αναθιβάνω και ἀναθιβαίνω*=διηγούμαι, ἀναφέρω, 50, 1.

ἀϊδάρω και ἀϊδέρω και ἀϊδιάρω=βοηθῶ, συμπράττω, (λέξ. ἐνετική=aidar). **Αἰδαρά τονε*=τόν βοήθησα. *αἰδαρέ μου*=μοῦ βοήθησε. 11, 1.

ἀκρᾶτος, η, ο και ἄκρατος, η, ο=ἀγνός, ἀμιγής, ἀνόθευτος. 16, 14.

ἀλάλητο κοπάδι, ἀλάλητα ἔχνη(=πράγματα)=ποῦ δὲν τὸ λαλοῦν (βλ. λέξη), πολυάριθμο και σὲ ἡμιάγρια κατάσταση, ἀμέτρητα και ἀτίθασσα. (δρος ποιμενικός) 46. B, 4.

ἀλάργο=μακρυά, στά μακρυά, ἀλάργα. ἀλάργος ἢ ἀλαργινός, ἀλαργάω. **Ὁ ἀλάργος κόσμος, ἀλαργινό μου γεράκι!* (λέξ. ἰταλ.).

ἀλαργοξορίζω=ἐξορίζω στά μακρυά. 15 παρ.

ἀλνδοπλεγμένους, η, ο=1. περιπλεγμένους στίς ἄλυσίδες. || 2. ἡ

άλυσιδοπλεμμένη=ή λυγερή, ή δμορφη, ή καλή. Αύτῃ πού φορεῖ πλεξοῦδες τοποθετημένες σάν κορῶνα χαμηλά άπάνω στό μέτωπο. Αί Σφακιανές ἔτσι συνειθίζου νά χτενίζονται. Ἡ γερματικῆ Gretchenfrisur εἶναι άνάλογη, μόνο πού οἱ πλεξοῦδες τοποθετοῦνται ψηλά, πίσω άπ' τό μέτωπο. 73, 3.

ἄμε ! ἄμέτε καί μέτε ! =πήγαινε, ἄγε ! ἄντε ! Ἄμε στό καλό ! Ἄμέτε στό διάολο !

ἄμπαδαδός (ό) καί ἄμπαδιαδός (ό) =ό άπεσταλμένος, ό άγγελιαφόρος, ό μαντατοφόρος. (λεξ. Ιταλ.) 80, 2.

ἄμπολιάρης (ό), ἄμπολιάρά καί ἄμπολιάρé καί ἄμπολιάρá (ή), ἄμπολιάρικο καί ἄμπολιάρι (τό) = ό διαλεχτός, έκλεκτός, άγαπητός, έρωμένος. Τό οὐδέτερο σημαίνει καθαυτό=τό έκλεκτό άρνί ή ρίφι τό διαλεχτό, αυτό πού σημαδέυτηκε, ξεχωρίστηκε μέ τό μάτι. Τά δίδου άς πληρωμή σέ βοσκούς ή άς δώρο σέ φίλους. Στή δυτικῆ καί κεντρικῆ Κρήτῃ τά λέγου ἔμπολο (τό), ἔμπολα (τά), μπολιάρι (τό), μπολιαρίκο (τό). Τό ρῆμα εἶναι ἄμπολιάζω στό Σφακιά, μπολιάζω στή δυτικῆ καί κεντρικῆ Κρήτῃ, καί σημαίνει : όρίζω, διαλέγω, σημαδεύω (διά τῶν όφθαλμῶν) τό ἄμπολιάρι. Μεταφορικώς τό μεταχειρίζονται καί γιά τούς άνθρώπους. Ἄμπολιασά τῆγε τῆν κοπελλιά. Ἐγώ τόν εἶχα ἄμπολιασμένο. Δηλαδή : έκει πήγε τό μάτι μου, αυτόν διάλεξα. Βλ. καί τῆ λέξη τοπώνω. Παράβαλε τῆ λέξη : μανάρι. 60, 3. καί σ. 84, άρ. 14.

ἄμπωδτέ (ή) καί ἄμπωδτιά (ή) =ή σκουντιά, ή σπροξιά. Ρῆμα : ἄμπώθω καί ἄμπώχω. 63, 6.

ἄναγυριδτικά =άλληγορικά, μέ λόγια άλληγορικά, ξένα. ἄναγυρισμένος, η, ο, =ό άνθρωπος πού χαίρει τόσο ύπόληψη, έμπνέει τόσο σέβας, εἶναι τόσο τιμημένος, πού οἱ άλλοι άναγυρίζου (ύποχωροῦν) μπροστά του. Ὁ Γιάνναρης έξηγεῖ τῆ λέξη άς : κοσμογυρισμένος. Ἡ ἄναγυριδα =τό λοξοδρόμισμα. Δέν τοῦ τ' άναγυρίζει =δέν τοῦ τό γυρίζει πίσω, δέν τοῦ τό περιφρονεῖ. 83, καί σ. 108, άρ. 10.

ἄναθρωπιά =ή άδιαντροπιά, ή μη άνθρωπιά, σ. 101, άρ. 5.

ἀνακαίρωμα (τὸ) = τὸ ἀναστᾶτωμα, ἀνακάτωμα, ἢ ἀναμπουμπούλα
ἀνακαιρώνομαι = μοῦ ἔρχεται ἐμετός. *Μ' ἀνακαίρωσε τὸ κρᾶσί*, 72A, 2.

ἀναντρανίζω = 1. κυττάζω, διευθύνω τὸ βλέμμα μου. 2. σηκώνω τὰ μάτια, *aufblicken*. *Ἀναντρανίσμα (τὸ)* = τὸ ἀνάβλεμμα, *ἀναντρανίσα*, 52, 1.

ἀναπετάριξε! = ἀναπέταξε! *Flieg auf!* σ. 91, ἄρ. 58.

ἀναρωτῶ = ἐρωτῶ, ἐρωτῶ ἐπισταμένως, πυθθάνομαι, ἐξετάζω. *nachfragen, ausfragen*. *ἀναρωτᾶ* = ἀναρωτοῦσε θὰ ἀναρωτήξω, 49, 4.

ἀναδκυρῶ καὶ **ἀναδκυρνῶ** = συμμαζεύω, τοποθετῶ στὴ θέση του. Ἡ λέξη δὲν εἶναι κρητική, 44, 2^ο.

ἀναστοροῦμαι = 1. Θυμοῦμαι (καλά), ἐπαναφέρω στὴ μνήμη μου. 2. διηγοῦμαι, ἐξιστορῶ (ἀφοῦ τὸ καλοθυμήθηκα) 71, 5.

ἀνατέλλω = ἀναφαίνομαι, βγαίνω σὲ περίβλεπτο μέρος, στὸ ἀγνάντιο. *Μ' ἀνάτειλα τὸν ποταμό, πάω τὴ ρίνα ρίνα...* 16, 1.

ἀνέγνωρος, η, ο, = ἀγνώριστος (σὲ κακὸ χάλι.) 7, 42.

ἀνεμοστρόφουλλο (τὸ) = ὁ ἀνεμοστρόβιλος. 7, 11.

ἀνήπλυτος, η, ο = ἄπλυτος. 46A, 4.

ἀνηφόρας (ὁ) = ἡ καπνοδόχος, ἡ καμινάδα. σ. 87, ἄρ. 32.

ἀνιμένω = ἀναμένω, περιμένω, προσδοκῶ. 49, 7.

ἀντίτερο καὶ **ἀντίδερο (τὸ)** = τὸ ἀντίδωρο. σ. 90, ἄρ. 52.

ἀντρωμένος καὶ **ἀντρωμένος (ὁ)** = τὸ παλληκάρι, ὁ ἀνδρεῖος, ὁ λεβέντης.

ἀντρι (τὸ) = ὁ ἄντρας, 3, 15.

ἀπαντήχνω καὶ **παντήχνω** = συνάντῶ, ἀπαντῶ σ. 98, ἄρ. 107. καὶ 67, 10
ἀπατὸς καὶ **ἀτός**, **ἀπατὴ** καὶ **ἀτή**, **ἀπατὸ** καὶ **ἀτό** = ὁ ἑαυτός. Ὁ ἀπατὸς μου, σου, τοῦ = ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὁ ἑαυτός μου.

ἀπῆς καὶ **ἀπίτης** = ἀφοῦ, *nachdem, après que*.

ἀπιλογοῦμαι καὶ **ἀπιλοοῦμαι** = ἀπαντῶ, ἀποκρίνομαι. *ἀπιλογία (ἡ)* = ἡ ἀπάντησις.

ἀπόκειας καὶ **ἀπόκει** καὶ **ἀπόκεις** καὶ **ἀπόϊ** = μετὰ ταῦτα, ὕστερα, ἔπειτα σ. 92, ἄρ. 65.

ἀπολεγάρει καὶ **ἀπομεινάρει** καὶ **ἀπομεινάρει (οἱ)** = οἱ ὑπολειπόμενοι, οἱ λοιποί. *Διάλε το' (ὶ) ἀπολεμάρους σου!* Ἀμολεμάρια

(τά)=τά υπολείμματα, απομεινάρια. *Διάλε τ' απολειμάρια μου! Διάλε τὰ πάσπαλά μου!* σ. 87, άρ. 32.

ἀπόιδε (ς)= ἀπό πόδε. (βλ. πόδε) σ. 101, άρ. 4.

ἀποδέρα καὶ **ἀποδέρας**= ἀπό έσπέρας, ἀπό βραδύς, βράδου. 68, 1. cf. ὁ ἀποσπερίτης.

ἀποδώνω καὶ **ποδώνω**— 1, φθάνω, προφθάνω, καταφθάνω, φθάνω στο τέρμα τοῦ δρόμου μου. 2, 'Αλλά καί: 'Απόσωσε(=έφερε) ὁ μαντατοφόρος τὸ χαμπέρι». «'Αποσώνουν (φέρνουν, τὰ φθάνουν) τὰ λάφυρα στο 'Ασχύφου». 27, 9.

ἀποδακίζω = 1. στρέφω τὰ ζῶα τοῦ ποιμνίου πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, τὰ κωλώνω, τὰ ἀποστρέφω, τὰ γυρίζω πίσω. ('Ορος ποιμενικός). 2. διευθύνω, ἀπολύω, κάνω τὸ κουμάντο. 16, 10.

ἀ.οὐ = ἀπό. Δέν πρέπει νὰ ουγχέεται μὲ τὸ ἀπὸ μὲ δασεΐα. βλ. κάτω

ἀποῦ = 1. ὅποιος, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος. 2. ὅπου. Συχνὰ σέ σύνθεση μὲ τὴν ἐπομένη λέξη. ἀποῦχει=ὅποιος ἔχει. ἀποῦναμε=ὅποιος ἔκανε. ἀποῦναι=ὅπου εἶναι.

ἀραγός (ὁ)= τὸ μικρὸ ἄσκι. 64 B. 11.

ἀργαστήρι (τὸ)= τὸ μαγαζί, τὸ ἐμποράδικο, τὸ κατάστημα ἢ καὶ ἡ ἀποθήκη ἐμπορικῶν εἰδῶν. 3, 29. καὶ σ. 96, άρ. 93.

ἀργιομοίρης (ὁ)= ὁ ἀργομοίρης, πού ἀργεῖ νὰ δεῖ (καλή) μοῖρα. 64 Γ, 1

ἀρθοῦνι (τὸ), **ἀρθοῦνια** (τὰ)= τὸ ρουθούνι. 64 A. 10.

ἄγκαλος (ὁ)= ὁ μυωξός, Hamster, ἄσβος, blaireau 90, 1.

ἀρμῖ (τὸ) καὶ **ἀρμός** (ὁ), **ἀρμιά** (τὰ)= ἡ ὄφρυς λόφων καὶ βουνῶν, κορυφή, κορυφογραμμή. βλ. ρίνα καὶ νόρδα. Πηγαίνω ρίνα, ρίνα. Πῆρα τὸν ἀρμό, ἀρμό. Πάω κόρδα κόρδα. 16, 7.

ἀρνεύγω=εἰρηνεύω, γαληνεύω, καταπραῦνω. "Έχει καὶ μέση σημασία =καταπραῦνομαι, βλ. ὀρνικός. σ. 105, άρ. 9.

ἀρνομάντρι (τὸ)=ἡ μάντρα, (ἡ κούρτα, ἡ στρούγγα) γιὰ τ' ἀρνιά.

ἀρτζιουχάλι (τὸ) καὶ **ἀρτζιουχάλι** (τὸ)=ἡ αἰτησις, ἡ ἀναφορά. (λέξ. τούρκ.) "Ακούεται καὶ ριτζιχάρι (τὸ). 3. 5.

ἄρχος καὶ **ἄρχοντας** (ὁ)=ὁ ἄρχων, ὁ πρόκριτος, ὁ μεγαλουσιάνος. ἀρχοδιά (ἢ) ἀρχοντικό (τὸ), ἀρχόντισσα (ἡ) κτλ.

ἀδικιארὲ=φανερὰ, δημόσια (λέξ. τούρκ.) σ. 84, άρ. 9.

ἀσπάλαθρος καὶ **ἀσπάλαθος** (ὁ)= "Ένα εἶδος ἀγκαθωτοῦ θάμνου. σ. 84, άρ. 10.

ἀδερῶτης (ὅ) = βλ. ἀγιοδερῶτης. 79, 2 καὶ 79, 3.

ἄτζεμπις καὶ ἄτζεμπα = ἄραγε, μήπως. 82, 2 καὶ 82, 3 καὶ 82, 4.

ἄτζι (τὸ) καὶ ἄτζος (ὅ) καὶ ἄτζα (ἡ) = ἡ γάμπα. 64 B. 12.

ἄτζιτζικας (ὅ) = τὸ τζιτζικι. σ. 92, ἄρ. 65.

ἀφαλόπονος = γνωστὴ σέ ἄλην τὴν Ἑλλάδα ἢ ἄρρώστεια τοῦ «λυμένου ἢ ξεστριμένου ἀφαλοῦ» (= ὄμφαλι). *Υπάρχουν εἰδικοὶ «πρακτικοί» ποῦ τὸν «στρίβουν» καὶ τὸν ἐπαναφέρουν στὴ φυσιολογικὴ κατάστασή του. 63. 15.

ἀφρονκάζομαι καὶ ἀφουκροῦμαι καὶ ἀφρουκοῦμαι, ἀκουῶράζω καὶ ἀκουῶράζομαι καὶ ἀφουκράζομαι καὶ ἀκουῶμάζομαι = ἀκροῶμαι, ἀκούω, βάζω αὐτί.

ἄχι! καὶ ἄχης! = ἔχ!

βαρά = 1. βαριά (ἐπιθετο) βαρὰ καρδιά. 2. βαριά, βαρέως, (ἐπίρρ.)

βαρο... = βαρὺ... καὶ βαρυο... μοῦ βαροφάνη, βαροκαρδισμένος, βαροδικασμένος, βαρο(σ)αναγοσενάζω.

βάτινο (τὸ) = τὸ βατόμυρο, τὸ ἀγριόμυρο. σ. 95, ἄρ. 85.

βγορίζω = βλέπω ἀπὸ ψηλά, ἀγναντεύω, περιβλέπω, βλέπω καλὰ, ξεχωρίζω. Δὲ βγορίζω καλὰ = δὲν διακρίνω καλὰ, βγορίζει = ξεχωρίζει, διακρίνεται, φαίνεται καλὰ. Βγορίζουν τὰ βουνὰ = διακρίνονται καλὰ. Μοῦ, σοῦ, τοῦ βγορίζει = μοῦ παρουσιάζεται καθαρὰ στὴ θέα, μοῦ καταφαίνεται. Εὔγορο-λογῶ καὶ βγορολογῶ = κατοπτεύω, ἀγναντεύω, παρατηρῶ ἀπὸ ψηλά, καρραουλίζω. Εὔγορο (τὸ) καὶ ὄβγορο (τὸ) καὶ εὔγοράδα (ἡ) καὶ ὄβγοράδα (ἡ) = μέρος ἀγναντερό, καρραοῦλι, τόπος ἀπ' τὸν ὁποῖον βλέπεις (ἢ βλέπεσαι) καθαρά. Βγορινός ἢ, ὄ, = ἀγνατερός, κτλ. 10, 3.

βελόνα (ἡ) = τὸ καρφί, ἢ πρόκα.

βιόλα (ἡ) = τὸ λουλούδι, τὸ ἄνθος. *Ο Germano (1622) μεταφράζει τὴ λέξη : χαμοβιολέτα, βιολέτα. 3, 26.

βισιτορίζομαι (βισιτορίζομαι) = παθαίνω νεραῖδοχτύπημα. βισιτοριγμα (τὸ) = χτύπημα, πείραγμα, τρέλλα προερχόμενη ἀπὸ συναπάντημα μὲ νεράγδα, σφάντασμα, ἄερικό, βρονκόλακα βραχνέ (βραχνάδες οἱ), καταχανᾶ, τσοῦπο (τσοῦποι οἱ), ἢ ἄισουμπᾶ (ἄισουμπᾶδες οἱ), κλπ. σ. 98, ἄρ. 107.

βλέπω=1. ὀρώ, θεωρώ 2. φυλάγω, προσέχω, φρουρώ. "Εβλεπα 'ν κομμάτι ἀμπέλι. || 3. βοσκῶ, Δεκάξο πρόβατα ἤβλεπα.. βλ. παραβλέπω. Βλέπου σε=φυλάξου, πρόσεχε! 'Εξώφυλλο Α.

βούϊ (τό), βούϊα (τά)=τό βόδι.

βουλιωμένος, η, ο = βουλιαγμένος, χαντακωμένος, κατεστραμμένος, άφανισμένος, 64 Α, 5.

βρίδτω και βρίχνω=βρίσκω.

βροντῶ=1. χτυπῶ, κρούω. || 2. θορυβῶ, ὁ βρόντος. κουργοβροντᾶ. βρόντα μου! 68, 16 και 81, 8.

γαέρον και γιαγέρον και γαγέρον=1. γυρίζω πίσω, ἐπιστρέφω, retourner, revenir, zurückkehren || 2. δίδω πίσω, ἐπιστρέφω, rendre, zurückgeben. γασρός (δ), γιαγρός (δ) γαγρός (δ), γάσρομα (τό), γιάγρομα (τό) αντιγιαγρός (δ) σ. 99, άρ. 117.

γαϊτανόφρουδη (ή)=πού έχει φρούδια σά γαϊτάνι, ή δμορφη, ή λυγερή. 78, 3 και 20, 3.

γαλανός, ή, ό=άσπρος. σ. 107, άρ. 6.

γαμαριωμένος, η, ο=μαγαρισμένος 7, 53.

γαμπάς (ό)=έγχώρια μάλλινη κάππα. γαμπαδᾶτος, η, ο, ὁ φορών γαμπά 65, 4.

'γγαλονόμος (ό)=ό βοσκός για τὰ έγγαλα (γαλάρια) αίγοπρόβατα.

γδέχομαι=έκδέχομαι, καρτερῶ, άναμένω. 'Από καιρό τό γδέχοντα (τό χαμπέρι)=τό περίμεναν. 49, 7 και 49, 9.

γδιννός ή, ό = γυμνός. 6, 16.

γείς = εις.

γερακεκούδουνο (τό)=τά μικρά μπρούτζινα κουδούνια πού βάζουν στο δοξάρι, με τό ὁποῖον παίζουν τη λύρα. σ. 97, άρ. 101, 102, 103 και σ. 107, άρ. 7.

γεργερές (ό), γεργερέδες (οι)=είδος κουδουνοῦ για τὰ αίγοπρόβατα. 'Η λέξη δέν άκούεται στα Σφακιά. 57, 7.

γη = ή.

γιάντα και γιάειντα=γιατί; τίνος ένεκα:

γιαγαμπής (δ)=ό Θεός. (λέξ. τούρκ.) 87, 1.

γιδόλερο (τό)=λέρι για τὰ γίδια. βλ. λέρι. 67, 2.

γκάρδας (ὁ)=ὁ ολισφάγος. "Ἐφραξεν ὁ γκάρδας μου. 64, 17.

γονικὸ (τὸ), γονικά (τὰ)=ἡ πατρικὴ κτῆσις, περιουσία, ἰδίως τὸ πατρικὸ σπίτι. Χρονικὸ Μωρῶος: «Δὲν ἔχω τὸν Μωρηᾶν οὔτε γονικὸν οὔτε παππούδικόν μου...» 12. Παρ.

γρῆ (ἡ) καὶ γρᾶ (ἡ) γρέδες (ῥι) καὶ γράδες (οἶ)=ἡ γριά, ἡ γερόντισσα. γρικῶ καὶ δρικῶ=ἀκούω, βλ. ἀγρικῶ. ρικοῦμαι=ἀκούομαι. Γρικκοῦσι, ἔρικκα, γρικά ἢ δρικά τον 1 γρίκηξα, θὰ γρικῆω, γρικημένος. η, ο. 3, 21, καὶ 7, 38 καὶ 67, 3.

γυαλι (τὸ)= 1. ὁ καθρέπτης 2. τὸ ποτήρι, 68, παρ. καὶ σ. 95, ἄρ. 86. γυροποταμιὰ (ἡ) καὶ γυροποταμιίδα (ἡ) καὶ γυροπόταμος (ὁ)=οἱ δ-χθες τοῦ ποταμοῦ, Flusssufer, «ὁ παραπόταμος» cf. τὰ γυρογάλια=οἱ παραλίες, τὰ γυροχώρια=τὰ περίξ χωριά, σ. 95, ἄρ. 87.

δαχτυλιδῶω=ἀρραβωνιάζω. "Ἄμα λάβει τὴν συγκατάθεση τῶν γονέων τῆς κόρης, ὁ νέος στέλνει χαρίσματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερο εἶναι ὁ ἀρραβῶνας ἢ τὸ σημάδι, δηλαδὴ χρυσὸ δαχτυλίδι, (ἀπλό, ἢ σὲ σχῆμα φειδιοῦ), καὶ μιὰ πού δέχτηκε τὰ δῶρα ἢ κόρη, θεωρεῖται ἀρραβωνιασμένη ἢ λογοστεμμένη ἢ δαχτυλιδωμένη ἢ σημαδεμένη ἢ λογοδομένη σ. 115, στ. 51.

δέτης (ὁ)=τὸ κατηφορικὸ κομμάτι γῆ, πού χωρίζει (ἢ «δένει») δύο χωράφια, πού βρίσκονται σὲ διάφορο ἐπίπεδο, ἔχουν διαφορετικὸ ὑψόμετρο 63, 5.

διάγω καὶ διαώ καὶ διάχνω= 1. ἐνδαιτώμαι, διατρίβω, παραμένω, séjourner. 2. ἐνεργῶ. πράττω, agir, πῶς νὰ διάξω; =πῶς νὰ ἐνεργήσω, νὰ κάνω; 3. συγυρίζω, διορθῶνω τινά. "Ἐδέτοι τὸν ἐδιάξασι αὐτὸν τὸν Ἀλιδάκη=τὸν συγυρίσανε. 64 A. 11.

διακόβγω= 1. ξεχωρίζω, ξεκόβω ἀπ' τὸ ποίμνιο ἓνα ἢ μερικὰ (=μιὰ κοψὰ) ζῶα, συνήθως γιὰ νὰ τὰ κλέψω 2. διακόφτω (τὸ γάλα)=διανέμω κτλ. "Ὅρος τυροκομίας. 59, 6.

διάλε=συχνά ὡς βλαστήμια: διάλε το*(ι) ἀγάπες!...διάλε τὴν τριχα πούλειρε!... διάλε τὴ δροσιά, κτλ. δροσιά=τὸ τίποτε, τὸ ἔλεος, τὸ κλωνί, ἢ στάλα. Δροσιά δὲ κατέω=γρὺ δὲ ξέρω.

- δικός, ἡ, ὁ=βλ. ἐδικός.
- διμουρεύομαι=εἶμαι διπρόσωπος, *διμυρος*. σ. 108, ἀρ. 9.
- διῶμα (τὸ)=τὸ καμάρωμα, ὁ ἀέρας, ἡ εὐγενής ἐμφάνισις, ἡ καλὴ παράστασις. *διωματάρης* (ὁ) 47A, παρ. καὶ 47B, παρ.
- δοκαίνα (ἡ)=ἡ μεγάλη δοκός, τράβα τῆς στέγης, τὸ *μεσοδόκι*. 75, 1.
- δοικῶ=βλ. γρικῶ. 3, 21.
- δῶμα (τὸ)=ἡ ἐπίπεδος, τερατωσὴ, στέγη, συνηθέστατη στῆν Κρήτη. σ. 115, στ. 44.
- ἐγναφε=ἐβύρσευε. 67, 30.
- ἐδᾶ καὶ δᾶ=τώρα.
- ἐδε ! =κύτταξε ! δέξ ! 63, 7.
- ἐδικός, ἡ, ὁ καὶ δικός, ἡ, ὁ=1. ἰδικός. 2. συγγενής. *ἐδικολογία* (ἡ) *δικολογία* (ἡ) καὶ *δικολόγ* (τὸ)=τὸ συγγενολόγ, οἱ συγγενεῖς. 11, 1.
- ἐθεκα=βλ. θέτω.
- εἶναι καὶ εἶναι=εἶναι. 3ο πρόσ. πληθ., ἐνῶ τὸ 3ο πρόσ. ἐνικοῦ εἶναι μόνον=εἶναι ἢ εἶναι. βλ. εἶναι.
- εἶντα καὶ νιᾶ=τί; τί εἶναι ταῦτα; Συχνὰ σέ σύνθεση μετὰ τὴν ἐπόμενη λέξη: *εἰντᾶναι, εἰντᾶπες, εἰντᾶκαμες. Τ' ἄρματα νιᾶ τὰ θέλω*;
- ἐκειᾶ, ἐκειᾶ καὶ κειᾶ=ἐκεῖ.
- εἶναι καὶ εἶναι=εἶναι 1. 3ο πρόσ. ἐνικοῦ 2. 3ο πρόσ. πλυσ. βλ. εἶναι.
- ἐντραπεζάρω καὶ ἐντραπεζάω=βλ. *ντραπεζάρω*.
- ἐξωλαλῶ=πρέπει νὰ διαβαστεῖ: *ὀξωλαλῶ*.
- ἐπά καὶ πᾶ=ἐδῶ. *ἐπαδᾶ* καὶ *ἐπαῖ*=ἐδωδᾶ.
- ἐποῦρι καὶ ποῦρι=βεβαίως, σίγουρα, τῶ ὄντι. (λεξ. Ἰταλ.) σ. 93 ἀρ. 73.
- ἐργῶ=κρυώνω, (ριγῶ). *ἤργουν, ἤργασα*. σ. 85, ἀρ. 21.
- ἐρέχτηκα=βλ. *ρέγομαι*. 39, 1
- ἐρωθιά (ἡ)=ἡ ἐρωτομπλεξιά, ἐρωτοδουλειά. 26, 7 καὶ 26, 12.
- ἐρωντας (ὁ)=ὁ ἐρωτας.
- ἐτσᾶ καὶ ἔτσα=ἔτσι, *ἐτσάτονε, ἐτσάλεγε*=ἔτσι ἦτονε, ἔτσι ἔλεγε.
- εὐγιά (ἡ)=εὐδία, καλοκαιρία, Ἄκούεται καί: *βιδιᾶ* (ἡ). 29, παρ.
- ἐχω=κοντὰ στίς ἄλλες του ἔννοιες ἔχει καὶ τὴν ἀρχαία τοῦ=βαστῶ, κρατῶ, 54, 2.
- ἔω=ἔχω. *ἔεις, ἔει, ν' ἄω, ν' ἄεις* κτλ.
- ζαλὲ ἡ καὶ ζαλιᾶ (ἡ), ζαλῆς (οἶ)=τὸ πάτημα, ἡ πατησιά. 78, παρ.

ζάλο (τὸ), ζάλα (τὰ)=1. τὸ βῆμα, ἡ περπατησιά. 2. τὸ ἴχνος, τὸ χνάρι, ἡ πατημασιά, vestige, Spur. 7, 30 καὶ 67, 25 καὶ σ. 97, ἀρ. 100.

ζαυπίτης (ὁ)=1 ὁ διοικητής 2. ὁ ἀστυνόμος (λέξι τούρκ.) 3, 1.

ζιμπούλι (τὸ)=ὁ ὑάκινθος (λέξι. τούρκ.) 6, 1.

ζουγραφιδτός, ἦ, ὁ καὶ ζουγραφιδτός, ἦ, ὁ=ζωγραφιστός, ζωγράφος (ὁ) κλπ. 76, 4.

ζουριδα (ἦ)=ἡ ἀλεποῦ. 64 A, 11.

ζουριδότρουπα (ἦ)=ἡ τρούπα τοῦ φωλεύει ἡ ἀλεποῦ. Τρούπα (ἦ)=ἡ σπηλιά. 64 A, 11.

ζυγώνω= 1. πλησιάζω 2. διώκω, κυνηγῶ, ἐκδιώκω, καταδιώκω 3. ἐπιδιώκω. Τὰ ζύγωναν ἐπιάξα=ἔτι ἐπιδιώκων, τὸ ἔφτασαν. 72 B, 2 καὶ 3.

ἦθε=ἦθελα.

θαυμῆ (ἦ)=ἡ κηδεία, τὸ θάψιμο. 7, 73.

θέλημα (τὸ)=ἡ ἄδεια, τὸ ἐλεύθερο. 3, 19.

θέτω= 1. βάζω, τοποθετῶ, 2. πλαγιάζω, κατακλίνομαι, πέφτω κλινήρης βάζω νά πλαγιάζει 3. τοῦ βάζω, τοῦ κολλῶ, τοῦ καταφέρνω μιά. Τοῦ ἔθεκα μιά. 8, 9, καὶ 64 A, 20 καὶ σ. 92, ἀρ. 65.

θωρῶ=βλέπω, κυττάζω. ἐθώρωνα, ἐθώρουν, ἐθώρως.

ἱμάνι (τὸ)=ἡ πίστις. (λέξι, τούρκ.) 3, 4.

ἱμπρέτια (τὰ)=ὁ τρόπος μου, τὰ ὑπάρχοντά μου. 87, 2.

καϊλοζαυμένος, n, o=κατάμαυρος, μαυροβαμμένος. καϊλόχρητο (τὸ) 3, 57

καϊρέτι (τὸ)=ἡ ὑπομονή. ἡ ἐγκαρτέρησις, τὸ κουράγιο. σ. 106, ἀρ. 4. καὶ σ. 114, ἀρ. 25. (λέξι. τούρκ.)

κακόρικός, n, o=κακορίζικος, κακομοίρης. 67, 21.

κακός, ἦ, ὁ=ἄσχημος. 64 A, 4.

καλαρμενίζω=ἀρμενίζω καλά. 13, 6.

καλλιὰ= 1. καλύτερα, προτιμότερα, Καλλιὰ ἔχω νά ποθάνω. Ὁ καλλιὰ ἀνθρωμένος. 64 A, 2 καὶ σ. 90, ἀρ. 54 καὶ 15, 2.

καλλιὰς (ὁ) καὶ καλλιὰ (ὁ) καὶ καλλιὰ (ἦ)=ὁ καλύτερος, ἡ καλύτε-

ρη. Ὁ καλλιὰς μας ἄντρας. «Πάρε καλλιὰ σου σύντεκνο..»
καλός, ή, ό=ώραίος 64 Α, 4.

καμπανέλι (τό)=κώδων γιά τὰ αἰγοπρόβατα, ποῦ «ἔχει σχήμα κώνου
κολούρου καί κατασκευάζεται ἐξ ὀρειχάλκου=τό κυ-
πρί (Ξανθοῦδίδης) 67, 4.

καμπανίζω=ζυγίζω. 3, 40.

κανακάρης (ό) κανακαριά καί κανακαρέ (ή) κανακάρη (τό) καί
κανακάρικο (τό)=ό χαϊδεμένος, ό ἀκριβός. κανακαμέ-
να=θωπευτικά. κανάκι (τό)=τό χάδι, 47 Β, παρ.

καρνάδος, α, ο= ό χτυπητά κόκκινος. (λέξ. Ἰταλ.) 3, 26.

καρυδόκουπα=ή φλοῦδα, ό φλοιός τοῦ καρυδιοῦ. 92.

καθαβέτι (τό)= 1. τό ντέρτι, ή λύπη, τό παράπονο. 2. τό πάθος ή ἐμ-
πάθεια. (λέξ. τούρκ.) σ. 94, ἀρ. 78.

καταλινῶ=καταστρέφω, ἐξοντώνω. 3, 28 καί 3, 42.

καταχανᾶς (ό) καταχανάδες (οἱ)=ὅπως ὁ τσοῦπος ή ἀτζουμάς (πλῆθ. οἱ
τσοῦποι, οἱ ἀτσομπάδες) εἶναι οἱ βρουκόλακες, τὰ κακὰ
πνεύματα, τὰ ἀγερικά, τὰ σφαντάσματα. βλ. βιστιρίζω. 92

καταχανεῖω=γίνομαι καταχανᾶς, βρυκολακιάζω. σ. 87, ἀρ. 32.

κατένε=βλ. κατέχω.

κατέχω καί κατέω=ξέρω, γνωρίζω. κατέω, κατέεις, κατέης, κατέμς, κτλ.
ἐκάτεχα.

κατζίκης (ό)=ό αἰμοβόρος, ό δόλιος, ό φθονερός. 7, 16 καί 7, 56.

κανκηδάρης (ό)=ό καυχησιάρης. κανκῶμαι. περισσοκανκῶμαι. σ. 101, ἀρ. 1.

κανκί (τό) κανκιὰ (τά)= 1. τάσι ἀπό κολοκῦθι (ή ξύλο) μέ χεροῦλι,
γιά μετάγγιση ὑγρῶν (Ἰδῖως γάλακτος), Schörfpflöfel.
2. τό κρανίο, τό καύκαλο. 3. Μιά μονάδα ἀπό 5, 10,
20 κτλ. κομμάτια αἰγοπρόβατα. 67, 15. Τό μπουλούκι.
ή μικρή ὁμάδα ἀνθρώπων ή ζώων λέγεται πατούλια (ή).

κεῶδι (ή)= 1. ή βελονιά, ή κεντιά 2. καθόλου, ντίπισ, οὔτε ὅσο μία κεν-
τιά. 64 Α, 7.

κειά=βλ. ἔκεια.

κεντῶ— 1. καίω, ἀνάβω, πυρπολῶ, βάζω φωτιά. 2. καίομαι «Κεντῶ καί
δὲν τὸ λέω.» 3. τὸν κέντησε ή τοῦ κέντησε μιὰ=τοῦ ἔναψε
μιὰ, τοῦ ἔριξε μιὰ τουφεκιά. 3, 32 καί 3, 34 καί 7, 35.

κερακοκόνισδα (ή)=ή κυρά κοκόνα. 26, 10.

- κερκέλι (τὸ)=τὸ κρικέλι. σ. 83, ἀρ. 5.
- κεφάλωπος, **η, ο**=ὁ τράγος καὶ ἡ αἴγα (σπάνια τὸ πρόβατο), ποῦ «ἔχει ἄλλο χρῶμα ἀπὸ τὸ κύριον εἰς τὴν κεφαλὴν», ξεχωρίζει δηλαδὴ τὸ κεφάλι ἀπ' τὸ ὑπόλοιπο σῶμα. 58, 5.
- κιανεῖς καὶ κιανεῖς καὶ κιανένας, **κιαιμιά, κιανένα**=κανένας. *Κια νοῦς*=κανενός.
- κινῶ=1. ξεκινῶ 2. ἀρχίζω. *Κινῶ πόλεμο*. 3. συγκινῶ. *Κάθε καρδιά κινουσι* 1, 1 καὶ 59, 1.
- κίτος ; = 86, 1.
- κλαῦμα καὶ κλυάμα (τὸ)=τὸ κλάμα. 68, 2 καὶ 47 A, 1 κτλ.
- κλινάρι (τὸ)=ἡ κλίνη, τὸ κρεβάτι. 24, 2.
- κλιτά= 1. ταπεινά. 2. θλιμμένα. 46 A, 2 64 B, 2.
- κλυάμα (τὸ)=βλ. κλαῦμα.
- κολατσό καὶ κολατσιό (τὸ)=τὸ πρόγευμα, τὸ πρωῖνὸ φαγί. (λέξ. ἰταλ.) 74, 3.
- κολλῶ=χτυπῶ, βαρῶ, δίνω μιά. *Μοῦ κόλλησε μιά*. 3, 14.
- κολυμπιάζω= 46 A. παρ.
- κοντζῆς (ὁ), κοντζῆδες (οἱ)=τὸ μπουμπούκι σ. 86, ἀρ. 27.
- κοτυλοδερμένος, **η, ο**=κοντυλένιος καὶ μακρουλός. 3, 55.
- κοπάδι (τὸ)=τὸ ποίμνιον. Συνειθίζεται περισσότερο ἡ λέξις *κοραδι* (τὸ).
- κοπέλλι (τὸ) **κοπέλλια (τὰ)**= 1. τὸ παιδί, τὸ τέκνον 2. ὁ νέος, ἄγουρος, *κοπελλιάρης* (ὁ), *κοπελλιάρικι* (τὸ,) *κοπελλίτικα*. *κοπελλιά* (ἡ)=ἡ νέα.
- κόρδα (ἡ)= 1. τὸ δοξάρι 2. μεταφρ. ἡ δύναμις, ἡ ρώμη 3. ἡ ράχη τοῦ βουνοῦ. βλ. *ἀρμί* 67. παρ.
- κόρη (ἡ)=ἡ παντρεμένη, ἡ σύζυγος. 54, 5.
- κοῦάρι (τὸ)=τὸ εικοσάρι (παλιὸ νόμισμα) 27, 5.
- κομογουρευτῆς (ὁ)= 47 B, 6.
- κουδονίζω=«*Nà σοῦ τὰ κουδονίσω!*» 87, 5.
- κουζουλαίνω=τρελλαίνω. *κουζουλαίνομαι*=τρελλαίνομαι. *κουζουλαμός* (ὁ) *κουζουλαμάρα* (ἡ) *κουζουλαμένος*. Λέγεται ἐπίσης : *τροζός*, ἡ *ὀ, τροζομένος*. *η, ο, τροζομόρα* (ἡ) 26, 23, σ. 100, ἀρ. 125.
- κουλουμουντρίζω=κάνω τοῦμπα. *Κουλουμούντρα* (ἡ)= ἡ τοῦμπα. σ. 91. ἀρ. 58.
- κουλλούρα(ἡ)=1. τὸ κουλλοῦρι. 2. γύρος, κύκλος. «*Τραγοῦδια τοῦ δρόμου ἡ τῆς κουλλούρας*» εἶναι αὐτά, ποῦ λέγονται στὸ δρόμο

της νυφικῆς πομπῆς. Ἡ πομπὴ αὐτὴ κάνει πάντα κύκλο (κουλλούρα), καὶ μάλιστα πρὸς τὰ δεξιὰ, γιὰ τὸ γούρι.
βλ. Βλαστός: «Γάμος ἐν Κρήτῃ». σ. 101, ἀρ. 2.

κουράδι (τὸ)=τὸ κοπάδι, τὸ ποίμνιον. *κουριδάρης* (ὁ), *κουραδοκόμος* (ὁ).

κουργιαλός, ἦ, ὁ=μαῦρος. 16, 5.

κουρνός, κουρνιά καὶ **κουρνέ** καὶ **κουρνή, κουρνό**=τράγος ἢ αἶγα, ποῦ ἔχει τὸ χρῶμα τῆς κουρούνας, δηλαδὴ ἄσπρο καὶ μαῦρο σὲ μεγάλες ἐπιφάνειες. «Ἄσπρη ἐμπρός, σκούρη ὀπίσω» (Ξανθ.) «Ἄπ' τὲς κουτάλες (=ὠμοπλάτες) καμπρωστὰ εἶναι φαζός (=ξεθωριασμένο μαῦρο)». (Βοσκός στὰ Σφακιὰ.) 57, 5.

κούρτα (ἦ)=ἡ μάντρα, ἡ στρουθγα. 67, 12 καὶ 67, 13.

κουρφόβροντῶ=κρυφοχτυπῶ. 68, 16.

κουρφόσ, ἦ, ὁ, καὶ **κρουφόσ** καὶ **κυρφόσ**=κρυφός.

κρατῶ=σέρνω (κρατῶ) τὸ χορό. 34, 1.

κρουφόσ, ἦ, ὁ,=βλ. *κουρφόσ*.

κρυγιότη (ἦ)=τὸ κρῦο. σ. 85, ἀρ. 21.

κυνηγάρης (ὁ)=ὁ κυνηγός. 43, 3 καὶ 78, 4.

κύρης (ὁ)=ὁ πατέρας, γεν. τοῦ κυροῦ.

κυρφόσ, ἦ, ο=βλ. *κρυφόσ*.

λαγκός (ὁ) καὶ **λαγκὸ** (τὸ), **λαγκὰ** (τὰ)=1. τὸ λαγκάδι 2. τὸ φάραγγι. 67, 32 καὶ 78, 1.

λαγωνεύω=1. κυνηγῶ 2. ψάχνω (σὰ *λαγωνικόσ*=σκυλι κυνηγητικό.) 18, 2

λάκκος (ὁ)=1. ἡ λάκκα, τὸ κοίλωμα ἐδάφους. 2. τὸ λεκανοπέδιο. 46A, 2 καὶ 47A, 2 καὶ 58, 3.

λαλῶ=1. ἐλαύνω, ὀδηγῶ τὸ ποίμνιο, τὸ ξεκινῶ. τὸ σαλαγάω, τὸ βάζω ὄμπρός, τὸ προτρέπω νὰ βαδίσει, *antreiben*. 2. γενικῶς=ὀδηγῶ βιαίως, πηγαίνω κανένα συμπρώνοντάς τον. *Δαλητὴ τὴ πηγαίνας. Δαλοῦμε τὸ ταράχη*=τὸν κινεῖσθαι ὀρμητικά. *λάλημα* (τὸ)=τὸ σαλάγημα, τὸ ὀδήγημα. *ἀλάλητα κουράδια*=κοπάδια ἀνοδήγητα. *Δαλαλῶ τὰ ἄζα*=τὰ διασκορπίζω. *διαλαλισμός* (ὁ) «Ἐβγάλα διαλαλισμός.»=ἤπροκύρηξαν. *ἀπελαλῶ*=ἀπελαύνω, ἐξορίζω, διώχνω, 67, 8 καὶ 76, 2. Στὰ Χιώτικα τραγούδια συναντοῦμε τὴ λέξη *λαλῶ* μὲ τὴν ἴδια σημασίαν

«νὰ λαλῆς χίλια σφαχτά». Ἄλλὰ καὶ μετὴν διαφορετικῆ τοῦ=πηγαίνω. «Στὴ στράτα πὸν πηγαίνας, στὴ στράτα πὸν λαλοῦσαν... «Λαλ', Ἀρετὴ, σὶὸ σπῆι μας...»

λαμπριάζομαι καὶ **λαμπράζομαι** καὶ **λαμπράζω**=ἐορτάζω τὴ λαμπρῆ, τὸ Πάσχα. Λέγεται ἐπίσης: *λαμπροσκολάζω* καὶ *λαμπροπασκάζω*. *Εἴχαμε Λαμπροσκόλια*. 68, 5.

λαμπροπασκάζω=βλ. *λαμπριάζομαι*. 68, 5 καὶ 68, 7.

λαντουρῶ=ραντίζω, καταβρέχω. Καταχρηστικῶς καὶ γιὰ τὴ σκόνη κτλ. 30, 3 καὶ σ. 91, ἀρ. 60.

λέδι=λέγουσι, λένε.

λέσκα (ἦ)=πεζούλι στὸ ἀπόκρημνο τοῦ βράχου. Συχνὰ οἱ αἶγες, ἐκεῖ πού πηδοῦν μέσα στὰ βράχια, παραστρατίζουσι, φθάνουν σὲ μιὰ τέτοια *λέσκα*, καὶ δὲν μποροῦν πλέον νὰ προχωρίσουν οὔτε νὰ γυρίσουν: *λεσκώνονται*. «*Λέσκωέ μου τὸ ὄζο*. Οἱ βοσκοὶ τότε τὸ *ξελεσκώνουν*. Πλυσθ. *οἱ λέσκες, τῶ λεσκῶ*. Ἡ λέξις εἶναι ἀπ' τὴ δυτικὴ Κρήτη, καὶ ἰδίως ἀπ' τὰ Σφακιά. Στὴν ἀνατολικὴ καὶ κεντρικὴ Κρήτη τὸ ἴδιο λέγεται: *πέζα* (ἦ), *πεζώνω* κτλ. ἦ; *δέτης* (ὄ), *δειώνω* κτλ. Στὴν Πελοπόννησο: *ζωνόρι* (τό), *ζωνάρισμα* (τό), *ζωναριάζω* κτλ. ἦ καὶ *βρόχιασμα* (τό), *βραχιάζομαι*, *βραχώθηκα*. Στὸν Παρνασσό: *ζαστάνι* (τό), *ζαστανώνομαι* *ξεζαστανώνω* καὶ *βραχώνομαι* κτλ. 12, 3 καὶ 12, παρ.

λέρι (τό)=εἶδος κοδουνοῦ γιὰ τὰ αἰγοπρόβατα. Πλυσθ. *λέρια* (τά). *Πρωτόλερα, μισόλερα, ψιλόλερα, ψιλολεράκια* κτλ. 57, 8 καὶ 58, 6 καὶ 67, 2 καὶ 67, 3 καὶ 67, 32.

λιανό (τό)=ὄ γαΐδαρος, ὄ ὄνος, τὸ λιανὸ κτήμα. βλ. *χοιτρά* (τά). 33, 2.

λιγοψυχῶ=ἀνυπομονῶ. *λιγοψύχουνα*=λιγοψυχοῦσα. *λιγοψυχιά* (ἦ)=ἡ ἀνυπομονησία. 64A, 3 καὶ σ. 107, ἀρ. 2.

λοῖδομος (ο)=ὄ λογισμός. 64 B, 6.

λουβός, **ἦ**, **ὄ**=λωβός, λεπρός.

λουρί (τό)= 1. ἡ ζώνη 2. τὸ λουρί. 52, 5 καὶ 66, 3.

λουτροῦῶ=λειτούργω σ. 113, στ. 72.

λύρα (ἦ)=τὸ γνωστὸ κρητικὸ μουσικὸ ὄργανο. *λυράρης* (ὄ) καὶ *λυρατῆς* (ὄ).

λώμπης καὶ **λώπης** καὶ **λώπως**= 1. σάμπως, λέω πῶς, νομίζω, μοῦ

φαίνεται 2. μήπως; 64A, 2 και σ. 91, άρ. 64 και σ. 98, άρ. 107.

μαγατζές (ό)=ή άποθήκη. 68. παρ.

μαγέρεμα (τό)=τό μαγειρευτό φαγι. 64A, 16.

μαγκλαβίζω=ύποβάλλω σέ βσσανιστήρια, κακοποιώ, βασανίζω. *μαγκλάβια (τά)*=τά βασανιστήρια, 71, 1 και 71, 2 και 71,4.

μαδάρα (ή)= 1. τό ξεγυμνωμένο, *μαδαρό* (=σπανό) βουνό, τό ψηλό και άγριο. **Η (μεγάλη) Μαδάρα ή οι Μαδάρες*=οί κορφές τών Λευκών Όρέων. 2. *Όρεινό βοσκοτόπι, όρεινή καθορισμένη περιφέρεια, όπου βόσκουν τά αργοπρόβατα. «*Ό Ροδαρές είναι ή καλύτερη μαδάρα.*»

μανιακωμένος και **μανιατωμένος, n. o**=πού φορεϊ μανιάκι. *μανιάκι (τό)*=τό (δερμάτινο) περιλαίμιο πού βάζουν σέ σκύλους ή σέ αργοπρόβατα. cf. *κουδουνιά (ή)* και *κουδουνέ (ή)*. 16, 3.

μανίζω=θυμώνω, έξοργίζομαι, φουρκίζομαι. *Τοῦ μανίζω*=τοῦ θυμώνω *μανισμένος, η, ο*=θυμωμένος σ. 87, άρ. 35.

μαντέμι (τό)=τό σκληρό μετάλλευμα σιδήρου. σ. 113 στ. 177.

μαχώνω=περιστέλλω έντός, στρυμώνω, συμπιέζω, πλακώνω. 67, 14.

μερωμένος n, o και **μερευμένος, n, o**=ήμερωμένος 12, 1.

μεσότος, n, o=γεμάτος ώς τή μέση. 64A, 11.

μεδοκοῦκκι (τό)=73, 8.

μετά=μέ, μαζί, μειά μέ=μ' έμένα.

μέτε=βλ. *άμέτε*.

μιτιρίζι (τό)=ό προμαχώνας, τό προτείχισμα, (λέξ. τούρκ.) 6. 11.

μνώγω=όρκίζομαι. *μνωμένος, η, ο*=όρκισμένος, 3, 14.

μονομεριζώ και **μονομεριάζω** και **μονομεριώ**= 1. μαζεύω, συναθροίζω. *Μονομέριαζε τ' άσκέρι ό Τοῦρκος*=συνάθροιζε. 2. *μονομεριάζουσι και μονομεριούσι*=συναθροίζονται, συνέρχονται 7, 4 και 67, 11.

μουδέ και **μουϊδέ** και **μούτε** και **οϋϊδέ**=μήτε, μηδέ, οϋτε.

μπαϊράκι (τό)= 1. ή σημαία 2. τό τάγμα. (λέξ. τούρκ.) cf. *vexillum*. 3, 1 και 3, 26.

μπακώ=76, παρ.

μπαλοθιά (ή) και **μπαλοτέ (ή)**= 1. ή έκπυρσοκρότησις όπλου 2. ή του

φεκιά, ή βολή. *μπαλοτάρω*=ρίχνω με τὸ τουφέκι, τουφεκίζω.

μπάντα (ή)= 1. ή μεριά 2. ή πλευρά, ή πλαγιά. **3**, 1 καὶ **43**, 1 καὶ **48**, 5 καὶ **53**, 4.

μπαταλεύω=γίνομαι ἄχρηστος, μπατάλικος. σ. 107, ἄρ. 7.

μπεγίρι (τὸ)=τὸ ἄλογο. Κάθε ἄλογο «*bei ghir*» ἐν ἀντιθέσει μετὰ «*at*» =ὁ εὐγενῆς ἵππος. Ὁ *ἀτλῆς*=ὁ καρβαλλάρης. (λέξ. τούρ.) **3**, 34 καὶ **3**, 35.

μπέλικι=ἴσως, **3**, 28.

μπέμπα=πέμπω, στέλνω. "Εμπεπα, θὰ μπέμψω.

μπλάβος, μπλάβη καὶ **μπλάβα, μπλάβο**=γαλάζιος, κυανούς. *Μπλαβιμάδα* [ή]. σ. 92, ἄρ. 69.

μπλιὸ=πλέον.

μπορέτως=ἴσως, μήπως, πιθανόν. **26**, 18.

μποδοκάδα (ή) καὶ **προδοκάδα (ή)**=ή ἔνεδρα, ή χωσιά, *embuscade*. (λέξ. Ἴταλ | σ, 115, στ. 64.

μπουμπάρδα (ή) καὶ **μπουρμπάρδα (ή)** καὶ **λουμπάρδα (ή)**= 1. ή κανονιά. 2. τὸ κανόνι. *Μπουμπαρδιά (ή)* καὶ *μπουρμπαδιά ή*, καὶ *λουμπαρδιά (ή)*= ή κανονιά. σ. 93, ἄρ. 76.

Νάδης (ὁ)=ὁ Ἄδης.

νάθε=νά ἤθελε, νὰ ἤθελαν. cf. *Θε νὰ*=Θέλω νά. **7**, 5.

νάδπουν=βλέπε *σπῶ*. **10**, 1.

νενέ=ή μητέρα (λέξ. τούρκ.) **3**, 37 καὶ **3**, 43.

ντά=βλ. *εἶντα*. σ. 102, ἄρ. 9.

νταβάς (ὁ)= 1. ή δίκη, ή διαδικασία, ή κατηγορία 2. τὸ παράπονο. (λέξ. τούρκ.) **30**, 5 καὶ σ. 106, ἄρ. 2.

νταβιαντῶ καὶ **νταγιαντιζῶ**=ὑπομένω, βαστῶ. (λέξ. τούρκ.)

νταμπακαριὸ (τὸ)=τὸ ταμπκαριό, τὸ βυρσοδεψεῖο. **67**, 29.

νταμπούρι (τὸ)=τὸ ταμπούρι. **9**, 5.

νταμπούτι (τὸ)=νεκροκρέββατο, κιβώτιο νεκρῶν (λέξ. τούρκ.) **3**, 44.

νταῦκος (ὁ)=χάσμα, σχισματιὰ βαθυὰ μέσα στὸ βράχο. **16**, 13 καὶ **16**, 15.

ντελόγως καὶ **ντελόγκως**=ἀμέσως, αὐτοστιγμεί. σ. 94, ἄρ. 80.

ντορμπάς (ὁ)=ὁ ντορβάς, ὁ τουρβάς. **3**, 38.

ντου καὶ **ντουε**=του, τους (κτητικὴ ἀντωνυμία). δταν ή προηγούμενη λέξη λήγει σὲ φωνήεν.

- ντουδοντιζω=εἶμαι συλλογισμένος, συλλογίζομαι, ντουσοντισμένος, η,
 =συλλογισμένος. σ. 93, ἀρ. 73. καὶ σ. 94, ἀρ. 78
- ντραπεζάρω καὶ έντραπεζάρω καὶ έντραπεζάω=παρα-
 θέτω γεζμα, τραπέζι. βλ. συνταβλόω. 68, 6 καὶ 68, 8.
- ντων καὶ ντως=των, τους (κτητική άντωνυμία), όταν ή προηγούμενη λέ-
 ξη λήγει σέ φωνήεν. Ἄλλιῶς: των, τως.
- αθός, ξαθὴ καὶ ξαθιά, ξαθὸ=ξανθός. ξαθή (ή)=ή λυγερή, ή ὁμορφη, ή
 καλή. ξαθιές (οί) καὶ ξαθές (οί).
- ξαλνδμονῶ=άλησμονῶ, ξεχνῶ τελείως. σ. 85, ἀρ. 19 καὶ σ. 94, ἀρ. 79.
- ξαμώνω=σκοπεύω, βάζω στό στόχο, στό σημάδι, σημαδεύω σ. 96, ἀρ. 96
- ξαναγκρικῶ=ξανακούω. βλ. γρικῶ. 67, 3.
- ξανοίγω= 1. βλέπω, κυττάζω, θεωρῶ, παρατηρῶ, regarder, contempler,
 hinschauen, anschauen 2. Βλέπω αἴφνης,ξαφνικά. «Μιά
 γκολαν ἄ ξανοίγω ντον ἄπου κατέβαινε». 3. Θηρῶ, πασκίζω,
 πρόσπαθῶ, nach etwas streben, hinzielen. σ. 96,
 ἀρ. 94 καὶ σ. 101, ἀρ. 5.
- ξεγιβεντιομένος, n, o=ξεντροπιασμένος, ἀναίσχυντος. Μιά ξεγιβεντιομέ-
 νη=μιά γυναικα κακής διαγωγής. 7, 54 καὶ 7, 57.
- ξεδηλαιίνω= 1. ἐρμηνεύω, ἔπεξηγῶ. ξεδιαλύνω, 2. ξεδηλαιίνει=ἐπαληθεύ-
 ει, πραγματοποιεῖται. σ. 84, ἀρ. 8.
- ξεμιώτεύγω=σώζω, γλυττώνω, ἀπελευθερώνω. 3, 19 καὶ σ. 86, ἀρ. 29.
- ξεπροβαίρνω=ξεπροβαίνω, ξεπροβάλλω. 8, 7.
- ξετουρτουρώνω=πεθαίνω, χάνομαι ἀπ' τό κρύο (τό τούρτουρο), ξεπα-
 γιάζω. σ. 85, ἀρ. 21.
- ξεταφάρωνω=βγάζω τό τσάφαρο ή τό τσάφαρα. βλ. τσάφαρο. 58, 4 καὶ
 58, 5 καὶ 67, 14.
- ξηλολογῶ=ξηλώνω=σκορπίζω, διασκορπίζω τά αἰγοπρόβατα. «Μή μού
 ξηλώνεις τά δζά»! 59, παρ.
- ξιοξιολαλῶ ή ξιωξιῶλαλῶ(ς)=δπως ξηλολογῶ. Διασκορπίζω τά αἰγο-
 πρόβατα μέ τό «ξιῶξιῶ!». βλ. δξωλαλῶ. 59, 6.
- δβρουαυμένος, n, o=πού ἔχει πιάνσει δβρονά. Ὁβρονά (ή)=τό θαλάσσιο ή
 καὶ ποτάμιο βρόο. δβρονάζει, βρού(γ)ιωσε= 1. πιάνω δ-
 βρουά. 2. στερεώνομαι, πιάνω ρίζες (μεταφορικῶς). 18, 11
- δγια=διά, γιά. 5, 32 καὶ 7, 13 καὶ 20, 5.
- δγραδιά (ή)=ή ὕγρασία. 67, 20.

ὄζο (τό), ὄζα (τά) καί ζο (τό) καί ζα (τά)= 1. τὰ ζῶα. 2. εἰδικῶς τὰ αἰγοπρόβατα.

ὄθρος (ὄ)=ὄ ἐχθρός.

ὄμαδι=μαζί, ἀντάμα. 64A, 20 καί σ. 99, ἀρ. 118 καί σ. 115, στ. 52.

ὄντε καί ὄντεν καί ὄτα καί ὄντα καί ὄνταν καί ὄντας=ὄταν, ὄτε.

ὄνταδάκι (τό)=ὄποκοριστικό τοῦ ὄντας (ὄ)=τό ἀνώγειον, ἀνώγι, τό ἀπάνω πάτωμα. 115, 44.

ὄξω=1. ἔξω. 2. ἐκτός, πλὴν. «λέν ἔρχεται ὄξω γιά συντροφιά». σ. 94, ἀρ. 77

ὄξωλαλῶ καί ξελαλῶ καί ξωλαλῶ=1. σαλαγάω. «ἐξελαύνω τὰ αἰγοπρόβατα, εἴτε ἐκ τῆς μάνδρας εἴτε ἄλλοθεν». (Ξανθ.) 2. «ὄταν ὁ ποιμὴν ἀφίνει τὰ πρόβατα νά βόσκουν ἐλευθέρως». (Βλαστός). 3. Διασκορπίζω τὰ αἰγοπρόβατα, auseinandertreiben, disperser. 159, παρ.

ὄρανός (ὄ)=ὄ οὐρανός.

ὄρνικός, ἦ, ὄ=1. μοναχός, ἔρημος 2. ἦσυχος, εἰρηνικός. 48, 3.

ὄρπιζω=ἐλπίζω. ὄρπιδα (ἦ)=ἦ ἐλπίδα.

ὄρχιουμαι=πηδῶ, χοροπηδῶ. 80, παρ.

οὐγκιά (ἦ)=μέτρον γιά βάρος. once, Unze. οὐγκιές-οὐγκιές=«δράμι μέ δράμι». 7, 70.

οὐλιά (ἦ)=ἦ γουλιά, ἦ καταποσιά. μιὰ οὐλιά καί μιὰ ὀλιά=λιγάκι, μιὰ ψίχα. 64A, 14.

ὄφρετινός, ἦ, ὄ=φρετινός. cf. ὄπερουνός, ὄψερινός. 27, 17.

ὄψές ἀργάς=χθές ἀργά, χθές βράδυ. ὄπάργας=χθές ἀργά, παραγαδινός, ἦ, ὄ=χθεσινοβραδυνός. 42, 1. βλ. καί : ὄψές ταχιάς σ. 115, στ. 63.

ὄψιμοκαλόκαιρο (τό)=τό ὄψιμο (=ἀργοπορημένο) καλοκαίρι, τό τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ. 29A, 3 καί 29B, 5.

παίζω=1. βάλλω (πῦρ), ρίχνω (τουφεκιά), τουφεκίζω. 2. δίνω μιὰ, καταφέρνω μιὰ. Παίζω μαχαιριές, τοῦπαιξα μιὰ, παίζω σὸ σημάδι. Παιγνιώτης (ὄ)=ὄ (καλός) σκοπευτής 7, 32 καί 67, 13. «Τοῦ παίζω ἓνα σάλεμα τοῦ γαλάτου...»

παλιοσίβανα (τά)=σιβάνι (τό)=οἱ γνωστός κρητικὸς μπότες (λέξ. ἱταλ.) 67, 22.

παλιμουσοῦρος (ὄ)=μουσοῦρος (ὄ)=ὄ μυριαιδερός, μελαψός, σκοτεινόχρωμος. Μουσοῦροι (οἱ)=παλιά βυζαντινὴ οἰκογένεια τῆς Κρήτης. 18, 5.

- παντέχω=άπαντέχω, άναμένω, περιμένω, προσδοκώ. σ. 97, άρ. 97.
- παραδέρνω=σαρώνω, σκουπίζω. *παρασύρα (ή) ή σκουπα. παρασυρίδια (τά)*
=τά σκουπίδια. «*Τοί παρασύρας ή χέρα έσπασενε*». 30, 1.
- παραβλέπω= 1. φυλάγω, κυτιάζω. 2. παραφυλάττω, παραμονεύω. «*Πα-
ραβλέπω τό παιδί, τόν άρρωστο*». 18, 3.
- παραγγένω=παραγγέλνω. *παράγγελνα, θά παραγγέλνω.*
- παρατόδάφαρα τραγούδια= τραγούδια χλευαστικά και χυδαία. «Δέν
είναι άληθεινά τραγούδια, σάν τής τάβλας ή τοϋ δρό-
μου, δέν έχουν δικό τους σωστό σκοπό, μόνο λέ-
γονται σάν τά μπαστικά «recitativo».
- πατόπαλι (ή) και πάσπαλος (ό) (τά) *πάσπαλα* =ή σκόνη. σ. 91, άρ. 60
και σ. 101, άρ. 5.
- πατέ (ή) και παθιά (ή)=1. τό πάτημα, τό βήμα, ή πατημασιά. βλ. *ζαλέ
(ή)*. 2. λάκτισμα, *Fusstritt*. 78, παρ. *παθιω*=πατώ.
- πατρογονικό (τό) = ή οικογενειακή, πατρική κτήσις, και ιδίως τό
σπίτι. βλ. *γονικό (τό)*. *πατρογονικός, ή, ό*=πατρικός
οίκογενειακός. 7, 20 και 7, 22 και 7, 25 και 12, 4.
- περατωμένος, η, ο=κλεισμένος με *περάτη*, συρτωμένος. *περάτης (ό)*=ό
σύρτης, *Riegel, verrou*. σ. 104, άρ. 4.
- περίτου=ιδίως, προπάντων, μάλιστα. 64 A, 16.
- περιξεφαντώνω=καλογλεντώ, ξεφαντώνω τρανά. 72 B, 4.
- πετρώνω=1. συμπιέζω 2. έπιθέτω ένα βάρος, πλακώνω. βλ. *μαχώνω-
67*, παρ.
- πιάστρα (ή)=ή σκανδάλη. 16, 19.
- πικρολιά (ή)=άγριλιά. 81, 1.
- πλουμιστός, ή, ό=κεντητός, ξεμπλιασμένος (με τό χέρι ή τόν άργα-
λειό). *πλουμίζω, πλουμί (τό)* κτλ. σ. 101, άρ. 2.
- πνήμα (τό)=τό μνήμα. σ. 83, άρ. 1.
- ποθές=1. πουθενά. 2. κάπου. 18, παρ.
- πόδε (ή πώδε;)=1. έδω. 2. άπ' έδω, έντεϋθεν. «*Δεΐξε τους τό δρομίσκο.
νά φαλαγγώσουσι ίσα άπ' πόδε*». σ. 101 άρ. 4.
- πολυο--=πολο-- Δέν τό πολυσυνειθάν, πολυοκουρασμένος, κτλ.
- πολυοπρικαμένος, η, ο=πολυπικραμένος. 7, 40.
- πόρος (ό)=ή δίοδος, τό πέρασμα, ή είσοδος, ή έξοδος, ή πόρτα 9, 3-
- ποσώνω=βλ. άποσώνω. 27, 9.
- πράμμα=1. τίποτε. 2. *Πράμμα (τό)*=τό πράγμα 89 και σ. 96, άρ. 92 και

σ. 101, άρ. 4.

πρεμαζώνω και **προμαζώνω** και **περμαζώνω** = συναθροίζω, μοζεύω, συλλέγω, περιουλλέγω.

πρίκα (ή) = ή πίκρα. *πρικαμένος, η, ο* = *πικραμένος. πρικιάς, ιά, ό* = *πικρός.*

πριχοῦ και **πρίχου** = προτοῦ, πρίν,

προβυίρωνω = προβαίνω, προβάλλω, έμφανίζομαι.

πρόδειξε = σ. 87, άρ. 31.

πρωτινοί (οί) = οι παλιοί, οι πρόγονοι. σ. 90, άρ. 53.

πυργέλι (τό) = σ. 100, άρ. 123.

πυριτόένιος, πυριτόένια, πυριτόένιο = σ. 93, άρ. 76.

ραμπής (ό) = ό Θεός. σ. 94. άρ. 77.

ράδο = 1. συναντάται στην έκφραση: *ράσο τό βάνω τό χέρι μου ή τή χέρα*

μου = σηκώνω τό βραχίονα έπισκιαζοντας μ' αυτόν· τό μέτωπό μου εις ένδειξη σεβασμοῦ. σ. 87, άρ. 37.

ράδο (τό) = καπότο από *ρασέ. ρασέ (ή) και ρασιά (ή)* = χοντρό, χνουδατό, μάλλινο έγχώριο ύφασμα. *ρασόκαρτα(ή)* = ή *κάρτα* (= βράκα) από *ρασέ, οί ρασοντυλλιμένοι* = «οί παλιόβλαχοι». 48, 4.

ρέγομαι = όρέγομαι, λιμπίζομαι σ. 96, άρ. 94 και σ. 99, άρ. 113.

ρέμπουμαι = νέμομαι, άπολαμβάνω τι, χαίρομαι, γλεντώ κάτι 2. ύπερηφανεύομαι, έπαίρομαι, se targuer 2, 4.

ρημοκούραδο (τό) = τό έρημο *κουράδι* (= κοπάδι) 48, 2.

ρίζω = όρίζω, έξουσιάζω, άφεντεύω. Έξώφυλλο Α. και 22, 2.

ρίζα (ή) = κοντά στίς άλλες οημασίες προπάντων στο πλυθ. *οί ρίζες* = αι ύπώρειαι, οι πρόποδες των βουνών, ή ριζοβουνιά.

ριζίτης (ό), ριζίτισόα (ή) = ό κάτοικος τής *ρίζας* (= ριζοβουνιάς), έν αντίθεση εις πρόσ τον *γιαλιθιανό* (κάτοικο τής *γιαλιās* = παραλλιας) και τον *κατωμεριτη* (κάτοικο των *κατωμεριών, κατωμέρια* (τά). Πάλιν *ό άγορίτης* είναι αυτός που κατοικεί τ' *άγόρια*, δηλαδή τά ψηλά όρεινά χωριά σαν τό 'Ασκύφου, τό Μουρί κτλ. *ρίζωμα* (τό) = ή άνηφοριά, ό άνήφορος

ριζίτικος, η, ο = άπ' τισ *ρίζες. Ριζίτικα τραγούδια* = τραγούδια άπ' τά *ριζοχώρια, άπ' τισ ρίζες.*

ρίνα (ή) = ή κορυφή, ή κορυφογραμμή. βλ. *άριμί*. Πάλιν τό *μουρί* είναι : τό *τσονγγρί* του βουνού, ή κορυφή, Crête, Bergspitze. *μουράκι* (τό). 16, 7.

ροδώνω = Στά Σφακιά οι τερατισωτές πάντοτε στέγες των σπιτιών *ροδώνω*.

νοται κατά τὸν ἐξῆς τρόπο: 1. Βάνεις *σκίζες* (=μικράς δοκαύς), πού ἀκουμποῦν στό μεγάλο δοκάρι: τὸ *μεσοδόκι*. 2. Ἀπάνω ἀπ' τῆς σκίζης βάνεις ἓνα μίγμα ἀπὸ *ἀστιβίδες* (=ἓνα χαμόκλαδο) χῶμα καὶ νερό, πού τὰ ἔχεις *μαλάξει* πρῶτα καλὰ καλὰ, ὡς πού νὰ γενοῦνε *ντοῦρα*. 3. Τώρα *ροδώνεις*, δηλαδή βάνεις τὸ χῶμα. (οἶον δῆποτε χῶμα). 4. Τελευταία βάνεις τῆ *λεπίδα*, δηλαδή ἐπίστρωση ἀπὸ χῶμα βαρὺ=*μολυβόχωμα* (βγαίνει μόνον σὲ ὠρισμένα μέρη, ψηλά στό βουνο, ποτὲ στὰ κατωμέρια), καὶ τὰ *κυλιντῶς*, τὰ *μαγλινίζεις*, τὰ *ταρατσώνεις* ὅλα καλὰ καλὰ. *μαγλινίζω*=κάνω λεῖο, ἐπίπεδο, ἴσιο. *Μαγλιὰ χαράκια*=λεῖος βράχος, γλυστερὴ πέτρα. *ροδῶμα* (τὸ), *ροδωτός*, ἡ, ὁ, καὶ *ροδωμένος*, η, ο. 34, 3 bis.

ροζοναρίκι (τὸ) καὶ **ροζοναμέντο**(τὸ)=ἡ συνδιάλεξις, ἡ συνομιλία, ἡ κουβέντα, ἡ συζήσις (λεξ. Ἰταλ.) 30, 1.

ροζονάρω καὶ **ροζοναρίζω**=μιλῶ, κουβεντιάζω, συζητῶ, συνομιλῶ. 30, 1 καὶ 31, 3.

δὰ καὶ **δάν**=1. ὄπωρ, καθὼς 2. ὅταν 3, ἐπειδὴ, ἀφοῦ.

δακκοῦλι (τὸ)=σακκίδιον, μικρὸς σάκκος. εἶδος ταγαριοῦ, πού ὀνομάζεται συνειθέστερα *βούργια* (ἡ), *βουαγί* (τὸ), *βουαγίδα* (τὸ), *βουαγιάλι* (τὸ). 67, 22 καὶ σ. 101, ἀρ. 2.

δαμά (ἡ) καὶ **δαμιὰ** (ἡ) καὶ **δαμῆ** (ἡ)=τὸ διακριτικὸ σημάδι μὲ τὸ ὀποῖον *σαμώνει* τὰ γίδια ὁ ἰδιοκτήτης των, κάνοντας ἐγκοπὲς εἰς τὰ αὐτὰ τῶν ζώων. Ὑπάρχουν εἰδῶν εἰδῶν *σαμές*. Τὰ πρόβατα σπάνια *σαμώνονται*, ἀλλὰ συνήθως «*βουλλώνονται*» στό κεφάλι μὲ ζεστό σίδηρο. 60, 5.

δαντριβάνι καὶ **διντριβάνι**(τὸ)= 3, 31.

δαδεπός (ὁ)=βλ. σεσοπός.

δγουρομάλλικος, **η**, **ο**, καὶ **δγουρομάλλης**, **ιά**, καὶ **δγουρομάλλινος**, **η**, **ο**=δγουρομάλλης. *Σγουρομάλλης* ἐλέγετο ἕνας τῶν ἀδελφῶν τοῦ Δασκαλογιάννη καὶ *Σγουρομάλλιη* ἡ γυναῖκα του. 47 B, 5.

δεβντᾶς (ὁ) καὶ **οεμπτᾶς** (ὁ)=ἡ ἀγάπη, ὁ ἔρωτας. 27, 1.

δειρά (ἡ)=ἡ γενεά, τὸ γένος, ἡ καταγωγή. Λέγεται ἐπίσης *σειρικὸ* (τὸ) καὶ *σκλέτι* (τὸ). *καλόσειρος*, η, ο, *κακόσειρος*, η, ο, 28, 4.

- δέσνω**=έκτός άπ' τήν συνηθισμένη σημασία του: 1. οδηγώ, κουμαντάρω, είμαι άρχηγός. **Έσσενα τὸ ταχικό.* 2. σὲ διάφορες έκφράσεις: *σέσνω μιὰ λυγερή, σέσνω σεβντᾶ.* 8, 2 καὶ 16, 3 καὶ 19, 3.
- δεδοπός (δ)**=τὸ τουφέκι Chassepot καὶ *κερούλλα (ή)* λεγόμενο. Παράβαλε ὁ *γκράς (δ)* καὶ *γκραδάκι (τὸ)*=Gras, *μαλτίνι (τὸ)*=Martini, καρυφύλλι (τὸ). Στὴ Κρήτη τὸ τουφέκι λέγεται ἐπίσης *λαζαρίνα (ή)* καὶ *τούφτες (δ)*. 3, 25 καὶ 3, 27.
- διμώνω**=πλησιάζω, προσεγγίζω. 7, 19.
- δίντερο (τὸ)**=τὸ σίδηρο. *σιντερένιος, α, ο.,* 68, παρ.
- διντεροκόουρα (ή)**=*κοῦρα* περιφραγμένη με σίδηρο. 38, 4.
- διντεροζωδμένος, π, ο**=περιζωσμένος με σίδηρο. 68, 14.
- διργουλεύγω** καὶ **διργουλεύγω**=κολακεύω, θωπεύω, καλοπιάνω, γλυκομιλῶ. *σιργουριστά, σιργουλιτὸ (τὸ), σιργουλιὰ (ή).* 64A 20.
- δίτος**=86, 1 καὶ 86, 2.
- δκιαουλιᾶς** καὶ **δκιαουλιᾶς**=άπολύτως τίποτε, παντάσχι, καθόλου, *νίπης.* βλ. *σκιάς* καὶ βλ. *οὔλιά.* σ. 107, άρ. 1.
- δκιαῖς** καὶ **δκιαῖς**=τουλάχιστον, τὸ ἐλάχιστον, wenigstens, du moins. 64 Γ, 2.
- δκλαβέρι (τὸ)**=εἶδος κουδουნიοῦ γιὰ τὰ αἰγοπρόβατα. *σκλάβερο (τὸ), σκλαβερούλι (τὸ), τρασσκλάβερο (τὸ) κτλ.* 37, 6
- δκκληρός, ή, ό**=1. σκληρός 2. ήχυρός, δυνατός, *σκληρὴ φωνή, σκληρίζω* φωνάζω γοερά, άπτότομα καὶ με οίμωγές. 38, 6.
- δκουζιάρισμα (τὸ)**=ή συγνώμην, τὸ «μπαρντόν», 1' excuse, die Entschuldigung, *σκουζιάρομαι*=ζητῶ συγνώμην. (λέξ. Ιταλ.) τελ. φύλλο.
- δκουντι (τὸ)** καὶ **δκουδι (τὸ), δκουντιὰ (τὰ)** καὶ **δκουδιὰ (τὰ)**=ὁ κυνηγητικός σκύλος. 16, 3.
- δκουρα (ή)**=1. ή σκουριά 2. ή λέρα, ή ρυπαρότης, ή γαριά. *σκουρομαχαίρα (ή)*=τὸ παλιομαχαίρι. *σκουροί (οί)*=οἱ λεροφορεμένοι. *σκουροί* καὶ *γάγγεροι.* (*γάγγερος* καὶ *γαριερός*=ρυπαρός, λερός, γλιτσιασμένος γαριασμένος). *σκουροφορεμένοι (οί), γαριοφορεμένοι (οί)*=οἱ λεπροί, οἱ τσουλιάδες. les «gueux.» σ. 89, άρ. 49.
- δκώθια (τὰ)**=τὰ συκώτια, τὰ ήπατα. *σκωτομάχη (ή)*=πόνος συκωτιοῦ ήπατος. σ. 85, άρ. 23.

δμαγδάλι (τὸ)=ἡ τουφεκίστρα. 6, 11.

δοντηρῶ καὶ **δυντηρῶ**=1. κυττάζω. θεωρῶ με προσοχή, schauen, con-templer 2. προσέχω. 82, 3.

δουρωμένοις, **π ο** καὶ **θειρωμένοις**, **π, ο**=στραγγισμένοις, στεγνός. 29A, 4.

δουδοῦμι (τὸ), **δουδοῦμια** (τὰ)=τὸ γνώρισμα, τὸ σημάδι, τὰ χαρακτηριστικά. 28, 17.

δπειθαρία (ἡ)=τὸ φαρμακεῖο. 27, 11.

δπῶ=1. σπάζω. 2. τρέπομαι ἀλλὰ καὶ τρέπω εἰς φυγὴν. *Σπῶ ἢ καὶ ραῖζω τοὶ φλακῆς. Σποῦν ἴσα κάτω τὰ ὀξά. Νὰ σποῦσα, νᾶσπουν. Σποῦνε οἱ Τοῦρκοι, κατασποῦν. Συχνέ, πωχνέ τοὶ σποῦσι (τοὶ Τοῦρκοις).* 4 A, 5, καὶ 68, 10 καὶ 69, 4.

δταλιῦτρα (ἡ)=τὸ μέρος ποῦ *σταλίζουν τὰ ὀξά*, (σταλίζω καὶ σταλιάζω τὰ ὀξά ἢ: *σταλίζουν τὰ ὀξά*) δηλαδὴ παίρνουν (ἢ τοὺς δίδουν) τὴν μεσημεριανὴν ἀνάπαυση στὸν Ἰσκιό. 13, 11.

δταυροῦ ὁ μῖνας=ὁ Σεπτέμβριος. (Ἑορτὴ τοῦ Σταυροῦ: 14 Σεπτ.) 29 A, 3 καὶ 29 B, 5.

ετιμαδόρος=ὁ ἐκτιμητής, αὐτὸς ποῦ *σιμῆρνε*. (λέξ, Ἰταλ.) 81, 6.

ετραθιά (ἡ)=ὁ δρόμος, ἡ στρατά. *Καλὴ ετραθιά!* =καλὸ σου δρόμο! 67, 19.

ετραῖτα (ἡ)=ὁ δρόμος, ἡ ὁδός. *ετραθιώτης(δ)*=ὁ δρομολάτης, ὁ ὁδοιπόρος.

ετσί=εἰς τοί. βλ. *ταί*.

εμβουλάτορας (ὁ)=ὁ σύμβουλος. Ἄλλὰ: *συμβουλεύω*. 2, 2 καὶ 2, 3.

ενγκλίνω=1. λυγίζω 2. συγκατανεύω. 11, 2.

ενντάδουμαι=ἐτοιμάζομαι, κάνω τίς προετοιμασίες μου, 44, 1.

έντεκνος (ὁ), **έντεκνιδά** (ἡ)=ὁ ἀνάδοχος αὐτὸς ποῦ βαπτίζει τὸ παιδί. Στὴ Κρήτη *κουμπάρος* εἶναι μόνον αὐτὸς ποῦ στεφανώνει. Τελευταίως συγχαιόνται ὅμως αἱ δύο λέξεις. 60, 1 καὶ 60, 4.

έντερέχω=βοηθῶ. 20, 4.

έντενχαίνω=1. συνδιαλέγομαι. 2. συναπαντῶ, πλησιάζω (γιὰ νὰ ἀπευθύνω τὸ λόγο), 7, 22.

έννωρόγαμπρος (ὁ)=ὁ νιόγαμπρος. *έννωρος*, *η, ο*=πρόσφατος. 43, 8

έφαἰ (ἡ)=ἡ σφαγή, τὸ σφάγιασμα, ὁ αἰφνίδιος πόνος, ἄλλως: *ξαφνίδα* (τά). 64 A, 9.

έφαχτὸ (τὸ)=τὸ αἰγοπρόβατο. Στὰ Σφακιά λέγονται τὰ σφαχτὰ ἐπίσης *έχνη* (τὰ)=τὰ ξθνεα (λέξ, ὁμηρικῆ). 60, 1.

δφιχταναμπουκώνομαι=**ἀναμπουκώνομαι** σφιχτά. **ἀναμπουκώνομαι**=γυρίζω ψηλά τὰ μανίκια, τὸ φόρεμα μου κτλ. ἀνασκουμπώνομαι. **Ἀναμπουκωμένη βράκα**=βλ. φωτογραφία. 67, 14.

δφυρὲ (ή) καὶ **δφυριὰ (ή)**=ἡ σφυριά, τὸ σφύριγμα. 67, 11 καὶ 67, 13.

τά= τὰ ὁποῖα, αὐτὰ ποῦ. «*Τὰ ζύγωναν ἐφτάξα*».

τάβλα (ή)=τὸ τραπέζι. Λέγεται ἐπίσης **σκαμλί (τὸ)**. **Τραγούδια τοῦ σκαμιοῦ** ἢ **τῆς τάβλας**=τοῦ τραπέζιου. 59, 7.

τάσδιμο (τὸ)=τὸ τάξιμο. 24, 5.

ταχιὰ=πρωτῆ, ἐνωρίς. **τὸ τάχι (ή: τάχυ)**, (ν)ταχινὴ (ή) 63, 10.

τζι=βλ. τοί.

τοπέ καὶ **τοπιὰ (ή)**, **τοπιὲς (οἱ)** καὶ **τόπωμα (τὸ)**, **τοπόματα (τὰ)**=τὸ μέρος τὸ ὁποῖον **τόπωσε** ὁ κυνηγός, τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον ξέρει στι θὰ βρεῖ τὸ τάδε ἢ τὸ τάδε κυνήγι. 78, 7.

τοπώνω=1. ἐξετάζω καὶ ὀρίζω ἢ θυμοῦμαι καλὰ ἕνα πρᾶγμα ἢ μέρος. «*Τόπως καλὰ τῆ σράτα!*» 2. βλέπω, ξανοίγω, παρατηρῶ μὲ προσοχή. 3. ὄρος κυνηγοῦ=σημαδεύω (μὲ τὸ μάτι), βάζω στὸ μάτι μου ἕναν τόπον, ποῦ ὑπάρχει, συχνάζει, τὸ τάδε ἢ τὸ τάδε κυνήγι. Μεταφορικῶς: «*Τόπως μὴν γκοπελιά*». 9, 3.

τραῖ (τὸ), **τράος (ὁ)**=ὁ τράγος.

τριδοκατάραπος (ὁ)=τρεῖς-σκατὰ-ἀράπης 3, 21.

τσαρῶι (τὸ)=ὁ δρόμος, ἡ ἀγορὰ (λέξ. τούρκ). σ. 96, ἀρ. 93.

τσαρχαλός (ὁ) καὶ **τσαλάχος (ὁ)**=ὁ θόρυβος, ἡ βαβούρα, ὁ πάταχος. Στὸ Μοριὰ λέγεται: ἡ τσαχάλα, 67, 18.

τσαρχαλιζώ καὶ **τσαλαχιζώ**=θορυβῶ, κάνω κρότο, ἀκούομαι. Στὸ Μοριὰ: τσαλαχιζώ. 67, 2.

τσαφάρο (τὸ)=μεγάλου σκλαβέρι. Κουδοῦνα (γιὰ τὰ τραγιά). **Τσαφάρωνω**, **τσαφαρώνομαι** κτλ. «*Έεε, τὰ σκάτινά! εἶντα τσαφάρωμα ἀποῦχουνε!*».

τσελεμπῆς (ὁ)=ὁ εὐγενικός, λεπτός προσηνὴς κύριος. (λέξ. τούρκ). 57B, 5.

τσί καὶ **τζι**=τῆς (κτητικὴ ἄντων.) Μόνον ὅταν ἡ προηγούμενη λέξις τελειώνει σὲ φωνῆεν προφέρεται **τζι**. ὁ γιός τσι, ἡ χέρα τσι.

τσί καὶ σπανίως **τζι**=τῆς (πρὸσωπ. ἄντων.). Δὲν ὑπάρχει σαφὴς κανόνας πότε προφέρεται **τσί** καὶ πότε **τζι**. εἶπα τσι, λέει τσι.

τσί=τῆς (γενικὴ τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου) **τσί μάννας ὁ καῦμός**.

- τσί**=τούς, τές (=τάς), αίτιατική πλυθ. τοῦ ἄρσεν. καί θηλυκοῦ ἄρθρου
ταί ἄντρες, ταί γυναῖκες.
- τσίλβεζλ.ñς (ό)**=αὐτός ποῦ κάνει *τσιλβέδες, τσιλβές (ό)*=τό τσάκισμα, τό κάμωμα, τό νάζι, τό τσαλιμάκι. (λέξ. τούρκ.) σ. 100, ἄρ. 123.
- τσίρίτσι (τσ)**=1. ἡ οὔρησις 2. τό οὔρος. 64 A, 27.
- τσίρω**=1. οὔρω, κάνω τό οὔρος μου. 2. *τσιρά*=πετιέται ἕνα ὑγρό μέ ὀρμή· σά λεπτός πίδαξι, 64 A, 27.
- τσίτα (ή)**=τό ἀγκάθι. σ. 84, ἄρ. 10.
- τσιτώνω**=ἀγκυλώνω, τρυπῶ. σ. 84, ἄρ. 10.
- τσιφτές (ό), τσιφτέδες (οί)**=τό δίκανο. βλ. *σεσοπός*. 49, 2.
- τσουροβολῶ**=τσουρω μέ ὀρμή, κατακυλῶ, γκρεμίζομαι. 43, 1.
- τσουρογκρεμίζομαι**=τσουρω καί γκρεμίζομαι. 43, 4.
- τσουρω**=1. γκρεμίζω, κατακυλῶ, κυλίω 2. γκρεμίζομαι, κυλίομαι, «*Τσο γέρονς ἐτσουρίσαι...*»=τούς γκρέμισαν. 43, 2 καί 43, 3 καί σ. 99, ἄρ. 114.
- τυροκόμος (ό)**=ὁ βοσκός ποῦ ἔχει ὡς εἰδική ἀπασχόληση τό φιάξιμο τοῦ τυριοῦ. 37, 3 καί 38, 2.
- φάλκος (ό) καί φάλκονας (ό) καί φάλκονι (τό), φάλκονιά (ή)**=τό γεράκι. (λέξ. ἰταλ.) 11, 3.
- φαραῶ**=περί τὰ 1923-25 ἦταν τῆς μόδας ἕνα ἐμπριμέ ὕφασμα μέ αἰγυπτιακά σχέδια, ποῦ ὁ λαουτσιόκος τό ὀνόμασε «φαραῶ». "Ἐμεινε ἡ ἔκφρασις «εἶνοι ἦ: εἶσαι φαραῶ» γιά ἄνθρωπο ἢ πρᾶμμα λιγάκι ἐκκεντρικό, φανταχτερό στήν ἐμφάνισή του. σ. 102, ἄρ. 6.
- φέγγω**=βλέπω. 64 A, 14. «*Δέν φέγγω νά πορίσω*». =δέν βλέπω γιά νά φύγω.
- φιλιότσος (ό)**=ὁ βαφτισιμιός 33, 1 καί 60, 3.
- φλακῆ (ή)**=ἡ φυλακή. *φλακιασμένος, η, ο* καί *φλακωμένος, η, ο*=φυλακωμένος. *φλακιάζω*.
- φορτέτζα (ή)**=ἡ εὐσωμος, καλοδεμένη γυναικα, μιὰ «φρεγάδα», μιὰ «γοργόνα». 20, 1.
- φουρφούρα**=ἀντί γιά: *φουρφοῦλα* =πολύ, μιὰ μεγάλη ποσότης, μιὰ ἀγκαλιά, ἕνας ὄγκος. *φουρφουλόρογκα (ή)*=ρόκκα γεμότη μαλλί. «*Εἶσαι, καῦμένη, πρεῖρες φουρφοῦλα!*. «*Μιά φουρφοῦλιά ἀγκάθια*». 27, 4.

φουλλομάγουλο (τὸ)=τὸ ροδομάγουλο. σ. 88, ἀρ. 43.

φωθιά (ἡ)=ἡ φωτιά, τὸ πῦρ.

φῶς (τὸ)=τὰ μάτια, ἡ ὄρασις. σ. 91, ἀρ. 60.

χαιράμενη (ἡ)=ἡ παντρεμένη γυναίκα. 56 Α, 3.

χαιρέτι (τὸ)=βλ. καίρετι.

χαῖρι (τὸ)=1. τὸ καλὸ, ἡ ἀγαθοεργία 2. ἡ προκοπή. σ. 88, ἀρ. 40.

χαντῶ=νομίζω. σ. 94, ἀρ. 81. παρ.

χαροκόπος (ὁ)=1. ὁ γλεντζές. 2. ὁ σύνδαιπνος, ὁ συνδαιτυμών.

χαροκοπῶ=γλεντῶ, διασκεδάζω. ξεφαντώνω. 55, 1.

χειμαδιὸ (τὸ)=τὸ χειμερινὸ βοσκοτόπι, οἱ χειμερινές βοσκές, ὅλη ἡ χειμερινὴ ποιμεικὴ ἐγκατάστασις. 12, 2 καὶ 12, 3.

χέρα (ἡ)=τὸ χέρι. τὴν χέρα, οἱ χέρες. «Δὲν εἶναι τῆς χέρας μου.»=δὲν εἶναι τοῦ χεριοῦ μου. Χέρας μέρα ἢ χέρα μέρα=πρωτὶ πρωτὶ. Μία χέρα παιδιὰ=πέντε παιδιὰ.

χεροδιαλέγω=διαλέγω ψηλαφώντας καλὰ μὲ τὸ χέρι μου. 60, 5.

χοντρά (τὰ)=τὰ μουλάρια καὶ ἄλογα, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὰ λιανὰ=γάϊδαροι. 32, 2.

χριστιανός καὶ χρισθιανός (ὁ)=ὁ χριστιανός.

χρυσόχοος καὶ χρουσαφός (ὁ)=ὁ χρυσοχόος, ὁ ἀδαμαντοπώλης. 23, 15 καὶ 23, 21 καὶ 23, παρ.

χώνω=κρύβω, τρυπώνω. 7, 59 καὶ 44, 2.

χώρα (ἡ)=1. ἡ χώρα 2. ἡ πόλις, ἡ πρωτεύουσα. 3, 29 καὶ 16, 1 καὶ 23, 9 καὶ 73, 2 καὶ 80, 4.

χωστὰ χωστὰ=κρυφὰ κρυφὰ. σ. 97, ἀρ. 103.

ψηφί (τὸ)=ἡ τιμὴ, ἡ ἐκτίμησις, τὸ σέβας (ποῦ ἐμπνέεις ἢ ποῦ σοῦ ἔχουν), 47 Α, παρ.

ψιλοδιαλέγω=διαλέγω καλὰ καλὰ. 60, παρ.

ψόμα (τὸ)=τὸ ψέμα. 3, 7.

ψύγομαι ἢ ψήγομαι=μαραίνομαι, ξηραίνομαι σ. 104, ἀρ. 6.

ψιχάλα=καθόλου, οὔτε μιὰ ψίχα. 64 Α, 14.

ῶς=1. ὅπως, «ὡς τρέμει τὸ πευκόφυλλο»... 2. εὐθύς ὡς, μόλις, «ὡς ἄκουος τὸ λόγον του».

ῶς=ἕως, μέχρι. 1. τοπικὸ, ὡς ἐπαδὰ=ἕως ἐδῶ. 2. χρονικὸ: «ῶς τὴν αὐγὴν ἐκλαῖγα».

ῶφου !=ἐπιφώνημα πόνου καὶ λύπης.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- *Αγιος και *Αἶς και *Αἶ' και *Αγ' και *Α' (ὁ), *Αγία και *Αγιά και *Αγιάς (ἡ), ἅγιοι και ἅγιοι (οἱ)=*Αγιος, *Αγια, *Αγιοι. Τὰ παρακάτω γράφθηκαν γιά εύκολία μέ τὸν ὀλόκληρο τύπο τους.
- *Αγιος *Αντώνης=68, 1.
 *Αγία Βαρβάρα=47 Β, παρ.
 *Αγιος Γιάννης=1, 6 και 4 Β, 3 και 80, παρ. (βλ. χάρτη).
 *Αγιος Γεώργης=53, 2 και 76, 7 και 80, 5.
 *Αγιος *Ηλίας=76, 7.
 *Αγιος Κωνσταντῖνος=7, 75.
 *Αγία Μαγδαληνή=76, 9.
 *Αγιος Νικόλαος=76, 11.
 *Αγία Πελαγία=76, 8.
 *Αγία Ρουμέλη η *Αγία Ρωμέλη=1, 7. (βλ. χάρτη).
 *Αγία Φωτεινή=76, 10.
 *Αγιοστράτηγος=Μιχαήλ *Αρχάγγελος 79, 2 και 79, 3.
 *Αγκαθοπή (ἡ)=βουνοκορφή κοντά στὸν *Ομαλό. 43, 1 και 43, 5.
 *Αθήνα (ἡ)=7, 67 και 7, 74.
 *Αλκιανοῦ (ε')=6, 9. (βλ. χάρτη).
 *Αμάρι (τὸ)=7, 55. (βλ. χάρτη).
 *Αμεντ- *Αγᾶς (ὁ)=*Αχμέτ- *άγᾶς. 8, (παντοῦ).
 *Ανίμπαλι (:ὁ)=73, 1.
 *Ανώπολη (ἡ)=1, 3 και 2, 1 και 53, 2. (βλ. χάρτη).
 *Αποκορωνιώτης (ὁ)=ὁ κάτοικος τῆς ἐπαρχίας «*Αποκορώνας» 6, 7.
 *Αριῶ- *Αγᾶς(ὁ)=3, (παντοῦ) βλ. σχολιό τραγ. 3.
 *Αρκαλοχωριτης (ὁ)=ὁ κάτοικος τοῦ χωριοῦ τὸ *Αρκαλοχώρι. 8 (παντοῦ) βλ. χάρτη.

***Ἀρμυρὸς** (ὁ)=65, 1. βλ. χάρτη.

***Ἄρτεμη** (ἡ)=σ. 98, ἀρ. 110.

***Ἀσκήφου** (τῷ)=46 Α, 2. βλ. χάρτη καὶ βλ. λέξη: *Λάκκος τοῦ Ἀσκήφου*.

***Ἀσφενταμᾶς** (ὁ)=47 Γ, 2. βλ. χάρτη.

***Ἀττάλια** (ἡ)=76, παρ.

Βαρδῆναινα (ἡ)=47 Α, 2. βλ. σχόλιο τραγουδιοῦ 47 Β.

Βαρῆς (ὁ)=47 Α, παρ.

Βασιλάκι (τὸ)=47 Β, 2. βλ. χάρτη.

Βάτος (ὁ)=62, 1. βλ. χάρτη.

Βερτονιά=75, 4. τὸ *βελιόνι*=τὸ βέλος.

Βλαστοὶ (οἱ)=72 Α, 6. βλ. χάρτη.

Γαλάναινα (ἡ)=47 Γ, 3. βλ. σχόλιο τραγ. 47 Γ.

Γαλατᾶς (ὁ)=73, 5. βλ. χάρτη.

Γένουβα (ἡ)=ἡ Γένουα τῆς Ἰταλίας. 77, 1.

Γερακᾶρι (τὸ)=57, 2. βλ. χάρτη.

Γεργιανός, ἡ, ὁ=57, 2. ἀπὸ τῆς *Γέργεση*. βλ. χάρτη.

Γιάννης (Βαρῆς) (ὁ)=47 Β (παντοῦ).

Γιάννης (Κανάκης) (ὁ)=47 Α (παντοῦ).

Γιάννος (ὁ)=Διγενῆς 13, 2.

Γιερώνυμος (Κανάκης) (ὁ)=47 Α (παντοῦ).

Γιώργης Δάσκαλος (ὁ)=53 (παντοῦ).

Γιώργης Πάτερης (ὁ)=49 (παντοῦ).

Γιώργης Τδουράκης (ὁ)=48, 1.

Γιώργακας (ὁ)=4, 3.

Γκαψοδάδος (τὸ) καὶ **Καψοδάδο** (τὸ)=65, 3. βλ. χάρτη.

Δασκαλογιάννης (ὁ)=1, 4. βλ. σχόλιο τραγ. 1.

Δασκαλογιώργης (ὁ)=53, 6.

Διγενῆς (ὁ)=13, 1 καὶ 13, 2.

Διογένης (ὁ)=7, 58.

Δράκος (ὁ)=4, 3.

Εὔρωπη (ἡ)=33, 4.

Ζαμπετογιάννης (ὁ)=1, παρ. οἱ *Ζαμπέτιδες* ἦσαν ἀπ' τὲς καλύτερες γενεὲς τῆς Ἀνώπολης. «Ὁ Προτόπαπας ἦτο ἀπ' τοὺς Ζαμπέτιδες».

Ζαυπετογιώργης (ὅ)= 1, 4.

Θερισιανές (οἱ)=73, 4. Ἀπό τὸ Θέρισο βλ. χάρτη.

Θοδωρῆς (Κανάκης) (ὅ)=47 A, 4.

Θοδῶρα (ἡ)=63, 1.

Θοδωροπούλες (οἱ)=73, 5.

Θυμαρωπὸ (τὸ)=73, 1. βλ. χάρτη.

Ἰορδάνης Ποταμὸς (ὅ)=ὁ γαλαξίας. 13, 11.

Καβαλουρωτῆ=75, 6.

Καλοῦδάς Νικολῆς (ὅ). Καλοῦδάδες (οἱ)= 7 (παντοῦ) βλ. σχόλα τραγ. 7.

Καλλικράτης (ὅ)=10, 3. βλ. χάρτη.

Κατερίνα (ἡ)=16, 8.

Κανάκαινα (ἡ)=47 A, 3. βλ. σχόλιο τραγ. 47 A.

Κάτω Δρυῆς (ἡ)=ὁ πόρος τοῦ Κάτω Δρυῦ. 9, 3. βλ. λέξη πόρος.

Καρκανιᾶς (ὅ)=71 (παντοῦ).

Καραμουδάς (ὅ)=1, 7.

Κάστρο (τὸ) καὶ Κάστρος (τὸ)=τὸ Ἡράκλειον. Ἐλέγετο πρὶν τὸ Μεγάλο Κάστρο. 3, 18 καὶ 5, 30 καὶ 10, 1. 2. τὸ κάστρο, τὸ φρούριο. καστρινός=ἠρακλειώτικος 5, 10.

Κέντρος (τὸ) καὶ Κένδρος (τὸ)=Ἐξώφυλλο Β. βλ. χάρτη.

Κεραμῆς (ὅ) καὶ Κεραμιὰ (τὰ)=62, 3. βλ. χάρτη.

Κισδός (ὅ)=62, 1. βλ. χάρτη.

Κουντουρα=75, 7.

Κυδωνία (ἡ)=Ἐπαρχία Κυδωνίας. 6, 5.

Κυρτομάδο (τὸ)=73, 6. βλ. χάρτη.

Κωνσταντῆς (ὅ)=73, (παντοῦ).

Κωνσταντῆς ὁ Ἀρκαλοχωρίτης=5 (παντοῦ).

Λάκκοι (οἱ)=χωριὸ Κυδωνίας 4 A, 3. καὶ 9, 1 καὶ 53, 1 καὶ 73, 4. βλ. χάρτη.

Λάκκος (τοῦ Ἀσκήφου) (ὅ) ἢ : πῶ Ἀσκήφου τὸ λειβάδι=τὸ ὄροπέδιο τοῦ Ἀσκήφου με τοὺς διαφόρους συνοικισμοὺς του : οἱ Καρῆς =(Καρυές), ὁ Πειρῆς, τὸ Ἀμμονδάρι κτλ. βλ. Ἀσκήφου. 47 A, 2.

τοῦ Λάμπρωνα ὁ Λάκκος=46 A, παρ.

- τοῦ Λαπαρθένη ἢ Λάπαθεν (z) οἱ γιοῖ=9, 2.
 Λιάπης Σήφης (ὁ)=7, παντοῦ. βλ. σχόλιο τραγ. 7.
 Λιάπης (Γαλάνης) (ὁ)=47 Γ, 4.
 Μαδαρό (τὸ)=71, 6. βλ. χάρτη.
 Μελιχάνης=75, 3.
 Μεσαρά (ἡ)=3, 20. βλ. χάρτη.
 Μεσαρίτης (ὁ)=κάτοκος Μεσαράς. 5, 20.
 Μιχελιουδόπαππας καὶ Μιχελιδόπαππας (ὁ)= συναγωνιστὴς τοῦ
 Δασκαλογιάννη. 1, 6.
 Μιχελιδόπαππας (ὁ) (ἀπὸ τὸν "Αἰ Γιάννη)=4B, 3.
 Μιχαὴλ Ἀρχάγγελος (ὁ)=76, 6.
 Μπ...= βλ. Π... καὶ βλ. λέξη: Χώρα Σφακιῶ.
 Μπαλωμένος (ὁ)=71 (παντοῦ).
 Μπαυπάλη (ὁ δέτης του)=63, 5.
 Πατιδιανὸς καὶ Πατιδιανὸς (ὁ)=1, 1, καὶ 59, 1. βλ. χάρτη.
 Πειραιῆς (ὁ)=ὁ Πειραιεύς. 7, 9 καὶ 7, 12 καὶ 7, 74.
 Παιμοστάματος (ὁ)=9, 2.
 Πισκοπιανὸς (ὁ)=3, 5. ἀπὸ τὴν Μπισκοπή ἢ Πισκοπή. βλ. χάρτη.
 Πλάζιος (ὁ)=71 (παντοῦ).
 Πουμπόκαλη (ἡ) 46A, παρ., βλ. σχόλιο τραγ. 46A.
 Πρασὸς καὶ Πρασὸς (ὁ)=4, 3. βλ. χάρτη.
 Πρὸνερο καὶ Μπρὸνερο καὶ Πρὸνερο (τὸ)=49, παρ., βλ. χάρτη.
 τῆς Νεραντζῆς ἢ Νεραντζιάς ὁ Λάκκος καὶ ὁ πόρος=τοποθεσίαις στὸν
 Ὀμαλό. Λέγεται ἐπίσης: Νεραντζοπόρα (ἡ). 58, 3.
 Νικολῆς Καλοῖδᾶς (ὁ)=7, 23.
 Νικολῆς (Γαλάνης) (ὁ)=47Γ, 4.
 Ξεροδέρι (τὸ)=72A, 1. Ξεροστρωγιανὸς 72A, 1. βλ. χάρτη.
 Ξυλόδεμα (τὸ)=Διάσελλο ἀπ' τὸ ὁποῖο, βαδίζοντας πρὸς νοτιῶ, κατε-
 βαίνουμε στὸ Λάκκο τοῦ Ἀσκούφου. βλ. λέξη. 47A 2.
 Ὀλιγα καὶ Ὀλγα (ἡ)=βασιλίτσα τῶν Ἑλλήνων, γυναῖκα Γεωργίου
 τοῦ Πρώτου. 7, 71.
 Ὄρθοῦνι (τ')=9, 1. βλ. χάρτη.
 Ὄσμάν-Παδόᾶς (ὁ)=3, 2. βλ. σχόλιο στὸ τραγ. 3.
 Π...=βλ. Μπ... καὶ βλ. λέξη: Χώρα Σφακιῶ.

- Πανωχώρι (τὸ)**=4A, 4. βλ. χάρτη.
Πάτερος Γιώργης=49 (παντοῦ). Οἱ *Πάτεροι* ἢ *Μαυροπάτεροι* ἦσαν ξακου-
 στή οἰκογένεια ἀπ' τοῦ Ἐσκούφου.
Πατριδιάνος (ὁ)=ἀπὸ τὸ χωριὸν **Πατῶν (τὸ)**. βλ. χάρτη. 57, 1 καὶ 57, 2.
Περσεφόνη (ἡ)=σ. 98, ἀρ. 110.
Πίττα=75, 6.
Πλακοπούλα (ἡ)=62, 3.
Πλατανιάς (ὁ)=53, 3. τὸ *ροῦμα* (=ρέμμα) τοῦ *Πλατανιά*.
Ποδεδιδώνας (ὁ)=σ. 98, ἀρ. 110.
Πρωτόπαππας (ὁ)=Συναγωνιστὴς τοῦ Δασκαλογιάννη, ἀπ' τὴν οἰκογέ-
 νεια τῶν ξακουστῶν *Ζαμπέτιδων* τῆς Ἀνώπολης. 1, 5.
 (βλ. σχόλια τρ. 1.)
Πρωτόπαππας (ὁ) (ἀπὸ τὸ *Πανωχώρι*)=4, 4.
Πῶλος καὶ Πωλιδὸς (Βαρδῆς) (ὁ)=Παῦλος. 47A. (βλ. σχόλια τραγ. 47A).
Πῶλος ἢ Πωλιδὸς (Κανάκης) (ὁ)=Παῦλος. 47B, 5, καὶ 47B, παρ.
 (βλ. σχόλια τραγ. 47B.)
Πωλογιωργάκης (ὁ)=4, 2. βλ. σχόλια τραγ. 4.
Ρέθευμος (τὸ)=τὸ *Ρέθυμνο*. 8, 1. *Ρεθευμιανός*, ἢ, ὁ, σ. 91, ἀρ. 60. *ρεθε-*
μνώτικος, η, ο.
Ρίζες (οἱ)=72, 5. βλ. χάρτη.
Ροδάκινο (τὸ)=47Γ, 2. βλ. χάρτη.
Ροῦσόδιος ἢ Ροῦσόδος Μπουρδουμπᾶς=4A, 2 καὶ 4A, 5. βλ. σχόλια
 τραγ. 4.
Ρωμαῖοι (οἱ)=οἱ *Ρωμιοί*, οἱ Ἕλληνες. 8, 5.
Σάβλα=75, 7.
Ξαῖττα=75, 5.
Σαλτονιά=75, 4.
Σαρακηνὸς (ὁ)=18, 4 καὶ 18, 5.
Σελιγάνης=75, 3.
Σέμπρονας (ὁ)=46A, παρ. βλ. χάρτη.
Σερβογιάννης (ὁ)=13, 1 καὶ 13, 8 καὶ 14, 3.
Σηφαλιδὸς (ὁ)=ὑποκοριστικὸν τοῦ *Σήφης*.
Σήφης (ὁ)=Ἰωσήφ, Ὁσήφης. 59 (παντοῦ).
Σήφης (Βαρδῆς) (ὁ)=47B, 5. (βλ. Βαρδῆς).
Σήφης Λιάπης (ὁ)=7 (παντοῦ) βλ. *Λιάπης*.

- Σιντερής (Κανάκης) (ὀ)**=47A, 5.
Σούδα (ῥ)=3, 3. βλ. χάρτη.
Σπιναλογγίτιδα (ῥ)=ἀπό τὴν Σπιναλόγγα 63, 1. βλ. χάρτη.
Σταμάτης (ὀ)=73, 6.
Σταυριανός (Κανάκης) (ὀ)=47A, παρ.
Σταυρολιδοπούλα (ῥ)=62, 4.
Σφακιά (τά)=«ἡ χώρα τῶν φαραγγιῶν»(σφάξι, διάσφαξι), ἐπαρχία τῆς δυτικῆς Κρήτης, ποῦ ἀποτελεῖται κυρίως ἀπ' τὴ μάζα τῶν Λευκῶν Ὀρέων καὶ κατεβαίνει ὡς τὸ Λυβικὸ Πέλαγος. *Σφακιανός, ἡ, ὁ*. Ἐξώφυλλο A, Ἐξώφυλλο B, 4, 2 καὶ 10, 3 καὶ 33, 5 καὶ 33, 7 καὶ 72A, 5 καὶ 72B, 4.
Σφακιανὸ (τό)=Τὸ Σφακιανὸ βουνό, δηλαδή: ἡ *Μαδάρα*=τὰ Λευκὰ Ὀρη. Ἐξώφυλλο B. βλ. λέξη *μαδάρα*.
Τάβλα =73, 7.
Τάκαλος (ὀ)=47Γ, 5.
Τάλιανὰ (τά)=47B, 2. βλ. χάρτη.
Τόριντάνιδες (οἰ)=γνωστὴ οἰκογένεια ἀπ' τὴ Χώρα Σφακιῶ 7, 49. βλ. σχόλια τραγ. 7 καὶ 47B.
Τσουράκης Γιώργης (ὀ)=48, 1.
Φουστάνος (ὀ)=71, 6 καὶ 71 παρ. Τὸ ἄκουσα καί: *Σουστάνος*,
Φραγκοκάστελλο (τό)=92 βλ. σχόλια τραγ. 92 καὶ βλ. χάρτη.
Φροῦννη (ῥ)=73, 3.
Χανιά (τά)=8, 1 καὶ 16, 2 καὶ 33, 1 καὶ 71, 1. *Χανιώτικος, ἡ, ὁ*.
Χατζῆ-Τετὲ (ῥ)=μητέρα τοῦ Ἀρίφ-Ἀγᾶ. 3, 41.
Χατζῆ-Μιχάλης (ὀ)=6 (παντοῦ) βλ. σχόλια τραγ. 6.
Χώρα τῶ Σφακιῶ (ῥ)=ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Σφακιῶν, κειμένη πρὸ τοῦ Λυβικοῦ Πελάγους. Συνίσταται σήμερον ἀπὸ τρία κυρίως χωριά: τὸ *Θόλος*, πρὸ κάτω: τὸ *Μεσοχώρι* καί, κάτω στὴ θάλασσα: ὁ *Ὀμπρόγαλιος* ἢ: ὁ *Μπρόγαλιος* ἢ τὸ *Μπρόγαλο*, (τὸ «μπ» προφέρεται ὅπως πάντα στὰ Σφακιά «h») τὸν ὁποῖον κατὰ λάθος συχνὰ γράφουν: *Πρόγαλιος*, ὅπως λάθος γράφουν ἐπίσης: Πατσιανός, Πισκοπή, Πρασές, Πρόσνερο κτλ. βλ. χάρτη. καὶ βλ. λεξιλόγιό κυρίων ὀνομάτων: Μπ... καὶ Π...
Ψηλορείτης ἢ Ψηλορείτης (ὀ)=ἡ Ἴδη. Ἐξώφυλλο B.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΒΟΤΤ : «Macedonian Folklore», Cambridge 1903.
ΑΒΟΤΤ : «Songs of modern Greece», Cambridge 1900.
«Ακρίτας». Περιοδικό, Ἀθήναι, 1904.
ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Π. «Συλλογή δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Ἠπείρου», Ἀθῆ-
ναι 1880.
ΑΡΑΒΑΝΤΙΝΟΣ Π. «Παροιμιστήριον».
«ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΟΝΤΟΥ». Περιοδικό. Ἀθήναι 1928.
ΒΑΡΔΙΔΗΣ ΕΜΜ. «Κρητικαὶ Ρίμαι», Ἀθήναι 1888.
WAGNER W. «ABC der Liebe», Leipzig 1879.
WAGNER W. «Carmina graeca medii aevi», Lipsiae 1874.
ΒΛΑΣΤΟΣ Π. «Γάμος ἐν Κρήτῃ», Ἀθήναι 1893.
ΒΡΕΤΤΟΥ «Ἡμερολόγιον».
«ΒΥΡΩΝ». Περιοδικό. Ἀθήναι 1874.
ΓΙΑΝΝΑΡΗΣ=βλ. Jeannarakí.
ΓΝΕΥΤΟΣ Π. «Τραγούδια δημοτικὰ τῆς Ρόδου», Ἀλεξάνδρεια 1926.
ΓΟΥΣΙΟΣ. 1901 *.
ΔΕΦΝΕΡ «Archiv für mittel-und neugriechische Philologie», Athen 1880.
ΔΕΦΝΕΡ «Ὀδειπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τῆ δυτικῆ Κρήτῃ».
DELVILLE G. «De popularibus cantilenis apud recentiores Graecos»,
Lutetiae 1866.
Δ. Ι. Ε.=«Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλά-
δος». Περιοδικό. Ἀθήναι 1883.
DIETERICH «Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Spo-
raden», Wien, 1908.
ELLISEN «Analekten», Leipzig 1857. *
ΕΥΛΑΜΠΙΟΣ. 1843.

- «ΕΥΤΕΡΠΗ». Περιοδικό, Ἀθήναι 1847.
- ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ ΣΠ. «Ἄσματα δημοτικά τῆς Ἑλλάδος», Κέρκυρα 1852.
- ΖΑΜΠΕΛΙΟΣ ΣΠ. «Πόθεν ἢ κοινὴ λέξις τραγουδῶ», Ἀθήναι 1859.
- Ζ. Α. = «Ζωγράφειος ἀγών». Κωνσταντινούπολις 1891 καὶ 1896.
- «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ». Περιοδικό. Ἀθήναι 1926.
- ΘΕΡΟΣ ΑΓΙΣ. «Δημοτικά Τραγουδία», Ἀθήναι 1909.
- «ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ». Περιοδικό. Ἀθήναι 1930.
- «ΘΡΑΚΙΚΑ». Περιοδικό. Ἀθήναι 1928.
- ΙΑΤΡΙΔΗΣ «Συλλογὴ δημοτικῶν ᾠσμάτων», Ἀθήναι 1859.
- ΓΕΑΝΝΑΡΑΚΙ «Ἄσματα Κρητικά», Leipzig 1876. βλ. *Γιάνναρης*.
- «ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ», Κέρκυρα 1834.
- ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ «Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων», Ἀθήναι 1889.
- ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΟΥ Ε. Κ. «Λακωνικά Περιεργα», Ἀθήναι 1895.
- ΚΑΝΕΛΛΑΚΗΣ «Χιακὰ Ἀνάλεκτα», Ἀθήναι 1890.
- ΚΙΝΔ ΤΗ. «Neugriechische Poesien», Leipzig 1833.
- ΚΙΝΔ ΤΗ. «Neugriechische Chrestomathie», Leipzig 1835.
- ΚΙΝΔ ΤΗ. «Neugriechische Anthologie», Leipzig 1844.
- ΚΙΝΔ ΤΗ. «Anthologie neugriechischer Volkslieder». Leipzig 1861.
- COMPARETTI D. «Saggi dei dialetti greci dell'Italia meridionale». Pisa 1866.
- ΚΟΝΤΟΣ Γ. «Δημοτικά ἀνέκδοτα Κερκύρας», 1877.
- ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ Α. «Ἀνθολογία», Ἀθήναι 1835.
- Κ. Π. = «Ὁ ἐν Κωνπόλει ἑλληνικὸς σύλλογος». Περιοδικό. 1873.
- «ΚΡΗΤΙΚΑ». Περιοδικό. Χανιά 1930.
- ΚΡΙΑΡΗΣ ΑΡ. «Κρητικὰ ᾄσματα», Χανιά 1909.
- ΚΡΙΑΡΗΣ ΑΡ. «Πλήρης συλλογὴ Κρητικῶν δημοδῶν ᾠσμάτων» Ἀθήναι, 1921.
- «ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ». Περιοδικό. Ἀθήναι 1909.
- LAGARDE PAUL, «Neugriechisches aus Kleinasien», Goettingen 1886.
- ΛΑΣΚΑΡΗΣ «ἡ Λάστα». *
- LEGRAND Ε. «Recueil de chansons populaires grecques» 1874. Publiés dans la «Collection etc.» (voir plus bas), Nouvelle série 1874. Première partie.
- LEGRAND Ε, «Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néo-hellénique». A. Première série, Paris 1869. B. Nouvelle série, Paris 1874.

- LEGRAND E. «Chansons populaires grecques», Paris 1876.
 LEGRAND E. «Bibliothèque grecque vulgaire», Paris 1880.
 ΛΕΛΕΚΟΣ «'Ανθολογία», 1852.
 ΛΕΛΕΚΟΣ «'Ανθολογία», 1866.
 ΛΕΛΕΚΟΣ «'Επιδόρπιον»...
 ΛΕΣΙΟΣ: 'Ηπειρώτης. *
 ΛΙΟΥΔΑΚΗ ΜΑΡΙΑ «Κρητικές μαντινάδες» 'Ηράκλειο, 1833 (:)
 LUBER A. «Τραγούδια Ρωμαϊκά», Salzburg 1874.
 ΜΑΝΟΥΣΟΣ «Τραγούδια 'Εθνικά», Κέρκυρα 1850.
 MARCELLUS M. de «Chants du peuple en Grèce», Paris 1851.
 ΜΑΥΡΗΣ ΚΑΙ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ: «Δωδεκανησιακή Λύρα», Πόρτ—
 Σαϊδ, 1928. *
 ΜΕΛΑΙΝΑ ΕΛΠΙΣ «Κρητική Μέλισσα», 'Αθήναι 1873 και 1888.
 ΜΕΛΑΙΝΑ ΕΛΠΙΣ «Kreta-Biene», München 1874.
 ΜΕΡΛΙΕ Μ. «Τραγούδια τῆς Ρούμελης» 'Αθήναι 1931. (τονισθέντα).
 ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ Α. «'Η 'Αμοργός», 'Αθήναι 1884.
 ΜΙΧΑΪΛΙΔΗΣ Μ. ΝΟΥΑΡΟΣ «Λαογραφικά Σύμμεικτα Καρπάθου», 'Α—
 θήναι 1832 βλ. Νουᾶρος.
 ΜΙΧΑΪΛΙΔΗΣ Μ. ΝΟΥΑΡΟΣ «Δημοτικά Τραγούδια Καρπάθου», 'Αθῆ—
 ναι 1827 βλ. Νουᾶρος.
 ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΩ. «ἡ 'Οδησσός» Βάρνα 1894.
 «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΔΛΕΚΤΑ» 'Αθήναι 1871.
 ΝΟΥΑΡΟΣ=βλ. Μιχαϊλίδης. Αἱ παραπομπαὶ γίνηκαν στὸ ὄνομα
 Νουᾶρος.
 ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ ΑΘΑΝ. Κ. «Τραγούδια τοῦ 'Ολύμπου», 1881.
 «ΠΑΝΔΩΡΑ» Περιοδικό, 'Αθήναι 1850.
 ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΛΗΣ «ᾠσματα δημοτικά τῶν
 ἐν Κορσικῇ 'Ελλήνων», 'Αθήναι 1864. *
 ΠΑΠΑΔΟΠΕΤΡΑΚΗΣ ΓΡ. «'Ιστορία τῶν Σφακιῶν», 'Αθήναι 1888.
 ΠΑΠΑΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ «Γλωσσικὴ ὕλη», 1887. *
 ΠΑΣΣΑΓΙΑΝΝΗΣ Κ. «Μανιάτικα μοιρολόγια καὶ τραγούδια», 'Αθήναι
 1928.
 PASSOW «Carmina popularia Graeciae recentioris», Lipsiae 1860.
 ΠΑΧΤΙΚΟΣ «260 δημῶδη 'Ελληνικά ᾠσματα», 'Αθήναι 1905, (τονισθέντα)
 «ΠΑΡΝΑΣΟΣ». Περιοδικό. 'Αθήναι 1877.
 PASHLEY Rt. «Travels in Crete», Cambridge 1837.

- PERNOT H. «Rapport sur une mission scientifique en Turquie». Paris 1903.
- PERNOT H. «Chansons populaires grecques des XVe et XVIe siècles», Paris 1931. (Τὰ ἴδια τραγοῦδια δημοσιεύθηκαν στὸ βιβλίο τοῦ Legrand: Chansons etc. 1894).
- ΠΟΔΑΛΕΙΡΙΟΣ «Τὰ ἀνθεοτήρια, ἤτοι συλλογὴ χωρευτικῶν ᾠμάτων», 1911.
- ΠΟΛΙΤΗΣ Ν. Γ. «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγοῦδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ», Ἀθῆναι 1925, ἔκδοσις δευτέρα.
- ΠΥΔΑΡΙΝΟΣ «Ἀπάνθημα Κρητικῶν ᾠμάτων», Paris 1867. *
- ROSS I., «Reisen auf den Inseln des ägäischen Meeres», Stuttgart 1840—52.
- ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ «Τὰ Κυπριακά», Ἀθῆναι 1890.
- SANDERS «Das Volksleben der Neugriechen», Mannheim 1844.
- SCHMIDT B. «Griechische Märehen, Sagen und Volkslieder», Leipzig 1877.
- ΣΙΓΓΑΛΑΣ Α. «Συλλογὴ ἔθνικων ᾠμάτων», Ἀθῆναι 1880 (τονιοθέντο). «ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΟΝ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ». *
- ΣΤΕΡΗΑΝΟΡΟΛΙ D. et N. «Voyage en Grèce, Paris 1800.
- ΤΕΦΑΡΙΚΗΣ «Λιανοτράγουδα», 1866. *
- ΤΖΙΑΤΖΙΟΣ «Τραγοῦδια τῶν Σαρακατοσαναίων», Ἀθῆναι 1928.
- ΤΟΜΜΑΣΕΟ Ν. «Canti popolari Toscani, illyrici, greci (vol. III)». Venezia 1842.
- ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ Π. «Οἱ φυγάδες» (προλεγόμενα) Ἀθῆναι, 1870.
- ΦΑΦΟΥΤΑΚΗΣ Π. «Συλλογὴ ἡρώικων κρητικῶν ᾠμάτων», Ἀθῆναι 1889.
- ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ ΞΕΝ. «Κύπρια ἔπη», Λευκοσία 1926.
- FAURIEL «Chants populaires de la Grèce moderne», Paris 1824-25.
- FOSCOLO: «Πάργα». *
- «ΦΙΛΙΣΤΩΡ». Περιοδικό. Ἀθῆναι, 1861.
- ΦΡΑΝΤΖΕΣΚΑΚΗΣ ΕΜ. Δ. «Ἡ Ἀριάδνη», Ἀθῆναι 1883.
- ΧΑΣΙΩΤΗΣ Γ. Χ. «Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρὸν δημοτικῶν ᾠμάτων».
- HENRICHSEN «Ἱστορία τῆς Μάνης κτλ.» Kjøbenhavn, 1849. Ἀθῆναι 1866.
- ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ «Μουσηγέτης Ἀπόλλων». *
- «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ἸΠΕΙΡΟΥ». Ἀθῆναι 1856—57.
- «ΧΡΥΣΑΛΙΣ». Περιοδικό. Ἀθῆναι 1863.

- ΨΑΧΟΣ Κ. Α. «Δημώδη ἄσματα Σκύρου κτλ.», Ἀθήναι 1910 (τονισθέντα)
ΨΑΧΟΣ Κ. Α. «Δημώδη ἄσματα Γορτυνίας», Ἀθήναι 1923 (τονισθέντα),
ΨΑΧΟΣ Κ. Α. «50 δημώδη ἄσματα Πελοποννήσου καὶ Κρήτης», Ἀθή-
ναι 1930 (τονισθέντα).

ΕΡΓΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΨΙΛΑΚΗΣ: «Ἱστορία τῆς Κρήτης».

ΠΑΠΑΔΟΠΕΤΡΑΚΗΣ: «Ἱστορία τῶν Σφακιῶν».

Κρητικὴ βιβλιογραφία θὰ βρεῖ ὁ ἀναγνώστης κυρίως εἰς τὴν κλασσι-
κὴν πλέον ἔκδοσιν τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» τοῦ Ξανθοῦδι-
ου καὶ Χατζιδάκι, καὶ στὸ περιοδικὸ «Κρητικά».

*Ὁ ἀστερίσκος ποὺ ἀκολουθεῖ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ σημειώθηκαν, στὴ
βιβλιογραφία δηλοῖ, ὅτι αὐτὰ δὲν μπόρεσαν νὰ περι-
έλθουν στὰ χέρια μας.

Σημειῶνω ἀκόμη μερικὰ περιοδικά, ποὺ περιέχουν δημοτικὰ τραγοῦδια:
«Νεότης», «Παναθήναια», «Προπύλαια», «Πλάτων»,
«Ἐφημερὶς Φιλομαθῶν», «Ἐπτάλοφος», «Φόρμιγξ»,
«Κρητικὸς Ἀστὴρ», «Κρητικὸς Λαὸς», «Κόσμος».

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίς

	ς' θ'
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΦΟΡΑ	
I. ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΑΣ. Τραγούδια 1—12.	3—14
II. ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ, Μ-ΣΑΙΩΝΙΚΑ. Τραγούδια 13—18	17—20
III. ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ. Τραγούδια 19—27.	23—28
IV. ΓΙΟΡΤΕΡΑ. Τραγούδια 28—41.	31—35
V. ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΔΗ Τραγούδια 42—53.	39—44
VI. ΤΗΣ ΖΩΗΣ. Τραγούδια 54—56.	47—48
VII. ΤΗΣ ΒΟΣΚΗΣ. Τραγούδια 57—60.	51—52
VIII. ΣΑΤΙΡΙΚΑ ΠΑΡΑΤΣΑΦΑΡΑ. Τραγούδια 61—67	55—62
IX. ΔΙΑΦΟΡΑ. Τραγούδια 68—81.	65—72
X. ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ. Τραγούδια 82—92.	75—80
XI. ΜΑΝΤΙΝΑΔΕΣ. Τοῦ "Ερωτα ἀρ. 1—129.	83—100
Σατιρικές ἀρ. 1—9	101—102
Τοῦ παραπόνου ἀρ. 1—6.	103
Τῆς φυλακῆς ἀρ. 1—10.	104—105
Διάφορες ἀρ. 1—5.	106
Γνωμικές ἀρ. 1—11.	107—108
ΣΗΜΕΡΙΝΑ. «Τὰ βάσανα τοῦ Στρατιώτη».	111—113
	114—115
	119—140
ΣΧΟΛΙΑ.	143—167
ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ.	169—174
ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ.	175—179
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.	181
ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.	183—185
ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ.	187
ΣΚΟΥΖΙΑΡΙΣΜΑ.	

ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελίς.	Τραγούδι.	Στίχος.	Ἔνσι.	Διάβαζε.
5	3	42	καὶ τον	καὶ θὰ τον
7	5	12	δηλιῶ	ῥειλιῶ
9	6	Τίτλος	1886	1866
10	7	13	τὸν Κρήτην	τὴν Κρήτην
11	7	35	κοιλία ντου	κοιλιά ντου
13	8	6	γι ἐξήντα	οἱ γι ἐξήντα
13	9	παραλλαγή	Δαμπαθένη	Λαμπαθένη
17	13	10	τ' ἄστρι	τ' ἄστρη
19	16	11	ὄβριασμένη	ὄβρουασμένη
27	26	21	πετραχείλι τσι	πετραχῦλι τζι
28	27	2	τό, περασμένο	τὸν περασμένο
31	28	3	ἕναν καλὸ	ἕνα καλὸ
32	29 B.	3	εἶναι	εἶναι
32	29 B.	παντοῦ	βάνε	βάλε
33	34	1	μεριά	μερὲ
34	35	τίτλος	βάφτησης	βάφτισης
34	35	παραπομπή	λείπει :	Κανελλάκης 211
35	37	4	Νᾶρχον'	Νᾶρχοντ'
39	42	παραπομπή	λείπει	Τραγούδι 42
40	44	4	ἀγαλινά	ἀγαλινά
41	46 A.	4	ἀνίπλυτες	ἀνίπλυτες
42	47 A.	παραλλαγή	καῦμένε	Σταυριανέ καῦμένε
42	47 B.	1	ἀκόσυεις	ἀκούσεις
42	47 B.	παραλλαγή	νᾶναι	νᾶναι
43	48	4	εἶναι	εἶναι

Σελίς.	Τραγούδι.	Στίχος.	Ἄντί.	Διάβαζε.
43	48	5	τοί	οἱ
43	49	7 καὶ 9	εἶναι	εἶναι
43	49	παραπομπές	24 καὶ 197	νά οβυότουν
44	51	3	σιῶμα ἐμίλιεν	στόμα ἐμίλιεν
44	52	1	ἀναντράνηξα	ἀναντράνηξα
44	52	παραπομπή	λείπει	Γιάνναρης 77
48	56 Α.	2	ὄρφονά	ὄρφονά
52	59	παραλλαγή	ἐξωλολοῦν	ὄξωλολοῦν
52	59	παραλλαγή	ξυλολογοῦν	ξηλολογοῦ
56	63	10	ταχειά	ταχιά
58	64 Β.	5	κοκκῶνα	κοκκόννα
60	66	1	ψιλῆ	ψηλῆ
65	68	11	κί γι οί	κί' οί γί
72	80	2	ντου	δου
75	82	1	μοναχή	μαναχή
98	110	1	Περσεφώνη	Περσεφώνη
101	4	παραλλαγή	ἀπ' ὄδε	ἀπ' πόδε
106	1	2	ἐμπήκαν	ἐμπήκα
108	10	2	γνώση γρίκα	νοῦ τὰ γρίκα
111	—	6	ξανταμωθοῦμε	ξανανταμωθοῦμε
119	Ἐξώφυλλο Β	παραπομπή	Γιάνναρης 104	Γιάνναρης 101
121	—	1	λείπει	«ὕπὸ τὸν τίτλον Ἄ. [ῶσις Παλαιοκάστρου].»
137	—	—	Plenot	Pernot.
138	—	1	λείπει	βλ. συλλογή μας σ [95 ἄρ. 8.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ

Ἄντί :

ἀνέ
ἀμφοσιὰ
ἀναντράνηξα

Διάβαζε :

νά οβυσεῖ : «προτίμησα κτλ.»
ἀμψωσιὰ
ἀναντράνηξα

	Ἄντι :	Διάβαζε :
καταχανάς :	ἀτζουμάς	ἀτσουμπᾶς
καταχανάς :	σφαντάσματα κατζίκης κεδιά 2.	σφάνταχτά «ἡ μπαμπουσιὰ καὶ τὸ κατζικίκι» ἄκλιτον
κουζουλαῖνω :	τροζομόρα	τροζομάρα
λαλῶ.	δζα	δζᾶ
	πολυσυνειθᾶν	πολυσοσυνειθᾶν
σαμά	βουλλώνουται	βουλλώνουνται
	σεσοπος	σεσοπός
	Κένδρος	Κέδρος.
ἀπού=	ὅποιος, ὅπου πρέπει	παντοῦ νὰ διαβαστεῖ μὲ δασεῖα βλ.
ντου καὶ γτων=	του των, κτητικαὶ ἄντων.	προφέρεται ντου ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη λήγει σὲ φωνῆεν. βλ. λεξιλόγιο, ντου καὶ ντων . 35. 37. 4. καλεσμένοι ντου, 35. 39. 2. δοκάρια ντου, 47, 55 2. δέν ντου, 51. 58. 6. λέρι ντου κτλ. κτλ.
τσοῖ=	της, κτητικὴ ἄντωνυμία, προφέρεται τζί ὅταν ἡ προηγούμενη λέξη λήγει σὲ φωνῆεν βλ. λεξιλόγιο.	
	Ἔγεινε σειρά παροραμάτων- 13. 8. 4. σταυρὸ τζι. 27.26, 17 σουσσούμια τζι. 27, 26, 20. ἀχείλι τζι. 27, 26, 21. πετραχήλι τζι. 28, 27, 15. σφυγμὸ τζι. 28, 27, 16. καῦμὸ τζι. 32, 29A 1. καλοῦ τζι. 40, 44, 2, ρόκκα τζι, 40, 44, 2, φωθιά τζι, 40, 44, 3, παιδάκια τζι' 42, 47 Γ.3. γιότζι, 56, 63, 14, πόδια τζι, 57, 64 A, 12. ἀμάθια τζι, 57, 64 A, 17, γκάρδα τζι, 57. 64 A, 18, οὐρανίσκο τζι, 58. 64 B, 9, χνότα τζι, 58, 64 B, 11, βυζιά τζι, 58, 64 B, 12 ἀτζιά τζι.	

ΣΚΟΥΖΙΑΡΙΣΜΑ

"Αν ἔναι κι' ἔχω σφάλισμο στ' ἀπανωγραμμένα,
Σὰν τυροκόμου μάθηση καὶ ἄγαλονόμου μπέννα !

21

10-3

11-9

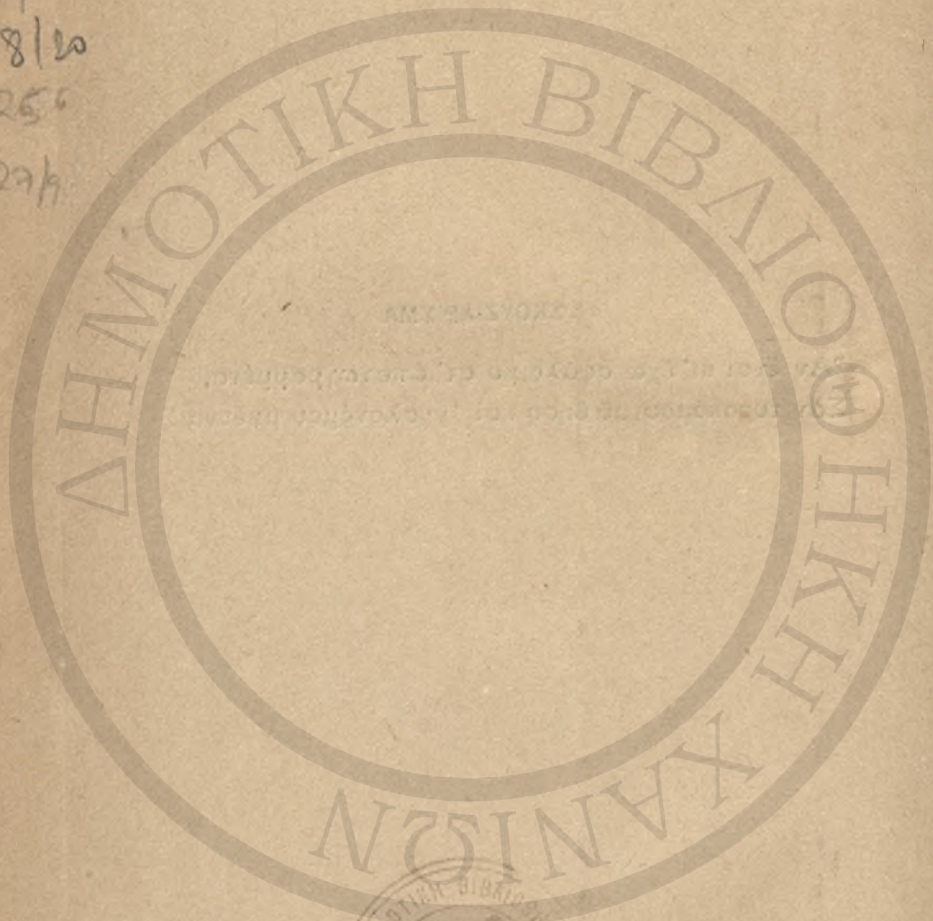
10-3

14-12

8/20

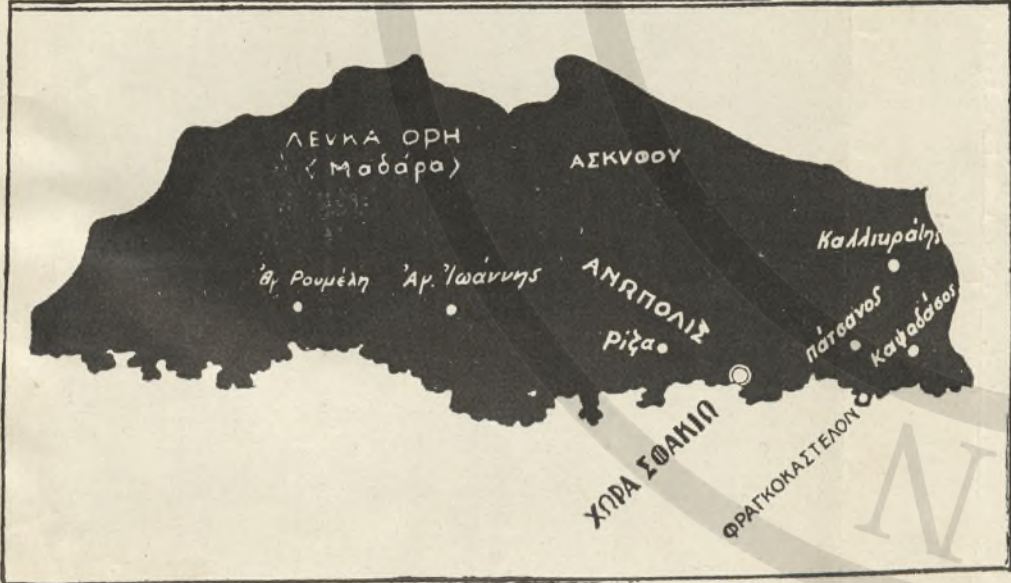
256

27h

ΕΠΑΡΧΙΑ ΣΦΑΚΙΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

